

Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2022.-2027.gadam „Kultūrvalsts” īstenošanas starpposma novērtējums

Pētījuma īstenotājs:

Latvijas Kultūras akadēmija

Pētījuma pasūtītājs:

Kultūras ministrija

Rīga, 2025

Saīsinājumi.....	3
IEVADS	4
1. NOVĒRTĒJUMA PĒTĪJUMA DIZAINS UN METODOLOĢIJA	6
2. PAMATNOSTĀDŅU VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS UN SASKAŅOTĪBAS NOVĒRTĒJUMS	8
2.1. Pamatnostādņu kā attīstības plānošanas dokumenta struktūras novērtējums	8
2.2. Ārējās saskaņotības novērtējums	13
3. ĀRĒJĀS VIDES IETEKMES IZMAIŅU NOVĒRTĒJUMS	16
4. POLITIKAS MĒRĶU UN REZULTĀTU SASNIEGŠANAS NOVĒRTĒJUMS	19
5. RĪCĪBAS VIRZIENI UN UZDEVUMI: IZPILDES NOVĒRTĒJUMS	25
5.1. Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai	25
5.1.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums	25
5.1.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums	34
5.1.3. Iesaistīto pušu novērtējums	35
5.1.4. Mērķa grupu viedokļa analīze	35
5.1.5. Resursu izlietojuma novērtējums	38
5.1.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas	38
5.2. Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos	39
5.2.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums	39
5.2.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums	44
5.2.3. Iesaistīto pušu novērtējums	44
5.2.4. Mērķa grupu viedokļa analīze	45
5.2.5. Resursu izlietojuma novērtējums	48
5.2.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas	49
5.3. Kultūras mantojuma ilgtspēja	49
5.3.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums	50
5.3.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums	56
5.3.3. Iesaistīto pušu novērtējums	57
5.3.4. Mērķa grupu viedokļa analīze	58
5.3.5. Resursu izlietojuma novērtējums	60
5.3.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas	60
5.4. Kultūras un radošo nozaru attīstība	61
5.4.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums	61
5.4.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums	68
5.4.3. Iesaistīto pušu novērtējums	68
5.4.4. Mērķa grupu viedokļa analīze	69
5.4.5. Resursu izlietojuma novērtējums	72
5.4.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas	72
5.5. Kultūra un izglītība	74
5.5.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums	74
5.5.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums	78
5.5.3. Iesaistīto pušu novērtējums	79
5.5.4. Mērķa grupu viedokļa analīze	80
5.5.5. Resursu izlietojuma novērtējums	82
5.5.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas	82
6. ĀRĒJĀS IETEKMES NOVĒRTĒJUMS	84
6.1. Ietekme uz makroekonomisko, uzņēmējdarbības vidi, administratīvo slogu, ar to saistīto izmaksu apjomu	85
6.2. Sociālā ietekme	86
6.3. Ietekme uz vidi	87
6.4. Ietekme uz teritoriju attīstību	87
6.5. Ietekme uz valsts un pašvaldību budžetiem	88
6.6. Ietekme uz pārvaldes iestāžu funkcijām un cilvēkresursiem	88
6.7. Ietekme uz tiesību normu sistēmu un Latvijas starptautiskajām saistībām	88
6.8. Ietekme uz cilvēktiesībām	88
7. KOPSAVILKUMS. SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS	89
7.1. Pamatnostādņu kā attīstības plānošanas dokumenta struktūras novērtējums	90

7.2.	Pamatnostādņu ārējās saskaņotības novērtējums	91
7.3.	Pamatnostādņu ārējās vides faktoru izmaiņu novērtējums.....	92
7.4.	Politikas mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējums	92
7.5.	Rīcības virzieni un uzdevumi: izpildes novērtējums.....	93
	Pirmais rīcības virziens "Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai"	93
	Otrais rīcības virziens "Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos"	94
	Trešais rīcības virziens "Kultūras mantojuma ilgtspēja"	95
	Ceturtais rīcības virziens "Kultūras un radošo nozaru attīstība"	96
	Piektais rīcības virziens "Kultūra un izglītība"	98
7.6.	Ārējās ietekmes novērtējums	99
7.7.	Kopējais secinājums.....	101
8.	PIELIKUMS.....	102
8.1.	Pētījuma anotācija.....	102

Saīsinājumi

ATR – 2021. gada Administratīvi teritoriālā reforma
ĀM – Ārlietu ministrija
CSP – Centrālā statistikas pārvalde
EK – Ekonomikas ministrija
EKG – Eiropas Kultūras galvaspilsēta
FM – Finanšu ministrija
IKT – Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
IZM – Izglītības un zinātnes ministrija
JVLMA – Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija
KISC – Kultūras informācijas sistēmu centrs
KM – Kultūras ministrija
LKA – Latvijas Kultūras akadēmija
LKK – Latvijas Kultūras koledža
LM – Labklājības ministrija
LMA – Latvijas Mākslas akadēmija
LNA – Latvijas Nacionālais arhīvs
LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka
LNerB – Latvijas Neredzīgo bibliotēka
LNKC – Latvijas Nacionālais kultūras centrs
LNMM – Latvijas Nacionālais mākslas muzejs
MIKC – mākslu izglītības kompetences centrs
MK – Ministru kabinets
NAP2027 – Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027.gadam
NKM – Nemateriālais kultūras mantojums
NKMP – Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde
NNKM saraksts – Nacionālais nemateriālā kultūras mantojuma saraksts
Pamatnostādnes – Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021.–2027.gadam „Kultūrvalsts”
RV – rīcības virziens
UNESCO LNK – UNESCO Latvijas Nacionālā komisija
VARAM – Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija
VDT – Valmieras Drāmas teātris
VK – Valsts kontrole
VKKF – Valsts kultūrkapitāla fonds
VM – Veselības ministrija
VPP – valsts pētījumu programma

IEVADS

Drošības krīzes laikā kultūrpolitika nav perifēra — tā ir stratēģiska. Militārā apdraudējuma risku apstākļos tās virsuzdevums ir stiprināt identitāti, vienotību un izturētspēju, tai jāklūst par būtisku instrumentu gan īstermiņa krīžu pārvarēšanā, gan ilgtermiņa sabiedrības atveseļošanā. Valdības, kas integrē kultūrpolitiku plašākos drošības un noturības regulējumos, ir labākā pozīcijā, lai aizstāvētu ne tikai savas robežas, bet arī savas vērtības un sabiedrības struktūru. Šādos apstākļos arī Latvijas kultūrpolitikas stratēģiska plānošana, ieviešana un vērtēšana iegūst īpašu nozīmi.

Latvijas Kultūras akadēmija (LKA), saskaņā ar 2025. gada 24. februāra līgumu Nr. 2.5-12-6 pēc Latvijas Republikas Kultūras ministrijas (KM) pasūtījuma laikā no 24.02.2025. līdz 30.06.2025. veica vidējā termiņa politikas plānošanas dokumenta **Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts" (turpmāk – Pamatnostādnes)** starpposma ietekmes izvērtējumu par laika posmu no 2022. līdz 2024. gadam. Pamatnostādnes stājas spēkā ar Ministru kabineta (MK) rīkojumu Nr. 143, 2022. gada 1. martā (prot.nr. 12 26. §). Tas paredz līdz 2024. gada 1. maijam – veikt pamatnostādņu īstenošanas starpposma ietekmes izvērtējumu. Saskaņā ar KM sniegto informāciju, starpposma izvērtējuma veikšana pārcelta uz 2025. gada pirmo pusi, lai analizē varētu iekļaut plānošanas dokumenta ieviešanas pirmo trīs gadu rezultātus, proti, datus par 2022., 2023. un 2024. gadu rezultātu izpildi. Pamatnostādnēs rezultātīvo rādītāju starpposma mērķa vērtības noteiktas par 2024. gadu, kas arī pamato starpposma izvērtējuma veikšanas pārcelšanu uz 2025. gadu. Līguma ietvaros tika veikta 1) valsts kultūrpolitikas jomu analīze Latvijā, Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts” īstenošana laikposmā no 2022.–2024.gadam; 2) analīzē balstītu rekomendāciju izstrāde; 3) novērtējuma ziņojuma izstrāde. Ziņojuma mērķis un uzdevumi tika noteikti saskaņā ar līgumā definēto, tie vienlaikus pakārtoti arī iepirkuma tehniskās specifikācijas prasībām. Lai izpildītu līguma **mērķi**: izstrādāt Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts” īstenošanas starpposma novērtējumu, tika izpildīti šādi galvenie **darba uzdevumi**:

1. veikt Pamatnostādņu mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējumu;
2. veikt ietekmes novērtējumu;
3. veikt politikas rezultātu un rezultātīvo rādītāju novērtējumu;
4. veikt iesaistīto pušu novērtējumu;
5. veikt resursu izlietojuma novērtējumu;
6. veikt mērķa grupu viedokļu analīzi;
7. izstrādāt novērtējuma datus balstītas rekomendācijas.

Novērtējuma pētnieciskās aktivitātes tika pakārtotas šādiem novērtējuma jautājumiem:

- 1) Kā kultūrpolitikas veidotāji, nozīmīgāko kultūras organizāciju un citi pamatnostādņu izpildē iesaistīto pušu pārstāvji vērtē ārējās vides izmaiņas, Pamatnostādņu mērķu, politikas rezultātu un pieciem rīcības virzieniem pakārtoto rezultātīvo rādītāju izpildi?
- 2) Kā kultūras un radošo nozaru (publiskais un privātais sektors) pārstāvji vērtē kultūras jomas attīstību kopumā un konkrētu, Pamatnostādnēs prioritētu aspektu attīstību 2022.–2024.gadā?
- 3) Vai ir sasniegti Pamatnostādnēs definētie politikas rezultāti un uzdevumu izpildes rezultāti? Vai tie atbilst plānotajiem 2024.gada rezultātiem? Kas ir galvenie neatbilstības iemesli?
- 4) Vai un kuru uzdevumu izpildē ieviešamas ieguldījumu korekcijas?

Analīze veikta par laika posmu no 2022. līdz 2024. gadam saskaņā ar pieejamajiem sekundārajiem datiem un pētnieku iegūtajiem primārajiem datiem (precīzāk skat. 1. nodaļu). Rekomendāciju izstrāde vērsta ne tikai uz Pamatnostādņu uzdevumu izpildes pārvaldību 2025.–2027. gadā, bet arī uz pamatojuma veidošanu lēmumiem par vidēja termiņa politikas plānošanas dokumenta izstrādes nepieciešamību nākamajam plānošanas periodam.

Ziņojuma struktūra:

1. Novērtējuma pētījuma dizaina un metodoloģijas raksturojums.
2. Pamatnostādņu kā plānošanas dokumenta vispārējs raksturojums un saskaņotības novērtējums.

3. Ārējās vides ietekmes izmaiņu novērtējums.
4. Politikas mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējums.
5. Rīcības virzienu un uzdevumu izpildes novērtējums¹.
 - 5.1. Pirmā rīcības virziena "Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai" novērtējums.
 - 5.2. Otrā rīcības virziena "Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos" novērtējums.
 - 5.3. Trešā rīcības virziena "Kultūras mantojuma" ilgtspēja novērtējums.
 - 5.4. Ceturtā rīcības virziena "Kultūras un radošo nozaru attīstība" novērtējums.
 - 5.5. Piektā rīcības virziena "Kultūra un izglītība" novērtējums.
6. Pamatnostādņu ārējās ietekmes novērtējums.
7. Secinājumi un rekomendācijas.
8. Resursu izlietojuma novērtējums (pievienots atsevišķā MS Excel failā kā ziņojuma pielikums).

Ziņojuma struktūra pamatota 1) attīstības plānošanas dokumentu novērtējuma pētniecisko pieeju metodoloģiskajos standartos; 2) Latvijas Republikas tiesību normatīvajos aktos, kas regulē attīstības plānošanas dokumentu ietekmes novērtējumu; 3) novērtējuma ietvaros iegūto primāro un sekundāro datu aptvērumā un specifiskā.

Pamatnostādņu starpposma novērtējuma ziņojums plānots atbilstoši tā Pasūtītāja (Kultūras ministrijas) vajadzībām, kas atspoguļojas novērtējuma pētījuma uzdevumu definējumā, vienlaikus tas satur pētnieku veiktu, datus balstītu neatkarīgu politikas analīzi. Starpposma novērtējuma ziņojums ir nepieciešams, lai informētu kultūrpolitikas veidotājus un visas ieinteresētās personas par Pamatnostādnēs plānotās intervences norisi un atbilstību vidusposma (2024) rezultatīvajiem rādītājiem, izgaismotu novirzes no plānotā, salīdzinātu faktisko un gaidīto rezultātu. Tas sniedz rekomendējošu informāciju, kas palīdzēs finansētājiem un citiem lēmumu pieņēmējiem noteikt, vai turpināt plānotos cilvēkresursu un finanšu resursu ieguldījumus Pamatnostādnēs izvirzīto uzdevumu izpildei, vai veikt korekcijas plānoto rezultātu definējumā.

Ziņojuma autori: Dr.sc.soc. Anda Laķe, Dr.art. Baiba Tjarve, Ph.D. Agnese Hermane, Mg. Sc.soc. Gints Klāsons, Bc.art. Lote Katrīna Cērpa.

¹ Katra rīcības virziena novērtējums ietver tā izpildei definēto uzdevumu raksturojumu, rezultatīvo rādītāju izpildes novērtējumu, iesaistīto (atbildīgo) pušu novērtējumu, mērķa grupu viedokļa novērtējumu.

1. NOVĒRTĒJUMA PĒTĪJUMA DIZAINS UN METODOLOĢIJA

Starpposma novērtējuma pētnieciskais dizains un metodoloģija attīstījusies kā viena no daudzām novērtējuma pētījuma dizaina variācijām. Īpašu ieguldījumu novērtējuma pētījuma dizaina attīstībā snieguši *M. Scriven, C.H. Weiss, P.H. Rossi, R.E. Stake, M. Q. Patton* u.c.. Uz šo zinātnieku izstrādātajām novērtējuma dizaina praktiska lietojuma rekomendācijām balstīti arī Eiropas Savienības (ES), kā arī lielā mērā tās dalībvalstu attīstības plānošanas dokumentu un politikas programmu novērtēšanas pamatprincipi. ES kontekstā starpposma novērtējums ir politikas, programmas vai iniciatīvas vidusposma novērtējums. Tajā, izmantojot noteiktu kritēriju kopumu, tiek novērtēts intervences sniegums, efektivitāte un lietderība, salīdzinot ar tās noteiktajiem mērķiem. Šie novērtējumi ietekmē turpmākos politikas lēmumus un korekcijas, nodrošinot ES darbību nepārtrauktu atbilstību un ietekmi. ES starpposma novērtējuma metodoloģijas galvenie aspekti izteikti tā mērķa, temporalitātes un novērtēšanas kritēriju dimensijās.

Kā starpposma novērtējuma meta-mērķis definēts: sniegt savlaicīgu atgriezenisko saiti un ieskatu ES intervences īstenošanā un rezultātos, ļaujot veikt nepieciešamās korekcijas un uzlabojumus. Ar laika dimensiju uzsvērts, ka novērtējums veicams intervences īstenošanas laikā, parasti pirms tās pabeigšanas, lai varētu veikt nepieciešamās izmaiņas. Kā dominējošie novērtēšanas kritēriji norādīti: 1) atbilstība jeb, cik labi intervence atbilst mērķgrupas vajadzībām un prioritātēm, kā arī ES stratēģiskajiem mērķiem; 2) efektivitāte jeb, cik lielā mērā intervence ir sasniegusi paredzētos rezultātus; 3) lietderība jeb, vai intervence ir sasniegusi savus rezultātus izmaksu ziņā efektīvā veidā, optimāli izmantojot resursus; 4) ES pievienotā vērtība jeb, vai intervence ir sniegusi ieguvumus, ko dalībvalstis nebūtu sasniegušas, rīkojoties atsevišķi; 5) saskaņotība jeb, cik labi intervence atbilst citām attiecīgajām ES politikām un iniciatīvām.

Latvijā politikas novērtēšanas principi definēti Attīstības plānošanas sistēmas likumā², Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumos³, kā arī citos, saistītos normatīva un konsultatīva rakstura dokumentos. Novērtējuma veikšanas pieejas izvēli rekomendē arī savulaik Pārresoru koordinācijas centra izstrādāta Politikas veidošanas rokasgrāmata⁴.

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts" starpposma izvērtējums veikts vadoties pēc MK noteikumos Nr. 737 Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumos noteiktā (skatīt noteikumu 40. un 41. punktu), ka starpposma izvērtējumu veic, lai novērtētu īstenotās politikas ietekmi un pieņemtu lēmumu par vidēja termiņa politikas plānošanas dokumenta izstrādes nepieciešamību nākamajam plānošanas periodam. Novērtējuma dizains balstīts četros šajā dokumentā noteiktajos punktos, kas paredz, ka starpposma ietekmes izvērtēšanas ietvaros 1) novērtē noteikto mērķu un plānoto rezultātu sasniegšanu, skaidro atkāpes no noteiktajiem rezultatīvajiem rādītājiem un analizē ārējās vides izmaiņas, kas ietekmējušas politikas plānošanas dokumenta īstenošanu; 2) novērtē politikas plānošanas dokumenta īstenošanā iesaistīto institūciju paveikto un tā ietekmi uz mērķu un rezultātu sasniegšanu; 3) apzina politikas plānošanas dokumenta īstenošanā ieguldītos resursus un to izlietojuma efektivitāti; 4) apzina politikas plānošanas dokumenta mērķa grupu viedokli par plānošanas dokumenta ietekmi uz tajā noteikto mērķu un rezultātu sasniegšanu.

Novērtējuma veikšanai izmantojām primārus (šī pētījuma ietvaros iegūtus) un sekundārus (citu pētījumu ietvaros iegūtus) datus.

Primāro datu kopu veido gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi dati. **Kvantitatīvo datu** ieguvei kā datu ieguves metode izmantota **aptauja**. Tās īstenošanai kā datu ieguves tehnika tika izvēlēta tiešsaistes aptauja, kas izplatīta, izsūtot pašadministrējamu (respondents pats aizpilda) aptaujas anketu uz ģenerālās kopas pārstāvju e-pastiem. Aptaujas ģenerālo kopu veido kultūras un radošā sektora

² Attīstības plānošanas sistēmas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/175748-attistibas-planosanas-sistemas-likums>, skatīts 12.06.2025

³ Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi. Ministru Kabineta noteikumi Nr.737. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/270934-attistibas-planosanas-dokumentu-izstrades-un-ietekmes-izvertesanas-noteikumi>, skatīti 12.06.2025

⁴ Politikas veidošanas rokasgrāmata (2016.gads, papildināta 2024.gadā). Pieejama: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/Politikas_veidosanas_rokasgramata.pdf, skatīta 12.06.2025

pārstāvji, kuru e-pasti iekļauti pētnieku izveidotā nozares publiskā un privātā sektora organizāciju un uzņēmumu (visu kultūras un radošajā sektorā strādājošo valsts un pašvaldību operatoru, kā arī nevalstiskā un komercsektora pārstāvju) e-pastu datu bāzē. Aptaujā tika sasniegta 456 respondentu izlase. Izlasē pārstāvētas gan valsts un pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības, gan biedrības un nodibinājumi, gan komercsabiedrības un pašnodarbinātie. Atsevišķos aspektos šajā ziņojumā iekļauti arī dati un analīze mērķgrupu detalizētās apakšgrupās pēc juridiskā statusa vai organizācijas veida. Viena jautājuma gadījumā ziņojumā iekļauts arī datu salīdzinājums ar 2022. gadā īstenotu kultūras nozares pārstāvju aptauju (tā tika īstenota Valsts kultūrpolitikas pamatnostādņu „Radošā Latvija” (2014.–2020.) īstenošanas gala novērtējuma par periodu no 2014. līdz 2020. gadam ietvaros). Aptaujās mērķis bija noskaidrot iesaistīto mērķgrupu, organizāciju un institūciju pārstāvju viedokļus un vērtējumus par Pamatnostādnēs izvirzīto mērķu un uzdevumu izpildi, sasniegtajiem rezultātiem.

Kvalitatīvo datu ieguvei kā datu ieguves metodes tika izmantotas: fokusgrupu diskusija, padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas un kvalitatīvā satura analīze. **Fokusgrupu diskusijas** (dalībnieku izlasi 8 respondenti) veidoja KM ierēdņi, kuru atbildība ir saistīta ar Pamatnostādņu uzdevumu izpildi. **Padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas** (24) tika veiktas ar KM, KM pārraudzībā esošo iestāžu, kultūras nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kā arī pašvaldību kultūras iestāžu/ institūciju pārstāvjiem. **Kvalitatīvās satura analīzes** avoti bija: tiesību normatīvie akti un plānošanas dokumenti, Latvijas Republikas Kultūras ministrijas gada publiskie pārskati par 2022.–2023.gadu, kā arī publiski pieejamie organizāciju un institūciju darbības gada pārskati, Valsts kontroles (VK) ziņojumi “Profesionālās vidējās kultūrizglītības organizācija – vai pilnveidojama?” (2020), “Vai valsts līdzdalība profesionālās teātra un mūzikas mākslas jomā ir pietiekami pamatota?” (2024), Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) darbību regulējošie dokumenti, organizāciju mājas lapas.

Sekundāro datu avoti: Pētījums “Kultūras aktivitātes barometrs 2024. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums”⁵.

Novērtējumam nepieciešamo primāro datu ieguve notika saskaņā ar **pētniecības ētikas standartiem**, lai aizsargātu respondentu privātumu un ievērotu datu aizsardzības normatīvus. Visu respondentu dalība pētījumā notika pēc to informētas piekrišanas, bet datu analīzē izmantota visaugstākās anonimizācijas prakses, kur dzēsti vai aizstāti dati, kas tieši identificē personu, izmantota datu agregēšana, proti, kvalitatīvie dati (fokusgrupu diskusijas, padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas) apkopoti grupu līmenī, neuzrādot atsevišķus respondentus. Ņemot vērā to, ka vairāki respondenti ieņem unikālus amatus un to pieredzes izklāsts ir cieši saistīts ar viņu ieņemamo amatu, respondentu anonimitātes aizsardzībai datu analīzē netiek izmantoti precīzi citāti, bet pētījuma autoru veidots respondentu viedokļu apkopojums.

⁵ Kultūras aktivitātes barometrs 2024. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums. Latvijas Kultūras akadēmija, 2025. Pieejams: <https://drive.google.com/file/d/17q1Vdf6YptuKlqgnXdRdVnQBuvOKWsJ/view>

2. PAMATNOSTĀDŅU VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS UN SASKAŅOTĪBAS NOVĒRTĒJUMS

Starpposma izvērtējuma objekts ir vienīgais Latvijas nacionāla mēroga vidēja termiņa kultūrpolitikas plānošanas dokuments "Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts"". Kā atbildīgā institūcija Pamatnostādņu īstenošanā noteikta⁶ Kultūras ministrija, bet Ārlietu ministrija (ĀM), Ekonomikas ministrija (EM), Finanšu ministrija (FM), Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), Labklājības ministrija (LM), Veselības ministrija (VM) un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM) – par līdzatbildīgajām institūcijām. MK rīkojumā Nr. 143 norādīts, ka atbildīgajai institūcijai un līdzatbildīgajām institūcijām pamatnostādnēs iekļautie pasākumi jāīsteno atbilstoši tām piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem, kā arī uzsvērts, ka pamatnostādņu īstenošanai plānotais papildu finansējums no valsts budžeta līdzekļiem pārsniedz Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027.gadam (NAP2027) kultūras nozares attīstībai plānoto finansējumu. Pamatnostādnēs izvirzīto uzdevumu izpildei nepieciešamo papildu finansējumu bija plānots piesaistīt, izmantojot prioritāro pasākumu pieteikumus 2023. gadā. Pirms plānoto uzdevumu un sasniegto rezultātu izpildes novērtējuma, sniegsim īsu Pamatnostādņu atbilstības novērtējumu nacionāla līmeņa vidējā termiņa politikas plānošanas dokumenta strukturālajām prasībām. Tās noteiktas MK noteikumos Nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi", kur 18. punktā norādīts, ka Pamatnostādnes kā politikas plānošanas dokumenta tips ietver:

1. pamatnostādņu satura kopsavilkumu (ne vairāk kā divas lappuses);
 2. politikas mērķi (mērķus) un, ja nepieciešams, apakšmērķus;
 3. informāciju par politikas mērķu sasaisti ar Nacionālo attīstības plānu, Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un citiem attīstības plānošanas dokumentiem, kā arī Eiropas Savienības politikas plānošanas dokumentiem;
 4. nozarēs, kas ir nozīmīgas reģionālajai attīstībai, – plānotās politikas teritoriālo perspektīvu, ņemot vērā attīstības plānošanas dokumentos noteikto;
 5. politikas rezultātus un to rezultatīvos rādītājus, kas liecina par noteikto mērķu sasniegšanas progresu;
 6. rīcības virzienus un tiem pakārtotos uzdevumus politikas mērķu un rezultātu sasniegšanai, kā arī uzdevumu īstenošanas uzsākšanas un pabeigšanas termiņu;
 7. atbildīgo institūciju un līdzatbildīgās institūcijas;
 8. indikatīvu ietekmes novērtējumu uz valsts un pašvaldību budžetiem.
- Šīs nodaļas apakšnodaļās novērtēsim dokumenta atbilstību normatīvajām prasībām.

2.1. Pamatnostādņu kā attīstības plānošanas dokumenta struktūras novērtējums

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts" kopumā raksturojamas kā konsekvents, vidējā termiņa stratēģiskās plānošanas racionalitātē balstīts dokuments. Pamatnostādnēm dots metaforiski konceptuāls nosaukums "Kultūrvalsts" (atsauce uz Latvijas valsts prezidentu (2019.–2023.) Egilu Levitu), ar to uzsverot ne tikai kultūras fenomenu un artefaktu, bet arī kultūrpolitikas stratēģisko nozīmi Latvijas kā nacionālas valsts ilgtspējīgā attīstībā. Dokuments izstrādāts stingrā politikas plānošanas pēctecībā, balstoties iepriekšējā vidējā termiņa kultūrpolitikas plānošanas dokumenta (Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020.gadam „Radošā Latvija”)⁷ īstenošanas gaitā sasniegtajā progresā un tā gala novērtējuma datos. Tas satur konspektīvu, bet vienlaikus izsmeļošu, datos balstītu līdzšinējās kultūrpolitikas raksturojumu, kur uzsvērtā gan pozitīvā,

⁶ Par Kultūrpolitikas pamatnostādņēm 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts". Ministru kabineta rīkojums Nr. 143. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330444-kulturpolitikas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam-kulturvalsts>, skatīts 14.06.2025

⁷ Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020.gadam „Radošā Latvija” (apstiprinātas ar MK 2014.gada 29.jūlija rīkojumu Nr.401). Pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/KM_dokumenti/Radosa_Latvija.pdf

gan negatīvā līdzšinējo politikas rezultātīvo rādītāju dinamika, kā arī atklāta Latvijas iedzīvotāju kultūras praksi un patēriņa statistikas ainava. Dati uzrāda Pamatnostādņu izstrādes laika nozīmīgākos kultūrpolicies izaicinājumus Latvijas iedzīvotāju kultūras vajadzību un uzvedības modeļu perspektīvā.

Pamatnostādnes vērtējamas kā demokrātiski, augšupēji veidotas, jo balstītas iesaistīto pušu iniciatīvās un vērtējumos. Tās izstrādātas, pamatojoties izvērstā politikas plānošanas konsultatīvajā procesā, kur jautājumi par kultūrpolicies mērķiem un prioritātēm 2019.–2020. gadā tika diskutēti tematiskās un reģionālās fokusgrupās, Nacionālajā kultūras padomē, KM konsultatīvajās padomēs, darbsemināros, kas organizēti sadarbībā ar citām ministrijām un nozīmīgākajām kultūras nozares iestādēm un nevalstiskajām organizācijām.

Dokumenta **struktūra** veidota ciešā sasaistē ar iepriekš minētajām Pamatnostādņu kā plānošanas dokumenta saturiskajām prasībām. Plānošanas periodam (2022.–2027. gads) virzītais kultūrpolicies **mērķis** “ilgtspējīga un sabiedrībai pieejama kultūra cilvēka izaugsmei un nacionālas valsts attīstībai, vienlaikus risinot kā kultūras pieejamības sabiedrībai jautājumus, tā kultūras ilgtspējas jautājumus, un apliecinot, ka kultūra ir būtisks resurss gan nacionālas valsts attīstībai, gan katra cilvēka personīgajai izaugsmei” izsaka politikas veidotāju centienus kultūras un mākslas norises skatīt cilvēkcentrēti, domājot par kultūras procesu nozīmi un potenciālo ieguldījumu Latvijas iedzīvotāju un valsts izaugsmei. Pieci izvirzītie apakšmērķi (skatīt 1. attēlu) pamatoti esošās situācijas analizē. **Pirmais apakšmērķis** izvirzīts, atsaucoties uz datus balstītu pretrunu starp kultūras pakalpojumu piedāvājuma pieaugumu un kultūras pakalpojumu lietotāju bāzes samazinājumu. Šī problēma pamato nepieciešamību atbalstīt kultūras pakalpojumu auditorijas attīstības iniciatīvas, jo īpaši nodrošinot informācijas pieejamību par kultūras pakalpojumiem dažādām mērķgrupām (tostarp cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, diasporā dzīvojošajiem, mazākumtautību pārstāvjiem un imigrantiem, bērniem un jauniešiem, senioriem) to lietotajos informācijas kanālos, kā arī pilnveidojot kultūras organizāciju sadarbību kultūras piedāvājuma veidošanā. **Otrais apakšmērķis** izvirzīts kultūras līdzdalības izaicinājumus skatot trīs iedzīvotāju segmentos: 1) to, kuri piedalās amatiermākslas aktivitātēs; 2) to, kuri iesaistās mūsdienu mākslas un kultūras norišu jaunradē; 3) to, kuri ir mantojuma kopienu dalībnieki. Pamatojums veidots, atsaucoties uz iedzīvotāju kultūras līdzdalības lomu ne tikai kultūras kopējās vitalitātes uzturēšanā, bet arī pilsoniskas un iekļaujošas sabiedrības veidošanās procesā (apkaimju kopienu aktivitātes kultūras piedāvājuma veidošanā un nevalstiskā sektora nozīmes pieaugums kultūras procesos). Kultūras līdzdalība otrā apakšmērķa pamatojumā izcelta gan Dziesmu un deju svētku tradīcijas pārmantošanas kontekstā, kas paredz sistemātisku amatiermākslas procesu monitoringu, gan akcentējot nepieciešamību veicināt sabiedrības aktīvu iesaisti mūsdienu kultūras procesos un mākslinieciskajā jaunradē. Kaut arī kultūras mantojuma problemātika analizēta trešā apakšmērķa pamatojumā, tomēr arī sabiedrības līdzdalības izaicinājumu pamatojumā uzsvērtā mantojuma kopienu – cilvēku, kuri uztur un nodod nākamajām paaudzēm konkrētas kultūras mantojuma vērtības – atbalsta nepieciešamība. **Trešais apakšmērķis** pamatots četros ar kultūras mantojumu saistītos kultūrpolicies izaicinājumu virzienos: pirmkārt, apliecinot rūpes par materiālā mantojuma saglabāšanu, tostarp Latvijas reģionos un tam nepieciešamajām investīcijām koka arhitektūras un sakrālā mantojuma saglabāšanai, kā arī vēsturisko piļu un muižu potenciāla atraisīšanai; otrkārt, pievēršoties nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanai, kas aktualizēts valsts politikas līmenī, pieņemot Nemateriālā kultūras mantojuma likumu⁸ un izveidojot Nacionālā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstu, kā arī pieņemot Latviešu vēsturisko zemju likumu⁹, kas liek īpašu uzmanību pievērst tā saucamajām „mazajām” kultūrtelpām; treškārt, pievēršoties Dziesmu un deju svētku tradīcijas pārmantošanas priekšnoteikumu nodrošināšanai starpsvētku periodā; ceturtkārt, uzsverot atmiņas institūciju lomu darbā pie krājumu izpēti, interpretācijas un komunikācijas sabiedrībai, veidojot inovatīvus pakalpojumus, īpašu uzmanību pievēršot Latvijas grāmatniecības piecimsitās gadadienai 2025. gadā. **Ceturtais apakšmērķis** pamatots izaicinājumā izstrādāt vienlīdz plašu politikas instrumentu spektru, kas nodrošinātu visu

⁸ Nemateriālā kultūras mantojuma likums, pieņemts Saeimā 2016. gada 29. septembrī, stājās spēkā 2016. gada 1. decembrī. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/285526-nemateriala-kulturas-mantojuma-likums>

⁹ Latviešu vēsturisko zemju likums, pieņemts Saeimā 2021. gada 16. jūnijā, spēkā no 2021. gada 1. jūlija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>

daudzveidīgo kultūras apakšnozaru un ar tām saistīto kultūras operatoru ilgspēju un attīstību. Lai nodrošinātu augstvērtīgus, pieejamus un daudzveidīgus kultūras pakalpojumus, nozarei jānodrošina kultūras infrastruktūra, kultūras darbinieku atalgojums, nozares pētniecība, kā arī nozarē iesaistīto izglītība un prasmes, kas prasa lielus ieguldījumus. Nozares operatoru darbību būtiski ietekmēja Covid-19 epidemioloģiskā krīze, kuras pārvarēšana attīstīja jaunu izpratni par nozares noturību pret krīzēm kopumā un, vienlaikus, lika koncentrēties uz auditorijas plūsmu atjaunošanu, vienlaikus meklējot jaunas kultūras ietekmes izpausmes uz sabiedrības labbūtību. Kultūras sociālās ietekmes stiprināšanai aktualizēta laikmetīgās mākslas loma un starpdisciplināras sadarbības formas kultūrā un mākslā, savukārt kultūras ekonomiskās ietekmes loma problematizēta saistībā ar Latvijas sabiedrības vājo izpratni par kultūras un radošajām nozarēm kā vitālu tautsaimniecības jomu, kurai ir gan tieša, gan pastarpināta ietekme uz ekonomiku. **Piektais apakšmērķis** pamatots izaicinājumos, kas saistīti ar cilvēkresursu un talantu ataudzes nodrošinājumu kultūras un radošajam sektoram dažādos izglītības programmu līmeņos un iedzīvotāju segmentos. Kā izaicinājums profesionālās ievirzes kultūrizglītībā izcelta dilemma starp tās pieejamību un „elitārismu”. Profesionālās vidējās izglītības jomā aktualizētas problēmas ar sadarbības kapacitāti starp visu izglītības iestāžu dibinātājiem un nepieciešamība stiprināt saikni ar nozares vajadzībām un darba tirgus pieprasījumu; akcentēta arī nepieciešamība attīstīt materiāli tehnisko bāzi, īpaši digitālajā jomā. Augstākās izglītības programmās kā svarīgākā prioritāte izvirzīta triju mākslu un kultūras universitāšu kopīgas profesionālās doktorantūras studiju programmas attīstība, kā arī citu augstākās izglītības programmu atbilstības kultūras nozares un radošo industriju vajadzībām stiprināšana. Aktualizēta arī nozares mūžizglītības problemātika, kur pieaugušo izglītības nepieciešamību pamato digitalizācijas tendences, kas prasa nepārtrauktu kultūras un radošajās nozarēs strādājošo kvalifikācijas paaugstināšanu, kā arī pārkvalifikāciju. Cilvēkresursu attīstības kontekstā izcelta arī pētniecība, norādot, ka vēl joprojām Latvijā kultūras un mākslu jomās ir daudz aktuālu jautājumu, kuru izpēte padziļinātu izpratni par Latvijas kultūras procesiem un to vietu pasaules un Eiropas kontekstā. Aktualizēta arī kultūrizglītības loma kultūras auditorijas attīstības kontekstā, uzsverot kultūras jomas interešu izglītības piedāvājumu, bet, jo īpaši unikālo programmas „Latvijas skolas somas” lomu.

Secināms, ka pieci Pamatnostādņu apakšmērķi ir argumentēti, raksturojot aktuālos nozares izaicinājumus un to radītos problēmjautājumus, kas aprakstīti dokumentā.

Katram no izvirzītajiem Pamatnostādņu apakšmērķiem pakārtoti definēti pieci **politikas rezultāti**:

1. Nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai.
2. Nodrošinātas plašas sabiedrības līdzdalības iespējas kultūras procesos.
3. Nodrošināta kultūras mantojuma ilgspējīga saglabāšana un radoša izmantošana.
4. Nodrošināti priekšnoteikumi kultūras un radošo nozaru ilgspējai un attīstībai.
5. Nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme.

Katrs politikas rezultāts izteikts kā atbilstošā apakšmērķa sasniegšanas sekas un, līdz ar to, atbilst ieteikumam, kas minēts Pārresoru koordinācijas centra izstrādātajā Politikas veidošanas rokas grāmatā¹⁰: “Politikas rezultāts atbilst konkrētam politikas mērķim, uzskatāmi raksturojot tā sasniegšanas pakāpi konkrētā laikposmā”. Tiesa, labā prakse paredz, ka katram politikas mērķim parasti nosaka no diviem līdz pieciem politikas rezultātiem. Pamatnostādnēs politikas rezultāti nav definēti kā kvantitatīvi mērāmas kategorijas, proti, apakšmērķu sasniegšanas novērtējumam (politikas rezultātam) nav definēts viens, kvantitatīvi mērāms rezultāts, bet – katram no politikas rezultātiem pakārtoti vairāki (skatīt attēlu nr. 1) – izmērāmi rezultatīvie rādītāji. Tas, ka katra politikas rezultāta sasniegšana ir noteikta ar izteikti atšķirīgu rezultatīvo rādītāju skaitu (2–6), norāda vai nu uz politikas apakšmērķu un tiem pakārtoto politikas rezultātu izteikti atšķirīgās ietekmes mērogu, vai uz politikas mērķu operacionalizācijas (izteikšanas rezultātos un tiem pakārtotajos rezultatīvajos rādītājos) nepilnībām, vai uz datu trūkumu konkrētu aktivitāšu rezultātu noteikšanai. Tā kā politikas rezultātiem

¹⁰ Politikas veidošanas rokasgrāmata. Pārresoru koordinācijas centrs. 2016., 2024 red. Pieejams: https://www.mk.gov.lv/sites/mk/files/media_file/Politikas_veidosanas_rokasgramata.pdf; skatīts 10.06.2025, 54.lpp.

pakārtotie (kopumā) 17 rezultatīvie rādītāji tiek izmantoti arī kā piecos Rīcības virzienos (RV) iekļauto uzdevumu izpildes indikatori, tad, jāatzīst, ka rezultatīvie rādītāji tikai daļēji atspoguļo piecu apjomīgo mērķu sasniegšanu un 27 uzdevumu izpildes progresu.

Arī **rīcības virzieni** strukturēti hierarhiskā sasaistē ar pieciem mērķiem un tiem pakārtotajiem pieciem politikas rezultātiem, kas uztur spēkā plānošanas dokumenta iekšējo loģiku. Dokumentā pamatots katra RV uzdevums, sniedzot esošās situācijas novērtējumu konkrētā RV izaicinājumu rāmējumā. Katram uzdevumam norādītas par tā izpildi atbildīgās un līdzatbildīgās institūcijas, kā arī tā īstenošanas uzsākšanas un pabeigšanas termiņš.

Tomēr, šajā dokumenta sadaļā vērojama zināma definēto uzdevumu un to sasniegšanas rezultātīvo rādītāju tvēruma un mēroga nesamērība, kas neļauj precīzi novērtēt piecos rīcības virzienos iekļauto uzdevumu izpildes sekas un ietekmi. Sniegsim īsu katrā rīcības virzienā izvirzītajam uzdevumam pakārtoto rezultātīvo rādītāju atbilstības/neatbilstības novērtējumu konkrētā uzdevuma mērogam.

Pirmais rīcības virziens (RV1) paredz septiņus uzdevumus, kuru izpilde, saskaņā ar Pamatnostādnēm, nosakāma, izmantojot tikai divus rezultatīvos rādītājus: 1. Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā uz 100 iedzīvotājiem; 2. Mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai no mājsaimniecību kopējiem patēriņa izdevumiem (%). Vienlaikus, RV1 uzdevumi paredz novērtēt kultūras piedāvājuma pieejamību vairākiem konkrētiem iedzīvotāju segmentiem: reģionu iedzīvotājiem, diasporai, bērniem un jauniešiem, mazākumtautībām un ārvalstu pilsoņiem, cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Šo uzdevumu izpildei nav norādīti pielāgoti rezultatīvie rādītāji. Tāpat nav konkrētu rezultātīvo rādītāju 1.6. (kultūras piedāvājuma pieejamība un piekļūstamība digitālajā vidē) un 1.7. (nodrošināt kultūras piedāvājuma popularizāciju) uzdevumiem.

Otrais rīcības virziens (RV2) satur trīs uzdevumus, kuru izpildes novērtēšanai piemēroti divi rezultatīvie rādītāji: 1. Iedzīvotāju līdzdalība kultūrā (%); 2. Dalībnieku skaits mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kultūras centros. Šie rādītāji atbilst 2.1. un 2.3. uzdevumiem, tomēr, tie neraksturo RV2 2.2. uzdevuma – veicināt sabiedrības radošo pašizpausmi izpildes rezultātu.

Trešais rīcības virziens (RV3) satur četrus uzdevumus, kuru izpilde tiek mērīta, izmantojot trīs rezultatīvos rādītājus. 3.2., 3.3. un 3.4. uzdevumu izpildei izvēlēti atbilstoši rezultatīvie rādītāji, bet 1. uzdevumam – nodrošināt kultūras pieminekļu saglabāšanu, atjaunošanu un ilgtspējīgu izmantošanu – norādīts neatbilstošs rezultatīvais rādītājs (R11 – Ārvalstu vairākdienu ceļotāju Latvijā kopējie izdevumi (milj. euro), skat. 48. lpp. Pamatnostādnēs). Precīza rezultātīvā rādītāja trūkums rada riskus arī norādīto izaicinājumu (rūpes par materiālā mantojuma saglabāšanu, tostarp Latvijas reģionos un tam nepieciešamajām investīcijām koka arhitektūras un sakrālā mantojuma saglabāšanai, kā arī vēsturisko piļu un muižu potenciāla atraisīšanai) risināšanai.

Ceturtais rīcības virziens (RV4) satur astoņus uzdevumus, kuru izpildei pakārtoti četri rezultatīvie rādītāji: Kultūras un radošo nozaru īpatsvars IKP (%); Kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātie no kopējā nodarbināto skaita (%), Eksporta daļa valsts kopējā kultūras preču apjomā (%); Eksporta daļa valsts kopējā kultūras preču apjomā (%). Pētnieku ieskatā šie rādītāji neatspoguļo 4.1. uzdevuma – radīt priekšnosacījumus profesionālās mākslas attīstībai – izpildes rezultātu; 4.4. uzdevuma – paaugstināt kultūras un radošajās nozarēs nodarbināto atalgojumu un ieņēmumus – rezultātu, 4.5. uzdevuma – stiprināt kultūras informācijas telpu – rezultātu; 4.6. uzdevuma – sniegt atbalstu kultūras un radošo nozaru NVO sektora darbībai – rezultātu. Arī 4.2., 4.3 un 4.7. uzdevumu izpildes novērtēšanai izvēlētie rezultatīvie rādītāji izpildi raksturo tikai pastarpināti vai daļēji.

Piektais rīcības virziens (RV5) satur piecus uzdevumus un to izpildes novērtēšanai pakārtoti seši rezultatīvie rādītāji, kuri visi atbilst izvirzīto uzdevumu izpildes novērtēšanas prasībām.

Rīcības virzienos izvirzītajiem uzdevumiem vērojama cieša sasaiste ar nacionāla mēroga vidējā termiņa attīstības plānošanas dokumentu Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.–2027.gadam¹¹, jo norādes par saiknēm redzamas pie katra uzdevuma, kā arī raksturota saikne ar Latvijas ilgtspējīgas

¹¹ Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027.gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/wwwwraksti/LIKUMI/NAP/NAP2027.PDF>, skatīts 10.06.2025

attīstības stratēģiju un citiem attīstības plānošanas dokumentiem, kā arī ES politikas plānošanas dokumentiem (detalizētāk par atbilstību rakstīts Ziņojuma 2.2 apakšnodaļā).

Pamatnostādnēm pievienoti 3 pielikumi, kur 1. pielikumā sniegta Pamatnostādņu uzdevumus raksturojoši statistikas dati, 2. pielikumā "Pamatnostādnēs lietoto terminu skaidrojums", bet 3. pielikumā "Pamatnostādņu finansējums" atklāts plānotais un papildu nepieciešamais finansējums katra RV ietvaros izpildāmajiem uzdevumiem. Nav norādīts, ka Pamatnostādņu ieviešanai tiks izmantots pašvaldību budžets vai citi avoti.

Pamatnostādnēs kultūrpolitika laika posmam 2022.–2027. gads plānota, ievērojot šādu loģiku:

Attēls 1. Pamatnostādņu struktūra

Mērķis: ilgtspējīga un sabiedrībai pieejama kultūra cilvēka izaugsmei un nacionālas valsts attīstībai				
1.apakšmērķis Sabiedrībai pieejams kultūras piedāvājums	2.apakšmērķis Aktīva sabiedrības līdzdalība kultūrā	3.apakšmērķis Kultūras mantojuma saglabāšana un radoša izmantošana	4.apakšmērķis Kultūras un radošo nozaru ilgtspējīga attīstība	5.apakšmērķis, Talantu ataudze un kultūras darbinieku profesionālā izaugsme
Politikas rezultāts PR1	Politikas rezultāts PR2	Politikas rezultāts PR3	Politikas rezultāts PR4	Politikas rezultāts PR5
2 rezultatīvie rādītāji (RR1; RR2)	2 rezultatīvie rādītāji (RR3; RR4)	3 rezultatīvie rādītāji (RR5; RR6; RR7)	4 rezultatīvie rādītāji (RR8; RR9; RR10; RR11)	6 rezultatīvie rādītāji (RR12; RR13; RR14; RR15; RR16; RR17)
Politikas apakšmērķiem un to rezultātiem pakārtoti 5 rīcības virzieni				
1.Rīcības virziens Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai	2.Rīcības virziens Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos	3.Rīcības virziens Kultūras mantojuma ilgtspēja	4.Rīcības virziens Kultūras un radošo nozaru attīstība	5.Rīcības virziens Kultūra un izglītība
7 uzdevumi	3 uzdevumi	4 uzdevumi	8 uzdevumi	5 uzdevumi
Katram uzdevumam norādīts izpildes termiņš				
Atbildīgās un līdzatbildīgās institūcijas, kas noteiktas katram uzdevumam				
Katram uzdevumam norādīta sasaiste ar politikas rezultātu un rezultatīvo rādītāju				

Kopumā **secināms**, ka Pamatnostādnes atbilst visām normatīvajām prasībām¹², kas paredz noteiktu saturu, kam jābūt Pamatnostādnēs kā vidējā termiņa politikas plānošanas dokumentam. Vienlaikus, konstatēta iekšēja **neatbilstība** starp diviem dokumenta strukturālajiem elementiem: vairākiem definētajiem **uzdevumiem** un to izpildes novērtēšanai paredzētajiem **rezultatīvajiem rādītājiem**, kuri neatspoguļo pilnu izvērsto uzdevumu izpildes novērtējumu. Tāpat secināms, ka nav izpildīts MK nr. 737¹³ punkts 20.4, kurā noteikts, ka ar MK rīkojumu nosaka uzdevumu par **plāna izstrādi** attiecīgo pamatnostādņu īstenošanai, ja plāns Ministru kabinetā nav iesniegts vienlaikus ar pamatnostādnēm vai kā to sastāvdaļa: plāns netika iesniegts vienlaikus ar Pamatnostādnēm. MK rīkojuma Nr. 143¹⁴ punkti, kas paredz Kultūras ministrijai sagatavot un kultūras ministram noteiktā kārtībā iesniegt Ministru kabinetā: sešu mēnešu laikā pēc pamatnostādņu apstiprināšanas pamatnostādņu īstenošanas plānu 2022.–2024. gadam; kā arī līdz 2024. gada 1. jūlijam – pamatnostādņu īstenošanas plānu 2025.–2027. gadam, nav izpildīts. Plāns, saskaņā ar MK nr. 737 ir plānošanas dokuments, kura izstrāde var notikt dažādos kontekstos, bet Pamatnostādņu gadījumā plāns bija

¹² Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/270934-attistibas-planosanas-dokumentu-izstrades-un-ietekmes-izvertesanas-noteikumi>; skatīts 10.06.2025

¹³ Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/270934-attistibas-planosanas-dokumentu-izstrades-un-ietekmes-izvertesanas-noteikumi>; skatīts 10.06.2025

¹⁴ Par Kultūrpolitikas pamatnostādnēm 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts". MK rīkojums nr.143. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330444-kulturpolitikas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam-kulturvalsts>; skatīts 10.06.2025

paredzēts kā augstākas detalizācijas un konkretizācijas dokuments, kurā bija jāiekļauj Pamatnostādnēs izvirzīto uzdevumu izpildes pasākumu saraksts, ar [skatīt 25.5.] termiņiem pasākumu īstenošanai ar precizitāti līdz pusgadam; ar [skatīt 25.6.] pasākumu izpildei pieejamo, kā arī papildu nepieciešamo finansējumu, pievienojot detalizētus aprēķinus par ietekmi uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem atbilstoši normatīvajam aktam par tiesību akta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtību. Novērtējuma ietvaros konstatēts, ka ir vairāki iemesli, kāpēc pamatnostādņu īstenošanas plāns 2022.–2024. gadam netika izstrādāts. Pirmkārt (saskaņā ar novērtējuma ietvaros iegūtajiem datiem), to skaidro fakts, ka vairākus Pamatnostādnēs plānotos uzdevumus realizē kultūras organizācijas un institūcijas vai konkrētas kultūras un radošā sektora apakšnozares, kurām jau ir plānošanas dokumenti (plāni un stratēģijas), kur izvirzītie uzdevumi ir konkretizēti un sasaistīti ar plānotajiem ieguldījumiem (finansējumu). Šādā situācijā, lai samazinātu birokrātisko slogu un nedublētu informāciju vairākos dokumentos, Pamatnostādnes saglabā savu ietvardokumenta statusu stratēģiski nozīmīgāko uzdevumu izpildē un ietekmes novērtējumā. Otrkārt, tā kā plānā paredzēts sniegt augstākas detalizācijas pakāpes informāciju par Plāna ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetu, dati liecina, ka politikas veidošanas procesa ietvaros šādu informāciju nav bijis iespējams korekti sagatavot plāna izpildei pieejamā finansējuma prognožu trūkuma dēļ. Dati liecina, ka būtiska loma bija faktam, ka Pamatnostādņu ieviešanai bija plānots piesaistīt papildu finansējumu, kura piesaistes iespējamība bija/ir neskaidra un atkarīga no valdības kopējās vidējā termiņa budžeta plānošanas perspektīvas. KM atbildīgie ierēdņi uzsver, ka tika izstrādāts Plāna projekts, bet tā saskaņošanas gaitā tika saņemti iebildumi no citu ministriju politikas veidotājiem attiecībā uz nepieciešamo finansējumu. Šie iebildumi nebija savienojami ar Pamatnostādnēs definēto uzdevumu jēgpilnu izpildi.

Rekomendējam līdz 2025. gada 1. decembrim izstrādāt Pamatnostādņu ieviešanas plānu 2026.–2027. gadam, kur Pamatnostādnēs definētajiem rīcības virzienu uzdevumiem ir precizēti rezultatīvie rādītāji (skatīt iepriekš tekstā norādes par neatbilstību) un Pamatnostādnēs izvirzītie uzdevumi tiek eksplicēti konkrētos plāna pasākumos, ja tādus katrā konkrētajā uzdevumā paredz arī citi kultūras organizāciju un kultūras un radošā sektora plānošanas dokumenti, piemēram, nozaru stratēģijas.

2.2. Ārējās saskaņotības novērtējums

Politikas plānošanas dokumentu ieviešanā būtisks priekšnoteikums ir tajā izvirzīto mērķu, uzdevumu un plānoto politikas rezultātu sinhronizācija ar citiem plānošanas dokumentiem. Saikne starp dokumentiem kalpo kā papildu arguments, pieņemot politiskus lēmumus par ieguldījumiem, tostarp, finansējuma piešķirumam izvirzīto uzdevumu izpildei. Pamatnostādnēs norādīti gan starptautiska, gan nacionāla, mēroga plānošanas dokumenti, kuros izvirzītie uzdevumi ir saistīti ar 1) kādu no KM īstenojamajām kultūras nozares politikas apakšnozarēm (skatīt <https://www.km.gov.lv/lv/kultura>).

Lielākajā daļā gadījumu šī saikne ir identificēta, norādot potenciālo Pamatnostādņu ieguldījumu dažādu starptautisko organizāciju vai nacionāla mēroga politikas veidotāju dokumentu mērķu vai uzdevumu sasniegšanā. Pamatnostādnēs sniegtas vairākas **atsauces uz starptautiska** mēroga dokumentiem, piemēram, uz dažiem no ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķiem⁴⁰, (4., 8. un 11. mērķi), uz UNESCO konvencijām, piemēram, UNESCO Konvenciju par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību⁴¹, UNESCO Konvenciju par kultūras priekšmetu nelikumīgas ieviešanas, izvešanas un īpašumtiesību maiņas aizliegšanu un novēršanu⁴², un citām, kuru ieviešanā ir politiska atbildība. Tāpat norādīta līdzīga tipa saikne ar ES līmeņa politiskajiem dokumentiem kultūras jomā – Eiropas Padomes Kultūras darba plānu 2019.–2022.gadam⁴⁷ un Eiropas Komisijas 2018. gada paziņojumu „Jaunā Eiropas darba kārtība kultūrai”⁴⁸, kurā uzsvērtā kultūras potenciāla izmantošana saliedētas sabiedrības veidošanā, atbalstot jaunradi, ilgtspējīgu nodarbinātību un izaugsmi.

Tāpat Pamatnostādnēs nosaukti desmit citi **nacionāla mēroga vidējā termiņa plānošanas dokumenti (2020./2021.–2027.)**, uzrādot saskaņotību izvirzīto mērķu, uzdevumu vai šajos dokumentos raksturoto izaicinājumu līmenī.

Lai arī šajos starptautiska un nacionāla mēroga dokumentos izvirzītie mērķi vai nu izaicinājumu vai uzdevumu līmenī Pamatnostādnēs parādās, tomēr nav uzsvērts, vai un kā šajos dokumentos parādās izvirzīto mērķu un uzdevumu sasniegšanai paredzētie plānotie ieguldījumi un rezultāti.

Visciešākais saskaņotības līmenis vērojams starp Pamatnostādnēm un vidējā termiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentu “Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027.gadam”.

Būtiski, ka NAP 2027 bija provizoriski salāgots ar valsts budžeta iespējām un prognozējamo indikatīvo finansējumu no ES budžeta 2021.–2027.gada plānošanas periodā. Starp šiem dokumentiem pastāv saikne gan izvirzīto prioritāšu un rīcības virzienu līmenī, gan sasniedzamo rezultātu definējumā. Pamatnostādnēs atzīts, ka NAP 2027 rīcības virzienos noteikti galvenie uzdevumi un mērķa indikatori kultūrpolitikas jomā, kas izmantoti, veidojot kultūrpolitikas pamatnostādņu rīcības virzienus, uzdevumus un rezultatīvos rādītājus.

Būtiska Pamatnostādņu izstrādes un ieviešanas dimensija ir iecere izstrādāt Pamatnostādnēm pakārtotas kultūrpolitikas apakšnozaru plānošanas dokumentus. Pamatnostādnēs nosauktas 20 nozares un/vai kultūrpolitikas iniciatīvas, kurās Pamatnostādņu izstrādes laikā iecerēta plānošanas dokumentu izstrāde. Plānošanas dokumenti (stratēģijas vai plāni) ir izstrādāti deviņās no Pamatnostādnēs nosauktajām nozarēm. Vēl četrās nozarēs plāni vai stratēģijas ir izstrādāti, bet tie atrodas saskaņošanas procesā vai nav apstiprināti, kur galvenā to saskaņošanas barjera ir diskusija par finansējuma pieejamību konkrēto uzdevumu izpildei un konsensusa trūkums, kas neļauj nonākt pie dokumenta apstiprināšanas Ministru kabinetā. Sešos gadījumos plānotie nozaru stratēģiskās plānošanas dokumenti nav izstrādāti. Dati liecina, ka iemesli tam, ka plānošanas dokumenti nav izstrādāti, ir dažādi. Pirmkārt, tas ir cilvēkresursu trūkums, kas varētu veikt dokumenta izstrādi; otrkārt, jaunu dokumentu izstrāde var nebūt lietderīga, ja jau pastāv plānošanas dokumenti nozares pārvaldībā iesaistītajām organizācijām vai institūcijām, treškārt, plānošanas dokumentu izstrādei ir nelabvēlīgs kopējais budžeta plānošanas konteksts, kur nozares attīstības plānošanu būtiski traucē neprognozējamās izmaiņas budžeta vidējā termiņa plānos. Vēsturisko zemju likuma ieviešanas Rīcības plāna izstrādes nozīmīga barjera ir finansējuma trūkums.

Papildus minētajam izstrādāts arī Plāns kultūras mantojuma aizsardzībai un glābšanai krīzes situācijās.

1. Arhitektūra. Ir izstrādāta: Latvijas Arhitektūras stratēģija 2022.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/30045/download?attachment>
2. Dizains. Ir izstrādāta: Latvijas Dizaina stratēģija 2022.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/27617/download?attachment>
3. Vizuālā māksla. Ir izstrādāta: Latvijas vizuālās mākslas nozares stratēģija 2023.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/32886/download?attachment>;
4. Kino. Ir izstrādāta: Kino nozares stratēģija 2024.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/43146/download?attachment>
5. Deja. Ir izstrādāta: Latvijas dejas stratēģija 2023.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/33063/download?attachment>;
6. Populārā mūzika. Ir izstrādāta: Populārās mūzikas stratēģija 2024.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/41988/download?attachment>
7. Literatūra un grāmatniecība. Ir izstrādāta: Latvijas literatūras un grāmatniecības stratēģija 2022.–2027 <https://www.km.gov.lv/lv/media/28719/download?attachment>
8. Bibliotēkas. Ir izstrādāta: Bibliotēku nozares stratēģija 2023.–2027.
<https://www.km.gov.lv/lv/media/32748/download?attachment>
9. Kultūrizglītība. Ir izstrādāta: <https://www.km.gov.lv/lv/media/48609/download?attachment>
10. Nemateriālais kultūras mantojums. Ir izstrādāta: Nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas un attīstības plāns 2025.–2027. gadam
<https://tapportals.mk.gov.lv/structuralizer/data/nodes/552293ee-5b67-46f1-a24a-7973ff312f33/preview>, bet atrodas saskaņošanas procesā.
11. Muzeji. Ir izstrādāta. Nav apstiprināta.
12. Dziesmu un deju svētki. Dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšanas un attīstības plāns ir izstrādes un saskaņošanas procesā.
13. Kultūras pieminekļu aizsardzība. Ir izstrādāta. Nav apstiprināta
14. Teātris. Nav izstrādāts.
15. Mūzika. Nav izstrādāts.
16. Arhīvi. Nav izstrādāts.
17. Kultūras centru darbība. Nav izstrādāts.
18. Kultūras pasākumu nozare. Nav izstrādāts.
19. Digitālais kultūras mantojums. Nav izstrādāts.

20. 2021. gadā pieņemtā Latviešu vēsturisko zemju likuma²⁷ ieviešanai izstrādātais rīcības plāns:
Nav izstrādāts.

21. Izstrādāts arī Plāns kultūras mantojuma aizsardzībai un glābšanai krīzes situācijās

<https://www.km.gov.lv/lv/media/49194/download?attachment>

Secināms, ka pastāv saikne starp Pamatnostādnēm un tajās minētajiem starptautiskajiem un nacionāla mēroga dokumentiem. Īpaši cieša saikne pastāv starp Pamatnostādnēm un vidējā termiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentu “Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027.gadam”, kur sinhronizācija notikusi gan izvirzīto prioritāšu un rīcības virzienu līmenī, gan sasniedzamo rezultātu definējumā. Pamatnostādņu saikne ar citiem starptautiska un nacionāla mēroga kultūrpolitikas plānošanas dokumentiem pastāv, bet tā ir mērķu un uzdevumu, bet ne sasniedzamo rezultātu līmenī. Tas nozīmē, ka pastāv saikne vienā politikas procesa posmā – politikas mērķu izvirzīšanas un plānošanas, bet ne politikas ietekmes un seku līmenī. Kultūrpolitikas apakšnozaru stratēģiju izstrādes plāns ir realizēts daļēji: no iecerētajiem 20 plānošanas dokumentiem, izstrādāti 13, no kuriem četri pagaidām nav apstiprināti. Šo situāciju būtiski ietekmē pretruna starp nozares izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem no vienas puses un finanšu iespējamību/pieejamību no otras puses, jo valsts budžeta vidējā termiņa plānošanas prakse šobrīd raksturojama kā nepietiekami konsekventa un sistemātiska, uz ko ietekmi atstāj gan politiskās varas maiņa, gan atkārtotu krīžu radīta nestabilitāte. Minētais var kavēt vai pat apturēt stratēģiskās plānošanas dokumentu izstrādi, dokumentiem “iestrēgstot” garos, cilvēkresursus un laika resursus prasošos saskaņošanas procesos.

3. ĀRĒJĀS VIDES IETEKMES IZMAIŅU NOVĒRTĒJUMS

Politikas plānošanas dokumenta uzdevumu izpilde ir atkarīga ne tikai no atbildīgo iestāžu ieguldījumiem, bet arī no politikas veidošanas vides faktoriem, kas var gan atbalstīt, gan veidot barjeras plānoto uzdevumu izpildei. Pamatnostādnēs minēti astoņi ārējās vides faktori, kas to izstrādes laikā ietekmē kultūrvides attīstību: demogrāfiskā situācija, emigrācija, reģionālā attīstība, digitālā transformācija, uzņēmējdarbības vide, epidemioloģiskā situācija, klimata pārmaiņas, kultūras procesu globalizācija. Kultūrpolitikas eksperti novērtējuma ietvaros apstiprina, ka savu ietekmi lielākā vai mazākā mērā saglabā visi Pamatnostādnēs minētie kultūrpolitikas veidošanu ietekmējošie ārējās vides faktori, bet lielākajā daļā gadījumu mainījušās šo faktoru ietekmes izpausmes vai stiprums. Tāpat atzīts, ka kultūrpolitikas ieviešanu papildina jauns ārējās vides faktors, kura nozīme nav pārvērtējama – drošības krīze, ko izraisa Krievijas pilna mēroga iebrukums un agresijas karš pret Ukrainu.

Attēls 2. Ārējās vides faktoru ietekmes izmaiņu novērtējumus kultūras nozares ekspertu vērtējumā

	Ārējās vides faktors, kas Pamatnostādnēs minēts kā nozīmīgs kultūrpolitikas ieviešanai	Ārējās vides faktori, kas uzrādīti kultūrpolitikas ekspertu intervijās Pamatnostādņu starpposma novērtējumā 2025. gadā
1.	Demogrāfiskā situācija kā ietekmes faktors raksturota saistībā ar negatīvo demogrāfisko prognožu ietekmi uz kultūras auditoriju kā kvantitatīvi, tā sociālās struktūras aspektā – potenciālā kultūras auditorija arvien samazināsies, vienlaikus paaugstināsies auditorijas vidējais vecums	Demogrāfisko tendenču kā vides faktora loma saglabā savu aktualitāti, ar tendenci savu ietekmi palielināt divos aspektos – gan kultūras patērētāju skaita samazināšanās līdz ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, gan apdzīvotības blīvuma samazināšanās lauku teritorijās, kas problematizē kultūras centru darbu ar iedzīvotājiem. Demogrāfiskā situācija ietekmē arī kultūrizglītības jomu (audzēkņu skaita samazināšanās, skolu tīkla izmaiņas).
2.	Emigrācijas statistikas tendences, kur 2021. gadā Latvijas izbraukušo iedzīvotāju skaits pārsniedz atbraukušo skaitu tiek skatīts kā būtisks faktors, kas prasa ieguldījumus nodrošinot diasporai piekļuvi Latvijas kultūras piedāvājumam un iesaisti kultūras procesos.	Emigrācija kā ārējās vides faktors saglabā ietekmi ar tendenci vājināties , kaut kultūrpolitikas iniciatīvas, kas vērstas uz sadarbību ar diasporas latviešiem, joprojām ir spēkā.
3.	Reģionālā attīstība kā vides faktors tiek skatīta gan lauku reģionu iedzīvotāju sociālā sastāva, gan administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, kas, aktualizē kultūras pakalpojumu un iestāžu tīkla pieejamības, kā arī konkrētu teritoriju kultūras resursu unikalitātes jautājumus	Reģionālā attīstība tiek skatīta kā vides faktors, kas saglabā savu nozīmi, ar nelielu nozīmes pieauguma tendenci tieši iedzīvotāju skaita samazināšanās radītajiem kultūras pakalpojumu nodrošinājuma pieejamības izaicinājumiem.
4.	Digitālā transformācija kā vides faktors skatīta gan kā inovatīvu kultūras pakalpojumu un jaunu auditoriju sasniegšanas iespēja, gan kā jaunu brīvā laika pavadīšanas veidus attīstošu vidi, kas saasina konkurenci starp kultūras satura īpašniekiem un pakalpojumu sniedzējiem.	Digitālās transformācijas ietekme strauji pieaug , kā īpašam kultūrpolitikas vides faktoram nostiprinoties mākslīgā intelekta instrumentiem/rīkiem/programmām, jo īpaši ģeneratīvā mākslīgā intelekta jomā, kas īpaši ietekmē autortiesību un autentiskuma jautājumus.
5.	Uzņēmējdarbības vide kā kultūrpolitiku un atsevišķas kultūras nozares ietekmējošs faktors izcelta saiknē ar nodokļu politikas izmaiņām (Uzņēmumu ienākuma nodokļa likums, 2020. gadā veiktie grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākumu nodokli” un likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”).	Uzņēmējdarbības vide kā kultūrpolitikas ieviešanas vides faktors tiek skatīta kā tāda, kas saglabā savu ietekmi, bet citā dimensijā – radošo industriju kontekstā, kur tā lielā mērā nosaka arī uzņēmumu attīstību un produktu komercializācijas iespējas kultūras un radošajā sektorā.
6.	Epidemioloģiskā situācija kā vides faktors minēta Covid-19 infekcijas izraisītās krīzes dēļ, izgaismojot vairākas strukturālas problēmas kultūras jomā, tostarp kultūras jomā strādājošo sociālo aizsardzību un kultūras organizāciju atšķirīgās finansējuma piesaistes iespējas atkarībā no organizācijas dibinātāja un juridiskās formas. Faktora ietekme skatīta gan auditorijas paradumu kontekstā, gan kultūras klātienēs un tiešsaistes piedāvājuma attīstības kontekstā.	Epidemioloģiskās krīzes ietekme skatīta kā faktors, kas samazina savu tiešo ietekmi, bet saglabājas tā multiplikatorie pastarpinātie efekti , gan saistībā ar “grūdienu” digitālo tehnoloģiju integrācijā kultūras produktos, gan auditorijas kultūras paradumos.

	Ārējās vides faktors, kas Pamatnostādņēs minēts kā nozīmīgs kultūrpolitikas ieviešanai	Ārējās vides faktori, kas uzrādīti kultūrpolitikas ekspertu intervijās Pamatnostādņu starpposma novērtējumā 2025. gadā
7.	Klimata pārmaiņas kā vides faktors minēts gan uzsverot to ietekmi uz kultūras mantojuma, kultūrvēsturisko vērtību un kultūrvides saglabāšanu, kā arī kultūras pasākumu organizēšanu, gan pievēršot uzmanību tam, ka ikviena kultūras apakšnozare var sniegt ieguldījumu valsts virzībā uz klimatneitralitāti un klimatnoturīgumu.	Klimata pārmaiņas kā ārējās vides faktors saglabā savu ietekmi , tā tiek vērtēta ar pieaugošu nozīmi , uzsverot nepieciešamību nostiprināt kultūras un mākslas nozīmi ekoloģisko izaicinājumu komunikācijā un skaidrošanā.
8	Kultūras procesu globalizācija skatīta gan kā ierobežojošs faktors, kur ārvalstu kultūras piedāvājums tieši konkurē ar Latvijā radīto, it īpaši digitālajā vidē, gan kā nozīmīgs eksportspējas un Latvijas starptautiskā tēla veidošanas iespēju faktors, kas pieprasa jaunas konkurētspējas veicināšanas iniciatīvas kultūrpolitikā.	Kultūras procesu globalizācijas faktors skatīts kā tāds, kas saglabā savu ietekmi, ar pieaugošu nozīmi tieši kultūras produktu eksportspējas dimensijā.
9.		Ģeopolitisks konteksts un Krievijas izraisītais karš Ukrainā kā drošības krīzes izraisītājs minēts kā jauns kultūrpolitikas plānošanas un ieviešanas vides faktors ar centrālo ietekmes nozīmi.

Informantu skatījumā mazinājusies ir epidemioloģiskās situācijas izraisītā krīze, savukārt kā ļoti nozīmīgs faktors ir parādījusies **drošības krīze** un kopējā ģeopolitisks situācijas ietekme. Kā jauns izaicinājums, kas zināmā mērā paspīlgtina digitālās transformācijas izpausmes, ir **mākslīgā intelekta straujā attīstība**, kas ietekmē gan kultūras piedāvājumu, proti, norišu un produktu radīšanas procesu, producēšanu, izplatīšanu, mārketingu, komercializāciju, saglabāšanu, gan pieprasījumu; auditorijas kultūras patēriņa un līdzdalības modeļus u.t.t.

1. Demogrāfiskā situācija joprojām tiek uzskatīta par aktuālu ārējo faktoru, kas ietekmē kultūras dzīves attīstību. Iedzīvotāju skaita samazināšanās, tostarp apdzīvotības blīvuma samazināšanās lauku teritorijās atstāj tiešu ietekmi uz kultūras infrastruktūras noslodzi un kultūras pakalpojumu groza pieejamības garantijām. Demogrāfiskā lejupslīde ietekmē arī kultūrizglītības procesus visos līmeņos, tostarp interešu izglītībā iesaistīto skaitu lauku teritorijās.
2. Emigrācijas procesi tiek skatīti kā nozīmīgi darbā pie diasporas kultūras pieejamības jautājumiem, bet, vienlaikus, atzīts, ka emigrācijas plūsma nav pieaugusi, tāpēc nevaram runāt par šī faktora ietekmes pieaugumu.
3. Reģionālā attīstība. Reģionālo attīstību informantu skatījumā 2022.–2024. gadā vēl arvien ietekmē administratīvi teritoriālās reformas (ATR) sekas, kas, atsevišķu ekspertu ieskatā, negatīvi ietekmēja gan noteiktu teritoriju iedzīvotāju kultūras infrastruktūras pieejamību, gan līdzdalību amatiermākslas kolektīvos. Reģionālās attīstības politika ietekmē arī diskusijas par dažādu kultūrpolitikas iniciatīvu un atbalsta programmu finansējuma avotiem: valsts vs pašvaldība. Spilgts piemērs tam ir dziesmu un deju svētku kustības amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojums, kur būtiska ir ne tikai valsts, bet arī pašvaldību motivācija to atbalstīt. Ekspertu ieskatā sadarbība kultūrpolitikas īstenošanā starp šiem politikas veidotājiem kļūst arvien svarīgāka, jo īpaši ņemot vērā kultūras un radošā sektora izaugsmes potenciālu, arī sabiedrības prasības attiecībā uz kultūras pakalpojumu kvalitāti un daudzveidību pieaug, kas ne vienmēr ir sabalansēts ar budžeta iespējām. Tas zināmā mērā rada spriedzi starp kultūras un radošā sektora ekosistēmas pārstāvjiem publiskajā sektorā. Novadu apvienošana ietekmēja pārmaiņas kultūras institūciju pārvaldībā (mainīts pašvaldību institūciju juridiskais statuss, piemēram, apvienojot vairākas institūcijas vai tiek slēgtas atsevišķas kultūras institūcijas). Informantu skatījumā mainās arī centra–nomales attiecības, kas ietekmē kultūras dzīves pārvaldību, auditorijas iespējas nokļūt pasākumu norises vietās u.t.t.
4. Digitālā transformācija kā kultūrpolitikas ietekmes faktors nostiprinājis savu ietekmi, jo īpaši pēc mākslīgā intelekta (MI) programmu straujas izplatīšanās visās dzīves jomās, tostarp arī kultūras un radošo produktu izstrādē un izplatīšanā. Kultūrpolitika ir reaģējusi uz MI radītajiem izaicinājumiem nozarē. Atzīts, ka šajā laikā būtiski arī kultūras institūcijām pozicionēties, lai

definētu savu lomu digitālās transformācijas un MI ietekmes vadības laukā (Latvijas Nacionālā bibliotēka, Kultūras informācijas sistēmu centrs u.c.)

5. Uzņēmējdarbības vide kā kultūrpolitikas ieviešanas vides faktors mainījies savu nozīmi, kur, saskaņā ar ekspertu viedokli, salīdzinājumā ar iepriekšējo plānošanas periodu, samazinājusies kopējā valsts atbalsta politika radošo industriju nozares uzņēmējdarbībai un tās eksportspējas stiprināšanai. Tiek minēts filmas “Straume” precedents, kas apliecina, piemēram, audiovizuālās nozares attīstības potenciālu, kas zināmā mērā kalpoja kā katalizators radošo industriju nozaru ekonomiskās ietekmes jautājumu aktualizācijai.
6. Epidemioloģiskā situācija pārskata periodā nav būtiski pasliktinājusi vai radījusi jaunus izaicinājumus. Informantu skatījumā sekas visvairāk izjuta tās institūcijas, kuru darbs ir tieši saistīts ar auditorijas piesaisti, jo pēc Covid-19 pandēmijas ierobežojumiem ir bijis grūti atjaunot auditorijas interesi. Šo ierobežojumu laikā ir izveidojušies jauni paradumi, kurus kultūras organizācijām ir grūti mainīt vai arī tas prasa papildu darbu ar auditorijas attīstīšanu.
7. Klimata pārmaiņu ietekme tiek vērtēta ambivalenti, vienlaikus norādot gan uz to, ka Latvijas kultūras institūciju darbībā pagaidām ir maz aktualizēti vides aizsardzības un klimata pārmaiņu ietekmes jautājumi, gan, gluži pretēji – daži kultūrpolitikas eksperti atzīst, ka arvien vairāk nozarē tiek aktualizēti jautājumi par zaļā kursa vērtību integrēšanu kultūras norišu plānošanā un organizēšanā. Kopumā tomēr uzsvērts, ka kopējā izpratne par šiem jautājumiem kultūras organizāciju ikdienā vērtēta kā zema.
8. Kultūras procesu globalizācija kā kultūrpolitikas plānošanas un ieviešanas vides faktors tiek vērtēts kā būtisks ietekmes faktors, kas īpašu nozīmi iegūst Latvijā radīto kultūras un mākslas produktu eksportspējas stiprināšanas, kā arī kultūras diplomātijas stiprināšanas kontekstā.

Kā jauns kultūrpolitikas veidošanas vidi ietekmējošais faktors parādās ģeopolitiskā situācija, kuras spilgtākā iezīme ir **Krievijas pilna mēroga iebrukums un agresijas karš pret Ukrainu** un tā izraisītā militārās un kiberdrošības un **drošības krīze**. Dati liecina, ka šis karš šobrīd tiek identificēts kā nozīmīgākais ārējās vides faktors, kas rada multiplu ietekmi gan uz kultūras un radošo nozari, gan uz kultūrpolitikas iniciatīvām. Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā, kas sākās 2022. gadā, ietekmē kultūras attīstību dažādos aspektos, jo īpaši kultūras mantojuma aizsardzības, kā arī valodas politikas un kultūrizglītības nozīmes aspektā. Ekspertu ieskatā sākotnēji šis karš mazināja auditorijas interesi par kultūras pasākumiem un tūrisma plūsmu. Tāpat, tas radīja un vēl radīs būtisku ekonomisko ietekmi, piemēram, pēc kara sākšanās pieauga būvniecības izmaksas, kas pagarināja vai pat atcēla vairāku ieplānoto kultūras infrastruktūras objektu būvniecību un/vai rekonstrukciju. Kopumā Krievijas izraisītais karš (pakāpeniski tam “pievienojušies” arī citi notikumi, kas padara nestabilu ģeopolitisko situāciju) būtiski ietekmējis nozari un šīs ietekmes spēks tikai pieaugs tuvākajos gados plānoto budžeta konsolidāciju ietvaros, kas notiek ar mērķi novirzīt finansējumu valsts aizsardzības budžetam. Kultūrpolitikā šobrīd aktualizēti vairāki drošības aspekti, piemēram, kultūras mantojuma jomā pieņemts “Plāns kultūras mantojuma aizsardzībai un glābšanai krīzes situācijās”¹⁵. Tiek diskutēts arī par kultūras lomu krīzes apstākļos – kultūra iegūst emocionālās un psihiskās labbūtības veicinoša faktora lomu. Karš ir mainījis arī valodas lietojumu kultūras institūcijās un saziņā ar auditoriju, attieksmi pret padomju režīma un tā noziegumus slavinošiem pieminekļiem.

Secināms, ka visi Pamatnostādnēs raksturotie kultūrpolitikas plānošanas un ieviešanas procesu ietekmējošie ārējās vides faktori saglabājuši savu nozīmi. No visiem Pamatnostādnēs nosauktajiem ārējās vides faktoriem: demogrāfiskā situācija, emigrācija, reģionālā attīstība, digitālā transformācija, uzņēmējdarbības vide, epidemioloģiskā situācija, klimata pārmaiņas un kultūras procesu globalizācija, pirmajos dokumenta ieviešanas gados (2022.–2024.) vislielāko ietekmes spēku ieguvuši demogrāfiskās situācijas, reģionālās attīstības politikas un digitālās transformācijas izpausmes, jo īpaši mākslīgā intelekta rīku attīstība. Kā jauns, negatīvs ārējās vides ietekmes faktors ir Krievijas karš pret Ukrainu un tā izraisītā militārās un kiberdrošības krīze, kas rada multiplu ietekmi, proti, nosaka to, ka kopumā mainās prioritātes valsts līmenī, jo priekšgalā izvirzās aizsardzība un drošība, kas nozīmē, ka finansējums kultūrpolitikas ieviešanai tiks samazināts.

¹⁵ <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/apstiprinats-plans-kulturas-mantojuma-aizsardzibai-un-glabsanai-krizes-situacija>

4. POLITIKAS MĒRĶU UN REZULTĀTU SASNIEGŠANAS NOVĒRTĒJUMS

Pamatnostādņu kā kultūrpolitikas vidējā termiņa plānošanas dokumenta mērogu nosaka tā mērķis, pieci apakšmērķi un to sasniegšanai definētie pieci politikas rezultāti. Pamatnostādņu starpposma izvērtējuma ietvaros iegūtais ekspertu viedoklis liecina, ka kopumā šajā laikā notikusi kultūrpolitikas akcentu un vērtību maiņa, kas izpaužas kā kultūras demokratizācijas, pieejamības, iekļaušanas, līdzdalības jautājumu ciešāka integrācija kultūrpolitikas dienas kārtībā, īpašu uzmanību pievēršot arī kultūras, kultūras mantojuma kopienu un nevalstisko organizāciju darbībai. Tāpat, tiek uzsvērts, ka kopumā izpratne par kultūrpolitikas tvērumu un mērogu ir paplašinājusies, piemēram, saskaņā ar ekspertu izteikumiem – ja ilgstoši uzmanības lokā vairāk bija tradicionālās kultūras pārmantošanas jautājumi, tad tagad diskusiju uzmanības lokā arvien vairāk ir arī laikmetīgā māksla.

Lielā mērā šie pavērsieni atspoguļojas arī Pamatnostādņu mērķī, apakšmērķos un politikas rezultātos.

Mērķis: ilgtspējīga un sabiedrībai pieejama kultūra cilvēka izaugsmei un nacionālas valsts attīstībai, vienlaikus risinot kā kultūras pieejamības sabiedrībai jautājumus, tā kultūras ilgtspējas jautājumus, un apliecinot, ka kultūra ir būtisks resurss gan nacionālas valsts attīstībai, gan katra cilvēka personīgajai izaugsmei				
1. apakšmērķis	2. apakšmērķis	3. apakšmērķis	4. apakšmērķis	5. apakšmērķis
Sabiedrībai pieejams kultūras piedāvājums	Aktīva sabiedrības līdzdalība kultūrā	Kultūras mantojuma saglabāšana un radoša izmantošana	Kultūras un radošo nozaru ilgtspējīga attīstība	Talantu ataudze un kultūras darbinieku profesionālā izaugsme
PR1. Nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai	PR2. Nodrošinātas plašas sabiedrības līdzdalības iespējas kultūras procesos	PR3. Nodrošināta kultūras mantojuma ilgtspējīga saglabāšana un radoša izmantošana	PR4. Nodrošināti priekšnoteikumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējai un attīstībai	PR.5. Nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme

Mērķa formulējums ir salīdzinoši plašs, abstrakts un jēgietilpīgs, tomēr tajā identificējamās vismaz trīs nozīmju dimensijas: kultūras ilgtspēja, kultūras pieejamība un kultūra kā resurss izaugsmei.

Dati liecina, ka pamatnostādņu mērķis saglabājis savu aktualitāti gan sava formulējuma veselumā, gan atsevišķās tā dimensijās. Īpaša nozīme vairāku ekspertu ieskatā ir kultūras vērtībām cilvēku un valsts attīstībā laikā, kad aktualizējas drošības, patriotisma un valstiskās piederības jautājumi. Raksturojot mērķa sasniegšanas progresu, to nav iespējams novērtēt kvantitatīvi, jo gan mērķis, gan apakšmērķi un politikas rezultāti Pamatnostādnēs definēti kvalitatīvi. Par mērķa aktualitāti un sasniegšanas progresu varam spriest raksturojot detalizētāk rīcības virzienos apkopoto uzdevumu izpildi, kas veikts 5. nodaļā. Tomēr, balstoties ekspertu spriedumos, varam raksturot kultūrpolitikas dinamiku minētajās mērķa dimensijās. Eksperti uzsver, ka, neskatoties uz epidemioloģisko un drošības krīzi, kultūras un radošais sektors nodrošina pilnu kultūras pakalpojumu klāstu, kas apliecina **kultūras izturētspēju un arī ilgtspēju**. To pamato arī Pamatnostādnēs plānoto uzdevumu izpilde, piemēram, atsevišķu nodarbinātības grupu atlīdzības palielināšana, vairāku infrastruktūras objektu pabeigšana, kas ir radījusi labvēlīgākus apstākļus mākslinieciskajai jaunradei un kultūrizglītības programmu īstenošanai, arī veicinājusi kultūras ilgtspēju. Kultūras ilgtspējas kā kultūrpolitikas mērķa aktualitāte pieaug, jo iedzīvotāju komunikācija digitālajā vidē savā ziņā “pludina” nacionālās un etniskās robežas, kas palielina nepieciešamību ieguldīt mērķtiecīgu darbu, lai nodrošinātu latviešu kultūras kontinuitāti.

Vienlaikus, iespējams arī cits diskurss, kā saistīt kultūru ar ilgtspēju, proti, aktualizēt un argumentēt **kultūras lomu sabiedrības ilgtspējīgā attīstībā**. Kultūrpolitikas eksperti atzīst, ka kopš 2021. gada ir būtiski attīstījusies globālā pieeja centienos definēt kultūras lomu ilgtspējīgā attīstībā, kur aktīvi iesaistījusies arī KM un UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. Eksperti norāda uz **Latvijas otrā ziņojuma Apvienoto Nāciju Organizācijai par ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu** ([Latvija-IAM-2022-LV.pdf](#)) izstrādes lomu un uzsver nepieciešamību nodrošināt Latvijas valdības skaidri pozicionētu nostāju par kultūru kā noteiktu “patstāvīgu” mērķi nākamajā Apvienoto Nāciju

Organizācijas attīstības stratēģijā. Otrā Pamatnostādņu mērķa saturiskā dimensija – **kultūras pieejamības veicināšana sabiedrībai** ekspertu vērtējumos atzīta par lielāko kultūrpolitikas pavērsienu pēdējos gados, jo nedalīts ir viedoklis par vairākām pozitīvām izmaiņām dažādu sociāli demogrāfisko grupu kultūras pieejamības veicināšanā un centienos izglītēt kultūras nozares pārstāvjus šajos jautājumos. Tiesa, uzsvērts arī, ka vajadzētu vairāk sabiedrību informēt par pieejamības un piekļūstamības nozīmi kultūrā, lai to veicinātu. Kā nozīmīgs kultūrpolitikas rezultāts uzsvērtas VKKF finansēšanas modeļa izmaiņas, kas ir būtisks avots piedāvājuma veidošanai, tostarp dažādām sociāli demogrāfiskajām grupām ar augstākām piekļūstamības barjerām.

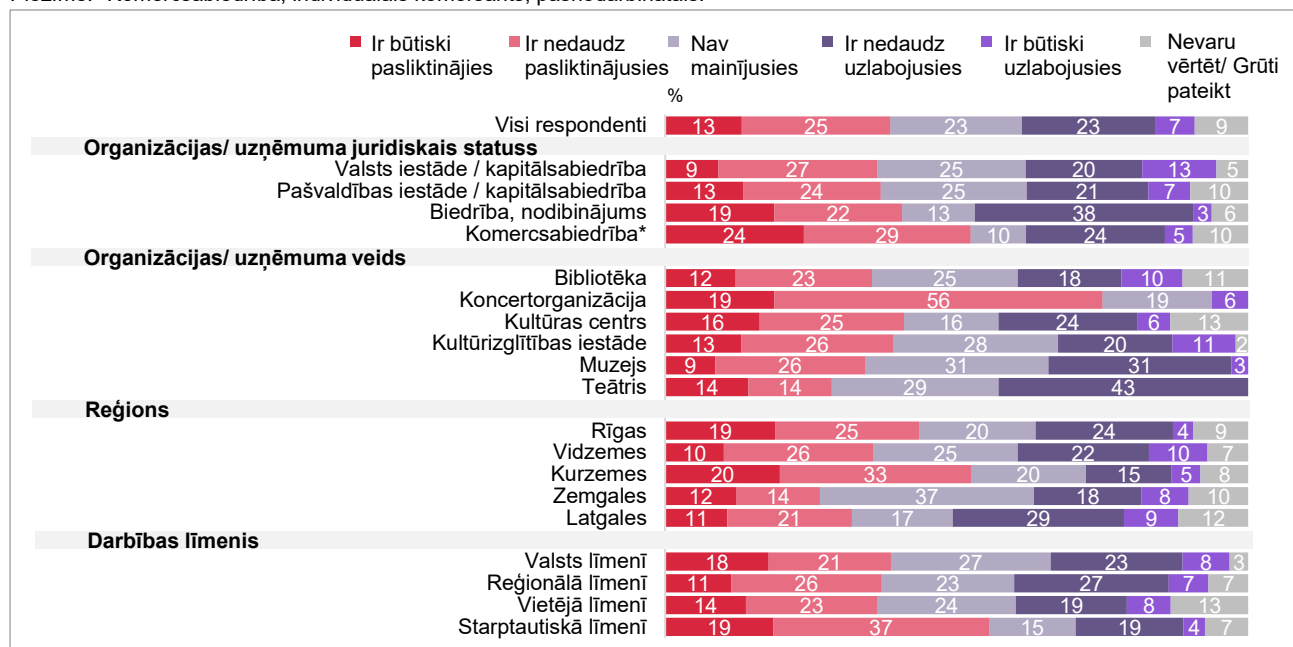
Īpaši uzsvērtā trešās mērķa dimensijas aktualitāte, proti, kultūras nozīme cilvēka un valsts attīstībā. Atzīts, ka kultūras nozīme pašreiz pieaug, jo tā var veicināt cilvēku piederības sajūtu gan vietai, gan stiprināt latvisko identitāti, kas ir ļoti būtiski konkrētās ģeopolitiskās situācijas kontekstā.

Kopējo kultūras un radošā sektora pārstāvju viedokli par nozares attīstības tendencēm novērtējuma periodā, kā arī jautājumos, kas saistīti ar Pamatnostādņu mērķi, apakšmērķiem un uzdevumiem **kvantitatīvu datu** izteiksmē ieguvām no aptaujas datiem. Aptaujā respondenti tika lūgti novērtēt, kā, viņuprāt, kopš 2022. gada ir mainījusies kultūras nozares attīstība Latvijā kopumā. Dati liecina, ka sektorā pastāv ļoti atšķirīgi vērtējumi par nozares attīstību – kopumā 38 % novērtē, ka tā ir pasliktinājusies, 23 % uzskata, ka tā nav mainījusies, bet 30 %, ka tā ir uzlabojusies. Pozitīvākus vērtējumus snieguši valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvji, bet nevalstiskā un komercsektora pārstāvji bijuši kritiskāki savos vērtējumos. Atšķirības vērtējumos novērojamas arī organizāciju veida dalījumā – pozitīvākus vērtējumus snieguši teātru un muzeju pārstāvji, bet kritiskākus – koncertorganizāciju un kultūras centru pārstāvji. Reģionālā dalījumā kritiskāki bijuši Rīgas un Kurzemes pārstāvji, bet pozitīvākus vērtējumus snieguši Vidzemes un Latgales pārstāvji, kamēr Zemgales pārstāvji izteikti biežāk snieguši vērtējumu, ka kultūras nozares attīstība nav mainījusies. Dati arī rāda, ka izteikti kritiskākus vērtējumus snieguši tie, kuri darbojas starptautiskā līmenī – kopumā 58 % no šīs mērķgrupas uzskata, ka nozares attīstība ir pasliktinājusies.

Grafiks 1. Kultūras nozares attīstība Latvijā kopš 2022. gada

Jautājums aptaujā: Q1. Kā, Jūsaprāt, kopš 2022. gada ir mainījusies kultūras nozares attīstība Latvijā kopumā?

Piezīme: *Komerksabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbinātais.

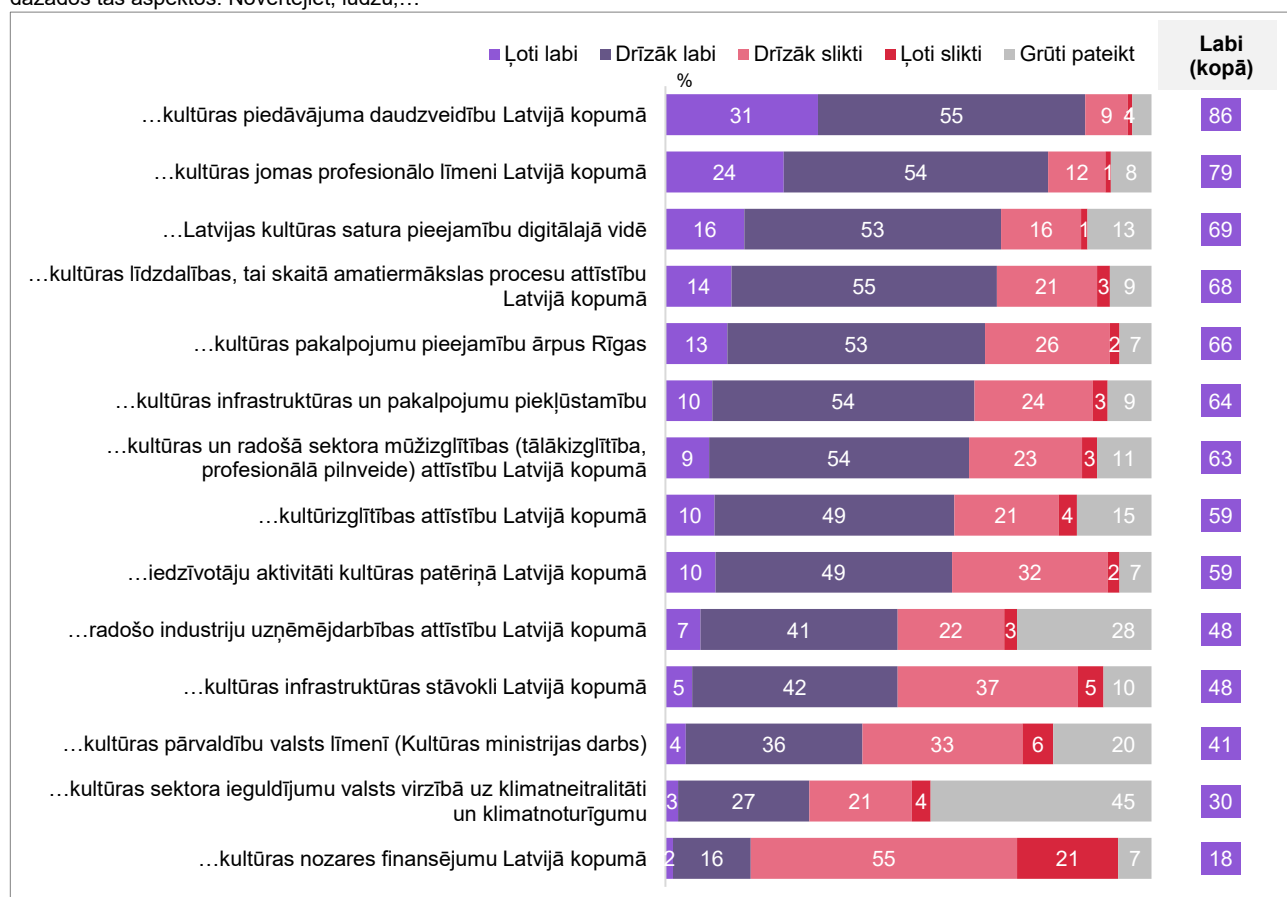
Mērķgrupu pārstāvji papildus tika lūgti novērtēt nozares attīstību arī detalizētāk dažādos tās aspektos. Izteikti pozitīvi vērtējumi sniegti divos aspektos: kultūras piedāvājuma daudzveidību Latvijā kopumā pozitīvi vērtējuši 86 % aptaujāto, bet 79 % pozitīvi novērtējuši kultūras jomas profesionālo līmeni Latvijā kopumā. Tāpat pozitīvi vērtēti arī tādi aspekti kā: Latvijas kultūras satura pieejamība digitālajā vidē (69 % pozitīvo vērtējumu), kultūras līdzdalības, tai skaitā amatiermākslas procesu attīstība Latvijā kopumā (68 %), kultūras pakalpojumu pieejamība ārpus Rīgas (66 %), kultūras infrastruktūras

un pakalpojumu pieklūstamība (64 %), kultūras un radošā sektora mūžizglītības (tālākizglītība, profesionālā pilnveide) attīstība Latvijā kopumā (63 %).

Viskritiskāk novērtēts kultūras nozares finansējums Latvijā kopumā – 76 % aptaujāto to vērtējuši kā sliktu un tikai 18 % kā labu. Liels kritisko vērtējumu īpatsvars novērojams arī tādos aspektos kā: kultūras infrastruktūras stāvoklis Latvijā kopumā (42 % kritisko vērtējumu), kultūras pārvaldība valsts līmenī (Kultūras ministrijas darbs) (39 %), iedzīvotāju aktivitāte kultūras patēriņā Latvijā kopumā (34 %).

Grafiks 2. Kultūras nozares attīstība pēdējo 2-3 gadu laikā dažādos tās aspektos

Jautājums aptaujā: Q2. Tagad lūgšim Jūs sniegt savu vērtējumu par kultūras nozares attīstību pēdējo 2-3 gadu laikā kopumā dažādos tās aspektos. Novērtējiet, lūdzu,...

Līdzīgs jautājums par kultūras nozares attīstību dažādos tās aspektos tika iekļauts arī aptaujā, kas tika īstenota 2022. gadā iepriekšējā politikas plānošanas dokumenta izvērtējuma ietvaros. Salīdzinot toreiz un šogad sniegtos vērtējumus, novērojams, ka šī gada vērtējumi ir izteikti kritiskāki visos no anketā iekļautajiem aspektiem. Aspekti, kuros kritisko vērtējumu īpatsvars palielinājies visvairāk, ir: kultūras pārvaldība valsts līmenī (Kultūras ministrijas darbs) (ja iepriekš to pozitīvi vērtēja 63 % aptaujāto, tad šogad 41 %), iedzīvotāju aktivitāte kultūras patēriņā (attiecīgi 79 % un 59 %), kultūras nozares finansējums (36 % un 18 %), kultūras līdzdalības, tai skaitā amatiermākslas procesu attīstība (84 % un 68 %), kultūras infrastruktūras stāvoklis (63 % un 48 %), kultūrizglītības attīstība (73 % un 59 %).

Grafiks 3. Kultūras nozares attīstība dažādos tās aspektos: salīdzinājums ar 2022. gada aptaujas datiem

Jautājums aptaujā 2025: Q2. Tagad lūgšim Jūs sniegt savu vērtējumu par kultūras nozares attīstību pēdējo 2-3 gadu laika periodā kopumā dažādos tās aspektos. Novērtējiet, lūdzu,...

Jautājums aptaujā 2022: Q1. Tagad lūgšim Jūs sniegt vērtējumu par kultūras nozares attīstību pēdējo 6-7 gadu laika periodā. Novērtējiet lūdzu...?

Piezīme: Attēlotas atbildes 'Drīzāk labi' + 'Ļoti labi'.

	2025	2022	Izmaiņas
...kultūras piedāvājuma daudzveidību Latvijā kopumā	86	91	-5
...kultūras jomas profesionālo līmeni Latvijā kopumā	79	89	-10
...Latvijas kultūras satura pieejamību digitālajā vidē	69	76	-7
...kultūras līdzdalības, tai skaitā amatiermākslas procesu attīstību Latvijā kopumā	68	84	-16
...kultūras pakalpojumu pieejamību ārpus Rīgas	66	72	-6
...kultūras infrastruktūras un pakalpojumu piekļūstamību	64		
...kultūras un radošā sektora mūžizglītības (tālākizglītība, profesionālā pilnveide) attīstību Latvijā kopumā	63		
...kultūrizglītības attīstību Latvijā kopumā	59	73	-14
...iedzīvotāju aktivitāti kultūras patēriņā Latvijā kopumā	59	79	-20
...kultūras infrastruktūras stāvokli Latvijā kopumā	48	63	-15
...radošo industriju uzņēmējdarbības attīstību Latvijā kopumā	48	58	-10
...kultūras pārvaldību valsts līmenī (Kultūras ministrijas darbs)	41	63	-22
...kultūras sektora ieguldījumu valsts virzībā uz klimatneitralitāti un klimata noturīgumu	30		
...kultūras nozares finansējumu Latvijā kopumā	18	36	-18

Kvantitatīvās aptaujas ietvaros respondenti norādīja viņuprāt būtiskākos izaicinājumi ikdienas darbā kultūras un/vai radošo nozaru sektorā. Iespējams izdalīt vairākas izaicinājumu tematiskās grupas, kas, atbilstoši nozares pārstāvju teiktajam, sistemātiski skar kultūras un radošo nozaru profesionāļus Latvijā.

1. Finansējuma trūkums.

- Visbiežāk pieminētais izaicinājums: nepietiekams budžets kvalitatīva darba nodrošināšanai, atalgojumam, infrastruktūrai, transportam, tērpiem un profesionālu mākslinieku piesaistei.
- Īpaši grūta situācija ārpus Rīgas, kur atalgojums ir zemāks, bet pienākumu daudzveidība – lielāka.
- Finansējums bieži balstās uz projektiem, taču daudzi nespēj iegūt pietiekamu atbalstu vai saņemt atteikumus ar viņiem neizprotamiem pamatojumiem.

2. Cilvēkresursu trūkums.

- Speciālistu trūkums visos līmeņos (kultūras darbinieki, kolektīvu vadītāji, tehniskais personāls).
- Zems atalgojums rada grūtības noturēt motivētus darbiniekus, piesaistīt jauniešus vai nodrošināt pēctecību.
- Daudzi darbinieki izdeg, jo strādā vairākās darba vietās vienlaikus, dažkārt arī ārpus kultūras nozares.

3. Birokrātijas slogs.

- Regulāra dokumentācijas prasību maiņa un dubultā atskaitīšanās ievērojami samazina laiku radošajam darbam.
- Augsta kontroles pakāpe no pārraugošajām institūcijām, zema uzticēšanās no vadības puses.
- Sūdzības par neefektīvām IT sistēmām, neskaidru normatīvo regulējumu un pretrunām starp MK noteikumiem un vietējo praksi.

4. Sabiedrības iesaiste un demogrāfiskie faktori.

- Iedzīvotāju skaita samazināšanās reģionos, novecošanās un migrācija.
- Auditorijas piesaiste ir apgrūtināta – zema interese, ierobežota maksātspēja, konkurence ar izklaidi un digitālo vidi.
- Tradīciju pārtraukums – jaunajām paaudzēm trūkst kultūras patēriņa pieredzes ģimenē.

5. Politiskā un institucionālā attieksme.

- Pašvaldību un valsts institūciju izpratnes trūkums par kultūras nozīmi.
- Kultūras nozare tiek uzskatīta par mazsvarīgu salīdzinājumā ar STEM un komerciālām aktivitātēm.
- Vadības un stratēģiskā atbalsta trūkums – kultūrpolitika tiek veidota fragmentēti, nav ilgtermiņa redzējuma.

6. Infrastruktūra un tehniskais nodrošinājums.

- Kultūras nami sliktā stāvoklī, tehniskais aprīkojums novecojis vai nepietiekams.
- Telpas bieži vien nav pieejamas cilvēkiem ar kustību traucējumiem.

Šie izaicinājumi mūsu ieskatā vērtējami kā būtiskas iekšējās vides barjeras arī Pamatnostādņu mērķa un apakšmērķu sasniegšanā.

Pamatnostādņu mērķu un uzdevumu izpildes konstatēšanai kopumā definēti 17 rezultatīvie rādītāji, kas strukturēti atbilstoši Pamatnostādnēs izdalītajiem pieciem rīcības virzieniem. Rezultatīvajiem rādītājiem ir definētas bāzes vērtības par situāciju uz 2019. gadu un plānotās sasniedzamās vērtības 2021., 2022., 2023., 2024. un 2027. gadā. KM veikusi rezultatīvo rādītāju izpildes ikgadēju uzskaiti, tādēļ iespējams vērtēt ne tikai kumulatīvi sasniegto rādītāju 2024. gadā, bet izsekot arī rādītāju ikgadējām svārstībām.

Pamatnostādņu politikas rezultāti formulēti kā kvalitatīvi rādītāji, to izpildes novērtējums var tikt veikts, balstoties uz tiem pakārtoto rezultatīvo rādītāju vērtībām. No kopumā 17 rezultatīvajiem rādītājiem 2024. gadā plānotās vērtības ir sasniegtas vai pārsniegtas 8 rādītājiem, tai skaitā 2 rādītāji ir izpildīti plānotajā apmērā, bet 6 rādītāji ir izpildīti virs plānotā. 5 rādītājiem 2024. gada vērtības ir zem plānotā. Savukārt 5 rādītāju vērtības nav nosakāmas, jo konkrētie rādītāji netiek uzkrāti, ir mainījušies to aprēķina metodoloģija CSP vai arī tie tiek aprēķināti ar lielāku laika nobīdi (piemēram, par 2024. gadu būs pieejami tikai 2025. gadā).

Vērtējot konkrētu politikas rezultātu rezultatīvo rādītāju izpildi, redzam, ka:

Pirmā politikas rezultātam [PR1]: **Nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai definēti** divi rezultatīvie rādītāji, no kuriem viens – nav sasniegts (Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā uz 100 iedzīvotājiem), bet par otru (mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai no mājsaimniecību kopējiem patēriņa izdevumiem (%)) dati CSP apsekojumā tiks iegūti tikai 2025. gadā. Secinām, ka rezultatīvie rādītāji tikai daļēji atspoguļo pirmā politikas rezultāta izpildi.

Otra politikas rezultātam [PR2] **Nodrošinātas plašas sabiedrības līdzdalības iespējas kultūras procesos** definēti divi rezultatīvie rādītāji, no kuriem neviens neatbilst plānotajam. Pirmais

rezultatīvais rādītājs (iedzīvotāju līdzdalība kultūrā (%)) un otrais rezultatīvais rādītājs (Dalībnieku skaits mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kultūras centros (skaits tūkst.)) ir zemāks par plānoto.

Trešajam politikas rezultātam [PR3]: **Nodrošināta kultūras mantojuma ilgtspējīga saglabāšana un radoša izmantošana** definēti trīs rezultatīvie rādītāji (1) Kultūras mantojuma institūciju – bibliotēku, muzeju, arhīvu – klātienes apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem; 2) Kultūras mantojuma institūciju – bibliotēku, muzeju, arhīvu – virtuālo apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem; 3) Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā iekļauto vērtību skaits), kuriem visiem ir sasniegtas plānotās vērtības.

Ceturtajam politikas rezultātam [PR4]: **Nodrošināti priekšnoteikumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējai un attīstībai** definēti četri politikas rezultāti (1) Kultūras un radošo nozaru īpatsvars IKP (%); 2) Kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātie no kopējā nodarbināto skaita (%); 3) *Kultūras preču eksporta daļa valsts kopējā eksporta apjomā (%)*; 4) Ārvalstu vairākdienu ceļotāju Latvijā kopējie izdevumi (milj. *euro*), no kuriem plānotā vērtība ir sasniegta pirmajam rādītājam, bet par 2., 3. un 4. rādītāju nav pieejami dati.

Piektajam politikas rezultātam [PR5]: **Nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme** definēti seši rezultatīvie rādītāji (1) Profesionālās ievirzes izglītības programmu audzēkņu procentuālā attiecība pret izglītojamo skaitu vispārējās izglītības pamatizglītības programmās; 2) Profesionālās vidējās kultūrizglītības programmu absolventu skaits KM dibinātajās un pašvaldību profesionālajās vidējās izglītības iestādēs, kuras finansē KM; 3) Absolventu skaits KM dibinātajās augstskolās; 4) Programmas „Latvijas skolas soma” pasākumu skaits; 5) Mūžizglītības, tostarp tālākizglītības un profesionālās pilnveides, programmu apguvušo skaits; 6) Piesaistīto pētniecības un radoši māksliniecisko projektu skaits (gadā) KM dibinātajās augstskolās), no kuriem pieci rādītāji ir sasniegti, bet viens ir nedaudz zem plānotā.

Secināms, ka definētā politikas mērķa aktualitāte ir saglabājusies, turklāt nostiprinājusies tā nozīme kultūras ilgtspējas dimensijā. Saistībā ar ilgtspējas jautājumiem, attīstījies arī cits diskurss, kā saistīt kultūru ar ilgtspēju, proti aktualizēt un argumentēt **kultūras lomu sabiedrības ilgtspējīgā attīstībā**. Kultūrpolitikas eksperti atzīst, ka kopš 2021. gada ir būtiski attīstījusies globālā pieeja centienos definēt kultūras lomu ilgtspējīgā attīstībā, kur savu ieguldījumu snieguši arī Latvijas kultūrpolitikas veidotāji. Īpaši nozīmīgas pārmaiņas panāktas, izmainot kultūras organizāciju izpratni par kultūras pieejamības, piekļūstamības un kultūras līdzdalības jautājumiem, bet perspektīvā veicams mērķtiecīgs darbs pie kultūras kā attīstības resursa izpratnes veidošanas.

Politikas rezultāti tikai daļēji atbilst 2024. gadā plānotajām rezultātu vērtībām. Vislabākā izpilde vidusposmā ir trešā politikas apakšmērķa **Nodrošināta kultūras mantojuma ilgtspējīga saglabāšana un radoša izmantošana** rezultātiem un piektā politikas apakšmērķa **Nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme** rezultātiem. Pirmā un ceturta apakšmērķa rezultātus pakārtoti noteiktajiem rezultativajiem rādītājiem nav iespējams vērtēt datu trūkuma dēļ. Otrā apakšmērķa politikas rezultāti vērtējami kā neizpildīti atbilstoši vidusposmā plānotajam.

5. RĪCĪBAS VIRZIENI UN UZDEVUMI: IZPILDES NOVĒRTĒJUMS

Pamatnostādņu uzdevumi strukturēti **piecos rīcības virzienos**, pakārtoti izvirzītajiem izaicinājumiem, apakšmērķiem un politikas rezultātiem:

1. Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai.
2. Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos.
3. Kultūras mantojuma ilgtspēja.
4. Kultūras un radošo nozaru attīstība.
5. Kultūra un izglītība.

Šīs nodaļas apakšnodaļās sniegsim katra rīcības virziena ietvaros izvirzīto uzdevumu raksturojumu, to izpildes noteikšanai definēto rezultātīvo rādītāju novērtējumu, iesaistīto pušu ieguldījuma novērtējumu, mērķa grupu viedokļa analīzi un resursu izlietojuma novērtējumu.

5.1. Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai

Rīcības virziena “Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai” sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai” un tajā ir izvirzīti septiņi uzdevumi, kas saistīti ar piedāvājuma pieejamības sekmēšanu noteiktām mērķgrupām (diasporai, bērniem un jauniešiem, mazākumtautībām un ārvalstu pilsoņiem), kā arī piedāvājuma pieejamību reģionos un kultūras piekļūstamības sekmēšanu klātienē un digitālā vidē. Viens no uzdevumiem vērsts uz kultūras piedāvājuma popularizēšanas nepieciešamību. Rīcības virziena raksturojumā ir jautājumi par dažādiem priekšnosacījumiem, kas būtiski tā sasniegšanai, tostarp: kultūras piedāvājuma ekonomiskā pieejamība, kultūras piedāvājuma reģionālā pieejamība, kultūras piedāvājuma piekļūstamība, auditoriju attīstība, Eiropas kultūras galvaspilsēta. Kā sasniedzamais politikas rezultāts ir definēts: “nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai”.

5.1.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums

Šis rīcības virziens kopumā ir komplekss un saistīts arī ar citām jomām, kas ir ārpus tiešās kultūrpolitikas ietekmes jomas. Kultūrpolitikas īstenošanas ietvaros nav iespējams tieši ietekmēt visus kultūras patēriņa ietekmējošos faktorus, bet ir iespējams risināt atsevišķus uzdevumus, kas saistīti ar kultūras piedāvājuma ekonomisko un reģionālo pieejamību, kā arī fizisko un digitālo piekļūstamību. Informanti norāda, ka kultūras nozare šajā periodā ir pārvarējusi un turpina pārvarēt nozīmīgas krīzes, būtiski nesamazinot kultūras dzīves daudzveidību. Lielu ietekmi uz kultūras piedāvājumu un kultūras patēriņu ir atstājusi Covid–19 pandēmija un tās raisītā kultūras patēriņa paradumu maiņa. Situāciju būtiski ietekmējis arī Krievijas uzsāktais karš Ukrainā.

Saskaņā ar kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījuma “Kultūras aktivitātes barometrs 2024” datiem, pandēmijas sekas kultūras sektorā joprojām ir jūtamas – lai gan aktivitāšu un apmeklējuma rādītāji palielinās, tie joprojām nesasniedz pirms-pandēmijas rādītājus. 2024. gadā 77 % Latvijas iedzīvotāju vecumā no 15 līdz 75 gadiem bija apmeklējuši kultūras pasākumus un aktivitātes. Dati liecina, ka pēdējo divu gadu laikā ir palielinājies šādu iedzīvotāju īpatsvars (2022. gadā tādu bija 66 %). Tomēr rādītājs vēl nav atgriezies pirms-pandēmijas līmenī, kad tas bija ap 92 %.¹⁶

Patēriņa pētījuma apzinātas arī tās mērķgrupas, kuras kultūras organizācijas iesaista biežāk vai retāk. Tālāk salīdzinātas tās mērķgrupas, ka ietilpst šajā rīcības virzienā un par kurām organizācijas ir norādījušas, cik aktīvi tās iesaista šīs mērķgrupas:

- 1) bērni līdz 12 gadu vecumam – 2022. gadā 83% / 2024. gadā 63% – tālāk salīdzinot, tiek iesaistīti mazāk;
- 2) jaunieši 13–17 gadu vecumā – 2022. gadā 74% / 2024. gadā 44% – salīdzinot, tiek iesaistīti retāk;
- 3) jaunieši 18–25 gadu vecumā – 2022. gadā 73% / 2024. gadā 44% – salīdzinot, tiek iesaistīti retāk;

¹⁶ LKA, SKDS (2025). Kultūras aktivitātes barometrs 2024 Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums, 29.lpp. Pieejams: <https://drive.google.com/file/d/17q1Vdf6YptuKlqgnXdrrdVnQBuvOKWsj/view>

4) cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem – 2022. gadā 57% / 2024. gadā 23 % – tālāk tiek iesaistīti un uzrunāti retāk;

5) mazākumtautību pārstāvji – 2022. gadā 57% / 2024. gadā 20 % – iesaiste samazinājusies;

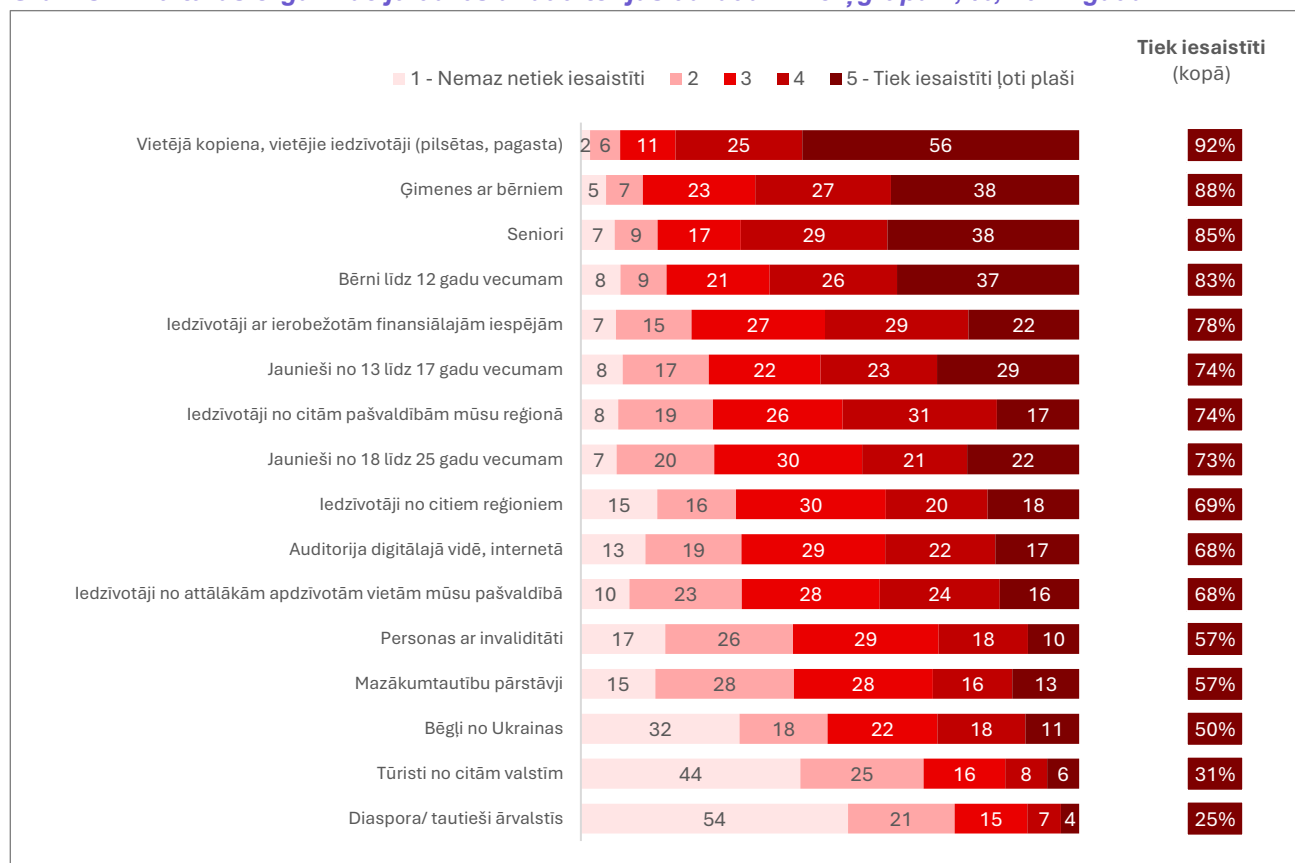
6) diaspora – 2022. gadā 25% kultūras organizāciju ir iesaistījušas diasporas pārstāvjus, par 2024. gadu nav datu;

7) auditorija digitālajā vidē – 2022. gadā 68% / 2024. gadā 38 % – iesaiste samazinājusies;

8) bēgļi no Ukrainas 2022. gadā 50 % / 2024. gadā – 11 %^{17, 18}, iesaiste arī samazinājusies. Minētie dati vērš uzmanību uz šajā rīcības virzienā risināmajiem jautājumiem un iezīmē tendenci kultūras organizāciju intereses kritumam darbā ar noteiktām un šajā rīcības virzienā aktualizētajām mērķgrupām, kas būtu papildu izpētes vērts jautājums.

Grafikos redzamie dati atšķiras no turpinājumā aprakstītā informantu viedokļa, kurā uzsvērts gan notiekošais darbs ar bērnu un jauniešu auditoriju, gan arī situācijas uzlabošanās darbā ar cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, bet saskan ar informantu viedokli par to, ka mazināties darbs ar diasporu, mazākumtautību mērķauditorijas, Ukrainas bēgļiem u.c. grupām.

Grafiks 4. Kultūras organizāciju darbs ar auditorijas dažādām mērķgrupām, %, 2022. gadā¹⁹

¹⁷ LKA, SKDS (2025). Kultūras aktivitātes barometrs 2024 Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums, 77.lpp. Pieejams:

<https://drive.google.com/file/d/17q1Vdf6YptuKlqgnXdrdVVnQBuvOKWsJ/view>

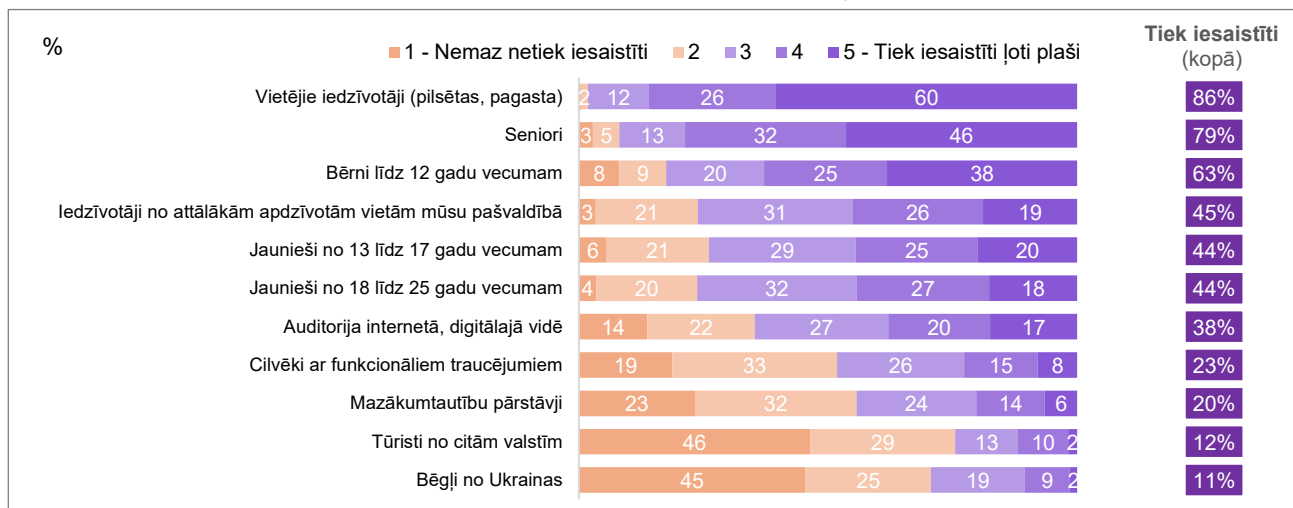
¹⁸ LKA, SKDS (2022). Kultūras aktivitātes barometrs 2022. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums, 111.lpp. Pieejams:

<https://drive.google.com/file/d/17ZTcYzcxnlfzo0Wf1vYiCtmGQIFpNNt/view>

¹⁹ LKA, SKDS (2022). Kultūras aktivitātes barometrs 2022. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums, 111.lpp. Pieejams:

<https://drive.google.com/file/d/17ZTcYzcxnlfzo0Wf1vYiCtmGQIFpNNt/view>

Grafiks 5. Kultūras organizāciju darbs ar auditorijas dažādām mērķgrupām, % 2024. gadā²⁰

Informanti norāda, ka kopumā inflācijas dēļ ir samazinājies kultūras pakalpojumu piedāvājuma apjoms, tomēr piedāvājums joprojām ir plašs, daudzveidīgs un arī kvalitatīvs, uz tā trūkumu neviens no informantiem nenorāda. Pēc vairāku informantu domām, piedāvājums ir pat pārsātināts, it īpaši vasarā, kad vienlaikus notiek liels skaits pasākumu, kas nereti domāti vienai un tai pašai mērķauditorijai. Samērā plašs piedāvājuma klāsts ir pieejams bez maksas, kas pat ekonomiski ļoti ierobežotos apstākļos, ļauj iedzīvotājiem gūt kultūras apmeklējuma pieredzi. Tomēr piedāvājums visās jomās nav līdzvērtīgs, joprojām mazāk pieejama ir profesionālā māksla, nozaru griezumā – vizuālā māksla, laikmetīgā māksla un laikmetīgā deja. Izskan viedokļi, ka svarīgs darbs ar auditorijas izglītošanu, attīstību, sagatavojot to daudzveidīga kultūras piedāvājuma pieprasījumam un novērtēšanai, un šajā aspektā vēl ir daudz darāmā.

Kultūras piedāvājuma pieejamības situāciju skāra arī administratīvi teritoriālā reforma, radot nepieciešamību pārvērtēt kultūras pārvaldības modeli novados un pārskatīt novadu kultūras infrastruktūras tīklu, kā norāda informanti – pastiprinot nomaļu efektu, līdz ar to šajā laika posmā atšķirības dažādos Latvijas reģionos un novados ir joprojām ir bijušas ļoti izteiktas, vietām pieaugušas, īpaši no novadu centriem attālākajās vietās, kur raksturīga arī iedzīvotāju skaita samazināšanās.

Šī uzdevuma kontekstā būtisks ir jautājums par valsts un pašvaldības sadarbību kultūrpolitikas īstenošanā, tostarp abu pušu finansiālo iespēju sabalansējumu. Arvien kultūrpolitikas dienas kārtībā esošais jautājums par Dziesmu un deju svētku kolektīvu vadītāju finansējumu pārskata periodā risināts ar papildu finansējumu no valsts puses.

Par nozīmīgu faktoru kultūras piedāvājuma pieejamības sekmēšanā uzskatāma VKKF finansējuma modeļa maiņa. No 2022. gada 1. janvāra spēkā stājās grozījumi “Valsts kultūrkapitāla fonda likumā”, atgriežoties pie fonda finansēšanas no plānotajiem kārtējā gada valsts budžeta ieņēmumiem no nodokļiem – 3% no akcīzes nodokļa par alkoholiskajiem dzērieniem, 2% no akcīzes nodokļa par tabakas izstrādājumiem, 1,37% no izložu nodokļa un 2,21% no azartspēļu nodokļa, tādējādi veicinot līdzsvarotu un ilgtspējīgu kultūras procesu attīstību Latvijā, kā arī nodrošinot fonda finansējuma stabilitāti un neatkarību. Attiecīgi pieaudzis arī VKKF budžets – 2022. gadam ir 12 608 191 *euro*, kas salīdzinot ar 2021. gadu palielinājies par 1 399 151 *euro* jeb 11.10 %²¹, savukārt VKKF finansējums 2023. gadā bija 14 140 769 *euro*, kas salīdzinot ar 2022. gadu palielinājies par 1 532 578 *euro* jeb 10.84 %.²² Finansējuma pieaugums ļāvis īstenot vairākas nozīmīgas programmas, t.sk. uzsākt radošo rezidenču programmu, celt mūža stipendiju apmēru un turpināt mērķprogrammu “Daudzpusīgas

²⁰ LKA, SKDS (2022). Kultūras aktivitātes barometrs 2022. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums, 111.lpp. Pieejams:

<https://drive.google.com/file/d/17ZTcYzcXnlcfzo0Wf1vYiCtmGQIFpNnt/view>

²¹ LR Kultūras ministrija (2023). Gada publiskais pārskats. 64. lpp. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/33393/download?attachment>

²² LR Kultūras ministrija (2024). Gada publiskais pārskats 2023. 65.lpp. Pieejams:

<https://www.km.gov.lv/lv/media/43299/download?attachment>

profesionālās mākslas pieejamības nodrošināšana nacionālas vai reģionālas nozīmes attīstības centros Latvijā”.

Viens no nozīmīgākajiem sasniegumiem šajā rīcības virzienā ir Latvijas veiksmīgi vadītais Eiropas kultūras galvaspilsētas (EKG) atlases process – Liepāja ir kļuvusi par Eiropas kultūras galvaspilsētu 2027. gadā. 2021. gadā konkursa pirmajā kārtā savus iesniegumu pieteica 9 Latvijas pilsētas – Cēsis, Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Kuldīga, Liepāja, Ogre un Valmiera, tālākai dalībai konkursā tika izvirzītas 4 Latvijas pilsētas – Daugavpils, Jūrmala, Liepāja un Valmiera. Procesā Jūrmala savu dalību atsauca un uz EKG pretendēja 3 pilsētas. Informanti pozitīvi vērtē to, ka šīs iniciatīvas rezultātā, dažos Latvijas reģionos veidojas spēcīgi kultūras centri ar iniciatīvu kļūst par “Latvijas kultūras galvaspilsētām”, kas palielinājis pašorganizēšanos un sabiedrības līdzdalību. Tiek izcelts ieguvums no Eiropas Kultūras galvaspilsētas konkursa – kandidēšanas process devis pozitīvu impulsu vietējās kultūrvides attīstībai. Piemēram, Cēsis, neskatoties uz to, ka neieguva titulu, 2025. gadā sevi pasludināja par Latvijas kultūras galvaspilsētu, turpinot attīstīt iepriekš veidoto stratēģiju. Īpaši svarīgs ir arī fakts, ka Ministru kabinets 2024. gada 9. jūlija sēdē ir pieņēmis lēmumu piešķirt 10 miljonus eiro valsts budžeta finansējuma “Liepāja – Eiropas kultūras galvaspilsēta 2027. gadā” programmas īstenošanai, apņēmoties to nesamazināt. KM sniegtā informācijā norādīts, ka līdztekus valsts finansējumam programmas norisēm plānots piesaistīt vēl 12,5 miljonus eiro no ES fondiem un citiem ārējiem finanšu avotiem, ieņēmumiem no saimnieciskās darbības, partneriem un atbalstītājiem.²³

Šajā periodā notikusi arī politiskās vadības maiņa Kultūras ministrijā. Līdz 2023. gada 15. septembrim KM vadīja Nacionālās apvienības ministri, bet šobrīd ministrija ir partijas “Progresīvie” pārziņā. Informanti atzīst, ka līdz ar šo maiņu arī kultūrpolitikā ienākuši jauni akcenti, lielāka uzmanība vērsta atvērtībai, iekļaušanai, piekļūstamībai un aktivizējusies darbību šī rīcības virziena uzdevumu īstenošanā.

No 5. rīcības virzienā izvirzītajiem septiņiem uzdevumiem pieci ir saistīti ar kultūras piedāvājuma pieejamības nodrošināšanu konkrētiem auditorijas segmentiem: reģionu iedzīvotāji, diaspora, bērni un jaunieši, mazākumtautību iedzīvotāji Latvijā un ārvalstu pilsoņi, kā arī cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem. Viens uzdevums ir saistīts ar kultūras piedāvājuma pieejamību un piekļūstamību digitālajā vidē, bet viens ar kultūras piedāvājuma popularizēšanu.

5.1.1.1. Nodrošināt kultūras piedāvājuma pieejamību reģionos

Kultūras piedāvājuma pieejamība reģionos ir aktuāls jautājums un vērtējama divos aspektos – profesionālās mākslas un amatiermākslas pieejamībā.

Attiecībā uz profesionālo mākslu – situācija dažādās Latvijas vietās atšķiras, kaut arī informanti atzīst, ka kopumā ir vērojama pozitīva attīstība. Liela nozīme ir reģionālajām koncertzālēm un teātriem, kas atrodas ārpus Rīgas, kā arī Rotko muzejam. Pateicoties VKKF finansējuma modeļa maiņai, no 2024. gada tika turpināta mērķprogramma “Daudzpusīgas profesionālās mākslas pieejamības nodrošināšana nacionālas vai reģionālas nozīmes attīstības centros Latvijā” (2022.–2023.gadā tā finansēta no ES programmas “React” līdzekļiem, kas dalībvalstīm bija pieejami pandēmijas krīzes pārvarēšanai. ES programmai noslēdzoties, finansējumu šim mērķim turpināts piešķirt no VKKF līdzekļiem), kas ir būtisks instruments profesionālās mākslas pieejamības sekmēšanai. Tāpat tiek uzsvērts, ka viens no efektīvākajiem instrumentiem ir programma “Latvijas skolas soma”, kas veicina kultūras pieejamību bērniem un jauniešiem visā Latvijā, palīdzot nodrošināt profesionālās mākslas klātbūtni arī mazākos novados tālu no Rīgas. Informanti norāda, ka augstvērtīga kultūras piedāvājuma nodrošināšanā būtiska loma ir pašvaldības attieksmei – lai nodrošinātu kvalitatīvu kultūras piedāvājumu sava novada iedzīvotājiem, būtiski aktīvi sadarboties ar profesionālās mākslas institūcijām un rīkoties proaktīvi. Tiek minēts, ka pašvaldībām finansiāli pārāk dārgs ir VSIA “Latvijas Koncerti” piedāvājums. Profesionālās mākslas pieejamības kontekstā tiek norādīts, ka būtu jādodomā, kā atbalstīt ne tikai to, lai profesionālā māksla nonāk pie iedzīvotājiem reģionos, bet arī to, kā reģiona

²³ KM mājaslapa. Liepājas – Eiropas kultūras galvaspilsētas 2027. gadā” pārraudzības padomē ziņo par programmas statusu Pieejams: Kultūras ministrijas mājaslapa. <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/liepajas-eiropas-kulturas-galvaspilsetas-2027-gada-parraudzibas-padome-zino-par-programmas-statusu>

iedzīvotājam pieredzēt profesionālo mākslu atbilstošā vidē, kā piemērus minot Latvijas Nacionālo teātri vai Latvijas Nacionālo Operu un Baletu.

Runājot par amatiermākslas piedāvājuma pieejamību reģionos – situāciju informanti vērtē ka labu – piedāvājums ir stabils, aktīvs, pietiekami plašs un arī sasniedzams. Amatiermākslas pieejamību nodrošina kultūras centru tīkls, pašvaldību atbalsts, LNKC atbalsts, kā arī mērķdotācijas kolektīvu vadītājiem. Pašdarbības kolektīvi pulcē dalībniekus, kuriem ir sava atbalstītāju vide un auditorija, kas palīdz uzturēt kultūras dzīvi arī mazākās kopienās.

Izvērtēšanas periodā notikušas arī būtiskas izmaiņas VKKF. Līdz 2022. gadam (ieskaitot) būtisks instruments reģionālā kultūras piedāvājuma iespējamības nodrošināšanai bija VKKF reģionālās kultūras programmas, kas tika īstenotas ar VKKF un Latvijas valsts mežu atbalstu un kurās atbalstītajos projektos uzsvars tiek likts uz vietējo iniciatīvu un kopienu vajadzībām, finansējot dažāda mākslinieciskās izcilības līmeņa projektus. 2022. gadā finansējums šīm programmām bija 513 800 *euro*, atbalstot kopā 231 projektu (Vidzemes Kultūras programma – 69 atbalstīti projekti 133 800 *euro*; Latgales Kultūras programma 61 atbalstīts projekts 150 000 *euro*; Zemgales Kultūras programma 50 atbalstīti projekti, 110 000 *euro*; Kurzemes Kultūras programma 51 atbalstīts projekts, 120 000 *euro*).²⁴ No 2023. gada reģionālās kultūras programmas aizstājusi mērķprogramma „Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma” un tās mērķi ir veicināt kvalitatīvas kultūras pieejamību latviešu vēsturiskajās zemēs un veicināt latviešu vēsturisko zemju savdabības izziņāšanu, saglabāšanu un popularizēšanu. Mērķprogrammas mērķis tiek nodrošināts, administrējot un organizējot Kultūras programmu projektu konkursus latviešu vēsturiskajās zemēs – Kurzemē, Latgalē, Vidzemē (izņemot Rīgas valstspilsētu), Zemgalē un Sēlijā, kas izveidots kā jauns atbalsta reģions VKKF. Šajā mērķprogrammā 2023. gadā kopā atbalstīti 239 projekti (Sēlijā – 40, Latgalē – 66, Vidzemē – 59, Zemgalē – 21, Kurzemē – 53) par kopējo summu 645 722 *euro* (Sēlija – 91 000, Latgale – 182 423, Vidzeme – 172 050, Zemgale – 74 399, Kurzeme 125 850).²⁵ Tātad finansējums reģionu kultūras dzīves atbalstam VKKF 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu ir audzis par 131 922 *euro*. Programmas plānotais finansējums 2024. gadā – 690 300 *euro*²⁶, 2025. gadā – 710 300 *euro*.²⁷ Informantu komentāros izskan bažas par Zemgali, kurā vērojams zems pieprasījums un vērtē, ka tas saistīts ar iedzīvotāju aizplūšanu. Mazāka aktivitāte Zemgalē redzama arī augstāk norādītajos datos.

Informantu skatījumā reģionos kultūras pieejamību ierobežo iedzīvotāju fiziskās mobilitātes grūtības – nepietiekams sabiedriskais transports, kas apgrūtina iedzīvotājiem bez auto – apmeklēt kultūras pasākumus, kas pieejami lielākajās pilsētās. Šajā aspektā situācija ir pasliktinājusies, jo sabiedriskā transporta pakalpojumi samazinās.

Kopumā var secināt, ka reģionos kultūras piedāvājums ir pieejams, taču pastāv būtiskas atšķirības starp novadiem, lielākām un mazākām apdzīvotām vietām. Pēc informantu domām reģionos ir vērojama kultūras pieejamības iespēju nevienlīdzība.

5.1.1.2. Nodrošināt kultūras piedāvājuma pieejamību diasporai

Mērķēta un sistemātiska darbība, lai nodrošinātu kultūras piedāvājuma pieejamību diasporai pēc informantu domām nav vērojama. Informanti uzskata, ka netiek izmantots diasporas bērnu un jauniešu iesaistīšanas potenciāls un trūkst skaidri mērķētas iniciatīvas. Kā nozīmīgs tiek uzsvērts atbalsts dalībai Dziesmu un deju svētku procesā. LNKC sniedz nozīmīgu atbalstu, palīdzot diasporas kolektīviem sagatavoties dalībai svētkos – atbalsta virsdiriģentu un virsvadītāju braucienus pie diasporas kolektīviem gatavošanās procesā un šis atbalsts informantu skatījumā ir ļoti būtisks un nepieciešams.

Profesionālās mākslas pieejamība diasporai ir ierobežota, izņemot digitāli pieejamo, tomēr arī tā (piemēram, Filmas.lv) ir ar ierobežotas piekļuves iespējām un eksperts norāda, ka to varētu risināt nodrošinot diasporas auditorijai plašāku piekļuvi digitālajiem resursiem.

²⁴ VKKF (2023). 2022. gada pārskats, 20. lpp. Pieejams: <https://www.kkf.lv/index/par-vkkf/dokumenti.html>

²⁵ VKKF (2024). 2023. gada pārskats, 18.-19.lpp Pieejams: <https://www.kkf.lv/index/par-vkkf/dokumenti.html>

²⁶ VKKF mājaslapa: <https://www.kkf.lv/index/konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmu-konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmas-2024/latvie%C5%A1u-v%C4%93sturisko-zemju-att%C4%ABst%C4%ABbas-programma.html>

²⁷ VKKF mājaslapa: <https://www.kkf.lv/index/konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmu-konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmas-2025/latvie%C5%A1u-v%C4%93sturisko-zemju-att%C4%ABst%C4%ABbas-programma.html>

Aktīvāka darbība vērojama populārās mūzikas jomā, nozares pārstāvji mēdz koncertēt diasporai Eiropā – bet tā pārsvarā ir privāta iniciatīva. Tiek norādīts, ka no valsts puses mērķtiecīgs darbs kultūras eksporta jomā, strādājot uz diasporas auditoriju nenotiek. Tiek minēts, ka būtu nepieciešama valsts darbība, lai atbalstītu latviešu valodas saglabāšanu diasporā.

Kā problēma, runājot par kultūras piedāvājuma pieejamību diasporai, tiek minēts faktors, ka diasporas kultūras piedāvājuma veidotājiem ir ierobežotas iespējas pretendēt uz finansējuma saņemšanu VKKF, jo uz to var pretendēt Latvijā reģistrētas organizācijas. Atsevišķi projekti diasporas projekti VKKF tiek atbalstīti, tomēr tie vienmēr notiek sadarbojoties ar Latvijā reģistrētām juridiskām personām un ir galvenokārt saistīti ar Dziesmu un deju svētkiem. Diasporas kultūras aktivitāšu atbalsts lielākoties notiek caur jau ilgi pastāvošiem sadarbības mehānismiem, galvenokārt ar Pasaules Brīvo latviešu apvienību, kas saņem valsts finansējumu (70 000 *euro* gadā) diasporas kultūras pasākumu organizēšanai ārpus Latvijas.

Kultūrpolitiskā pieeja kultūras piedāvājuma pieejamības nodrošināšanā diasporai kopumā vērtējama kā stabila, jaunas stratēģiskas iniciatīvas pēdējo gadu laikā nav novērotas. Tiek izteikts priekšlikums sadarboties ar Ārlietu ministrijas Diasporas konsultatīvo padomi.

5.1.1.3. Nodrošināt kultūras piedāvājumu bērniem un jauniešiem

Bērni un jaunieši tiek izcelti kā stratēģiski svarīga mērķgrupa visos līmeņos – valsts kultūrpolitikas pamatnostādņēs, kultūras organizāciju stratēģijās un arī vietējā līmenī. Pastāv vienota izpratne, ka ieguldījums šajā grupā ir ieguldījums nākotnē, jo tie ir topošie kultūras patērētāji, radītāji un atbalstītāji.

Kultūrizglītības programma “Latvijas skolas soma” informantu skatījumā tiek neapšaubāmi atzīta par veiksmīgāko un visaptverošāko kultūrpolitikas instrumentu kultūras piedāvājuma nodrošināšanai bērniem un jauniešiem. Tā nodrošina pieejamību kultūras norisēm visos Latvijas reģionos, t.sk. atbalstot jaunu kultūras piedāvājumu rašanos – katru gadu tiek īstenota VKKF mērķprogramma “Programmas “Latvijas skolas soma” satura radīšana”. Būtisks solis programmas veiksmīgā integrēšanā izglītības procesā bijis 2023. gada 28. septembra grozījumi Izglītības likumā, kas nodefinēja kultūras norisi par mācību līdzekli.

Programmas darbības kārtību nosaka 2023. gada 19. decembra Ministru kabineta noteikumi Nr. 817 “Kārtība, kādā aprēķina un piešķir valsts budžeta finansējumu kultūrizglītības programmas “Latvijas skolas soma” īstenošanai”, kas garantē valsts budžeta finansējumu šīs programmas īstenošanai. Tomēr programmas efektivitāte praksē lielā mērā ir atkarīga no izglītības iestādes iekšējās politikas, direktoru un pedagogu attieksmes, kā arī viņu spējas un vēlmes integrēt kultūras norises mācību procesā. Nepieciešami skaidrāki un aktīvāki atbalsta mehānismi pedagogiem, lai viņi justos motivēti doties ar skolēniem uz pasākumiem arī to norises vietās – piemēram, apmeklējot teātri vai operu autentiskā vidē. Izskan arī programmas kritika – programmas ietvaros radītais piedāvājums ne vienmēr ir ilgtspējīgs, jo tas saistīts ar konkrētu mākslinieku vai grupu pieejamību un vēlmi doties uz tālākām Latvijas vietām. Tāpat izskan kritika par programmas satura kvalitāti un atlases procesu.

Lai gan kultūrizglītības programma “Latvijas skolas soma” nodrošina plašu kultūras piedāvājumu, informantu vērtējumā joprojām pastāv vairāki citi būtiski izaicinājumi, piemēram, bērnu izrāžu trūkums valsts teātros (izņemot Latvijas Leļļu teātri), tāpat – nepietiekams koncertu piedāvājums bērniem (piemēram, koncerti vecākiem ar bērniem), kas rada bažas par ilgtermiņa auditorijas attīstību.

Informanti min arī citas iniciatīvas – atbalstu kultūrizglītībai – piemēram, VKKF mērķprogrammu “Mūzikas izglītības iestāžu materiāli tehniskās bāzes uzlabošana”, kas arī netieši uzlabo bērnu un jauniešu iespējas iesaistīties kultūras procesos.

Informanti atzīst, ka bērnu un jauniešu auditorijai arī turpmāk ir jāvelta īpaša uzmanība un īpaši jāvērs uzmanība jauniešu auditorijai no mazākumtautību vidēm, kuri nereti izjūt ciešāku saikni ar citām pasaules valstīm un iepazīst kultūras piedāvājumu angļu valodā. Viņu uzrunāšanai un jāmeklē jaunas formas – nepieciešams saturs, kas ir aktuāls, saprotams un saistošs, jāstrādā pie formāta un valodas, kas rezonē ar jauniešu ikdienas pieredzi un interesēm.

5.1.1.4. Nodrošināt kultūras piedāvājumu mazākumtautībām un ārvalstu pilsoņiem

Pēdējo divu gadu laikā jautājums par iekļaujošu sabiedrību, īpaši mazākumtautību kultūras pieejamību, ir kļuvis vēl aktuālāks nekā brīdī, kad tika apstiprinātas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes. Informanti norāda, ka šī uzdevuma kontekstā pēdējo trīs gadu laikā notikušas straujas pārmaiņas un šis ir viens no jūtīgākajiem un būtiskākajiem pārmaiņu punktiem pēdējos gados. Kara Ukrainā un sabiedrības drošības apsvērumu dēļ mainījusies pieeja saturam krievu valodā – notikusi un turpina notikt kritiska satura pārvērtēšana gan teātros, gan muzejos. Informanti norāda, ka šajā sakarā pietrūkst vienota valstiska stratēģija – kultūras organizācijas pašas pārskata piedāvāto saturu, pārkārto savu darbību, bieži vadoties pēc sabiedrības spiediena vai profesionālās vides pašregulācijas, sekojot līdzi procesiem un nozares iekšējās neformālās vienošanās (piemēram, nelūgt māksliniekus ar prokrievisku nostāju u.tml.), kā arī ievērojot noteiktās sankcijas. Tas attiecas uz visu partneru atlasī, finanšu plūsmām, līgumu slēgšanu un pasākumu rīkošanu, tomēr trūkst specifiskas vadlīnijas tieši kultūras organizācijām.

Lai gan notiek dažādi pasākumi un festivāli, kur iesaistās mazākumtautību kolektīvi, informanti atzīst, ka attiecībā uz kultūras piedāvājumu mazākumtautībām, situācija nav vērtējama viennozīmīgi un šis jautājums nav pietiekami pētīts – trūkst informācijas par viņu vajadzībām un kultūras patēriņa paradumiem, maksātspēju, pieprasījumu pēc bezmaksas pasākumiem. Viens no informantiem norāda, komunikācijā ar pašvaldībām noskaidrots, ka mazākumtautību pārstāvji retāk apmeklē pasākumus bērniem un ģimenēm, bet labprāt iesaistās lielos publiskos pilsētvides notikumos; ja kultūras pasākumi ir pieejami bez maksas, interese pastāv – īpaši starp cilvēkiem, kuriem šī joma patiesi interesē; reāls pieprasījums pēc kultūras aktivitātēm pastāv, tomēr kultūras patēriņš ir ievērojami zemāks nekā latviski runājošajā sabiedrībā, it īpaši krievvalodīgo vidū. Tas parādās visos līdz šim veikto kultūras patēriņa pētījumu datos. Informants uzsver, ka nepieciešams padziļināts pētījums, lai izprastu šīs grupas vajadzības un motivācijas kultūras patēriņā. Saskaņā ar 2024. gada Kultūras barometra datiem, Latvijā tikai 59% Latvijas iedzīvotāju vislabprātāk kultūras pieredzi iegūst latviešu valodā, bet 42% vislabprātāk kultūras pieredzi iegūst krievu valodā, 28 tādēļ jautājumam par kultūras piedāvājuma pieejamību mazākumtautībām jāturpina būt dienaskārtībā.

Kā piemērs organizācijai, kas nodrošina arī mazākumtautībām iekļaujošu kultūras vidi, tiek minēts Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris, kas apvieno dažādu tautību auditorijas segmentus, piedāvā diskusijas pirms un pēc izrādēm par sarežģītiem tematiem. Teātrim ir spēja uzrunāt arī krievvalodīgo auditoriju, kuras kultūras patēriņš ir zemāks, un kurai ir augsts izslēgšanas risks. Pēc kara sākšanās Ukrainā, Latvija ir izveidojusi vairākus mehānismus ukraiņu atbalstam kultūras jomā – tiek nodrošinātas valodas apguves iespējas un iespēja uzturēt savu kultūru. Tiek piešķirtas stipendijas ukraiņu radošajām personām VKKF mērķprogrammas “Radošo stipendiju programma Ukrainas pilsoņiem” ietvaros, ko sākotnēji piešķīra kā vienreizēju, taču realitāte parādīja, ka integrācija nenotiek tik ātri, tāpēc šobrīd stipendiātu var atbalstīt reizi gadā. Kamēr karš turpinās, mērķprogrammu plānots uzturēt, lai ukraiņu radošās personas var atkārtoti piedalīties projektu konkursos.

Kā specifisku piemēru saistībā ar kultūras piedāvājumu ārvalstu pilsoņiem, kāds no informantiem min situāciju ar Kanādas kontingentu – Latvijā uzturas liels skaits NATO spēku kareivju un viņu ģimenes (apmēram 3000 Kanādas pilsoņu), sarunās ar Kanādas vēstniecību tiek apspriestas iespējas par viņus iesaisti Latvijas kultūras procesos, tomēr konsekventa piekļuve kultūras piedāvājumam nav izveidota. Informants uzskata, ka šādas iniciatīvas stiprinātu kultūras diplomātiju un starptautisko kopienu iekļaušanu vietējā kultūras ainavā. Tomēr cits informants uzdod jautājumu, vai valsts uzdevums ir nodrošināt specifisku kultūras piedāvājumu katrai ārvalstnieku grupai, norādot, ka atbildīgāk un ilgtspējīgāk būtu nodrošināt maksimāli iekļaujošus apstākļus, valodas apguves iespējas un informācijas pieejamību, lai cilvēks pats varētu brīvi piedalīties sabiedrībā un arī kultūras norisēs.

Lai sekmētu kultūras piedāvājuma pieejamību mazākumtautību pārstāvjiem un ārvalstniekiem, jāturpina nodrošināt tulkojumus un citu mehānismus kultūras pasākumos, kas pēc informantu

²⁸ LKA, SKDS (2025). Kultūras aktivitātes barometrs 2024. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums 114. lpp. Pieejams: <https://drive.google.com/file/d/17q1Vdf6YptuKlqgnXdrdVVnQBUBVOKWsJ/view>

domām, varētu notiks plašāk. Tāpat jāturpina atbalstīt latviešu autoru darbu tulkošanu (grāmatas, teātra izrādes), tādējādi nodrošinot piekļuvi Latvijas kultūrai arī citu valodu lietotājiem.

Informantu komentāros izskan kritika par kultūras institūciju nespēju vai nevēlēšanos iekļaut trešo valstu pilsoņus, norādot uz neiekļaujošu attieksmi un nepietiekamu atbalstu latviešu valodas apguvei.

Kā nozīmīgu informanti uzsver mazākumtautību amatierkolektīvu iesaisti Dziesmu un deju svētkos, atzinīgi vērtē faktu, ka regulāri notiek Latvijas mazākumtautību kultūras festivāls. Intervijās izskan atzinīgs vērtējums par romu kopienas profesionālās mākslas pārstāvniecību (notiek Starptautiskais Romu Kultūras festivāls), atzinīgi novērtēta mazākumtautību konsultatīvās padomes un Latvijas nacionālo kultūras biedrību asociācijas darbība.

5.1.1.5. Nodrošināt kultūras piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem

Kultūras piekļūstamības jomā pēdējos trīs gados ir notikusi ievērojama attīstība, atzīst kultūras nozares pārstāvji. Ir uzlabojusies gan profesionālā izpratne, gan sākusies reāla praktiska darbība. Nozares pārstāvji atzīst, ka beidzot ir noticis izrāviens – ne tikai runājot par problēmām, bet sperot konkrētus soļi to risināšanā un ir svarīgi, lai šī virzība neapstājas, jo mērķa grupa sākusi izjust KM aktīvo darbību šajā jomā un tas dod cerību, ka iesāktais tiks turpināts. Informanti atzīst, ka šajā jomā noticis sistemātisks darbs, īpašu uzmanību pievēršot piekļūstamības jautājumu izpratnes veicināšanai, kas ir pirmais solis situācijas uzlabošanai. Izglītībai un izpratnei ir jāveidojas vispirms, tikai pēc tam var sekot lielākas finanšu investīcijas. Atzinīgi tiek novērtēts KM pasūtītais un LKA īstenotais "Pētījums par kultūras infrastruktūras un pakalpojumu piekļūstamību Latvijā" un tam sekojošie pasākumi. Intervijās tiek uzsvērts, ka iegūtajām zināšanām jākalpo kā pamatam tālākai praktiskai rīcībai un ilgtermiņa attīstībai. Informanti norāda, ka piekļūstamības jautājums arvien biežāk tiek integrēts pašvaldību politikas dokumentos un kļūst par prioritāti. Ir būtiski šo pozitīvo virzību saglabāt un pakāpeniski stiprināt, lai nodrošinātu sistemātisku progresu piekļūstamības jomā. Tāpat tiek atkārtota atziņa, kas pausta arī pētījumā: nepieciešams nodrošināt, lai kultūras iestāžu mājaslapās un informatīvajos materiālos būtu skaidri atspoguļota informācija par piekļūstamību.

Tomēr informanti uzsver, ka ar kultūras institūciju piekļūstamību vien nav pietiekami. Ja cilvēks ratiņkrēslā nevar iekļūt sabiedriskajā transportā vai pārvietoties pa pilsētvidi, pieejams teātris vai muzejs viņam joprojām paliek nesasniedzams. Līdz ar to piekļūstamības jautājumi ir jārisina ne tikai kultūras nozarē, bet arī sadarbībā ar citām ministrijām un nozarēm – satiksmi, būvniecību, pašvaldībām. Jaunās ēkās biežāk redzamas uzbrauktuves un pielāgojumi, taču sabiedriskais transports un daudzas publiskās telpas joprojām nav pieejamas cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Pieejamību nevar risināt izolēti – tai jābalstās kopējā sistēmiskā redzējumā. Vēlams stiprināt starpnozaru un starpinstitucionālo sadarbību, lai nodrošinātu pilnvērtīgu pieejamību visā cilvēka pārvietošanās ceļā. Būtiska ir arī regulāra un nepārtraukta komunikācija ar šo mērķa grupu. Tā nedrīkst būt kampaņveidīga vai epizodiska – tai jābūt ikdienas procesam, kurā notiek savstarpējas sarunas, pieredzes apmaiņa un sadarbība. Viena no iespējām – konsultatīvas padomes izveide. Tāpat tiek izteikts viedoklis, ka liela nozīme piekļūstamības sekmēšanā varētu būt arī augstākās izglītības iestādēm. Piekļūstamības jautājumi būtu jāiekļauj mākslas, dizaina un arhitektūras studiju programmās. Studenti jau šobrīd izrāda aktīvu interesi un atsaucību, un var kļūt par pārmaiņu nesējiem nākotnē.

Informanti uzsver, ka svarīgi domāt arī par to, kā valsts institūcijas, tostarp VKKF, varētu veicināt piekļūstamību. Šobrīd VKKF projektu iesniedzējiem jānorāda, kā projekta īstenošanā tiek par šo aspektu domāts, tomēr tas nav vērtēšanas kritērijs. Tiek izteikts priekšlikums iekļaut piekļūstamību kā vienu no projektu vērtēšanas kritērijiem – tas būtu nozīmīgs solis, kas parādītu, ka piekļūstamība nav "bonuss", bet būtiska kvalitātes un atbildības pazīme.

Viens no informantiem norāda, ka plānota piekļūstamības auditu īstenošana un iespējama ES fondu izmantošana šo uzlabojumu finansēšanai, kas nenoliedzami būtu svarīgs solis tālākai situācijas pilnveidei, jo šis uzdevums ir saistīts arī ar lielu finansiālo resursu ieguldījumu.

5.1.1.6. Nodrošināt kultūras piedāvājuma pieejamību un piekļūstamību digitālajā vidē

Saistībā ar kultūras pieejamību un piekļūstamību digitālajā vidē informantu skatījumā pēdējos gados ir mainījies uzsvars – no plašas pieejamības nodrošināšanas tas pārvirzījies uz kultūras mantojuma saglabāšanu un gatavību krīžu situācijām. Līdz ar to sabiedrības iesaiste un satura pieejamība vairs nav galvenā prioritāte, kā tas bija, piemēram, Covid-19 pandēmijas laikā, kad digitālo risinājumu izmantošana kultūrā būtiski pieauga un bija izšķiroši svarīga. Pašlaik lielākais uzsvars tiek likts uz kultūras mantojuma digitalizāciju, kur vadošā loma ir LNB.

Informanti vērtē, šobrīd Latvijā nav vērojama mērķēta kultūrpolitika, kas attiektos uz digitāli patērējamā kultūras satura veidošanu un ka digitāla satura radīšana sabiedrības patēriņam kā aktivitāte parādās salīdzinoši reti, ar dažiem izņēmumiem, piemēram, koncertierakstiem vai mājaslapu attīstību. Līdz ar Covid-19 krīzes norimšanu arī interese par tiešsaistes saturu ir būtiski samazinājusies, taču daļa tolaik radīto risinājumu joprojām tiek uzturēti un attīstīti. Piemēram, tādi digitālie risinājumi, kā *Ēkultūra*, *YouTube* kanāli vai videoieraksti, joprojām spēlē nozīmīgu lomu pieejamības paplašināšanā, īpaši reģionos un diasporas kontekstā. Tiek minēti arī pozitīvi piemēri digitālo pakalpojumu attīstībā – piemēram, muzeju biļešu iegādes iespējas caur lietotni “Mobilly”, digitāli ekspozīciju elementi u.c.

Informanti norāda, ka digitālie risinājumi var būt būtiski, lai sasniegtu jaunākas auditorijas, bet šādā gadījumā nepieciešams pielāgot formātu – radīt īsas, vizuāli piesaistošas un emocionāli uzrunājošas intervences platformās kā *TikTok* vai *Instagram*. Digitālais saturs var būt efektīvs tikai tad, ja tas tiek veidots ar radošu pieeju, pielāgojoties mūsdienu mediju lietošanas paradumiem. Tādējādi būtiska ir gan institūciju spēja uzrunāt digitālajā vidē, gan indivīda attieksme spēlē nozīmīgu lomu kultūras pieejamībā un iesaistē digitālajā vidē.

5.1.1.7. Nodrošināt kultūras piedāvājuma popularizāciju

Informanti norāda, ka Latvijas kultūras vide šobrīd piedzīvo paradoksālu situāciju – kultūras informācijas ir vairāk nekā jebkad agrāk, taču tās efektīva pieejamība un uztveramība joprojām ir izaicinājums. Lai gan pasākumu piedāvājums ir plašs, informācijas pārbagātība rada apjukumu. Cilvēkiem ir grūti orientēties pieejamajā kultūras informācijas plūsmā, un bieži informācija tiek pamanīta pārāk vēlu – tad, kad pasākums jau ir noticis vai vairs nav iespējams to iekļaut savā ikdienas plānā. Tas liecina, ka ar kultūras mārketinga kvantitāti nepietiek – nepieciešama kvalitatīvāka un mērķtiecīgāka komunikācija. Šajā kontekstā īpaši aktuāli kļūst jauni informēšanas instrumenti. Tradicionālie kanāli – afišas, sociālie tīkli, iestāžu mājaslapas – nereti vairs nespēj izcelties pārbīvētajā informatīvajā telpā. Radoši, netradicionāli risinājumi spēj piesaistīt sabiedrības uzmanību daudz efektīvāk. Informante kā labu piemēru min režisora Ginta Zilbaloža filmas “Straume” balvu izstādīšanu Nacionālajā mākslas muzejā – šī iniciatīva izraisīja negaidītu interesi un apliecināja, ka arī simboliska objekta fiziska klātbūtne var kļūt par notikumu. Šādi piemēri atklāj potenciālu izmantot līdzīgus risinājumus arī nākotnē – ar interaktīvām akcijām, *pop-up* izstādēm vai sabiedrisko telpu izmantošanu, kas kultūras notikumus padara redzamākus un emocionāli pieejamākus plašai sabiedrībai.

Līdztekus tam aktuāls ir jautājums par centralizētas un pārskatāmas kultūras afišas izveidi. Pašlaik Latvijā nav vienotas platformas vai lietotnes, kur koncentrēti, ērti un saprotami būtu pieejama informācija par visiem būtiskajiem kultūras notikumiem. Biļešu tirdzniecības portāli sniedz tikai daļēju informāciju, bet iestāžu mājaslapas nav lietotājam draudzīgas un nenodrošina pārskatāmību. Pēc informantu domām, vienota afiša, kas būtu pieejama digitālā formātā un piedāvātu filtrus pēc vietas, laika, žanra vai cenas (arī bezmaksas pasākumiem), būtiski atvieglotu piekļuvi informācijai un palīdzētu sabiedrībai pilnvērtīgāk iesaistīties kultūras norisēs.

Atzinīgi informanta skatījumā tiek vērtēts, fakts, ka, piemēram, VKKF iesniegtajos projektos, mārketinga izdevumi vairs netiek uztverti kā mazsvarīgi – tie ir tiek skatīti kā neatņemama projekta sastāvdaļa. Tas ir būtisks paversiens, kas liecina par izpratni, ka kvalitatīva kultūra bez konkrētas mērķauditorijas nesasniedz savu sabiedrisko uzdevumu. Tomēr finansējuma ierobežojums joprojām ir būtisks šķērslis un nereti eksperti projektos lemj neatbalstīt pavadošās aktivitātes, piemēram, informatīvus materiālus, izglītojošus elementus, kas varētu būt svarīgas auditorijas piesaistei. Kā labs

piemērs tiek minēta VKKF mērķprogramma "Populārās mūzikas atbalsts", kur mārketinga ir atsevišķa obligāta izmaksu pozīcija. Informants norāda, ka šī prakse būtu jāpārnes arī uz citām mērķprogrammām un projektu konkursiem.

Lai kultūras norišu popularizācija būtu efektīva – būtiska ir mērķauditorijas apzināšanas nozīme. Ja mērķis ir plaša sabiedrības līdzdalība kultūras dzīvē, nepieciešama daudzveidīga, mērķēta un atbilstoši finansēta pieeja komunikācijai – tāda, kas spēj izcelties informatīvajā telpā un uzrunāt atbilstošā veidā un atbilstošos kanālos arī tos, kam kultūras norišu apmeklēšana nav ikdienas ieradums. Informanti norāda, ka diemžēl institūcijām bieži vien trūkst resursu efektīvai komunikācijai, savukārt no sabiedrības puses nepieciešama interese un aktīva vēlme iesaistīties. Tādējādi gan institūciju spēja uzrunāt, gan indivīda attieksme spēlē nozīmīgu lomu kultūras pieejamībā un iesaistē.

5.1.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums

Definētie rezultatīvie rādītāji:

- 1) Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā uz 100 iedzīvotājiem nav izpildīts:
 - bāzes vērtība 2019. gadā – 255;
 - plānots 2024. gadā – 260;
 - sasniegts 2024. gadā – 219.
- 2) Mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai no mājsaimniecību kopējiem patēriņa izdevumiem (%) – nav novērtējams:
 - bāzes vērtība 2019. gadā – 8,1 %
 - plānots 2024. gadā – 8,5 %
 - datu par 2024. gadu nav – nākamais CSP apsekojums plānots 2025. gadā.

Kā galvenos iemeslus pirmā rezultatīvā rādītāja neizpildei var minēt Covid-19 pandēmijas sekas, kas būtiski mainīja iedzīvotāju kultūras patēriņa paradumus, kā arī Krievijas uzsākto karu Ukrainā un globālās ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, kā arī inflāciju, kas mazinājusi iedzīvotāju maksātspēju un ievērojami palielinājusi kultūras organizāciju izdevumus.

Tabula 1. 1. rīcības virziena rezultatīvo rādītāju izpilde 2024.g.

Virš plānotā		Zem plānotā		Sasniegts plānotajā apmērā	Nav nosakāms/ Nav datu	
Rezultatīvais rādītājs	Bāzes vērtība (2019)	2024 plāns	2024 izpilde	2027 plāns	Datu pase	Piezīmes
Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā uz 100 iedzīvotājiem	255 (2018)	260	219	265	Kultūras pasākumu apmeklējumu skaits gadā valsts teātros, valsts koncertorganizācijās, Rīgas Cirkā, Latvijas Nacionālajā operā un baletā un pašvaldību kultūras centros uz 100 iedzīvotājiem. Datu avots: KM.	*Atbilstoši Kultūras centru likumam 2025.g. veic metodisko centru darbības izvērtējumu, tādēļ šogad ir pastiprināta pārskatu iesniegšanas aktivitāte. Prognozējams, ka attiecīgi arī kopējais pasākumu apmeklējumu skaits nedaudz pieaugs, pārsniedzot 2023.g. rādītāju.
Mājsaimniecību izdevumi kultūrai un atpūtai no mājsaimniecību kopējiem patēriņa izdevumiem (%)	8,1	8,5	-	9,0	Mājsaimniecību patēriņa izdevumu struktūra (procentos), statistikas tabula MBIO10 Datu avots: CSP.	*Nākamais apsekojums plānots 2025.g. CSP ieteikums ir papildus skatīt Nacionālo kontu datus par mājsaimniecību galapatēriņa izdevumiem – kas izmanto vairākus datu avotus un ir pilnīgāki par līdzšinējiem apsekojuma datiem, kur zems atbildētības līmenis. Jāņem vērā, ka tas būtu statistiski cita veida rādītājs, nekā līdz šim izmantotais. Jaunākie dati pieejami par 2023.gadu. Atbilstoši tiem: kultūras preces mājsaimniecību galapatēriņa izdevumos sastāda 0,1%, bet kultūras pakalpojumi 0,7% (kopā 0,8%). Uz kultūras sektoru daļēji būtu attiecināma arī izdevumu kategorija "laikraksti, grāmatas un kancelejas preces", kas sastāda

					1,1%. Un daļēji būtu attiecināma arī kategorija "atpūtas pakalpojumi", kas sastāda 3,3%. Attiecīgi - atbilstoši šiem datiem iespējams noteikt, ka uz kultūras sektoru attiecināmo mājsaimniecību galapatēriņa izdevumu īpatsvars kopējos izdevumos ir intervālā no 0,8% līdz 5,2%.
--	--	--	--	--	--

5.1.3. Iesaistīto pušu novērtējums

Pamatnostādnēs kā galvenās atbildīgās institūcijas pirmā rīcības virziena izpildē ir minētas: KM, LNKČ, NKMP, VKKF, LNA, LNB, LNerB, KISC kā arī bibliotēkas, muzeji, kultūras centri, kultūras kapitālsabiedrības. Kā līdzatbildīgās institūcijas minētas pašvaldības, nevalstiskās organizācijas, VARAM, ĀM, NVO, LM, muzeju un bibliotēku dibinātāji, kultūras kapitālsabiedrības.

Informanti kā organizācijas, kas vissekmīgāk darbojušās piekļūstamības uzlabošanā norāda vairākas valsts kultūras organizācijas. Tiek minēts, ka īpaši mērķtiecīgi šajā ziņā strādā LNMM. Atzinīgi tiek vērtēta VDT darbība, kā arī LNB un LNerB. Savukārt Latvijas Nacionālais teātris tiek minēts kā piemērs, kas savu darbību piekļūstamības sekmēšanā ir uzlabojis pēc asas medijos saņemtas kritikas. Pašvaldību sektorā spilgtus piemērus informanti nosaukt nevar. No nevalstiskā sektora kā labie piemēri tiek minēti Latvijas Jaunā teātra institūts un Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs.

Liela nozīme kultūras piedāvājuma pieejamības nodrošināšanā Latvijā ir LNKČ, kura darbību respondenti vērtējuši atzinīgi dažādos aspektos – LNKČ gan administrē gan programmu "Latvijas skolas soma", gan pārrauga amatiermākslas procesus. Lielu lomu spēlē arī VKKF atbalsts – gan programmu konkursi, gan mērķprogrammas.

5.1.4. Mērķa grupu viedokļa analīze

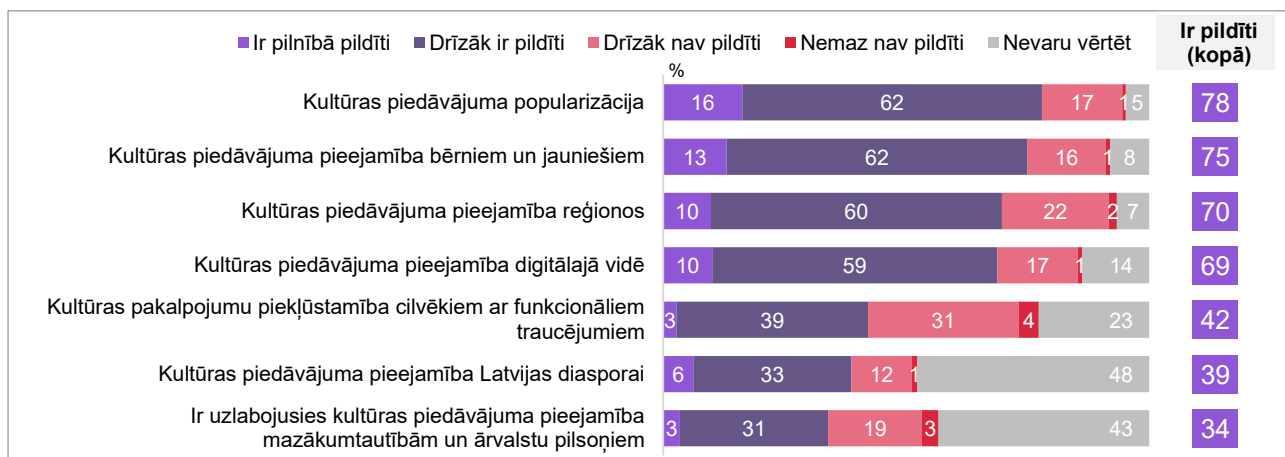
Mērķgrupu aptaujā kultūras nozares pārstāvji tika lūgti novērtēt, cik lielā mērā, viņuprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi, kas saistīti ar kultūras piedāvājuma pieejamību sabiedrībai. No kopumā septiņiem uzdevumiem, par četriem lielākā daļa aptaujāto novērtējuši, ka tie ir pilnībā vai drīzāk pildīti: kultūras piedāvājuma popularizācija (78 % uzskata, ka ir pildīts), kultūras piedāvājuma pieejamība bērniem un jauniešiem (75 %), kultūras piedāvājuma pieejamība reģionos (70 %), kultūras piedāvājuma pieejamība digitālajā vidē (69 %).

Neviennozīmīgs bijis vērtējums par uzdevumu attiecībā uz kultūras pakalpojumu piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem – 42 % novērtējuši, ka tas ir pildīts, bet 35 %, ka nav pildīts (23 % nav varējuši sniegt konkrētu novērtējumu).

Divu uzdevumu gadījumā izteikti liels ir to īpatsvars, kuri nav varējuši sniegt konkrētu novērtējumu: kultūras piedāvājuma pieejamība Latvijas diasporai (48 % nav snieguši konkrētu vērtējumu), ir uzlabojusies kultūras piedāvājuma pieejamība mazākumtautībām un ārvalstu pilsoņiem (43 %). No tiem, kas šajos aspektos ir snieguši vērtējumu, lielākā daļa novērtējuši, ka uzdevumi ir pildīti. Jāpiebilst gan, ka attiecībā uz kultūras piedāvājuma pieejamības uzlabošanas mazākumtautībām un ārvalstu pilsoņiem 22 % aptaujāto uzskatījuši, ka šis uzdevums nav pildīts.

Grafiks 6. Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai

Jautājums aptaujā: RV1. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi, kas saistīti ar kultūras piedāvājuma pieejamību sabiedrībai.

Tabula 2. Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai: mērķgrupu dalījumā

Jautājums aptaujā: RV1. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi, kas saistīti ar kultūras piedāvājuma pieejamību sabiedrībai.

Piezīmes: Attēlotas atbildes 'Drīzāk ir pildīti' + 'Ir pilnībā pildīti'.

*Komerksabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbinātais.

Sa līdzinājumā ar visiem respondentiem, iezīmējas augstāki zemāki rādītāji	Kol %	Visi respondenti	Organizācijas/ uzņēmuma juridiskais statuss				Organizācijas/ uzņēmuma veids						Reģions					Darbības līmenis			
			Valsts iestāde / kapitālsabiedrība	Pašvaldības iestāde / kapitālsabiedrība	Biedrība, nodibinājums	Komerksabiedrība*	Bibliotēka	Koncertorganizācija	Kultūras centrs	Kultūrizglītības iestāde	Muzejs	Teātris	Rīgas	Vidzemes	Kurzemes	Zemgales	Latgales	Valsts līmenī	Reģionālā līmenī	Vietējā līmenī	Starptautiskā līmenī
Kultūras piedāvājuma popularizācija	78	75	83	59	43	90	69	78	70	74	57	68	79	77	76	88	71	83	79	59	
Kultūras piedāvājuma pieejamība bērniem un jauniešiem	75	84	76	63	62	77	69	75	76	89	71	75	76	69	73	80	77	80	71	70	
Kultūras piedāvājuma pieejamība reģionos	70	73	70	66	62	77	44	64	65	83	86	64	71	67	76	71	74	73	69	48	
Kultūras piedāvājuma pieejamība digitālajā vidē	69	73	70	63	52	76	50	64	76	66	57	66	67	67	73	75	73	69	70	59	
Kultūras pakalpojumu piekļūstamība cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem	42	51	43	31	29	45	31	48	41	29	71	39	39	39	39	57	45	43	40	41	
Kultūras piedāvājuma pieejamība Latvijas diasporai	39	45	39	28	43	45	25	37	39	34	71	32	37	39	33	56	32	41	41	33	
Ir uzlabojusies kultūras piedāvājuma pieejamība mazākumtautībām un ārvalstu pilsoņiem	34	38	35	28	29	35	38	32	41	31	57	32	26	33	35	49	32	37	31	44	

Aptaujas anketā respondenti tika lūgti ierakstīt savus ieteikumus par to, ko būtu nepieciešams darīt tuvākajos gados, lai uzlabotu kultūras piedāvājuma pieejamību sabiedrībai. Respondentu ieteikumos kultūras pieejamības uzlabošanai dominē uzsvars uz teritoriālo un sociālo nevienlīdzību: respondenti uzskata, ka kultūras piedāvājums ir koncentrēts pilsētās (īpaši lielajās), savukārt reģionos saskaras ar finansējuma trūkumu, infrastruktūras nolietojumu un transporta barjerām. Tiek uzsvērta nepieciešamība stiprināt kultūras centru darbību lauku teritorijās, samazināt biļešu cenas, uzlabot informācijas apriti un atbalstīt kultūras profesionāļus, īpaši reģionos. Respondentu priekšlikumos izskan atbalsts mērķtiecīgas un iekļaujošas kultūrpolitikas veidošanai ar ilgtermiņa stratēģisku redzējumu.

Respondenti novērtējuma aptaujās pauda savu viedokli un ieteikumus par vairākiem ar kultūras pieejamību saistītiem jautājumiem. Tie atspoguļo iesaistīto pušu pieredzi un izpratni, kas **politikas veidotājiem jāpieņem zināšanai kā iesaistīto pušu redzējums uz dažādiem ar kultūrpolitiku saistītiem aspektiem.**

1. Teritoriālā pieejamība un decentralizācija.

- Reģionu iedzīvotājiem kultūras pasākumi bieži ir grūti pieejami, īpaši bez personīgā transporta vai sabiedriskā transporta pieejamības.
- Ieteikumi:
 - Attīstīt mobilo kultūras vienību modeli (ceļojošie teātri, kinomobiļi).
 - Veidot pasākumus mazākos pagastos, ne tikai novadu centros.
 - Atbalstīt decentralizāciju, saglabājot kultūras infrastruktūru arī attālās vietās.

2. Infrastruktūra un tehniskie resursi.

- Infrastruktūra ārpus Rīgas ir novecojusi vai nepietiekama, īpaši kultūras namos un bibliotēkās.
- Ieteikumi:
 - Investēt kultūras iestāžu atjaunošanā un modernizēšanā reģionos.
 - Nodrošināt atbilstošas telpas radošām aktivitātēm un izstādēm.
 - Uzlabot vides pieejamību, īpaši personām ar funkcionāliem traucējumiem.

3. Finansiālā pieejamība un atbalsts iedzīvotājiem.

- Biļešu cenas bieži pārsniedz iedzīvotāju maksātspēju, īpaši reģionos un daudzbērnu ģimenēm.
- Ieteikumi:
 - Piedāvāt subsidētas vai simboliskas biļetes noteiktām grupām.
 - Atbalstīt bezmaksas pasākumus ar izglītojošu saturu.
 - Ņemt vērā arī sociāli mazaizsargātās grupas (seniori, cilvēki ar invaliditāti, mazturīgie).

4. Kultūras darbinieku un institūciju kapacitāte.

- Zems atalgojums un pārslodze kultūras iestāžu darbiniekiem, īpaši mazajos novados.
- Ieteikumi:
 - Palielināt atalgojumu un štatu vietu skaitu kultūras centros.
 - Nodrošināt tālākizglītības iespējas bez papildu izdevumiem darbiniekiem.
 - Novērtēt bibliotekāru un kultūras centru vadītāju darbu, īpaši pēc ATR izmaiņām.

5. Informācijas pieejamība un digitālā plaisa.

- Informācija par pasākumiem reģionos ir grūti atrodamā, bieži izkaisīta dažādos resursos.
- Ieteikumi:
 - Veidot centralizētu kultūras pasākumu kalendāru ar reģionālu pārklājumu.
 - Informāciju izplatīt arī analogā formā, ņemot vērā digitālās prasmes trūkumu senioriem.

6. Stratēģija un ilgtermiņa redzējums.

- Nepietiekama valsts un pašvaldību kultūrpolitikas saskaņotība, politiskās pēctecības un kontinuitātes trūkums.

- Ieteikumi:
 - Attīstīt instrumentus ilgtermiņa un pēctecīgas kultūrpolitikas veidošanai, turpināt dotos un sabiedrības vajadzībās balstītas politikas veidošanu, .
 - Nostiprināt atbalstu vietējo kopienu līdzdalībai kultūrpolitikas veidošanā.
 - Monitorēt un izvērtēt pašvaldību organizēto pasākumu ietekmi (piemēram, bezmaksas pasākumu ietekmi uz privāto sektoru).

7. Sociālā integrācija un iekļaušana.

- Nepietiekama dažādu grupu (mazākumtautību, diasporas, personu ar invaliditāti) pārstāvība un līdzdalība.
- Ieteikumi:
 - Piedāvāt daudzvalodīgu un kultūras ziņā iekļaujošu saturu.
 - Iekļaut arī ārpus Latvijas dzīvojošos kultūras radītājus atbalsta programmās.
 - Atbalstīt mazāku organizāciju un vietējo kopienu projektus.

8. Kultūras izglītība un sabiedrības attieksmes maiņa.

- Uzsvērtā nepieciešamība kultūras izglītību integrēt agrīnā vecumā un veidot pozitīvu attieksmi pret kultūru.
- Ieteikumi:
 - Skolu ietvaros turpināt iekļaut un paplašināt apmeklējumus uz teātriem, muzejiem, koncertiem.
 - Atjaunot obligātos korus skolās, kā daļu no vispārējās izglītības.
 - Popularizēt sabiedriskajā medijā nozīmīgus kultūras notikumus.

Secināms, ka vairāki no respondentu ieteikumiem jau tiek īstenoti aktuālajā kultūrpolitikā, tomēr tie nav ignorējami, jo liecina par iesaistīto pušu personisko pieredzi un vērtējumā skarto problēmu aktualitāti.

5.1.5. Resursu izlietojuma novērtējums

Attiecībā uz finanšu resursiem, informanti intervijās norāda uz jūtamo inflāciju, kas ievērojami samazinājusi kultūras organizāciju rīcībspēju. Pozitīvs efekts savukārt ir bijis VKKF finansējuma modeļa maiņai, kā rezultātā pieaudzis fonda finansējums un iespējas īstenot vairākas mērķprogrammas, kas citādi nebūtu iespējams.

Informanti atzīst, ka tieši kultūras piekļūstamība ir virziens, kas ir saistīts ar lieliem kapitālieguldījumiem, jo bieži vien nepieciešamie risinājumi ir dārgi un to īstenošanai būtu jāpiesaista ES fondu finansējums.

5.1.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas

Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai ir plaša, taču nevienmērīga, piemēram, profesionālā māksla ir mazāk pieejama salīdzinājumā ar amatiermākslu, un nozaru griezumā – vizuālā un laikmetīgā māksla ir vismazāk pieejama. Tomēr atzīts, ka VKKF finansējuma modeļa maiņa ir bijis būtisks faktors, kas ļauj attīstīt un atbalstīt profesionālo mākslu arī reģionos. Atbalsts amatiermākslai saglabājas stabils, taču profesionālās mākslas pieejamība joprojām ir atkarīga no pašvaldību prioritātēm.

Aptaujā pausts, ka lai gan kultūras piedāvājums Latvijā kopumā ir kvalitatīvs un daudzveidīgs, reģionos, īpaši attālākās vietās, pastāv būtiskas pieejamības atšķirības. Atzīts, ka inflācijas ietekmē ir samazinājies piedāvājuma apjoms, bet ne kvalitāte, savukārt, izplatīts viedoklis, ka administratīvi teritoriālā reforma palielinājusi kultūras pieejamības nevienlīdzību starp novadiem. Interese par digitālo kultūras saturu samazinājusies pēc Covid-19, un šobrīd trūkst mērķētas politikas šajā jomā.

Vērtējumi par kultūras organizāciju ieguldījumu auditorijas piesaistē ir neviennozīmīgi. Atsevišķu ekspertu ieskatā no 2022. līdz 2024. gadam ievērojami samazinājusies kultūras organizāciju mērķēts darbs ar noteiktām auditorijas grupām - darbā ar bērniem, jauniešiem, cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, mazākumtautībām un bēgļiem. Vienlaikus izceltas atsevišķas kultūras organizācijas, kuras šo darbu veic atzīstami. Vienlaikus, jāatzīst, ka iedzīvotāju iesaistes kritums norāda uz nepieciešamību pēc mērķtiecīgākas kultūrpolitikas šo grupu virzienā. Nozares pārstāvji arī uzsver, ka kultūras mārketinga kvalitāte ir nepietiekama – informācijas pārbagātība apgrūtina piekļuvi būtiskajai informācijai. Trūkst vienotas kultūras notikumu platformas, kas apgrūtina sabiedrības orientēšanos kultūras norisēs.

Raksturojot konkrētu mērķauditoriju segmentu, no aptaujā paustajiem viedokļiem secināms, ka

1) Bērni un jaunieši ir stratēģiska prioritāte, tomēr joprojām vērojamas nepilnības darbā ar šo mērķgrupu. Programma “Latvijas skolas soma” ir efektīvs instruments, taču tās īstenošana atkarīga no skolu un skolotāju motivācijas. Nav pietiekams piedāvājums bērnu un jauniešu auditorijai valsts kultūras organizācijās (teātros, koncertzālēs), it īpaši reģionos.

2) Diasporas un mazākumtautību kultūras pieejamība ir ierobežota. Diasporai trūkst mērķētas stratēģijas un atbalsta instrumentu, īpaši digitālajā vidē. Mazākumtautību auditorijas kultūras patēriņš joprojām ir zemāks, un valsts līmenī trūkst padziļinātas izpētes un atbalsta mehānismu.

3) Pieejamības nodrošināšana cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem progresē. Ir panākts būtisks izrāviens izpratnē un praktiskajā rīcībā pieklūstamības jomā, taču joprojām nepieciešama starpnozaru sadarbība un pieejamības jautājumu integrācija plašākā infrastruktūras politikā.

Rekomendējam nākotnē strādāt ar atbilstoša piedāvājuma pieejamības sekmēšanu arī senioru auditorijai, kas ir nozīmīga kultūras patērētāju daļa, bet ar ierobežotām iespējām un šobrīd kultūrpolitikā nav iekļauta kā specifiska mērķgrupa.

Rīcības virzienā definētais sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai” ir grūti un sarežģīti izmērāms.

Atzīts, ka, lai veicinātu pieklūstamības attīstību kultūrā, vēlams iegūtās zināšanas izmantot tūlītējai tālākai rīcībai, stiprinot pieklūstamības jautājumu nozīmi politikas dokumentos (arī citās nozarēs) un nodrošinot precīzu informāciju kultūras organizāciju komunikācijā un aicinot augstskolas kultūras, mākslas, dizaina un arhitektūras studiju programmās iekļaut studiju kursus, kas sekmē kultūras pieklūstamības izpratni. Tāpat, jāveicina pieklūstamības auditu īstenošana kultūras organizācijās un jāaktivizē ES fondu finansējuma izmantošana pieklūstamības uzlabojumu finansēšanai. Jāstiprina starpnozaru sadarbība ar satiksmes, būvniecības un izglītības nozarēm. Kultūras pieklūstamības sekmēšanai lietderīgi būtu veidot pieejamības un pieklūstamības konsultatīvo padomi, lai sekmētu regulāru sadarbību ar mērķgrupu un nodrošinātu iestrāžu tālāko attīstību.

5.2. Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos

Rīcības virziena “Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos” sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošinātas plašas sabiedrības līdzdalības iespējas kultūras procesos”, un tajā ir izvirzīti trīs uzdevumi, kas vērsti uz sabiedrības iesaistes veicināšanu kultūras procesos dažādās jomās. Pirmais uzdevums vērsts uz sabiedrības iesaistes veicināšanu amatiermākslā (līdzdalība tādās kultūras norisēs, kas nodrošina Dziesmu un deju svētku tradīcijas turpināšanu), otrais uzdevums pievēršas sabiedrības radošās pašizpausmes veicināšanai (amatiermākslas formas, kas nav saistītas ar Dziesmu un deju svētku tradīciju), un trešais uzdevums pievēršas jautājumiem par sabiedrības iesaisti materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā un ilgtspējā.

5.2.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums

2022.gadā pieņemtais Kultūras centru likums ir būtisks veikums šī rīcības virziena kontekstā, ņemot vērā, ka tas attiecas uz visiem rīcības virziena uzdevumiem, nosakot konkrētas kultūras centra darbības funkcijas – atbalstīt Dziesmu un deju svētku procesa nepārtrauktību, tai skaitā amatiermākslas un tautas mākslas kolektīvu darbību, atbalstīt amatiermākslas un tautas mākslas kolektīvu dalību nacionāla un starptautiska līmeņa pasākumos; nodrošināt vietējās kultūrvēsturiskās

vides, identitātes un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu un attīstību; veicināt vēstures izzināšanu un novadpētniecību, iesaistīties kultūras tūrisma pakalpojumu veidošanā.²⁹

Sabiedrības līdzdalību kultūras procesos ietekmē tādi ārējie faktori kā 2021.gadā īstenotā ATR mijiedarbībā ar demogrāfijas lejupslīdi. Samazinoties cilvēku skaitam pašvaldību perifērajās administratīvajās vienībās, samazinās sabiedrības līdzdalības iespējas kultūras procesos (piemēram, apgrūtināta mobilitāte sabiedriskā transporta satiksmes mazināšanās dēļ, pieaug attālums starp iedzīvotāja dzīves vietu un kultūras centriem, skolām, kas ir būtiski sabiedrības līdzdalības veicinātāji kultūras procesos).

5.2.1.1. Veicināt sabiedrības iesaisti amatiermākslā

Pamatnostādnēs rīcības virziena “Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos” uzdevumā “Veicināt sabiedrības iesaisti amatiermākslā” būtisks uzsvars ir likts uz Dziesmu un deju svētku tradīcijas turpināšanos, uzsverot, ka sabiedrības iesaiste amatiermākslā ir pamats šīs tradīcijas nodrošināšanā un ilgtspējā. Dziesmu un deju svētku tradīcija Latvijā, Lietuvā un Igaunijā ir iekļauta UNESCO Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajā sarakstā³⁰, kā arī Dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšana ir viens no centrālajiem jautājumiem kultūrpolitikā, kas uzsvērts gan otrajā, gan trešajā rīcības virzienā Pamatnostādnēs. Savukārt, lai būtu iespējams nodrošināt Latvijas iedzīvotāju pastāvīgu iesaisti amatiermākslā, informantu skatījumā būtiska esot jautājumu risināšana, kas saistās ar amatiermākslas pieejamību, darbības kvalitāti, kā arī amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojuma apjomu.

Kultūrpolitikas Pamatnostādņu īstenošanas periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam šajā uzdevumā ir bijuši vairāki **būtiski veikumi**, ko izceļ informanti. 2022.gada septembrī tika pieņemts **Kultūras centru likums**, kurā definētas kultūras centra funkcijas, pievēršot īpašu uzmanību amatiermākslas kolektīvu darbības nodrošināšanai – “Kultūras centrs veic vienu vai vairākas šādas funkcijas: (...) atbalsta Dziesmu un deju svētku procesa nepārtrauktību, tai skaitā amatiermākslas un tautas mākslas kolektīvu darbību, atbalsta amatiermākslas un tautas mākslas kolektīvu dalību nacionāla un starptautiska līmeņa pasākumos.”³¹ Informanti min, ka pieņemtais likums sniedz pietiekami skaidras vadlīnijas kultūras centru darbā, kas saistāms ar sabiedrības iesaisti amatiermākslā.

Informanti izceļ, ka būtisks elements sabiedrības iesaistes veicināšanā amatiermākslā ir LNKC rīkotie **Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumi** tautas mākslas un tradicionālās kultūras nozarēs. Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumi veiksmīgi uztur amatiermākslas kolektīvu dalībnieku interesi turpināt savu aktivitāti amatiermākslas kolektīvos. 2022.gadā³² un 2023.gadā³³ pēc publiski pieejamajiem KM publiskajiem pārskatiem ir identificējams, ka tikuši īstenoti 473 pasākumi un apakšpasākumi. Tai pašā laikā Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumu lielais apjoms tiek kritiski vērtēts, ņemot vērā, ka tas rada būtiskus izaicinājumus pašvaldībām rast nepieciešamos finansiālos resursus, lai nodrošinātu amatiermākslas kolektīvu dalību visos aktuālajos notikumos. Informanti aicina LNKC kritiski pārdomāt Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumu lielā apjoma nepieciešamību, skaidri izvirzot konkrētus galvenos notikumus Dziesmu un deju svētku starplaikā, ko būtu nepieciešams apmeklēt amatiermākslas kolektīviem.

Kā minēts iepriekš, pamatnostādnēs ir īpaši izcelti jautājumi, kas saistās ar **amatiermākslas darbības kvalitāti**. Informanti izceļ, ka amatiermākslas darbības kvalitātē būtisks ir LNKC sniegtais metodiskais atbalsts, kā arī dažādu nozaru konsultatīvo padomju darbs (Koru nozares konsultatīvās padomes sēdes, Deju nozares konsultatīvās padomes sēdes, Pūtēju orķestru nozares konsultatīvās padomes sēdes, Kokļu mūzikas nozares konsultatīvās padomes sēdes, Vokālo ansambļu nozares konsultatīvās padomes sēdes, Amatierteātru nozares konsultatīvās padomes sēdes, Kultūras centru konsultatīvās padomes sēdes, Tautas mūzikas nozares konsultatīvās padomes sēdes, Folkloras

²⁹ Kultūras centru likums. Latvijas Vēstnesis, 187, 27.09.2022. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/335863-kulturas-centru-likums>

³⁰ UNESCO Intangible Cultural Heritage. *Baltic song and dance celebrations*. Pieejams: <https://ich.unesco.org/en/RL/baltic-song-and-dance-celebrations-00087>

³¹ Kultūras centru likums. Latvijas Vēstnesis, 187, 27.09.2022. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/335863-kulturas-centru-likums>

³² Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2023. Gada publiskais pārskats 2022. Pieejams <https://www.km.gov.lv/lv/media/33393/download?attachment>

³³ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2024. Gada publiskais pārskats 2023. Pieejams <https://www.km.gov.lv/lv/media/43299/download?attachment>

nozares konsultatīvās padomes sēdes, Tautas lietišķās mākslas nozares konsultatīvās padomes sēdes³⁴). Dažādu nozaru konsultatīvi padomju darbs stiprina ne tikai amatiermākslas darbības kvalitāti, bet arī veicina sabiedrības iesaisti ar amatiermākslu saistītajos procesos, kā arī lēmumu pieņemšanā.

Pamatnostādnēs kā būtisks jautājums ir izcelts **amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojuma apjoms**, šo jautājumu informanti saista arī ar amatiermākslas darbības kvalitātes nodrošināšanu, ņemot vērā, ka visbiežāk par amatiermākslas kolektīva darbības kvalitāti ir tieši atbildīgs kolektīva vadītājs. Informanti pozitīvi vērtē plānoto reformu, kas paredz valsts mērķdotāciju pieaugumu amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojumam. 2024.gada septembrī valdība apstiprināja konceptuālo ziņojumu "Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu", kas paredz 2024., 2025. un 2026.gadā palielināt valsts budžeta mērķdotāciju par 1 223 916 eiro ik gadu māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām.³⁵ Tomēr kritiski tiek vērtēts pašvaldību atšķirīgais ieguldījums amatiermākslas kolektīvu atalgojuma apjomā. Konceptuālajā ziņojumā "Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu" minēts, ka pašvaldības atalgojumu māksliniecisko kolektīvu vadītājiem aprēķina pēc dažādiem normatīvajiem aktiem, par mākslinieciskā kolektīva vadīšanu nosaka atšķirīgu slodzi, atsevišķās situācijās slēdzot dažāda veida līgumus³⁶ (darba līgums vai uzņēmuma līgums). Turpmākajā pamatnostādņu īstenošanas periodā būtu vēlams pievērsties jautājumiem, kas varētu veicināt vienotas sistēmas attīstību pašvaldībās, kas noteiktu amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojumu, tādējādi mazinot atšķirības un nevienlīdzību atalgojumā dažādās pašvaldībās. Tāpat informanti sagaida no KM ne tikai amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojuma reformas īstenošanu, bet arī lielāku politisko atbalstu šo jautājumu risināšanā, uzsverot, ka svarīga ir publiska iestāšanās par amatiermākslas atalgojuma un prestiža celšanu, tādējādi pārliecinot arī vietvaras par šī jautājuma nozīmību amatiermākslas darbības nodrošināšanā un Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanā.

Pētījuma gaitā fiksēti vairāki **izaicinājumi un grūtības**, kas saistās ar sabiedrības iesaistes veicināšanu amatiermākslā. Viens no būtiskiem izaicinājumiem, kas apgrūtina nepārtrauktas un kvalitatīvas amatiermākslas darbību, ir nepietiekama jauno amatiermākslas kolektīvu vadītāju ataudze. Informanti min, ka šī izaicinājuma pamatā ir zemais atalgojums, grūtības motivēt jaunos speciālistus strādāt un dzīvot reģionos, kā arī profesijas prestiža trūkums.

5.2.1.2. Veicināt sabiedrības radošo pašizpausmi

Pamatnostādnēs rīcības virziena "Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos" uzdevumā "Veicināt sabiedrības radošo pašizpausmi" minēts, ka iesaiste dažādās citās kultūras aktivitātēs, kas nav saistītas ar Dziesmu un deju svētku tradīciju, sevišķi **izplatīta ir jauniešu vidū**. To apliecina arī LKA 2024.gadā veiktais pētījums pēc KM pasūtījuma "Kultūras aktivitātes barometrs 2024. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums" – Latvijas iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 24 gadiem visaktīvāk iesaistās citās kultūras aktivitātēs (33%) salīdzinājumā ar citām vecumu grupām.³⁷

Pamatnostādnēs minēts, ka atsevišķām radošās pašizpausmes jomām (piemēram, teātra un foto māksla) ir labas **pašorganizēšanās prasmes**, kā arī būtiska ir NVO iesaiste un pašvaldību atbalsts šo izpausmju nodrošināšanā. Pētījuma gaitā informanti izceļ, ka dažādas interešu grupas kultūras līdzdalības veicināšanā kļūst arvien plašāk izplatītas un aktuālākas (piemēram, senioru Eiropas deju kopas – vietnē "Kultūras dati" atrodama informācija par 55 deju kopām³⁸), un to aktīvā darbībā ir nepieciešamas pašorganizēšanās prasmes, lai varētu nodrošināt sev iespējas uzstāties. Ne bieži, taču ir sastopami gadījumi, kad, lai nodrošinātu radošās pašizpausmes kolektīva nepārtrauktu

³⁴ Latvijas Nacionālais kultūras centrs. *Tautas mākslas un tradicionālās kultūras nozaru konsultatīvo padomju nolikums*. Pieejams: <https://www.lnkc.gov.lv/lv/media/26340/download?attachment>

³⁵ Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 2024. *Valdība atbalsta Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku māksliniecisko kolektīvu vadītāju atalgojuma reformas uzsākšanu*. Pieejams: <https://www.lnkc.gov.lv/lv/jaunums/valdiba-atbalsta-visparejo-latviesu-dziesmu-un-deju-svetku-makslinieckisko-kolektivu-vaditaju-atalgojuma-reformas-uzsaksanu>

³⁶ MK 26.09.2024. rīkojums Nr. 777 "Par konceptuālo ziņojumu "Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu"" Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/355220-par-konceptualo-zinojumu-par-makslinieckisko-kolektivu-vaditaju-darba-samaksas-finansesanas-kartibas-mainu>

³⁷ Latvijas Kultūras akadēmija, 2025. *Kultūras aktivitāšu barometrs 2024*. Pieejams: https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2025/04/Kulturas_barometrs_2025.pdf 60.lpp.

³⁸ Kultūras dati. *Mākslinieciskie kolektīvi*. Pieejams: <https://kulturasdati.lv/lv/makslinieckie-kolektivi>

darbību, tiek dibināta NVO, kuras juridiskais statuss ļauj piedalīties dažādos projektu konkursos, tādējādi piesaistot darbības nodrošināšanai nepieciešamo finansējumu.

Pašorganizēšanās prasmes sabiedrības radošās pašizpaušmes nodrošināšanā un veicināšanā ir sevišķi būtiskas, jo nav iespējams paļauties uz sistemātisku un institucionalizētu atbalstu pašvaldību līmenī, atšķirībā no amatiermākslas kolektīviem, kas saistīti ar Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanu. Informanti atzīst, ka **pašvaldību līmenī nav skaidru vadlīniju**, kas attiektos uz sabiedrības radošās pašizpaušmes veicināšanu. Kultūras centru likumā sabiedrības radošās pašizpaušmes veicināšana nav izcelta kā atsevišķa darbības funkcija; kultūras centru funkcija var būt jaunrades attīstība, kas var ietvert sabiedrības radošo pašizpaušmi, taču ir pakļaujama plašai interpretācijai.³⁹ Tā kā pašvaldību līmenī nav skaidru vadlīniju par to, kā būtu veicināmas un atbalstāmas sabiedrības radošās pašizpaušmes, pašreiz pašvaldību iesaiste šajā jautājumā ir dažāda – atbalsts sabiedrības radošās pašizpaušmes iniciatīvām ir atkarīgs no vēlēto pārstāvju politiskajām prioritātēm pašvaldībās.

Pamatnostādnēs ir fiksēts, ka, lai arī radošajā pašizpaušmē ir iesaistīta lielāka sabiedrības daļa nekā Dziesmu un deju svētku procesā (to apliecina LKA 2024.gadā veiktais pētījums pēc KM pasūtījuma “Kultūras aktivitātes barometrs 2024. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums” – amatiermākslā pēdējo 12 mēnešu laikā ir iesaistījušies 8% Latvijas iedzīvotāju, taču citās kultūras aktivitātēs, kas būtu attiecināmas uz sabiedrības radošo pašizpaušmi, iesaistījušies 18% Latvijas iedzīvotāju)⁴⁰, **kultūrpolitikā** šīm sabiedrības līdzdalības kultūrā formām ir **pievērsta mazāka uzmanība**. Kritiski vērtējot pamatnostādnes, nākas secināt, ka, lai arī sabiedrības radošās pašizpaušmes veicināšana ir Pamatnostādnēs iekļauta kā atsevišķs uzdevums, šis jautājums ticis aprakstīts vispārīgi un abstrakti, nesniedzot skaidru rīcības plānu pašvaldību pārstāvjiem uzdevuma īstenošanā. Pamatnostādnēs vispārīgi minēts, ka būtu nepieciešams paplašināt sabiedrības līdzdalības iespējas radošo pašizpaušmju formās, jo sevišķi pusaudžiem un jauniešiem, taču konkrēti risinājumi, kā būtu iespējams veicināt sabiedrības radošo pašizpaušmi, nav minēti. Tā kā šajā uzdevumā iztrūkst konkrētības par risināmajiem jautājumiem, ir grūti vērtēt un fiksēt sasniegto un izaicinājumus šī uzdevuma kontekstā.

5.2.1.3. Veicināt sabiedrības iesaisti materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā un ilgtspējā

Pamatnostādnēs rīcības virziena “Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos” uzdevumā “Veicināt sabiedrības iesaisti materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā un ilgtspējā” sevišķi akcentēta sabiedrības līdzdalības nozīme nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā, kas var bagātināt reģionālo daudzveidību, attīstīt nacionālās, reģionālās un lokālās piederības sajūtu. Pamatnostādnēs minēts, ka Kultūras centra likuma pieņemšana, kā arī Latviešu vēsturisko zemju likuma iedzīvināšana varētu sekmēt sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā. Tāpat dokumentā minēts, ka svarīgi ir attīstīt sadarbību ar mantojuma kopienām gan materiālā, gan nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā, sekmēt sabiedrības iesaisti Nacionālā muzeju krājuma komplektācijā.

Vērtējot paveikto šī uzdevuma ietvaros laika posmā no 2022.gadam līdz 2024.gadam, informanti izceļ **Kultūras centra likuma pieņemšanu** 2022.gadā. Likumā minēts, ka kultūras centrs pilda arī tādas funkcijas kā “nodrošina vietējās kultūrvēsturiskās vides, identitātes un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu un attīstību; veicina vēstures izzināšanu un novadpētniecību, iesaistās kultūras tūrisma pakalpojumu veidošanā”⁴¹. Informanti izceļ, ka likums sniedz skaidru virzienu un normatīvo regulējumu, kā kultūras centriem Latvijā būtu jāiesaistās nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā. Pašvaldību līmenī būtiska nozīme sabiedrības iesaistes veicināšanā kultūras mantojuma saglabāšanā ir arī publiskajām bibliotēkām, kas aktīvi iesaista sabiedrību novadpētniecības aktivitātēs.

³⁹ Kultūras centru likums. Latvijas Vēstnesis, 187, 27.09.2022. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/335863-kulturas-centru-likums>

⁴⁰ Latvijas Kultūras akadēmija, 2025. *Kultūras aktivitāšu barometrs 2024*. Pieejams: https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2025/04/Kulturas_barometrs_2025.pdf 60.lpp.

⁴¹ Kultūras centru likums. Latvijas Vēstnesis, 187, 27.09.2022. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/335863-kulturas-centru-likums>

Lai arī **Latviešu vēsturisko zemju likums** ir ticis pieņemts jau 2021.gadā, pie tā ieviešanas vairāk strādāts ir tieši laika periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam. Likuma ieviešanas koordinēšanai Latvijas Nacionālajā kultūras centrā 2022.gadā tika izveidota Vēsturisko zemju un nemateriālā mantojuma nodaļa.⁴² Likuma iedzīvināšanas process tiek vērtēts neviennozīmīgi. Informanti pozitīvi raugās uz likumā ietverto ideju par NKM daudzveidību Latvijā, kas savukārt var veicināt iedzīvotāju piederību vietai un kultūrai – “Katrā latviešu vēsturiskajā zemē ir savas unikālas un atšķirīgas latvietības iezīmes, tradīcijas, valodas paveidi, kā arī savdabīga kultūrvēsturiskā vide”⁴³. Tāpat pozitīvi tiek vērtētā Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) mērķprogramma “Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma”⁴⁴, kas ļauj ieinteresētām sabiedrības grupām, mantojuma kopienām tuvāk iepazīt vēsturisko zemju identitātes. Informanti novērojuši, ka mērķprogramma veicina dažādu NVO aktivitāti reģionos un iesaisti NKM saglabāšanā. Tomēr informanti uzskata, ka Latviešu vēsturisko zemju likums joprojām netiek pietiekami aktualizēts, kā arī iztrūkst sabiedrības informēšanas darbs par likuma nozīmi un tā darbību. Tiek izceltas arī nepilnības likuma vēsturisko zemju teritoriālajā dalījumā mijiedarbībā ar ATR sekām, kas rada sarežģījumus noteiktu vietu kultūras identitātes attīstībā, tādējādi arī apgrūtinot sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā un radot disonansi vietējo iedzīvotāju piederības izjūtā – piemēram, Jēkabpils novada administratīvās teritorijas ietilpst gan Sēlijā, gan Latgalē⁴⁵.

Pamatnostādnēs, raksturojot plānotos procesus, kā iesaistīt sabiedrību materiālā kultūras mantojuma saglabāšanā, izcelta sabiedrības iesaistes nozīme **Nacionālā muzeju krājuma (NMK) komplektācijā**. Sabiedrības iesaiste NMK komplektācijā pamatā tiek vērtētā kā izaicinoša. Informanti uzskata, ka sabiedrības iesaiste NMK komplektācijā ir novatoriska un inovatīva pieeja Latvijas muzeju nozares kontekstā, taču vienlaikus tā ir grūti īstenojama, ņemot vērā hierarhiskās struktūras muzeju nozarē, kur dominē kultūras mantojuma profesionāļu un ekspertu viedoklis. Informanti uzsver, ka svarīga ir katra muzeja kā organizācijas iekšējā kultūra un darbinieku attieksme, kas var būt atšķirīga attiecībā par sabiedrības iesaisti NMK komplektācijā.

Aktīva **sabiedrības iesaiste NKM saglabāšanā** ir novērojama Nacionālā nemateriālā kultūras mantojuma saraksta (NKM saraksts) pieteikumu izstrādē. Laika posmā no 2022.gada līdz 2024.gadam NKM sarakstu ir papildinājuši 10 NKM elementi.⁴⁶ Informanti pozitīvi vērtē VKKF izstrādāto mērķprogrammu “Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja”, kas ļauj stiprināt NKM sarakstā iekļauto elementu kopienas, ja tām ir nepieciešamās pašorganizēšanās prasmes.

Sabiedrības iesaistes kultūras mantojuma saglabāšanā kontekstā būtiski ir izcelt Kuldīgas vecpilsētas iekļaušanu UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā 2023.gadā.⁴⁷ Lai sasniegtu šo panākumu, nozīmīga ir bijusi Kuldīgas sabiedrības un vietējās kopienas aktīva iesaiste vecpilsētas kultūras mantojuma saglabāšanā.⁴⁸

Pozitīvi tiek vērtētas iespējas nodibinājumiem un biedrībām piedalīties NKMP Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmā, tādējādi potenciāli iegūstot finansējumu kultūras pieminekļu saglabāšanai, kas savukārt veicina sabiedrības iesaisti materiālā kultūras mantojuma saglabāšanā.

⁴² Kultūras ministrija, 2023. Informatīvais ziņojums “Par Latviešu vēsturisko zemju likuma un Latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu attīstības plāna īstenošanas gaitu”. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/attachments/legalActs/document_versions/cfa83c4a-df26-47ac-8266-1d3a78b12cf3/download

⁴³ Latviešu vēsturisko zemju likums. Latvijas Vēstnesis, 121B, 28.06.2021. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>

⁴⁴ Valsts kultūrkapitāla fonds. *Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma*. Pieejams: <https://www.kkf.lv/index/konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmu-konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmas-2025/latvie%C5%A1u-v%C4%93sturisko-zemju-att%C4%ABst%C4%ABbas-programma.html>

⁴⁵ Latviešu vēsturisko zemju likums. Latvijas Vēstnesis, 121B, 28.06.2021. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>

⁴⁶ Nemateriālais kultūras mantojums. *NKM saraksts*. Pieejams: <https://nematerialakultura.lv/nkm-saraksts/>

⁴⁷ UNESCO World Heritage Convention. *Old town of Kuldīga*. Pieejams: <https://whc.unesco.org/en/list/1658/>

⁴⁸ UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, 2023. *Kuldīgu iekļauj UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā*. Pieejams: <https://www.unesco.lv/lv/jaunums/kuldigu-iekļauj-unesco-pasaules-mantojuma-saraksta>

5.2.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums

Nav sasniegti ar rīcības virzienu saistītie rezultatīvie rādītāji “Iedzīvotāju līdzdalība kultūrā” (plānots 33%; izpildīts 23 %) un “Dalībnieku skaits mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kultūras centros (skaits tūkst.)” (plānots 68; izpildīts 61).

Kā iemeslus rezultatīvo rādītāju nesasniegšanai periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam informanti min ATR sekas, demogrāfijas lejupslīdi un skolu tīkla reformu, nesistemātisku pašvaldības atbalstu, kā arī sabiedrības paradumu maiņu Covid-19 pandēmijas rezultātā (izvēloties brīvo laiku pavadīt mājās, veltīt to sporta aktivitātēm un digitālajam kultūras patēriņam). Būtiskas grūtības sabiedrības līdzdalības kultūras procesos nodrošināšanā ir radījusi ATR un demogrāfijas lejupslīde – aktīvi slēdzot skolas reģionos un novadu mazos pagastos nepietiekama izglītojamo skaita dēļ, apstāstot vietējā kultūras dzīve un amatiermāksla, kā arī jauniešiem iesaiste amatiermākslas kolektīvos kļūst arvien laikietilpīgāka, ņemot vērā, ka reģionos skolu tīkla reformas dēļ par tipisku kļūst situācija, kad palielinās attālums starp jauniešu dzīvesvietu un skolu. Demogrāfijas lejupslīde rada izaicinājumus arī pašvaldībās nodrošināt sabiedrības iesaisti amatiermākslā vietējās mobilitātes kontekstā – samazinoties iedzīvotāju skaitam reģionos, tiek samazināta arī sabiedriskā transporta satiksme, kā rezultātā iedzīvotājiem novada perifērijā bez sava personīgā transporta ir grūtības apmeklēt amatiermākslas kolektīvu nodarbības, kas norisinās novada centrā. Pašvaldību atbalsts sabiedrības līdzdalības kultūras procesos nodrošināšanai ir mainīgs, ņemot vērā vēlēšanu rezultātā radītās pārmaiņas vēlēto pārstāvju sastāvos un to nepastāvīgās politiskās prioritātes.

Tabula 3. 2. rīcības virziena rezultatīvo rādītāju izpilde 2024.g.

Virš plānotā		Zem plānotā		Sasniegts plānotajā apmērā	Nav nosakāms/ Nav datu	
Rezultatīvais rādītājs	Bāzes vērtība (2019)	2024 plāns	2024 izpilde	2027 plāns	Datu pase	Piezīmes
Iedzīvotāju līdzdalība kultūrā (%)	31 (2020)	33	23	35	Latvijas iedzīvotāji, kas pārskata gadā bijuši iesaistīti amatiermākslā (koris, tautas deju kolektīvs, amatiermāksla u.c.) vai citās kultūras aktivitātēs (fotografē, filmē, nodarbojas ar amatniecību vai rokdarbiem, glezno, spēlē mūzikas instrumentus u.c.). Datu avots: Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums.	Bāzes rādītājā summētas vairākas atbilstošas kategorijas no iedzīvotāju aptaujas. Tā kā katrs iedzīvotājs var piedalīties vairākās aktivitātēs vienlaikus, iesakāms veikt statistisko pārrēķinu, lai noteiktu unikālo norādītajās aktivitātēs iesaistīto iedzīvotāju īpatsvaru. 2024. gada izpildes rādītājs aprēķināts atbilstoši šai pieejai (veikts statistisks pārrēķins aptaujas datos).
Dalībnieku skaits mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos kultūras centros (skaits tūkst.)	62,4	68	61*	69	Dalībnieku skaits mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos (gan Dziesmu svētku kustības kolektīvos, gan citos), kas darbojas kultūras centros Latvijā. Datu avots: Kultūras centru gada pārskati kultūras datu informācijas sistēmā.	*Kultūras centru pārskati vēl tiek precizēti, skaits nedaudz mainīsies.

5.2.3. Iesaistīto pušu novērtējums

Pamatnostādnēs kā galvenās atbildīgās institūcijas otrā rīcības virziena izpildē ir minētas: KM – konkrēti LNKC, NKMP, LNA; kultūras centri un muzeji. Kā līdzatbildīgās institūcijas minētas pašvaldības, NVO, UNESCO LNK.

LNKC ir kultūras ministra pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. LNKC atbild par amatiermākslas darbības kvalitātes nodrošināšanu un nepārtrauktību, Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanu, kā arī sniedz būtisku ieguldījumu NKM saglabāšanas iniciatīvu organizēšanā un atbalstā. Kopumā informanti atzīst, ka LNKC šī RV izpildē spēlē nozīmīgāko lomu. Pozitīvi tiek vērtēts LNKC ieguldījums

amatiermākslas darbības kvalitātes nodrošināšanā, sniedzot gan metodisko atbalstu, gan organizējot dažādu nozaru konsultatīvās padomes. bet tiek norādīts uz nepieciešamību pārvērtēt Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumu biežumu, kā arī izvirzīt noteiktas prioritātes nepieciešamajai dalībai šajos pasākumos, tādējādi ļaujot veiksmīgāk plānot pašvaldību izdevumus amatiermākslas kolektīvu atbalstā. Savukārt materiālā kultūras mantojuma jomā kā galvenā atbildīgā institūcija Pamatnostādņēs ir norādīta KM pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde NKMP. Lai arī NKMP (galveni darbības virzieni – Kultūras pieminekļu kontrole, kas saistīta ar vides pārveidošanu; kultūras mantojuma popularizēšana un informācijas sniegšana; kultūras vērtību apzināšana un uzskaitē; kultūras pieminekļu glābšanas pasākumu finansēšana⁴⁹) liecina par nozīmīgu lomu šajā rīcības virzienā, informanti šo institūciju minēja vien saistībā ar Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmu, kas ļauj biedrībām un nodibinājumiem piesaistīt finansējumu kultūras pieminekļu saglabāšanai. Tas norāda, ka informanti nesaskata būtiskus NKMP centienus veicināt sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā.

Arī pašvaldību atbalsts sabiedrības līdzdalības veicināšanai kultūras procesos tiek vērtēts neviennozīmīgi, ņemot vērā, ka tas ir mainīgs un atkarīgs no vēlēto pārstāvju mainīgajām politiskajām prioritātēm, kā arī attieksmes pret kultūras nozīmi un kultūras aktivitāšu nepieciešamību novadā. Ņemot vērā, ka finansiālais atbalsts sabiedrības līdzdalības veicināšanai kultūras procesos ir atkarīgs no vietvaras politiskajām prioritātēm un ka tieši pašvaldības ir būtisks spēlētājs amatiermākslas darbības nodrošināšanā, informanti uzskata, ka būtu nepieciešams veicināt dialogu starp KM un pašvaldībām par sabiedrības līdzdalības kultūras procesos nozīmi sabiedrības noturības kontekstā.

NVO šī rīcības virzienā tiek izceltas kā labs veids, kā ir iespējams pašorganizēties gan amatiermākslas kolektīvu dalībniekiem, gan citu kultūras aktivitāšu īstenotājiem, tādējādi rodot iespējas piesaistīt finansējumu dažādos projektu konkursos nepieciešamo aktivitāšu un nepārtrauktas darbības nodrošināšanai. Sevišķi būtiski ir novērtēt NVO ieguldījumu sabiedrības iesaistes veicināšanā kultūras mantojuma saglabāšanā, ņemot vērā, ka pēdējos gados arvien vairāk aktivizējas dažādas vietējā kultūras mantojuma kopienas, savu darbību īstenojot ar NVO statusa palīdzību (viens no piemēriem – Aizputes Renesanses biedrība).

UNESCO LNK iesaistās politikas dokumentu konsultēšanā, UNESCO standartu aktualizēšanā nacionālās attīstības plānošanā, īsteno UNESCO programmas Latvijā, informē sabiedrību par UNESCO darbību, sekmē jaunu sadarbību veidošanos. Organizācijas ieguldījums šī rīcības virziena kontekstā informantu skatījumā tiek vērtēts ar nelielu ietekmi – tas galvenokārt novērojams sabiedrības informēšanā par kultūras mantojuma elementiem, to daudzveidību, konkrētu iniciatīvu atbalstā.

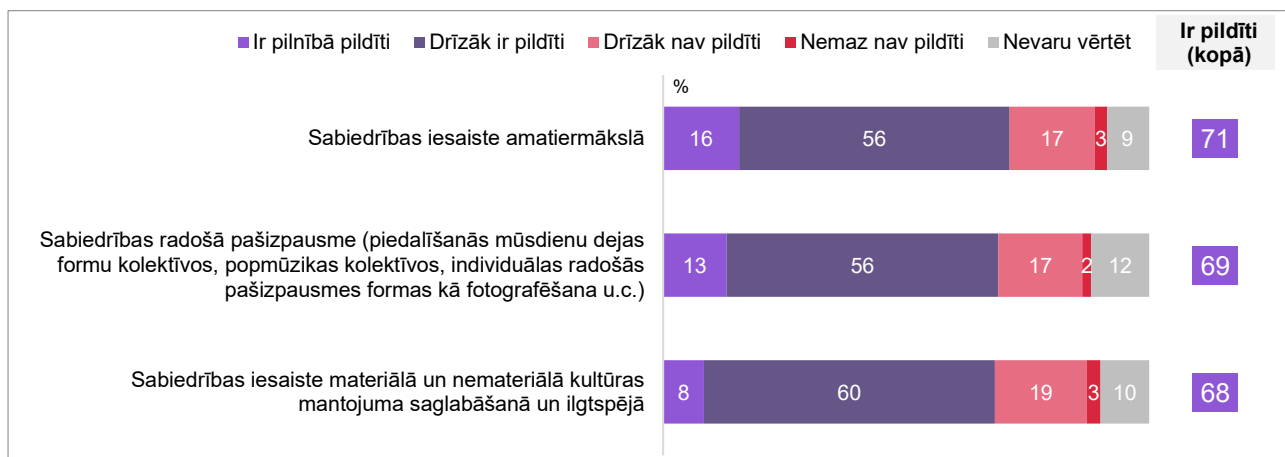
5.2.4. Mērķa grupu viedokļa analīze

Mērķgrupu aptaujā par visiem trim uzdevumiem sniegti pozitīvi novērtējumi to pildīšanas aspektā. Aptuveni 70 % respondentu novērtējuši, ka tiek pildīti uzdevumi gan sabiedrības iesaistē amatiermākslā, gan sabiedrības radošā pašizpaušmē, gan sabiedrības iesaistē materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā un ilgtspējā. Tai pat laikā jāpiebilst, ka visu šo uzdevumu pildīšanas vērtējumos aptuveni katrs piektais sniedzis arī kritiskus vērtējumus.

⁴⁹ Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, 2020. *Darbības jomas*. Pieejams: <https://www.nkmp.gov.lv/lv/darbibas-jomas>

Grafiks 7. Iedzīvotāju iesaistes un līdzdalības veicināšana kultūras procesos

Jautājums aptaujā: RV2. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi, kas saistīti ar iedzīvotāju iesaistes un līdzdalības veicināšanu kultūras procesos dažādās formās?

Tabula 4. Iedzīvotāju iesaistes un līdzdalības veicināšana kultūras procesos: mērķgrupu dalījumā

Jautājums aptaujā: RV2. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi, kas saistīti ar iedzīvotāju iesaistes un līdzdalības veicināšanu kultūras procesos dažādās formās?

Piezīmes: Attēlotas atbildes 'Drīzāk ir pildīti' + 'Ir pilnībā pildīti'.

*Komerksabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbinātais.

Sa līdzinājumā ar visiem respondentiem, iezīmējas augstāki zemāki rādītāji Kol %	Visi respondenti	Organizācijas/uzņēmuma juridiskais statuss				Organizācijas/uzņēmuma veids						Reģions					Darbības līmenis			
		Valsts iestāde / kapitālsabiedrība	Pašvaldības iestāde / kapitālsabiedrība	Biedrība, nodibinājums	Komerksabiedrība*	Bibliotēka	Koncertorganizācija	Kultūras centrs	Kultūrizglītības iestāde	Muzejs	Teātris	Rīgas	Vidzemes	Kurzemes	Zemgales	Latgales	Valsts līmenī	Reģionālā līmenī	Vietējā līmenī	Starptautiskā līmenī
Sabiedrības iesaiste amatiermākslā	71	84	73	63	57	71	56	73	80	77	71	69	71	66	84	77	76	73	73	63
Sabiedrības radošā pašizpaušme (piedalīšanās mūsdienu dejas formu kolektīvos, popmūzikas kolektīvos, individuālas radošās pašizpaušmes formas kā fotografēšana u.c.)	69	69	70	59	67	74	56	61	78	71	71	64	68	64	78	76	73	69	68	67
Sabiedrības iesaiste materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā un ilgtspējā	68	84	71	38	43	74	50	72	72	66	71	54	75	57	76	80	68	74	70	41

Aptaujas anketā respondenti tika lūgti ierakstīt savus ieteikumus par to, ko būtu nepieciešams darīt tuvākajos gados, lai veicinātu iedzīvotāju iesaisti un līdzdalību kultūras procesos. Respondentu ieteikumos uzsvērtā amatiermākslas un vietējo kultūras iniciatīvu izšķirošā nozīme iedzīvotāju līdzdalības veicināšanā. Atbildēs bieži uzsvērtā vajadzība pēc lielāka valsts un pašvaldību atbalsta amatierkolektīviem, īpaši lauku teritorijās, kur šī joma ir būtisks kultūras balsts. Tiek norādīts uz nepietiekamu finansējumu, zemu atbalsta kolektīvu vadītājiem, infrastruktūras trūkumu un pārmērīgu izcilības prasību, kas mazina sabiedrības motivāciju iesaistīties. Papildu uzmanība pievērsta starppaaudžu pēctecības nodrošināšanai, inovācijām un sabiedrības aktīvākai iesaistei kā līdzradītājiem, nevis tikai kultūras patērētājiem.

Respondenti paiduši šādu viedokli par vairākiem kultūras līdzdalības aspektiem:

1. Amatiermākslas nozīme un problēmas.

- Nozīme: Lauku reģionos amatierkolektīvi (deju, koru, pūtēju orķestri, teātra u.c.) bieži ir vienīgais kultūras līdzdalības veids un sabiedrības integrācijas pamats.
- Problēmas:
 - Samazinās kolektīvu skaits un dalībnieku motivācija.
 - Sarežģīts repertuārs skatēm un Dziesmu un deju svētkiem attur iesācējus.
 - Negatīva pieredze ar žūriju vērtējumiem un nepietiekams pašvaldību atbalsts.
 - Trūkst pēctecības – jauniešu kolektīvu iztrūkums reģionos, "pārrāvums" pēc skolas vecuma.

2. Vadītāju atalgojums un cilvēkresursu problēmas.

- Problēmas:
 - Kolektīvu vadītāju darba apjoms un atbildība nav samērojama ar zemo atalgojumu.
 - Jaunu vadītāju piesaiste reģionos kļūst arvien sarežģītāka.
 - Trūkst profesionālu speciālistu bibliotēkās, kultūras centros.
 - Vadītāji bieži strādā bez pietiekama materiālā nodrošinājuma vai par saviem līdzekļiem.

3. Finansējuma un atbalsta mehānismi.

- Problēmas:
 - Nepietiekams valsts atbalsts amatierkolektīviem un vietējām iniciatīvām.
 - Trūkst transporta nodrošinājuma pasākumu apmeklēšanai.
 - Nav mērķtiecīgu atbalsta programmu radošām personām un neformālām grupām.
- Ieteikumi:
 - Ieviest mikrofondus vietējām iniciatīvām.
 - Atbalstīt grantus neformālām kopienām un kultūras brīvprātīgajiem.
 - Veidot "Kultūras vēstnieku" un līdzīgas programmas.

4. Infrastruktūra un materiāltehniskā bāze.

- Problēmas:
 - Nepieejamas vai sliktā stāvoklī esošas telpas radošām nodarbībām.
 - Reģionos nav pietiekami aprīkotu vietu kultūras aktivitātēm (telpas, aprīkojums, transports).
- Ieteikumi:
 - Veidot darbnīcas, izstāžu zāles, nodarbību telpas.
 - Nodrošināt tehnisko aprīkojumu amatierkolektīviem.
 - Digitālo platformu izveide, kur var publicēt radošos darbus un saņemt atgriezenisko saiti.

5. Sabiedrības iesaiste un līdzdalības kultūra.

- Ieteikumi:

- Iedzīvotāju aktīvāka iesaiste kultūrpolitikas veidošanā (piemēram, kultūras forumi, balsošanas platformas).
- Izglītojošas programmas par kultūras nozīmi.
- Atvērtās darbnīcas un koprades pasākumi.
- Starppaaudžu sadarbības projekti, kas nodrošina tradīciju pārmantojamību.

6. Kultūras procesu kvalitāte un pieejamība.

- Problēmas:
 - Kultūras iestāžu nevēlēšanās sadarboties ar amatiermākslu.
 - Pieprasījums pēc izcilības rada slogu un demotivē dalībniekus.
 - Grūtības konkurēt ar digitālo izklaides piedāvājumu.
- Ieteikumi:
 - Atjaunot sabiedrības cieņu pret tradicionālajām kultūras formām.
 - Samazināt birokrātisko slogu un novērtēt arī pieticīgākas, taču kvalitatīvas iniciatīvas.
 - Vairāk pasākumu mazākumtautībām, senioriem, cilvēkiem ar īpašām vajadzībām.

7. Jaunrade, inovācijas un digitālā vide.

- Ieteikumi:
 - Dažādu tehnisko risinājumu izmantošana, lai padarītu kultūru pieejamāku (piemēram, tulkošana, audiogidi).
 - Veidot tiešsaistes platformas radošai izpausmei.
 - Atbalstīt kopienas kā kultūras līdzradītājas, ne tikai patērētājas.

8. Identitāte, sabiedrības integrācija un saliedētība.

- Novērojumi:
 - Amatiermākslas kolektīvi kalpo kā lokālas sabiedrības integrācijas platformas, īpaši laukos.
 - Dziesmu un deju svētki tiek minēti kā nozīmīgs vienojošs faktors.
 - Uzsvērtā vajadzība pēc iekļaujošas kultūrpolitikas, kas neizslēdz nevienu sabiedrības grupu.

Intervijās informanti izcēluši līdzīgas problēmas, kas novērotas otrā rīcības virziena uzdevumu izpildē. Rezumējot secināms, ka būtiskākās problēmas amatiermākslas darbības nodrošināšanā Latvijā rada amatiermākslas kolektīvu vadītāju zemo atalgojums, jaunie speciālisti nav ieinteresēti un motivēti darbam reģionos, pašvaldību perifērijās iedzīvotājiem ir ierobežota mobilitāte un trūkst transporta nodrošinājuma regulārai dalībai amatiermākslas aktivitātēs. Secināms, ka amatiermākslas kolektīvi (jo sevišķi reģionos) aktīvi pilda sabiedrības integrācijas funkciju, stiprina sabiedrības noturību un veicina saliedētību.

5.2.5. Resursu izlietojuma novērtējums

Pamatnostādņu 2025.–2027.gada īstenošanas periodā aktuāli būs nodrošināt nepieciešamos finansiālos resursus valsts budžetā, lai nodrošinātu mērķdotāciju palielināšanu amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojumam. Kā minēts iepriekš šī rīcības virziena ietvaros, 2024.gada septembrī valdība apstiprināja konceptuālo ziņojumu “Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu”, kas paredz 2024., 2025. un 2026.gadā palielināt valsts budžeta mērķdotāciju par 1 223 916 eiro ik gadu māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām.

5.2.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas

Lielā mērā galvenie risināmie jautājumi šī rīcības virziena ietvaros 2022.–2024.gada periodā nav mainījušies – joprojām aktuāli ir Pamatnostādnēs minētie jautājumi par amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojuma līmeni, sabiedrības līdzdalības iespējām radošās pašizpaušmes formās, aktīvu sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā.

Viens no būtiskiem sasniegumiem šī rīcības virziena ietvaros ir 2024.gada septembrī valdības apstiprinātais konceptuālais ziņojums “Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu”, kas paredz 2024., 2025. un 2026.gadā palielināt valsts budžeta mērķdotāciju par 1 223 916 eiro ik gadu māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām. Valsts budžeta mērķdotāciju palielināšana amatiermākslas kolektīvu vadītājiem var palīdzēt risināt vairākus izaicinājumus, kas saistīti ar amatiermākslas darbības kvalitātes nodrošināšanu – pietiekams atalgojums amatiermākslas kolektīvu vadītājiem, kas varētu motivēt arī jaunus speciālistus aktīvāk iesaistīties amatiermākslas kolektīvu vadībā, kā arī profesijas prestiža celšana.

Šī rīcības virziena ietvaros izvirzītais uzdevums “Veicināt sabiedrības radošo pašizpaušmi” ir abstrakti un vispārīgi formulēts, līdz ar to iesaistītajām pusēm (pašvaldībām, kultūras centriem) ir grūtības to īstenot, kā arī dažādās pašvaldībās atšķiras izpratnes par sabiedrības radošās pašizpaušmes nozīmi un veidiem. Informanti uzskata, ka būtu nepieciešama lielāka konkrētība kultūrpolitikā un Pamatnostādnēs 2025.–2027. gada periodā, kā sekmēt sabiedrības radošo pašizpaušmi. 2025.–2027. gada Pamatnostādņu īstenošanas periodā būtu vēlams izstrādāt vadlīnijas vai arī plānot nacionāla mēroga iniciatīvas, kas palīdzētu veicināt sabiedrības radošo pašizpaušmi dažādu vecumu mērķgrupās.

Pētījuma gaitā informanti pozitīvi vērtējuši dažādas finansiālā atbalsta sniegšanas programmas (VKKF īstenotās mērķprogrammas “Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma” un “Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja”, NKMP īstenotā Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programma), kuru ietvaros iespējams stimulēt sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā. Rekomendējams, ka arī turpmāk tiek finansiāli atbalstītas dažādas programmas, kuru ietvaros ieinteresētās sabiedrības grupas var piesaistīt finansējumu kultūras mantojuma saglabāšanai, attīstībai. Informanti uzskata, ka Pamatnostādņu 2025.–2027. gada īstenošanas periodā KM ir nepieciešams pievērst vairāk uzmanību sabiedrības informēšanai par Latviešu vēsturisko zemju likuma nepieciešamību, tādējādi aktualizējot arī kultūras mantojuma daudzveidību latviešu vēsturiskajās zemēs un iespējas sabiedrībai iesaistīties tā saglabāšanā un attīstībā.

Kopumā, lai izpildītu šī rīcības virziena ietvaros izvirzītos uzdevumus, informantu skatījumā KM būtu nepieciešams stiprināt dialogu ar pašvaldībām, to vēlētu pārstāvju sastāviem. Pašvaldības ir būtisks spēlētājs visu šī rīcības virzienu uzdevumu sasniegšanā (amatiermākslas darbības nodrošināšanā, sabiedrības radošās pašizpaušmes veicināšanā, sabiedrības iesaistes veicināšanā kultūras mantojuma saglabāšanā un attīstībā), taču to atbalsts ir atkarīgs no katra vēlētu pārstāvju sastāva politiskajām prioritātēm. Lai sabiedrības līdzdalība kultūras procesos iekļūtu pašvaldību vēlētu pārstāvju prioritāšu sarakstā un saņemtu nepieciešamo atbalstu, KM ir būtiski stiprināt dialogu ar pašvaldību vēlētajiem pārstāvjiem, argumentējot par labu kultūras līdzdalības procesu nepieciešamībai sabiedrības noturības un izturētspējas veicināšanā.

5.3. Kultūras mantojuma ilgtspēja

Rīcības virziena “Kultūras mantojuma ilgtspēja” sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošināta kultūras mantojuma ilgtspējīga saglabāšana un radoša izmantošana”, un tajā ir izvirzīti četri uzdevumi. Trīs no uzdevumiem saistīti ar kultūras mantojuma saglabāšanas centieniem – viens no tiem pievēršas kultūras pieminekļu saglabāšanai, atjaunošanai un ilgtspējīgai izmantošanai, otrais pievēršas NKM vērtību saglabāšanai, savukārt trešais uzdevums jau konkrētāk ir vērsts uz Dziesmu un deju svētku tradīcijas stiprināšanu. Ceturtais uzdevums pievēršas kultūras mantojuma institūciju darba nodrošināšanai, kā arī pakalpojumu attīstībai.

5.3.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums

Kopumā 2022.–2024.gada periodā pēc Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā un mērķtiecīgas Ukrainas kultūras mantojuma iznīcināšanas, pieaugot Latvijas drošības draudiem, kultūras mantojuma nozarē aktuāli ir kļuvuši jautājumi par kultūras mantojuma glābšanu un saglabāšanu krīzes situācijās (primāri – militāras krīzes gadījumā). Mainījušies arī vajadzības kultūras mantojuma digitalizācijā – ja pirms Krievijas pilna mēroga Ukrainā kultūras mantojuma digitalizācija notika ar mērķi to padarīt pieejamāku plašākai sabiedrībai, šobrīd kultūras mantojuma digitalizācijas primārais mērķis ir tā saglabāšana.

Mantojuma saglabāšanā pozitīvi tiek vērtētas dažādas finansējuma piesaistes programmas, kas sniedz iespēju interesentiem rūpēties gan par materiālā, gan nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, attīstību – VKKF īstenotās mērķprogrammas “Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja” un “Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma”, NKMP īstenotās programmas “Sakrālā mantojuma glābšanas programma” un “Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programma”.

5.3.1.1. Nodrošināt kultūras pieminekļu saglabāšanu, atjaunošanu un ilgtspējīgu izmantošanu

Pamatnostādnēs rīcības virziena “Kultūras mantojuma ilgtspēja” uzdevuma “Nodrošināt kultūras pieminekļu saglabāšanu, atjaunošanu un ilgtspējīgu izmantošanu” ietvaros sevišķi akcentēta kultūras pieminekļu loma reģionu tūrisma un sociāli ekonomiskā potenciāla attīstībā, kā arī kopienu dzīves kvalitātes uzlabošanā. Pamatnostādnēs minēts, ka būtiski ir piesaistīt Eiropas Savienības līdzekļus ieguldījumiem kultūras pieminekļu attīstībā, kā arī stiprināt atbalsta instrumentus uzņēmējdarbības projektiem, kuru mērķis ir sekmēt kultūras pieminekļu attīstību. Akcentētas vairākas nepieciešamības kultūras pieminekļu saglabāšanā – sakrālā mantojuma saglabāšanas finansēšanas programmu nepārtrauktība, sabiedrības informēšana un izglītošana par Latvijas kultūrvēsturiskās vides nozīmi, kā arī nepieciešamība noslēgt kultūras pieminekļu aizsardzības sistēmas pārveidi, izveidojot trīs aizsardzības līmeņus (vietējas, reģionālas un valsts nozīmes kultūras pieminekļi).

Kā minēts iepriekš, kultūras pieminekļiem ir būtiska loma reģionu tūrisma un sociāli ekonomiskā potenciāla attīstībā. Taču, lai būtu iespējams atraisīt šo potenciālu, ir nepieciešami būtiski **finansīali ieguldījumi kultūras pieminekļu saglabāšanā un atjaunošanā**. Eiropas Savienības sniegtās finansējuma saņemšanas iespējas informanti vērtē pietiekami pozitīvi, uzsverot, ka finansējums kultūras pieminekļu saglabāšanai un attīstībai ir pieejams, taču kopumā novērots, ka citām nozarēm Latvijā atvēlēts vairāk finansējuma. 2021.–2027.gada plānošanas periodā ERAF un ESF+ ietvaros tiek nodrošināts atbalsts 5.1.1.specifiskajam atbalsta mērķim “Vietējās teritorijas integrētās sociālās, ekonomiskās un vides attīstības un kultūras mantojuma, tūrisma un drošības veicināšana pilsētu funkcionālajās teritorijās”, kas ir saistāms ar kultūras pieminekļu saglabāšanu. Šī SAM ietvaros tiek īstenoti vairāki pasākumi, taču divi no tiem ir tieši attiecināmi uz kultūras pieminekļu saglabāšanu – 5.1.1.5. pasākums “Unikāla Eiropas mēroga kultūras mantojuma atjaunošana, lai veicinātu to pieejamību, attīstot kultūras pakalpojumus” (pieejamais finansējums ir 36 684 790 eiro, ieskaitot valsts un pašvaldību budžetu ieguldījumus⁵⁰), kā arī 5.1.1.6. pasākums “Kultūras mantojuma saglabāšana un jaunu pakalpojumu attīstība” (pieejamais finansējums ir 8 700 000, ieskaitot valsts un pašvaldību budžetu ieguldījumus⁵¹). Informanti pozitīvi vērtē arī NKMP īstenoto Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmu, tajā pieejamo finansējumu.

Kultūras pieminekļu attīstībā svarīgs ir ne tikai publiski pieejamais finansējums, bet arī **privātās investīcijas**. Informanti uzsver, ka šobrīd potenciālajiem investoriem, kas būtu gatavi sniegt privātas investīcijas kultūras pieminekļos, nav pieejami dati par potenciālajiem ienākumiem no ieguldījumiem (*ROI – Return on Investment*). Šādu datu un ekonomiskās motivācijas trūkums kavē potenciālos

⁵⁰ MK 12.09.2023. noteikumi Nr. 530 “Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 5.1.1. specifiskā atbalsta mērķa “Vietējās teritorijas integrētās sociālās, ekonomiskās un vides attīstības un kultūras mantojuma, tūrisma un drošības veicināšana pilsētu funkcionālajās teritorijās” 5.1.1.5. pasākuma “Unikāla Eiropas mēroga kultūras mantojuma atjaunošana, lai veicinātu to pieejamību, attīstot kultūras pakalpojumus” īstenošanas noteikumi”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/345460>

⁵¹ MK 10.12.2024. noteikumi Nr. 811 “Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.–2027. gadam 5.1.1. specifiskā atbalsta mērķa “Vietējās teritorijas integrētās sociālās, ekonomiskās un vides attīstības un kultūras mantojuma, tūrisma un drošības veicināšana pilsētu funkcionālajās teritorijās” 5.1.1.6. pasākuma “Kultūras mantojuma saglabāšana un jaunu pakalpojumu attīstība” īstenošanas noteikumi” Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=357122&version_date=12.12.2024

investorus iegādāties un atjaunot kultūras pieminekļus. Informanti uzsver, ka būtu vēlams attīstīt pētniecības virzienus kultūras mantojuma ekonomikā, lai būtu iespējams iegūt datus par ienākumiem no ieguldījumiem kultūras pieminekļu atjaunošanā un saglabāšanā.

Turpinot tēmu par finansiālajiem ieguldījumiem kultūras pieminekļu saglabāšanā un atjaunošanā, informanti pozitīvi vērtē, ka periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam KM sadarbībā ar NKMP ir izdevies nodrošināt sakrālā mantojuma saglabāšanas programmas nepārtrauktību.

2022.gada sākumā stājās spēkā Ministru Kabineta noteikumi Nr.720 "Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi", kas "nosaka valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu (turpmāk – kultūras pieminekļi) uzskaites kārtību, tai skaitā kārtību, kādā kultūras pieminekļus iekļauj valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā kā valsts, reģiona vai vietējas nozīmes kultūras pieminekļus un izslēdz no valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksta"⁵². Noteikumu stāšanās spēkā liecina, ka notikusi būtiska virzība **kultūras pieminekļu aizsardzības sistēmas pārveidē**. NKMP 2022.gada publiskajā pārskatā minēts, ka ticis pārskatīts valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksts, kā arī apsekots katrs objekts, precizēti dati un īstenota katra objekta daudzpakāpju vērtēšana⁵³. Kultūras pieminekļu aizsardzības sistēmas pārveidi, kā arī NKMP veikto kultūras pieminekļu apsekošanu pozitīvi novērtē informanti.

Informanti pētījuma gaitā izcēla jautājumus, kas saistīti ar **nekustamā īpašuma nodokļu atvieglojumiem valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem**. Šiem jautājumiem kultūras mantojuma nozares eksperti pēdējo trīs gadu laikā pievērsuši pastiprinātu uzmanību. Finanšu ministrija sadarbībā ar Kultūras ministriju un Latvijas Pašvaldību savienību sagatavoja potenciālos grozījumus likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli", paredzot deleģējumu Ministru kabinetam noteikt kritērijus un pazīmes valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem, pēc kurām piemērojami nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi vai atbrīvojumi.⁵⁴ Sagatavotie likuma grozījumi paredz, ka "normatīvais regulējums novērsīs pašreizējo nekustamā īpašuma nodokļa atbrīvojuma negatīvo blakus efektu, ka valsts aizsargājamo nekustamo kultūras pieminekli (piemēram, ēku) pašlaik ir izdevīgāk turēt tukšu nekā izmantot kā dzīvojamo māju vai saimnieciskajā darbībā"⁵⁵. Informanti pozitīvi vērtē, ka likuma grozījumu gadījumā varētu tikt novērsts nekustamā īpašuma nodokļa atbrīvojuma iepriekš minētais negatīvais blakus efekts.

Kā būtiskus **izaicinājumus** šī uzdevuma ietvaros informanti min kultūras mantojuma nelikumīgās aprites ierobežošanu un kultūras pieminekļu digitalizēšanas rezultātā iegūto datu glabāšanu. Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā un aktīvā kara darbība radījusi zināmus izaicinājumus kultūras mantojuma aprītē – no Ukrainas izzagtās kultūras mantojuma vērtības var tikt pārvietotas caur Latviju, kas nozīmē, ka šim jautājumam ir jāpievērš pastiprināta uzmanība. Kultūras mantojuma nelikumīgas aprites ierobežošanā būtu jāstiprina starpinstitucionālā sadarbība starp Valsts Policiju un NKMP, lai veicinātu Valsts Policijas pārstāvju izpratni par nepieciešamajām rīcībām gadījumos, kad var tikt fiksēta kultūras mantojuma nelikumīga aprīte. Kā vēl vienu izaicinājumu informanti min datu, kas rodas kultūras pieminekļu digitalizēšanas rezultātā, glabāšanu – pašreiz digitalizēto kultūras pieminekļu datu glabāšana ir institucionāli sadrumstalota, kā arī netiek pievērsta uzmanība iegūto datu papildus glabāšanai serveros ārpus Latvijas, kas būtu sevišķi nozīmīgi militāras krīzes gadījumā, lai būtu iespējams saglabāt informāciju par mantojuma objektiem Latvijā.

5.3.1.2. Nodrošināt nemateriālā kultūras mantojuma vērtību saglabāšanu un popularizāciju

Pamatnostādnēs rīcības virziena "Kultūras mantojuma ilgtspēja" uzdevuma "Nodrošināt nemateriālā kultūras mantojuma vērtību saglabāšanu un popularizāciju" ietvaros minēts, ka NKM elementu saglabāšanā un popularizēšanā būtisks ir Nacionālais nemateriālā kultūras mantojuma saraksts, kurā tikušas iekļautas vairākas kultūrtelpas. Pamatnostādnēs uzsvērtā arī Latviešu vēsturisko zemju

⁵² MK 26.10.2021. noteikumi Nr. 720 "Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/327240-kulturas-piemineklu-uzskaites-aizsardzibas-izmantosanas-un-restauracijas-noteikumi>

⁵³ Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, 2023. *Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes 2022. gada publiskais pārskats*. Pieejams: <https://www.nkmp.gov.lv/lv/media/4548/download?attachment> 4.lpp.

⁵⁴ Ministru kabineta 29.10.2021. sēdes protokola Nr. 72. 41. § 3.punkts Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/tasks/272fef80-e082-4866-aa05-9c8e748d22be>

⁵⁵ Tiesību akta projekta "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli"" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/55f48b8e-8c82-4eb7-a6e5-abacdabd1b53>

likuma nozīme sabiedrības izpratnes veicināšanā par vietējām kopienām raksturīgo NKM, kā arī Kultūrvēsturisko zemju un kultūrtelpu attīstības plāna nepieciešamība.

Informanti neviennozīmīgi vērtē **Nacionālā nemateriālā kultūras mantojuma saraksta darbību**. Pozitīvi tiek vērtēts saraksta potenciāls popularizēt NKM elementus, kā arī VKKF īstenotā mērķprogramma "Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja", kas pievēršas sarakstā iekļauto NKM elementu attīstībai, atbalsta pieteikumu sagatavošanu NKM elementa iekļaušanai Nacionālā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā, kā arī atbalsta Dziesmu un deju svētku tradīciju.⁵⁶ Negatīvi tiek vērtēts sarakstā iekļauto NKM elementu uzraudzības trūkums no LNKC puses – NKM elementi tiek uzraudzīti brīdī, kad tie tiek iekļauti sarakstā, taču iztrūkst NKM elementu attīstības uzraudzība, kad tas jau iekļauts sarakstā. Sarakstā iekļauto NKM elementu uzraudzības trūkums var radīt negatīvas sekas – 1) organizācija, kas izstrādājusi NKM elementa pieteikumu sarakstam, turpina izmantot mērķprogrammu sniegtās finansiālās iespējas NKM elementa attīstībai, taču NKM elements plašākā sabiedrībā nav aktuāls; 2) NKM elements var tikt monopolizēts, ja pie tā attīstības strādā tikai viena organizācija, kas izstrādājusi tā pieteikumu sarakstam, neiesaistot NKM elementa attīstībā citas ieinteresētās puses.

Sarakstā iekļauto NKM elementu iespējamo monopolizēšanu rada VKKF mērķprogrammas "Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja" specifiskie nosacījumi, ka mērķprogrammā, lai saņemtu finansiālu atbalstu sarakstā iekļautam NKM elementa attīstībai, "var piedalīties organizācijas (biedrības, nodibinājumi un komersanti), kas ierakstīti Nacionālā Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā (<https://nematerialakultura.lv/>) iekļautā elementa pieteikuma sadaļās "Iestādes un institūcijas" un "Pieteikuma iesniedzējs".⁵⁷ Informanti šādu situāciju saista ar KM institūciju nevēlēšanos uzņemties atbildību pār NKM elementu saglabāšanu, atstājot konkrēto sarakstā iekļauto NKM elementu pieteikuma iesniedzēja un saistīto iestāžu un institūciju rokās.

Lai arī LNKC sniedz nepieciešamo metodisko atbalstu, informanti tomēr uzskata, ka, lai NKM elements tiktu iekļauts sarakstā, ir nepieciešamas specifiskas zināšanas un kompetences gan NKM jomā, gan administratīvajā darbā. Tas paredz vairākas negatīvas sekas – 1) NKM vērtības, kas ir aktuālas un nozīmīgas Latvijas reģionos, netiek iekļautas sarakstā, jo NKM elementu nepārstāv neviens, kam būtu iepriekš minētās kompetences; 2) organizācijas finansējuma gūšanas nolūkos izmanto savas kompetences, lai turpinātu izstrādāt un iesniegt jaunus NKM elementu pieteikumus sarakstam, tādējādi veidojot mākslīgu aktivitāti NKM nozarē.

Pozitīvi tiek vērtēta **Latviešu vēsturisko zemju likuma darbība**, kā arī tā paustās, iepriekš minētās idejas par latviešu kultūras mantojuma daudzveidību, latviešu valodas daudzveidību dažādos reģionos, VKKF īstenotā Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma. Būtiski minēt, ka periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam, ņemot vērā valsts budžeta ierobežotās iespējas plānot nepieciešamo papildu finansējumu, nav ticis pieņemts Latviešu vēsturisko zemju un kultūrtelpu attīstības plāns, kas kavē stratēģiski nozīmīgu attīstību NKM vērtību saglabāšanā, popularizēšanā.

Lai arī informanti kopumā pozitīvi novērtē KM centienus NKM vērtību saglabāšanā un popularizācijā, informantu skatījumā konceptuāli būtu vēlams atturēties no fokusa uz pagātnes kultūras mantojumu, kas laika gaitā netiek mainīts un pielāgots mūsdienām. Informanti uzsver, ka, lai NKM vērtības būtu dzīvotspējīgas un ilgnoturīgas, tām ir jāļauj mainīties un pielāgoties mūsdienu kontekstam.

5.3.1.3. Stiprināt Dziesmu un deju svētku tradīciju

Pamatnostādnēs Dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšana ieņem būtisku lomu – amatiermākslas darbības nodrošināšana, kas ir Dziesmu un deju svētku pamatā, aktualizēta otrajā rīcības virzienā, taču Dziesmu un deju svētku kā kultūras mantojuma tradīcijas saglabāšana aktualizēta trešajā rīcības virzienā. Pamatnostādnēs Dziesmu un deju svētki tiek dēvēti par latviešu kultūrtelpas stūrakmeni un latviskās identitātes vienu no būtiskākajiem elementiem. 2023.gadā

⁵⁶ Valsts kultūrkapitāla fonds. *Mērķprogramma "Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja"*. Pieejams: <https://www.kkf.lv/index/konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmu-konkursi/m%C4%93r%C4%B7programmas-2024/nemateri%C4%81%C4%B1-kult%C5%ABras-mantojuma-v%C4%93rt%C4%ABbu-att%C4%ABst%C4%ABba-un-ilgtsp%C4%93ja.html>

⁵⁷ Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA VĒRTĪBU ATTĪSTĪBA UN ILGTSPĒJA projektu konkursa nolikums. Pieejams: <https://kkf.lv/fails.php?fid=1262>

Dziesmu un deju svētku tradīcija svinēja 150.gadadienu, kas izcelts kā viens no svarīgākajiem nacionālas nozīmes kultūras notikumiem Pamatnostādņu darbības periodā. Pamatnostādņēs tiek uzsvērtā nepieciešama turpināt sniegt atbalstu gan diasporas, gan mazākumtautību amatiermākslas kolektīviem, kas iesaistās šīs tradīcijas uzturēšanā.

Informantu skatījumā **diasporas un mazākumtautību amatiermākslas kolektīvi** gan aktīvi piedalās Dziesmu un deju svētku norisēs, gan saņem dažāda veida metodisko atbalstu. To apliecina arī dati publiski pieejamajos KM gadu pārskatos (publiski pieejami KM 2022.gada un 2023.gada pārskati). 2022.gadā notika Latvijā dzīvojošo mazākumtautību koncertprogramma "Tā dziedāju, tā runāju, kā es biju ieraduse"⁵⁸, 2023.gadā tika organizētas mazākumtautību māksliniecisko kolektīvu skates piecās lielākajās Latvijas pilsētās, gatavojoties XXVII Vispārējiem latviešu Dziesmu un XVII Deju svētkiem⁵⁹, un laika periodā no 2022.gada līdz 2023.gadam organizēti vismaz divi informatīvie semināri mazākumtautību māksliniecisko kolektīvu vadītājiem, dalībniekiem un svētku koordinatoriem. Diasporas māksliniecisko kolektīvu vadītājiem un dalībniekiem 2022.gadā tika noorganizēti 4 informatīvie semināri, 13 koru un deju kolektīvu kopmēģinājumi, gatavojoties XXVII Vispārējiem latviešu Dziesmu un XVII Deju svētkiem, 2 informatīvas sanāksmes, 1 profesionālās pilnveides kurss, kurā piedalījās 10 diasporas kolektīvu vadītāji⁶⁰; 2023.gadā tika noorganizētas 23 meistarklases un kopmēģinājumi, gatavojoties XXVII Vispārējiem latviešu dziesmu un XVII deju svētkiem un pasākumiem ārvalstīs⁶¹.

2023.gadā tika **aizvadīta Dziesmu un deju svētku 150.gadadiena**, norisinoties XXVII Vispārējiem latviešu Dziesmu un XVII Deju svētkiem. Informantu skatījumā Dziesmu un deju svētku tradīcijas nozīme šajā periodā ir pieaugusi, ņemot vērā, ka Covid-19 pandēmijas un tās radīto ierobežojumu laikā tika apšaubīta svētku norises iespējamība. Informanti pozitīvi vērtē, ka Dziesmu un deju svētku 150.gadadienas uzmanības centrā ir bijusi pati svētku tradīcija, kas atkārtoti aktualizēja tās nozīmi sabiedrībā⁶². Tiek lēsts, ka XXVII Vispārējos latviešu Dziesmu un XVII Deju svētkos piedalījās mazliet vairāk kā 40 000 dalībnieku⁶³. Par godu Pirmo vispārīgo latviešu dziedāšanas svētku 150.gadei Latvijas Nacionālais rakstniecības un mūzikas muzejs atvēra latviešu dziesmu svētku tradīcijai veltītu pastāvīgo ekspozīciju "Dziesmusvētku telpa"⁶⁴. Informanti pozitīvi vērtē šīs ekspozīcijas radīšanu, jo ar tās palīdzību tiek popularizēta Dziesmu un deju svētku tradīcija.

Pētījuma gaitā fiksēti arī vairāki **izaicinājumi** Dziesmu un deju svētku tradīcijas stiprināšanai. Viens no izaicinājumiem ir saistīts ar Dziesmu un deju svētku organizēšanai nepieciešamā finansējuma nodrošinājumu, ņemot vērā inflāciju Latvijā. Piemēram, 2025.gadā Izglītības un zinātnes ministrija piešķīrusi papildu 1.3 miljonu eiro finansējumu XIII Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku organizēšanai. Informantu vidū pieaug bažas par LNKC rīkoto Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumu nepieciešamo daudzumu – ņemot vērā, ka pašvaldībām var būt izaicinoši finansiāli nodrošināt amatiermākslas kolektīvu dalību šajos pasākumos, informanti uzskati, ka LNKC būtu nepieciešams norādīt galvenos Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumus, kurus prioritāri apmeklēt amatiermākslas kolektīviem. Informanti uzsver, ka Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumu organizēšana nav īstenojama bez aktīva pašvaldību atbalsta – nepieciešamās infrastruktūras nodrošināšana, finansiālie resursi. ņemot vērā, ka pašvaldību budžetos var trūkt finansējums šādiem pasākumiem, informanti uzskata, ka galvenokārt par finansiālo resursu sagādi svētku starplaika pasākumu nodrošināšanai ir jā rūpējas KM.

Informanti uzsver, ka 2021.gadā īstenotā ATR radījusi zināmus izaicinājumus Dziesmu un deju svētku tradīcijas stiprināšanā. ATR rezultātā Dziesmu un deju svētku pašvaldību koordinatori ir pieaudzis

⁵⁸ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2023. Gada publiskais pārskats 2022. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/33393/download?attachment>

⁵⁹ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2024. Gada publiskais pārskats 2023. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/43299/download?attachment>

⁶⁰ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2023. Gada publiskais pārskats 2022. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/33393/download?attachment>

⁶¹ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2024. Gada publiskais pārskats 2023. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/media/43299/download?attachment>

⁶² Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki. *Par dziesmu un deju svētkiem*. Pieejams: <https://www.dziesmusvetki.lv/lv/par-svetkiem/par-dziesmu-un-deju-svetkiem/>

⁶³ Turpat.

⁶⁴ Dziesmusvētku telpa. *Par ekspozīciju*. Pieejams: <https://dziesmusvetkutelpa.lv/par-mums/par-ekspoziciju/>

pārtraugāmo amatiermākslas kolektīvu skaits, kas vairums gadījumu apgrūtina administratīvo darbu svētku sagatavošanas un īstenošanas periodos. Taču būtiski minēt, ka vienlaikus Dziesmu un deju svētku organizatoriem ir vieglāk īstenot svētkus, sadarbojoties ar 43 pašvaldībām (pirms ATR 2021.gadā Latvijā bija 119 pašvaldības). Kā minēts iepriekš otrajā rīcības virzienā, Dziesmu un deju svētku tradīcijas nodrošināšanā būtiska ir amatiermākslas kolektīvu darbība, ko galvenokārt atbalsta un nodrošina pašvaldības. Līdz ar to arī Dziesmu un deju svētku tradīcijas stiprināšanā būtiska loma ir pašvaldību atbalstam, kas, mainoties vēlēto pārstāvju sastāviem, var būt nepastāvīgs. Arī šajā uzdevumā ir aktuāls otrajā rīcības virzienā minētais izaicinājums, kas saistāms ar amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojumu – lai būtu iespējams nodrošināt kvalitatīvu amatiermākslas darbību un Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanu, svarīgi ir pilnā apmērā īstenot konceptuālajā ziņojumā “Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu” paredzētās izmaiņas, kas nosaka 2024., 2025. un 2026.gadā palielināt valsts budžeta mērķdotāciju par 1 223 916 eiro ik gadu māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām⁶⁵.

5.3.1.4. Nodrošināt kultūras mantojuma institūciju dabu un to pakalpojumu attīstību

Pamatnostādnēs šī uzdevuma ietvaros vairāk uzmanība pievērsta atmiņas institūcijām – arhīviem, bibliotēkām un muzejiem. Pamatnostādnēs kā būtiska kultūras mantojuma institūciju darbības daļa ir izcelta digitalizācija – minēta digitālo materiālu ienākšana krājumos, digitālo pakalpojumu attīstība, krājumu digitalizācija, digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšana. Kā būtiski darbības virzieni šī uzdevuma ietvaros Pamatnostādnēs minēti arī krājumu komunikācija ar sabiedrību tai saprotamos un aktuālos formātos, latviešu valodas un rakstītā vārda nozīmes izcelšana Latvijas kultūras vēsturē, kā arī IKT pamatdarbības sistēmu attīstība.

Pamatnostādņu īstenošanas periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam ir bijuši **vairāki būtiski veikumi**, kas pozitīvi sekmē šī uzdevuma sasniegšanu. Informanti pozitīvi vērtē **Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru izveidi publiskajās bibliotēkās**, kas savas darbības rezultātā zināmā mērā mazina digitālo plaisu reģionos, padarot pieejamākus digitālos valsts pakalpojumus iedzīvotājiem. 2025.gada vasarā Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centri ierīkoti 125 publiskās bibliotēkās visā Latvijā⁶⁶. Pozitīvi tiek vērtēta arī **Digitālās bibliotēkas atklāšana** 2023.gadā, kas sekmē pieejamību Latvijas muzeju, bibliotēku, arhīvu materiāliem digitālajā vidē (Digitālajā bibliotēkā šobrīd atrodamas 3,8 miljonu digitālās vienības)⁶⁷.

Kā minēts iepriekš, Pamatnostādnēs minēta nepieciešamība izcelt **latviešu valodas un rakstītā vārda nozīmi** Latvijas kultūras vēsturē. Laika periodā no 2021.gada līdz pat 2025.gadam LNB mijiedarbībā ar dažādiem sadarbības partneriem īsteno notikumu ciklu “Latviešu grāmatai 500”. Norīšu kopas piecu gadu programma izceļ nozīmīgākos procesus, kas reiz iekustināja latviešu rakstītā un iespiestā vārda izplatību⁶⁸. Programmā pieredzama norīšu dažādība – izstādes, konferences, lekcijas, pasākumi, izdotas grāmatas. Informanti pozitīvi vērtē cikla “Latviešu grāmatai 500” vērienu un norīšu dažādību, kā arī spēju piesaistīt sabiedrības uzmanību.

2024.gada rudenī KM aicināja VKKF padomi lemt par programmas paplašināšanu profesionālo nevaldības organizāciju atbalstam kultūras mantojuma nozarē, nosakot, ka tajā tiek paredzēts papildu finansējums darbam ar Nacionālo muzeju krājumu un projektus var pieteikt visi akreditētie privātie muzeji, atceļot praksi četrus no akreditētajiem 10 privātajiem muzejiem finansēt no KM budžeta. KM ar VKKF programmas paplašināšanu profesionālo nevaldības organizāciju atbalstam kultūras

⁶⁵ Latvijas Nacionālais kultūras centrs, 2024. *Valdība atbalsta Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku māksliniecisko kolektīvu vadītāju atalgojuma reformas uzsākšanu*. Pieejams: <https://www.lnkc.gov.lv/lv/jaunums/valdiba-atbalsta-visparejo-latviesu-dziesmu-un-deju-svetku-makslinieckisko-kolektivu-vaditaju-atalgojuma-reformas-uzsaksanu>

⁶⁶ Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija, 2024. *Valsts un pašvaldību vienoto klientu apkalpošanas centru tīkls*.

Pieejams: <https://www.varam.gov.lv/lv/vpvkac>

⁶⁷ Latvijas Nacionālā bibliotēka. *Par digitālo bibliotēku*. Pieejams: <https://digitalabiblioteka.lv/par>

⁶⁸ *Cikls Latviešu grāmatai 500*. Pieejams: <https://www.gramatai500.lv/par500>

mantojuma nozarē rada vienlīdzīgus nosacījumus **valsts budžeta finansējuma saņemšanai visiem akreditētajiem privātajiem muzejiem** Latvijā⁶⁹.

2024.gada izskaņā spēkā stājās Ministru kabineta rīkojums Nr. 1052 "Par Rundāles pils muzeja reorganizāciju", kas nosaka Rundāles pils muzeja pārveidošanu par kultūras ministra pārraudzībā esošu valsts muzeju – **atvasinātu publisku personu "Rundāles pils muzeju"** (iepriekš – kultūras ministra pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde)⁷⁰. Informanti uzskata, ka šis ir būtisks un pozitīvi vērtējams gadījums kultūras mantojuma institūciju sekmīgas darbības nodrošināšanā, jo Rundāles pils muzejam atvasinātas publiskas personas statuss ļaus zināmā mērā patstāvīgi noteikt sniegto pakalpojumu cenas⁷¹.

Kā būtiskus notikumus kultūras mantojuma institūciju darbības nodrošināšanā informanti min arī **infrastruktūras objektu attīstību, jaunu pastāvīgo ekspozīciju izveidošanu**, kas piesaista sabiedrības interesi muzejiem. 2024.gadā pēc apjomīgas rekonstrukcijas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja un apmeklētāju rīcībā nonāca Rīgas pils korpus ar ieeju no Daugavas gātes⁷². 2024.gadā ekspluatācijā nodota arī Piejūras brīvdabas muzeja jaunā ēka Ventspilī.⁷³ 2023.gadā atklāta Valmieras muzeja jaunā pastāvīgā ekspozīcija "de Woldemer"⁷⁴.

Pētījuma gaitā fiksēti vairāki **izaicinājumi**, kas apgrūtina kultūras mantojuma institūciju darbības nodrošināšanu un pakalpojumu attīstību. Viens no tiem ir **cilvēkresursu trūkums** kultūras mantojuma institūcijās – informanti vairākkārtīgi uzsver, ka kultūras mantojuma institūcijās ir nekonkurētspējīgs atalgojums, kas rezultējas lielā darbinieku mainībā, grūtībās piesaistīt jaunus darbiniekus. Jaunu darbinieku trūkums kultūras mantojuma institūcijās apdraud specifisku kultūras mantojuma zināšanu pārneši starp paaudzēm.

Vairāki būtiski izaicinājumi saistās ar **kultūras mantojuma digitalizācijas jautājumiem**. Informanti min, ka Pamatnostādņu īstenošanas periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam kultūras mantojuma nozarē ir mainījušās vajadzības kultūras mantojuma digitalizācijā – līdz 2022.gadam kultūras mantojuma digitalizācija tika aktualizēta ar mērķi mantojumu padarīt pieejamāku plašākai sabiedrībai, savukārt pēc Krievijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā un pieaugošajiem drošības draudiem kultūras mantojuma digitalizācija primāri ir nepieciešama tā saglabāšanai. Grūtības rada jautājums, kā un kur ilgtermiņā saglabāt digitalizētos materiālos – digitalizēto materiālu apjoms pieaug, līdz ar to pieaug šo datu glabāšanas izmaksas. Informanti uzsver, ka laika gaitā no 2022.gada līdz 2024.gadam, ņemot vērā ģeopolitiskās situācijas kontekstu, kultūras mantojuma digitalizācija un digitalizēto materiālu ilgtermiņa saglabāšana ir sevišķi nozīmīga, jo tas ir veids, kā saglabāt noteiktas vērtības nācijas identitātes pastāvēšanai militāras krīzes gadījumā.

Informanti uzsver, ka grūtības vienotā kultūras mantojuma nozares attīstībā rada **nevienmērīgā digitalizācijas procesu attīstība** dažāda veida kultūras mantojuma institūcijās. Piemēram, Latvijas Nacionālā bibliotēka būtu izceļama kā flagmanis un labā piemēra paraugs digitalizācijas procesu attīstībā. Informanti vērs uzmanību, ka muzeju nozarē jau ilgstoši problemātisks ir jautājums par Nacionālā muzeju krājuma kopkataloga informācijas sistēmas attīstību, kas pēdējos gados nav ticis attīstīts un modernizēts. Informanti izceļ arī **fragmentāras pārvaldības izaicinājumus** kultūras mantojuma institūciju darbībā, kas saistīta ar digitalizāciju. Tehnoloģiskās kompetences kultūras nozarē tiek koncentrētas vienā institūcijā – Kultūras informācijas sistēmu centrā (KISC) (KM pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas pārvalda, uztur un attīsta KM un tās padotības iestāžu

⁶⁹ Kultūras ministrija, 2024. *Akreditēti privātie muzeji projektus varēs pieteikt VKKF programmā profesionālo nevaldības organizāciju atbalstam*. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/akrediteti-privatie-muzeji-projektus-vares-pieteikt-vkkf-programma-profesionalo-nevaldibas-organizaciju-atbalstam>

⁷⁰ MK 3.12.2024. rīkojums Nr. 1052 "Par Rundāles pils muzeja reorganizāciju". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/356872-par-rundales-pils-muzeja-reorganizaciju>

⁷¹ Tiesību akta projekta "Par Ministru kabineta 2024. gada 9. janvāra noteikumu Nr. 11 "Rundāles pils muzeja publisko maksas pakalpojumu cenrādis" atzīšanu par spēku zaudējušiem" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/e3bb6061-7f53-4e1a-bb19-624af2d5ddfc>

⁷² Latvijas Nacionālā vēstures muzejs. *Rīgas pils*. Pieejams: <https://lnvm.gov.lv/rigas-pils/>

⁷³ Ventspils muzejs. *Piejūras brīvdabas muzeja jaunā ēka ir nodota ekspluatācijā!* Pieejams: <https://muzejs.ventspils.lv/pejuras-brivdabas-muzeja-jauna-eka-ir-nodota-ekspluatacija/>

⁷⁴ Valmieras novads. *Ko atklās "de Woldemer"*. Pieejams: <https://www.valmierasnovads.lv/ko-atklas-de-woldemer/>

IKT koplietošanas infrastruktūru un aprīkojumu⁷⁵). Informanti uzskata, ka situācija, kad digitalizācijas procesam nepieciešamās kompetences atrodas vienas institūcijas (KISC) rokās, kavē pašu kultūras mantojuma institūciju kompetenču attīstību un specializāciju konkrētās jomās, kā arī zināmā mērā palēnina tehnoloģisko attīstību kultūras mantojuma digitalizācijas jautājumos.

5.3.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums

Pārsniegta izpilde visiem ar šo rīcības virzienu saistītajiem rezultatīvajiem rādītājiem – “Kultūras mantojuma institūciju – bibliotēku, muzeju, arhīvu – klātienē apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem” (plānots 610; izpilde 618); “Kultūras mantojuma institūciju – bibliotēku, muzeju, arhīvu – virtuālo apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem” (plānots 532; izpilde 1553); “Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā iekļauto vērtību skaits” (plānots 27; izpilde 38).

Kā iemeslus rezultatīvo rādītāju sasniegšanai šī rīcības virziena ietvaros periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam informanti min Digitālās bibliotēkas atklāšanu, sabiedrības paradumu maiņu Covid-19 pandēmijas radīto seku rezultātā, sabiedrības noskaņojumu ģeopolitiskās situācijas kontekstā, kā arī NKM aktualizāciju sabiedrībā. Digitālās bibliotēkas atklāšana padarījusi sabiedrībai pieejamāku kultūras mantojuma elementu iepazīšanu un aplūkošanu digitālajā vidē. Informantu novērojumi liecina, ka Covid-19 pandēmijas radīto seku rezultātā Latvijas iedzīvotāji vairāk izvēlas ceļot pa Latviju, apmeklējot klātienē arī kultūras mantojuma institūcijas. Tāpat informanti novērojuši, ka saasinātā ģeopolitiskā situācija un Latvijā pieaugošie drošības draudi mainījuši sabiedrības attieksmi pret kultūras mantojuma institūcijām, kurās šobrīd tiek meklētas Latvijas nacionālās identitātes pamatvērtības. Informanti izceļ arī NKM aktualizēšanu sabiedrībā, kas ļāvusi pārsniegt plānoto NNKM sarakstā pieteikto elementu skaitu. NKM aktualitāte sabiedrībā tiek skaidrota ar pieejamajām iespējām iegūt finansējumu NKM elementu attīstībai VKKF īstenotajās mērķprogrammās “Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja” un “Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma”.

Tabula 5. 3. rīcības virziena rezultatīvo rādītāju izpilde 2024.g.

Virsmas plānotā		Zem plānotā		Sasniegts plānotajā apmērā		Nav nosakāms/ Nav datu	
Rezultatīvais rādītājs	Bāzes vērtība (2019)	2024 plāns	2024 izpilde	2027 plāns	Datu pase	Piezīmes	
Kultūras mantojuma institūciju – bibliotēku, muzeju, arhīvu – klātienes apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem	605	610	618	615	Kultūras mantojuma institūciju (bibliotēku reģistrā reģistrēto bibliotēku, akreditēto muzeju un Latvijas Nacionālā arhīva un tā struktūrvienību) klātienes apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem. Datu avots: KM, CSP dati.		
Kultūras mantojuma institūciju – bibliotēku, muzeju, arhīvu – virtuālo apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem	389	532	1553	622	Kultūras mantojuma institūciju (bibliotēku reģistrā reģistrēto bibliotēku un Latvijas Nacionālā arhīva un tā struktūrvienību) virtuālo apmeklējumu skaits uz 100 iedzīvotājiem. Datu avots: KM, CSP dati.	Arhīvs ieskaita virtuālos apmeklējumus no vietnēm raduraksti.lv, redzidzirdlatviju.lv, diaspora.arhivi.lv, MeklēLNA, kgb.arhivi.lv. Arhīvu un bibliotēku virtuālā apmeklējuma definīcija: viens nepārtraukts lietotāja darbību cikls, kas sākas brīdī, kad lietotājs uzsāk lapu skatījumus digitālā pakalpojumā.	
Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā iekļauto vērtību skaits	17	27	38	37	Latvijas Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā iekļauto vērtību skaits (atbilstoši Nemateriālā kultūras mantojuma likumam). Datu avots: LNKC: NKM saraksts – Nematerialakultura.lv		

⁷⁵ Kultūras informācijas sistēmu centrs. *Par mums*. Pieejams: <https://www.kis.gov.lv/lv/par-mums>

5.3.3. Iesaistīto pušu novērtējums

Pamatnostādnēs kā galvenās atbildīgās institūcijas trešā rīcības virziena izpildē minētas: KM; konkrēti – NKMP, LNKČ, LNB, LNA, muzeji. Kā līdzatbildīgās institūcijas minētas pašvaldības, Veselības ministrija (VM) (Paula Stradiņa medicīnas vēstures muzejs ir VM padotības iestāde), NVO, UNESCO LNK. – galvenokārt kā izglītības iestāžu un zinātnisko institūciju dibinātāji un /vai finansētāji, kā arī sadarbības partneri saistībā ar mūžizglītības un ar vispārējās izglītības aktivitātēs.

Kā minēts iepriekš, LNKČ ir kultūras ministra pakļautībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. Informanti pozitīvi vērtē LNKČ ieguldīto darbu Dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšanā, kā arī Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumu rīkošanā. Pašvaldību pārstāvju skatījumā LNKČ būtu nepieciešams norādīt būtiskākos Dziesmu un deju svētku starplaika pasākumus, ko nepieciešams prioritāri apmeklēt, kā arī būtu vēlams jau laikus iesaistīt pašvaldības dialogā par Dziesmu un deju svētku organizēšanu, potenciālajām izmaksām. Tas ļautu stiprināt LNKČ un pašvaldību sadarbību, kā arī ļautu veiksmīgāk pašvaldībās plānot budžeta izlietojumu. Informanti uzskata, ka būtu nepieciešami būtiski uzlabojumi LNKČ darbā, kas vērsts uz NKM saglabāšanu. Informantu skatījumā līdz šim neproporcionāli liela uzmanība un finansējums novirzīts Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanai, nodrošināšanai, mazāk pievēršot visaptverošu uzmanību Latvijas NKM daudzveidībai. Tāpat informanti kritiski vērtē LNKČ darbu, kas saistīts ar NNKM saraksta uzturēšanu – ņemot vērā, ka netiek īstenota sarakstā iekļauto elementu attīstības pietiekama uzraudzība, katra elementa attīstība nonāk mantojuma kopienas rokās.

NKMP ir KM pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas īsteno valsts politiku kultūras pieminekļu aizsardzības jomā. Informanti pozitīvi vērtē NKMP īstenoto Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmu, kurā iespējams iegūt finansējumu kultūras pieminekļu atjaunošanai. Būtu ieteicams uzlabot šīs programmas ietvaros iesniedzamo projektu pieteikumu procedūru, izstrādājot elektronisku projektu pieteikumu iesniegšanas sistēmu un padarot to mazāk birokrātisku. Informantu skatījumā būtu uzlabojama NKMP darbība ar kultūras pieminekļiem saistītu pārkāpumu identificēšanā.

Informanti uzsver, ka kultūras mantojuma nozarē digitalizācijas jautājumu risināšanā ir jūtama liela sadrumstalotība, ko sekmē stratēģisku lēmumu pieņemšana KISC darbības ietvaros. Informanti uzskata, ka KISC darbībai būtu jāpaliek tehniskā atbalsta līmenī, ļaujot stratēģiskus lēmumus par kultūras mantojuma digitalizācijas procesiem pieņemt kultūras mantojuma nozares ekspertiem.

Pašvaldību darbība šī rīcības virziena ietvaros informantu skatījumā vērtēta neviennozīmīgi. Kā minēts iepriekš, pašvaldību finansiālais un politiskais atbalsts kultūrai (tai skaitā – kultūras mantojumam) ir atkarīgs no katra vēlēto pārstāvju sastāva politiskajām prioritātēm, kas nereti ir mainīgas. ATR un demogrāfijas lejupslīdes rezultātā pašvaldības iekšējo reorganizāciju ietvaros bieži izrāda vēlmi slēgt bibliotēkas, kā arī reorganizēt pašvaldībai piederošo muzeju darbu, kas būtiski apgrūtina veiksmīgu kultūras mantojuma institūciju darbību. Informanti no pašvaldībām sagaida aktīvāku iesaisti Eiropas Savienības fondu apguvē, lai veicinātu gan kultūras pieminekļu saglabāšanu un atjaunošanu, gan kultūras mantojuma institūciju darbu, ņemot vērā, ka pašvaldībām ir lielākas iespējas par NVO nodrošināt tam nepieciešamo administratīvo kapacitāti.

NVO iesaiste rīcības virziena noteiktajos uzdevumos tiek vērtēta galvenokārt pozitīvi. Informanti uzskata, ka, lai arī NVO reģionālā aktivitāte Latvijā ir dažāda, kopumā NVO aktīvi iesaistās kultūras mantojuma saglabāšanā, meklējot dažādās finansiālā atbalsta iespējas. Pozitīvi tiek vērtēts NVO atbalsts amatiermākslas kolektīvu vadītāju atalgojuma reformai (Dziesmu svētku biedrība, Latvijas Pašvaldību savienība).

Informanti pozitīvi vērtē VM atbalstu Paula Stradiņa medicīnas vēstures muzeja darbībai, laika periodā no 2022.gada līdz 2024.gadam īpaši izceļot VM atbalstu Bērnu muzeja izveidei⁷⁶.

⁷⁶ Veselības ministrija, 2025. *Veikts unikāls pētījums par bērnu veselības prātību: Medicīnas vēstures muzeja paspārnē top Bērnu muzejs*. Pieejams: https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/veikts-unikals-petijums-par-bernu-veselibas-pratibu-medicinas-vestures-muzeja-pasparne-top-bernu-muzejs?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

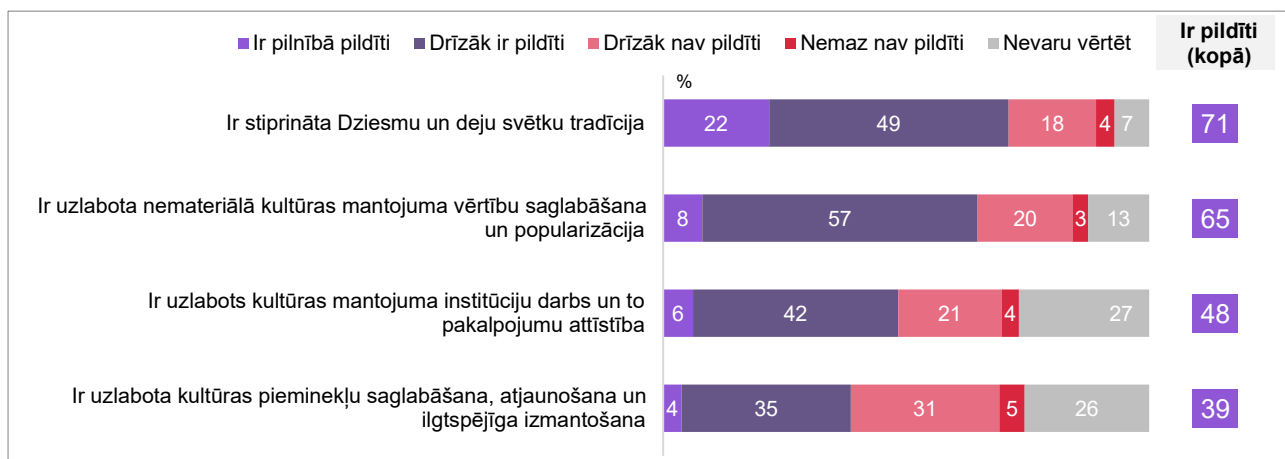
UNESCO LNK ieguldījums šī rīcības virziena kontekstā informantu skatījumā vērtēts ar nelielu ietekmi – sabiedrība tiek informēta par kultūras mantojuma nozīmi, sevišķi pievēršot uzmanību tiem kultūras mantojuma elementiem, kas iekļauti UNESCO mantojuma sarakstos.

5.3.4. Mērķa grupu viedokļa analīze

Mērķgrupu aptaujā izteikti pozitīvi novērtēta divu uzdevumu pildīšana: 71 % novērtē, ka ir pildīta Dziesmu un deju svētku tradīcijas stiprināšana, bet 65 %, ka ir uzlabota nemateriālā kultūras mantojuma vērtību saglabāšana un popularizācija. Par pārējiem diviem uzdevumiem aptuveni katrs ceturtais respondents nav varējis sniegt konkrētu novērtējumu. Savukārt, tie, kas novērtējumu ir snieguši, visbiežāk šo uzdevumu izpildi novērtē pozitīvi (attiecīgi 48 % un 39 %). Tomēr jāpiebilst, ka abos šo uzdevumu gadījumos izteikti liels ir arī kritisko vērtējumu īpatsvars: 25 % respondentu uzskata, ka kultūras mantojuma institūciju darbs un to pakalpojumu attīstība kā uzdevums nav ticis pildīts, bet 36 % novērtē, ka nav pildīts uzdevums uzlabot kultūras pieminekļu saglabāšanu, atjaunošanu un ilgtspējīgu izmantošanu.

Grafiks 8. Kultūras mantojuma saglabāšana un izmantošana (%)

Jautājums aptaujā: RV3. Šī sadaļa attiecas uz kultūras mantojuma saglabāšanas un izmantošanas uzdevumiem. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tie ir tikuši pildīti.

Tabula 6. Kultūras mantojuma saglabāšana un izmantošana: mērķgrupu dalījumā

Jautājums aptaujā: RV3. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tie ir tikuši pildīti?

Piezīmes: Attēlotas atbildes 'Drīzāk ir pildīti' + 'Ir pilnībā pildīti'.

*Komerccabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbinātais.

Sa līdzinājumā ar visiem respondentiem, iezīmējas augstāki zemāki rādītāji Kol %	Visi respondenti	Organizācijas/ uzņēmuma juridiskais statuss				Organizācijas/ uzņēmuma veids						Reģions					Darbības līmenis			
		Valsts iestāde / kapitālsabiedrība	Pašvaldības iestāde / kapitālsabiedrība	Biedrība, nodibinājums	Komerccabiedrība *	Bibliotēka	Koncertorganizācija	Kultūras centrs	Kultūrizglītības iestāde	Muzejs	Teātris	Rīgas	Vidzemes	Kurzemes	Zemgales	Latgales	Valsts līmenī	Reģionālā līmenī	Vietējā līmenī	Starptautiskā līmenī
Ir stiprināta Dziesmu un deju svētku tradīcija	71	69	73	66	43	76	25	73	65	83	57	60	71	66	79	81	63	77	71	52
Ir uzlabota nemateriālā kultūras mantojuma vērtību saglabāšana un popularizācija	65	73	66	50	43	70	31	70	72	51	57	52	69	57	69	76	61	69	66	44
Ir uzlabots kultūras mantojuma institūciju darbs un to pakalpojumu attīstība	48	58	49	34	29	54	19	47	54	43	43	40	52	31	50	64	37	54	50	30
Ir uzlabota kultūras pieminekļu saglabāšana, atjaunošana un ilgtspējīga izmantošana	39	47	36	34	48	39	31	40	33	31	29	40	35	31	35	47	34	42	35	52

Respondentu sniegtajos ieteikumos par kultūras mantojuma ilgtspēju dominē uzsvars uz nepieciešamību nodrošināt ilgtspējīgu finansējumu, iekļaut mantojuma saglabāšanu izglītības un sabiedrības informēšanas procesos, kā arī stiprināt digitālās pieejamības un pārvaldības kapacitāti. Tiek izcelta arī nepieciešamība vienlīdz atbalstīt materiālo un nemateriālo mantojumu, tostarp tradicionālās prasmes, folkloru un Dziesmu svētku kustības daudzveidību.

1. Ilgtspējīgs un mērķtiecīgs finansējums.

- Aktualizēta vajadzība pēc ilgtermiņa un stabila valsts un pašvaldību finansējuma gan kultūras pieminekļu saglabāšanai, gan nemateriālā mantojuma uzturēšanai.
- Izteikta vēlme izveidot ārkārtas fondu kultūras objektu glābšanai katastrofu gadījumā (plūdi, ugunsgrēki).
- Izteikta vēlme pēc atbalsta mazajiem vietējiem muzejiem, bibliotēkām un kopienu iniciatīvām.

2. Reģionālā nevienlīdzība un lokālā kapacitāte.

- Atzīts, ka reģionos kultūras pieminekļu saglabāšana bieži balstās uz individuālu iniciatīvu un ir atkarīga no pašvaldību labās gribas.
- Norādīts uz nevienlīdzību projektu finansējumā, uzsverot, ka mazajām kopienām un novadiem ir grūti konkurēt par finansējumu ar lielākām pilsētām.
- Tiek aicināts vienkāršot projektu pieteikšanās kārtību un samazināt administratīvo slogu.

3. Atmiņas institūciju un profesionāļu kapacitāte.

- Atzīts, ka trūkst kompetentu speciālistu, īpaši reģionos, kur samazināts darbinieku skaits.
- Aicināts paaugstināt institucionālo patstāvību un autonomiju lēmumu pieņemšanā muzejiem, arhīviem un bibliotēkām.

4. Digitalizācija un inovācija.

- Nepieciešams turpināt un paplašināt digitalizācijas programmas: dokumenti, fotogrāfijas, būves, skaņu ieraksti.
- Inovatīvi risinājumi: virtuālās tūres, AR/VR lietotnes, interaktīvas spēles, īpaši jauniešu piesaistei.

5. Izglītība un sabiedrības izpratne.

- Aicināts kultūras mantojuma tematiku vairāk integrēt izglītības programmās vispārējās izglītības līmenī.
- Ieteikumi rīkot informatīvas kampaņas, darbnīcas, ekskursijas, kas stiprina sabiedrības izpratni par mantojuma nozīmi.
- Aicinājums neunificēt kultūras mantojumu, bet uzsvērt tā daudzveidību.

6. Dziesmu un deju svētku kustības kritika un potenciāls.

- Tiek norādīts uz pārspīlētu komercializāciju un vienpusēju fokusu uz koriem un tautas dejām, nepietiekami izceļot folkloru.
- Vairākkārt uzsvērts, ka kolektīvu vadītāji un dalībnieki piedalās ar personīgajiem līdzekļiem – tērpi, izbraukumi.
- Aicinājums pārskatīt izlases kritērijus, vairāk balstoties uz kultūras vērtību, ne vizuālās "precizitātes".

7. Materiālā mantojuma saglabāšana un pārvaldība.

- Uzsvērts, ka nepieciešama labāka sadarbība ar privātīpašniekiem – atbalsts muižu, piļu un vēsturisku ēku uzturēšanai.

- Tiek ierosināts nodot kultūrvēsturiskas ēkas vietējām radošajām kopienām vai sociāli atbildīgiem uzņēmējiem.

8. Nemateriālā mantojuma stiprināšana.

- Aicinājumi atbalstīt folkloru, tradicionālās prasmes, amatus, valodas un stāstniecību.
- Ieteikumi: meistardarbnīcas, dokumentēšana, zināšanu nodošana jaunajām paaudzēm.
- Norādīts uz nepietiekamu valsts atzīšanu un atbalstu nemateriālajam kultūras mantojumam.

Intervijās informanti izcēluši vairākus problēmjautājumus, kam, viņuprāt, būtu vairāk jāpievērš uzmanība šī rīcības virziena ieviešanā. Tie saskan ar mērķgrupu aptaujā iegūtajiem rezultātiem. Secināms, ka respondenti norāda gan uz tādiem jautājumiem, kuros jau veikti vairāki pasākumi, gan uz tādiem, kur vēl nepieciešami ieguldījumi un risinājumi. Tie respondentu ieteikumi, kuri rekomendē risinājumus, kas jau tiek īstenoti, ir jāņem vērā kā norādes, ka nozares pārstāvji, konkrēto tematiku izceļ kā aktuāli risināmu jautājumu. Balstoties iesaistīto pušu viedokļu analīzē, secināms, ka Pamatnostādņu 2025.–2027.gada īstenošanas periodā īpaša uzmanība būtu jāpievērš 1) kultūras mantojuma saglabāšanai un glābšanai dažādu katastrofu gadījumos (jo sevišķi – militāras krīzes gadījumā); 2) Latvijas kultūras mantojuma daudzveidības atklāšanai; 3) digitalizācijas procesiem kultūras mantojuma jomā; 4) valsts atbalstam NKM saglabāšanai un attīstībai. Tā kā vairāki ieteikumi sakrīt jau ar uzsāktajām kultūrpolitikas iniciatīvām, tas ne tikai apliecina problēmas aktualitāti, bet arī nepieciešamību aktīvi komunicēt šīs politikas iniciatīvas iesaistītajām pusēm, lai uzlabotu nozares un iesaistīto pušu informētību par tām.

5.3.5. Resursu izlietojuma novērtējums

Pētījuma gaitā no informantiem tika identificēts, ka papildu finansējums būtu piešķirams kultūras mantojuma ēku pielāgošanai aizsardzības vajadzībām militāras krīzes gadījumā, kā arī būtu nepieciešams finansējums jaunu kultūras produktu radīšanā, kas balstās NKM elementos, tādējādi pielāgojot tos mūsdienu pasaulei un padarot ilgāk dzīvotspējīgus. Informanti uzsver, ka Latvijai pieaugošajos drošības draudos ir svarīgi ilgtspējīgi domāt par civilās aizsardzības nodrošināšanu. Viens no variantiem informantu skatījumā, kā jēgpilni apgūt aizsardzībai paredzēto finansējumu, ir veikt ieguldījumus kultūras mantojuma ēkās, pielāgojot to pagrabus aizsardzības vajadzībām. Tādējādi varētu tikt nodrošināta gan civilā aizsardzība, gan zināmā mērā arī kultūras mantojuma ēku atjaunošana.

5.3.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas

Kopumā 2022.–2024.gada periodā kultūras mantojuma nozarē ir parādījušies jauni aktuālie risināmie jautājumi, kas saistāmi ar Krievijas pilna mēroga iebrukumu Ukrainā un pieaugošajiem drošības draudiem Latvijai. Kultūras mantojuma jomā šajā laika periodā aktuāli ir kļuvuši jautājumi par kultūras mantojuma glābšanu militāras krīzes gadījumā, kā arī kultūras mantojuma digitalizācijā mainījušies akcenti no kultūras mantojuma pieejamības veicināšanas uz kultūras mantojuma saglabāšanu.

Ņemot vērā saasināto ģeopolitisko situāciju, Pamatnostādņu plānā laika periodā no 2025.gada līdz 2027.gadam būtu jāiekļauj un jāpievērš sevišķa uzmanība kultūras mantojuma glābšanai un saglabāšanai krīzes situācijās (primāri – militāras krīzes gadījumā). Būtu jāiekļauj jautājumi par kultūras mantojuma institūciju krājumu drošību, kultūras pieminekļu drošību, kultūras mantojuma saglabāšanu ar digitalizācijas palīdzību, kultūras mantojuma ekspertu un kultūras mantojuma institūciju darbinieku rīcību militāras krīzes gadījumā. Informanti uzskata, ka saasinātā ģeopolitiskā situācija un Krievijas mērķtiecīgā Ukrainas kultūras mantojuma iznīcināšana ir izcēlusi kultūras mantojuma institūciju nozīmi nacionālās identitātes un kultūras saglabāšanā. Līdz ar to informantu skatījumā KM būtu jāstiprina nacionālo kultūras mantojumu institūciju darbība un reputācija.

Informanti uzskata, ka KM attīstības plānošanas dokumentu izstrādē vajadzētu ciešāk sadarboties ar kultūras mantojuma kopienām, lai sabiedrības iesaiste kultūras mantojuma saglabāšanā būtu jēgpilnāka. Lai arī ir noteikti sabiedrības iesaistes mehānismi attīstības plānošanas dokumentu izstrādē (publiskās apspriešanas utt.), KM būtu vēlams veidot ciešāku dialogu ar kultūras mantojuma

ekspertiem un kopienām, lai ciešākā mijiedarbībā varētu pievērsties nozarē aktuālo jautājumu risināšanai.

Informantu skatījumā Pamatnostādnēs un kultūrpolitikā būtu rekomendējams vairāk uzmanības pievērst kultūras mantojuma ēku potenciālam attīstīt reģionālo ekonomiku un teritoriju attīstību, ņemot vērā, ka gan publiskā, gan privātā finansējuma ieguldījumi kultūras mantojuma ēku saglabāšanā var sniegt būtiskus ieguvumus reģionālā attīstībā. Būtiski ir pievērst uzmanību tam, lai normatīvais regulējums, kas saistās ar kultūras pieminekļu aizsardzību, ir pietiekami draudzīgs privātajiem investoriem. Šeit būtiska ir plānoto grozījumu likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" īstenošana, kas paredz zināmus nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus valsts aizsargājamajiem kultūras pieminekļiem.

Kultūras mantojuma ilgtspējas nodrošināšanā kopumā svarīgi ir pievērst uzmanību finansējuma un cilvēkresursu jautājumiem. Nepieciešamā finansējuma nodrošināšanas jautājumi ir aktuāli gan kultūras pieminekļu atjaunošanā un attīstībā, gan Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanā, gan kultūras mantojuma institūciju darbības nodrošināšanā, gan kultūras mantojuma digitalizācijā, kā arī NKM elementu saglabāšanā (būtiskas ir VKKF īstenošanās mērķprogrammas "Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja" un "Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma"). Būtiska ir finansējuma piesaiste un nodrošināšana kultūras mantojuma digitalizācijas procesam, ņemot vērā, ka tieši kultūras mantojuma digitalizācija un iegūto datu droša ilgtermiņa glabāšana ir pamatā kultūras mantojuma saglabāšanai militāras krīzes gadījumā. Cilvēkresursu trūkums nozarē visvairāk apdraud kultūras mantojuma institūciju darbību (zemā atalgojuma dēļ ir grūtības piesaistīt jaunus darbiniekus, novērojama liela darbinieku mainība). Informantu skatījumā šiem jautājumiem būtu jāpievērš lielāka uzmanība Pamatnostādņu periodā 2025–2027, lai būtu iespējams nodrošināt kultūras mantojuma ilgtspēju Latvijā.

5.4. Kultūras un radošo nozaru attīstība

Rīcības virziena "Kultūras un radošo nozaru attīstība" centrā ir jautājumi par dažādiem priekšnosacījumiem, kas palīdz īstenot pārējos rīcības virzienos izvirzītos uzdevumus. Tostarp: kvalitatīva fiziskā infrastruktūra – ēkas un materiāli tehniskā bāze – un kvalificēti darbinieki. Rīcības virziena astoņi uzdevumi aptver gan kultūras organizāciju daudzveidīgo spektru (kultūras piedāvājuma veidošanā ir iesaistītas valsts un pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības, nevalstiskās organizācijas, uzņēmumi, pašnodarbinātas radošās personas), gan kultūras nozaru daudzveidību (no kultūras mantojuma nozarēm līdz radošajām industrijām). Līdz ar to ir nepieciešams vienlīdz plašs politikas instrumentu spektrs, kas nodrošina visu kultūras apakšnozaru ilgtspēju un attīstību.

5.4.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums

Kopumā šis rīcības virziens ir sazarots un pārklāj attīstību teju visās kultūras apakšnozarēs un parāda visu juridisko veido kultūras organizāciju lomu kultūras ekosistēmā. Tas arī apliecina nepieciešamību veidot daudzveidīgus instrumentus kultūras atbalstam, jo nozarē darbojas gan valsts un pašvaldību kultūras institūcijas, gan kapitālsabiedrības un nevalstiskā sektora organizācijas, gan radošās personas kā individuāli uzņēmēji vai pašnodarbinātas personas. Ekspertu sniegtajā informācijā parādās vairāki spilgti notikumi un ārējie faktori, kas ietekmējuši šo kultūras ekosistēmas attīstību kopumā. Piemēram, piekļūstamības jautājumi ir nonākuši uzmanības lokā visā kultūras nozarē, tostarp arī profesionālās mākslas institūcijās. Tāpat arī ES struktūrfondu projektos piekļūstamības jautājumi parādās blakus citiem mērķiem, kas saistīti, piemēram, ar kultūras mantojuma atjaunošanu. Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā ir mainījis attieksmi ne tikai pret kultūras mantojumu, nojaucot padomju laiku slavītos pieminekļus, bet arī mainījis valodas lietojums kultūras organizācijās, it īpaši tajās, kurās pakalpojumi līdz šim tika sniegti arī krievu valodā. Auditorijas piesaistes jautājumi informantu skatījumā ir nozīmīgi, šajā kontekstā piesaucot arī ilgtermiņa Covid-19 ietekmi, kas samazināja apmeklētāju skaitu daudzās kultūras institūcijās, kā arī mainīja atsevišķus paradumus.

Pārskata periodā ir mainījies VKKF finansēšanas modelis (skatīt 5.1.). Kultūras ministrijas pieņēmusi lēmumu tās pārraudzīto kapitālsabiedrību valdes locekļus atkārtoti bez konkursa neapstiprināt. Pārskata periodā ir rīkoti konkursi vairākās kapitālsabiedrībās.

5.4.1.1. Radīt priekšnosacījumus profesionālās mākslas attīstībai

Pirmais uzdevums pievēršas tieši profesionālās mākslas attīstībai – tas aptver plašu spektru norišu vizuālās mākslas, filmu, mūzikas, teātra, cirka, literatūras, dejas jomās. Pamatnostādnes profesionālo mākslu definē sekojoši: “Profesionālā māksla – kultūras procesi un to rezultātā sabiedrībai pieejamais kultūras piedāvājums, kuru veido kultūras organizācijas un radošās personas”, tomēr šī definīcija nav pietiekami precīza, lai nošķirtu, par kādiem kultūras procesiem ir runa.

Šāda kultūras piedāvājuma veidošanā ir iesaistītas gan valsts un pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības, gan nevalstiskās organizācijas, gan uzņēmumi un pašnodarbinātas radošās personas, ar atšķirīgām vajadzībām to ilgtspējīgas darbības nodrošināšanai. Pamatnostādnes iezīmē šo daudzveidību, minot, ka katrai kultūras apakšnozarei ir atšķirīga kultūras piedāvājuma veidošanas specifika, kas nosaka atšķirīgas prasības attiecībā uz nepieciešamo materiāltehnisko nodrošinājumu, personāla kvalifikāciju un atalgojumu. Kultūras organizāciju darbība kultūras mērķu sasniegšanā nereti vienlaikus ir saistīta ar saimniecisko darbību. Lai gan atsevišķās kultūras apakšnozarēs kultūras pakalpojumi pilnībā vai lielā mērā tiek finansēti no valsts un pašvaldību dotācijām, tādējādi nodrošinot to ekonomisko pieejamību sabiedrībai, daudzās kultūras apakšnozarēs kultūras pakalpojumu saņēmējiem – kultūras norišu apmeklētājiem – būtiska pakalpojumu izveides un sniegšanas izmaksu daļa ir jāsedz pašiem. Līdz ar to daudzām kultūras pakalpojumu sniegšanā iesaistītajām kultūras organizācijām, kā arī radošajām personām, ir nepieciešams nodrošināt saimnieciskās darbības veikšanas, kā arī privātā finansējuma piesaistes iespējas, kas ļauj tām veidot un sniegt kvalitatīvus kultūras pakalpojumus, sekmīgi darbojoties tirgus ekonomikas apstākļos. Arī profesionālās mākslas procesu nodrošināšanā iesaistīti dažādi spēlētāji, turklāt vajadzības un galvenie operatori atšķiras katrā no apakšnozarēm – teātra, mūzikas, cirka, dejas, literatūras vai vizuālās mākslas apakšnozarēs. Galvenie atbalsta instrumenti ir valsts un pašvaldību dotācijas, KM līdzdarbības līgumi un VKKF finansējums, tai skaitā mērķprogrammu ietvarā.

Balansa saglabāšana starp darbošanos tirgus apstākļos un valsts atbalstu, ir bijusi arī Valsts kontroles uzmanības lokā. 2024. gadā ir izstrādāts atkārtots ziņojums par likumības/lietderības revīzijas ieteikumu ieviešanas pārbaudi “Vai valsts līdzdalība profesionālās teātra un mūzikas mākslas jomā ir pietiekami pamatota?”⁷⁷ par 14 kapitālsabiedrībām, kurās KM ir 100 % kapitāla daļu turētāja, kuras darbību veic profesionālās teātra, mūzikas un cirka mākslas jomās.

Ekspertu skatījumā 2022.–2024. gadā tajās profesionālās mākslas jomās, kas tieši saistītas ar auditorijas piesaisti, visgrūtāk ir bijis atjaunot auditorijas interesi pēc Covid-19 pandēmijas ierobežojumiem. Šo ierobežojumu laikā ir izveidojušies jauni paradumi, kurus kultūras organizācijām ir grūti mainīt vai arī tas prasa papildu darbu ar auditorijas attīstīšanu. Saskaņā ar pētījuma “Kultūras aktivitātes barometrs 2024”⁷⁸ datiem pandēmijas sekas kultūras sektorā joprojām ir jūtamas – lai gan aktivitāšu un apmeklējuma rādītāji palielinās, tie joprojām nesasniedz pirms-pandēmijas rādītājus, savukārt digitālais kultūras patēriņš samazinājies līdz pirms-pandēmijas līmenim.

Cīņas par auditoriju ietekmē teātra organizācijas aktīvi veido jaunus iestudējumus, tai skaitā arī mazākās zālēs. Darbs ar auditorijas sasniegšanu ir viens no aktuālajiem jautājumiem gan izvērtējuma periodā, gan turpmākajos trīs gados.

Ienākumu un auditorijas apgūšanas līdzšinējās prakses skatuves mākslu jomā ir ietekmējusi arī ģeopolitiskā situācija. Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā ir mainījis viesizrāžu norisi (gan Krievijas teātru un koncertorganizāciju viesizrādes Latvijā, gan Latvijas organizāciju viesizrādes Krievijā), gan arī mainījis attieksmi pret krievu valodas lietojumu Latvijas teātros. Latvijas Leļļu teātra repertuārā kopš 2023.gada rudens vairs nav iestudējumi krievu valodā; Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātra izrādēm un Daugavpils teātra izrādēm krievu valodā tiek nodrošināts tulkojums latviešu valodā. Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātra repertuārā arvien vairāk tiek iekļauti latviešu autoru darbi,

⁷⁷ Latvijas Republikas Valsts kontrole, 2024. Vai valsts līdzdalība profesionālās teātra un mūzikas mākslas jomā ir pietiekami pamatota?

⁷⁸ Latvijas Kultūras akadēmija, 2025. Kultūras aktivitāšu barometrs 2024.

repertuāra politikas maiņu ietekmē arī režisore Laura Groza, kas kopš 2024. gada rudens ir māksliniecisko projektu vadītāja.

Pieklūstamības jautājumi ir nonākuši uzmanības lokā visā kultūras nozarē, tostarp arī profesionālās mākslas institūcijās. Šo jautājumu aktualizējis LKA veiktais pētījums “Pētījums par kultūras infrastruktūras un pakalpojumu pieklūstamību Latvijā”⁷⁹ (2024) un virkne tālākizglītības semināru, ko rīkoja gan KM, gan citi spēlētāji. Pieklūstamības jautājumu risināšanai jāpievērš uzmanība arī nākamajos trīs gados.

Datu uzkrāšana par visiem skatuves mākslas jomā iesaistītajiem spēlētājiem ir vēl viens aktuāli risināmais jautājums. Par nepieciešamību pilnveidot datu apkopošanu par profesionālās teātra un mūzikas mākslas jomas nevalstiskā sektora dalībniekiem savos ziņojumos vairākkārt ir norādījusi arī Valsts kontrole. Šī jautājuma risināšana ir aizsākta, bet noteikti turpināma nākamajos gados.

Infrastruktūras trūkums Rīgā koncertdzīvei pakāpeniski attīstījis koncertorganizāciju sadarbības modeļus ar koncertzālēm ārpus Rīgas.

Pārskata periodā nozīmīgi bijuši ar infrastruktūras atjaunošanu saistītie jautājumi, tostarp tikušas rekonstruētas vairākas skatuves mākslas ēkas. (Skatīt informāciju pie nākamā uzdevuma.)

5.4.1.2. Veikt ieguldījumus kultūras un radošo nozaru infrastruktūrā

Kultūras infrastruktūras izveidē un uzlabošanā pēdējos gados, piesaistot kā ES līdzekļus⁸⁰, tā valsts un pašvaldību finansējumu, ir īstenota virkne nozīmīgu projektu, tomēr daudzi kultūras infrastruktūras objekti vēl gaida risinājumu. Ārējie apstākļi – Krievijas pilna mēroga iebrukums Ukrainā – sadārdzināja būvniecības procesus. Tas būtiski ietekmēja vairākus iesāktos projektus vai apstādināja jaunos projektus, jo finansējumu nācās pārcelt uz esošo projektu pabeigšanu.

Pārskata periodā īpaši aktīvi notika rekonstrukcijas darbi vairāku teātru nodošanai ekspluatācijā. Pabeigtie objekti: VSIA “Latvijas Leļļu teātris”, VSIA “Jaunais Rīgas teātris”; VSIA “Valmieras drāmas teātris”; VSIA “Rīgas cirks”, VSIA “Dailes teātris” priekšlaukuma pārbūves darbi; LNOB noliktavu un dekorāciju darbnīcu komplekss Lubānas ielā 80, Rīgā. Kultūras mantojuma jomā jāmin Rīgas pils un Latvijas Nacionālā vēstures muzeja pārbūve un restaurācija; Latvijas Nacionālā rakstniecības un mūzikas muzeja pārbūve un restaurācija Mārstaļu iela 6, Rīgā. Sadarbībā ar LNA un VNĪ turpinās konceptuālā ziņojuma „Par Latvijas Nacionālā arhīva ēku kritisko stāvokli un turpmāko rīcību” īstenošana. Augstākās izglītības jomā, aktuāli risināms jautājums ir LKA mājvietas – starpdisciplināra izglītības, kultūras un radošo industriju atbalsta centra “TabFab” pārbūve, lai arī pirmās ēkas Miera ielā 58a, Rīgā tika pabeigtas un nodotas LKA rīcībā. Pabeigta arī A. Briāna ielas 13, Rīgā ēkas pārbūve (Rīga Makerspace), kas paredzēta Latvijas Mākslas akadēmijas un Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolas vajadzībām.

Pamatnostādnēs tika paredzēts, ka nozīmīgākie projekti, kuru īstenošana ir nākamo gadu prioritāte, ir nacionālā akustiskā koncertzāle un laikmetīgās mākslas muzejs. Tie joprojām ir aktuāli risināmi jautājumi. Nacionālās akustiskās koncertzāles “Rīgas Filharmonijas” novietnei izraudzīts Rīgas Kongresu nams, noslēdzies metu konkurss, 2024.gada nogalē noslēgts Rīgas Filharmonijas projektēšanas līgums, paredzēts, ka projektēšana varētu ilgt aptuveni divus gadus. Savukārt Laikmetīgās mākslas muzeja kontekstā projekts ir apstājies, notiek darbs pie kolekcijas izveides – pie LNMM tiks izveidota atsevišķa nodaļa. Šis plānots kā Latvijas Laikmetīgās mākslas muzeja saturiskās darbības uzsākšanas modelis, veidojot institucionālo vienību un pārvirzot fokusu tikai no ēkas uz saturu. Joprojām notiek Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izstāžu zāles “Arsenāls” Torņa ielā 1, Rīgā rekonstrukcija un finansējuma piesaiste projektam.

KM kā atbildīgā iestāde ES fondu 2021.–2027.gada plānošanas periodā Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) un Eiropas Sociālā fonda (ESF+) ietvaros nodrošina pasākumu administrēšanu 5.1.1. specifiskā atbalsta mērķa “Vietējās teritorijas integrētās sociālās, ekonomiskās un vides attīstības un kultūras mantojuma, tūrisma un drošības veicināšana pilsētu funkcionālajās teritorijās” ietvaros. Ekspertu skatījumā pakāpeniski mainās ES struktūrfondu un arī EEZ finansējuma

⁷⁹ <https://www.km.gov.lv/lv/petijumi>

⁸⁰ <https://www.km.gov.lv/lv/projekts/eiropas-regionalas-attistibas-fonds>

prioritāšu fokuss – no atbalsta restaurācijai un kultūras mantojuma objektu atjaunošanai uz pieejamības, sociālās iekļaušanas un piekļūstamības jautājumiem, kā arī parādās demokrātijas un pilsoniskās līdzdalības un kultūras ilgtspējas jautājumi.

Tāpat nozīmīgi ir klimata un ilgtspējas jautājumi. Turpmākajos gados jāturpina izpratnes veicināšana kultūras nozarē, kā arī jāintegrē dažādos finansējuma instrumentos prasības par klimata pārmaiņu mazināšanu.

5.4.1.3. Veikt ieguldījumus kultūras un radošo nozaru materiāltehniskajā nodrošinājumā

Ne mazāka nozīme kā piemērotām telpām kultūras un kultūrizglītības procesu īstenošanā ir kvalitatīvam materiāltehniskajam nodrošinājumam. Pamatnostādnēs uzsvērts, ka skatuves mākslas nav iedomājamas bez moderna skatuves un audiovizuālā aprīkojuma, koncertorganizācijas (un mūzikas izglītības iestādes) – bez kvalitatīviem mūzikas instrumentiem. Kultūras mantojuma nozaru institūciju funkciju izpildei nepieciešams piemērots tehnoloģiskais aprīkojums mantojuma vērtību drošai ilglaicīgai saglabāšanai, tostarp digitalizācijai un restaurācijai. Savukārt no informācijas tehnoloģijām ir atkarīga visu kultūras un radošo nozaru pilnvērtīga darbība, it īpaši attīstot kultūras piedāvājumu digitālajā vidē, no kā izriet nepieciešamība veikt investīcijas gan IKT infrastruktūrā, gan nozaru darbības nodrošināšanai nepieciešamajās pamatdarbības sistēmās un atbalsta sistēmās. Tāpēc šī rīcības virziena ietvaros izvirzīts uzdevums stiprināt kultūras organizāciju un kultūrizglītības iestāžu kapacitāti, veicot nepieciešamās investīcijas to materiāltehniskajā aprīkojumā, tādējādi uzlabojot sniegto kultūras pakalpojumu kvalitāti un konkurētspēju, tostarp digitālajā vidē.

Atsevišķu projektu īstenošanai ir piesaistīti ES struktūrfondu līdzekļi. Piemēram, Kultūras informācijas sistēmu centrs no 2023. gada augusta līdz 2025. gada decembrim īsteno ES Atveseļošanas un noturības mehānisma (ANM) plāna investīcijas 2.1.1.1.i. "Pārvaldes modernizācija un pakalpojumu digitālā transformācija, tai skaitā uzņēmējdarbības vide" projektu Nr. 2.1.1.1.i.0/1/23/I/VARAM/004 "IKT vienota pārvaldība un digitālie risinājumi kultūras nozares institūcijām". Tāpat Atveseļošanās fonda plāna ietvaros KM ir finansējuma saņēmējs reformu un investīciju virziena 1.2 "Energoefektivitātes uzlabošana" 1.2.1.4. investīcijā "Energoefektivitātes uzlabošana valsts sektora ēkās, t.sk. vēsturiskajās ēkās", par kuru atbildīgā nozares ministrija ir EM (pieejamais investīciju apjoms – 23 956 000 eiro). Investīciju mērķis ir atjaunot centrālās valdības īpašumā esošās ēkas ar kultūras funkciju, uzlabotu Latvijas ēku fonda kvalitāti un nodrošinātu Nacionālā enerģētikas un klimata plānā noteikto mērķu sasniegšanu. Tiek atbalstīta energoefektivitātes uzlabošanas pasākumu īstenošana un pāreja uz atjaunojamiem energoresursiem centrālās valdības īpašumā esošās ēkās ar kultūras funkciju, paredzot iespēju pasākuma ietvaros piešķirt atbalstu valsts ēkām, ko oficiāli aizsargā kā daļu no vēsturiskās vērtības.

Arī LNB īsteno vairākus ES ANM projektus: "Mediju satura integrācija Latvijas Digitālā kultūras mantojuma platformā", "Koplietošanas platforma lielapjoma informācijas izguvei un analīzei", "Latvijas Nacionālās bibliotēkas mākoņdatošanas pakalpojumu attīstība valsts datu apstrādes mākoņa ietvaros".

Valsts budžeta ietvaros materiāltehniskā bāze valsts institūcijām tiek papildināta pakāpeniski. Iespējamo budžeta samazinājumu kontekstā šādas izmaksas zaudē aktualitāti, izpētes rezultātā neizdevās konstatēt konsekvētu un sistēmisku pieeju šo jautājumu risināšanai.

5.4.1.4. Paaugstināt kultūras un radošajās nozarēs nodarbināto atalgojumu un ieņēmumus

Pamatnostādnēs atalgojuma pieaugums valsts pārvaldībā esošo kultūras iestāžu un kapitālsabiedrību darbiniekiem tiek akcentēts kā būtisks uzdevums, lai tuvotos vidējam atalgojumam publiskajā sektorā. Valsts teātru, koncertorganizāciju, muzeju, bibliotēku, arhīvu u.c. kultūras iestādēs strādājošo darbinieku atalgojuma fondam 2023. gadā panākts 3,8 miljonu *euro* palielinājums, lai no 2023. gada 1. aprīļa un 2023. gada 1. jūlijam pietuvinātu kultūras darbinieku atlīdzību sabiedriskajā sektorā strādājošo vidējam atalgojumam⁸¹.

⁸¹ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2024. gada publiskais pārskats 2023. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/gada-parskati>

Tāpat pārskata periodā ir bijis aktuāli sadarbībā ar IZM turpināt ieviest pedagogu un pasniedzēju atalgojuma pieauguma modeli, kā arī īstenot plānoto skolotāju slodzes aprēķina reformu, lai kultūrizglītības sistēmā strādājošajiem nodrošinātu konkurētspējīgu atalgojumu un taisnīgus atalgojuma aprēķina nosacījumus, salīdzinot ar citās izglītības iestādēs strādājošajiem.

Vienlaikus ilgstoši neatrisināts ir jautājums par pašvaldību kultūras iestāžu darbinieku atalgojumu – ne visas pašvaldības ir spējušas sekot valsts sektora iniciatīvai kultūras organizāciju darbinieku atalgojuma paaugstināšanā un vienādas kvalifikācijas speciālistu atalgojums dažādās pašvaldībās, tostarp pašvaldību muzejos, bibliotēkās un kultūras centros, var būtiski atšķirties, kopumā atpaliekot no vidējā atalgojuma publiskajā sektorā. Šī jautājuma turpmākā risināšanā nav iezīmēti skaidri scenāriji.

Eiropas Komisijas Atklātās koordinācijas metodes (*Open Method of Coordination*) grupa 2023. gadā publicēja ziņojumu “Mākslinieku un kultūras un radošo profesiju pārstāvju statuss un darba apstākļi”⁸². Ziņojumā secināts, ka radošo profesiju pārstāvji saskaras ar nedrošiem darba apstākļiem, zemiem, neregulāriem un neprognozējamiem ienākumiem, augstu pašnodarbinātības līmeni, karjeru, kas balstīta uz projektiem, un juridisko struktūru, kas nodrošinātu sociālo aizsardzību un ilgtspējīgu sistēmu viņu karjeras attīstībai, trūkumu. Mākslinieciskā brīvība ir cieši saistīta ar sociālajiem un ekonomiskajiem apstākļiem. Visas šīs problēmas ir saasinājušas COVID-19 krīze, kas kļuva par katalizatoru pieaugošai izpratnei un politiskajam impulsu, lai risinātu mākslinieku darba apstākļu problēmu.

Nepieciešams turpināt pārstāvēt nozarē nodarbināto intereses, tai skaitā, radošo profesionāļu un pašnodarbināto intereses, mazinot nedrošo nodarbinātību.

5.4.1.5. Stiprināt kultūras informācijas telpu

Pamatnostādnēs aktualizēta nepieciešamība gan stiprināt specializēto profesionālo kultūras un radošo nozaru mediju kapacitāti, tostarp izvērtējot iespējas atbalstīt jaunu kultūras mediju veidošanos tajās kultūras apakšnozarēs, kurās tādu šobrīd nav, lai sniegtu kvalitatīvu stimulu kultūras un radošo nozaru attīstībai, gan paplašināt augstvērtīgas un visas kultūras apakšnozares aptverošas informācijas pieejamību plašai sabiedrībai, tostarp izvērtējot iespējas plašāk iekļaut kultūras saturu sabiedriskajā pasūtījumā.

2024. gadā KM, ņemot vērā konkursa „Par atsevišķa valsts pārvaldes uzdevuma – daudzpusīgas kultūras atspoguļošana iknedēļas drukātajos un/vai interneta kultūras medijos – veikšanu” rezultātus, noslēgusi līdzcīnības līgumus ar SIA “Izdevniecība Dienas Mediji” un ar AS “Latvijas Mediji” un biedrību “Ascendum” par daudzpusīgas kultūras atspoguļošanu uz trīs gadu periodu. Informācija ir jāatspoguļo gan drukātajā medijā, gan digitālajā medijā.

2024. gadā noslēgts līdzcīnības līgums „Par valsts pārvaldes uzdevuma vienotas komunikācijas nodrošināšana par radošajām industrijām – veikšanu” ar biedrību „Latvijas Dizaina centrs”, kas paredz atlasīt, uzkrāt un izplatīt aktuālo informāciju par radošajām industrijām vienotā interneta platformā un sociālajos medijos. Tādējādi jau 10 gadu finansiāli tiek atbalstīta un nodrošināta radošo industriju komunikācijas platformas “FOLD” darbība, kas fokusējas gan uz jaunumu atspoguļojumu, gan procesu analīzi, gan radošo industriju uzņēmumu kataloga paplašināšanu u.c. tematiem, vienlaicīgi nodrošinot augsti kvalitatīvu informācijas saturu un attīstoties par stabilu un uzticamu radošo industriju mediju.

Specializētie apakšnozaru periodiskie izdevumi tiek finansēti VKKF regulāro projektu konkursā.

5.4.1.6. Sniegt atbalstu kultūras un radošo nozaru NVO sektora darbībai

Pamatnostādnēs uzsver nevalstisko organizāciju lomu – tie ir nozīmīgi spēlētāji, gan darbojoties kā kultūras norišu veidotāji, gan kā kultūras apakšnozaru interešu aizstāvības organizācijas. Virknē kultūras apakšnozaru, piemēram, laikmetīgajā vizuālajā mākslā un dejā, kā arī dažādās starpdisciplinārās iniciatīvās un kultūras festivālu organizēšanā, tieši NVO sektoram ir nozīmīga loma, jo nepastāv valsts kultūras organizācijas šajās apakšnozarēs. Nozīmīga loma ir arī NVO, kas darbojas

⁸² <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b32936a7-1a12-11ee-806b-01aa75ed71a1/language-en>

kultūras mantojuma jomā. 2025. gadā publicētajā pētījumā "Centrāleiropas un Austrumeiropas nevalstiskā mantojuma sektora kartēšana"⁸³ sniegta informācija, ka 2024. gadā Latvijā kultūras mantojuma jomā darbojās 238 NVO. NVO bieži vien ir jaunu ideju ģeneratori un inovāciju laboratorijas, kas aprobežē jaunas pieejas un jaunus norišu formātus, kā arī aktualizē sociāli nozīmīgas tēmas. Pamatnostādnes arī atzīst, ka unikāla NVO niša ir tādu kultūras iniciatīvu attīstība, kas ļauj uzrunāt nozīmīgus kultūrpoltikas mērķauditorijas segmentus (skolēni, mazākumtautības, diaspora, sociāli atstumtas grupas, seniori) un nodrošināt to integrāciju kultūras procesos. Savukārt interešu aizstāvības NVO ir svarīgi KM partneri kultūrpoltikas veidošanā un īstenošanā⁸⁴, tostarp īpaši nozīmīga loma ir Latvijas Radošo savienību padomei, kurai atbilstoši Radošo personu statusa un profesionālo radošo organizāciju likumam piešķirta formāla loma radošo personu atbalsta programmas īstenošanā. Kultūras un radošo nozaru NVO ir iespēja pretendēt uz VKKF finansējumu to pamatdarbības nodrošināšanai. KM vairākām NVO ir deleģējusi atsevišķu valsts funkciju izpildi⁸⁵. Piemēram, 2023. un 2024. gadā konkursa rezultātā noslēgti finansēšanas līgumi par atsevišķu valsts pārvaldes uzdevumu veikšanu mūzikas, dejas un teātra jomā ar vairākām nevalstiskajām organizācijām (biedrību "Latvijas Mūzikas informācijas centrs", biedrību "Latvijas Teātra darbinieku savienība", biedrību "Latvijas Dejas informācijas centrs"); kā arī ar biedrību "Jauno mediju kultūras centrs RIX-C" (elektroniskās mākslas darbu pieejamības nodrošināšana), biedrību "KIM?" (laikmetīgās mākslas eksporta un pieejamības nodrošināšana), biedrību "Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs" (vizuālās mākslas pētniecības un pieejamības sabiedrībai nodrošināšana) un līdzdarbības līgums ar biedrību "Latvijas Mūzikas attīstības biedrība / Latvijas Mūzikas eksports".

Informanti uzsver, ka kopumā valsts atbalsts NVO sektoram nav sistemātisks un pietiekams. VKKF "NVO atbalsta programmā" īsteno trīs gadu finansēšanas modeli, kas ekspertu skatījumā ir bijis veiksmīgs risinājums, radot nevalstiskā sektora organizācijām lielāku stabilitāti. Lai izskaustu vēsturiskus, politiskus lēmumus, ar kuriem finansējums valsts budžeta veidošanas procesā iepriekšējos gados piešķirts atsevišķiem privātajiem muzejiem, KM 2024. gadā aicināja VKKF padomi lemt par programmas paplašināšanu profesionālo nevaldības organizāciju atbalstam kultūras mantojuma nozarē, nosakot, ka tajā tiek paredzēts papildu finansējums darbam ar Nacionālo muzeju krājumu un projektus var pieteikt arī akreditētie privātie muzeji. KM ieskatā ir nepieciešami vienlīdzīgi, taisnīgi un caurskatāmi nosacījumi valsts budžeta finansējuma saņemšanai, kas vienādi attiektos uz visiem akreditētajiem privātajiem muzejiem Latvijā – šobrīd tie ir kopskaitā 10 muzeji, taču valsts budžeta finansējums bija pieejams tikai 4 no tiem.⁸⁶ Šis lēmums izraisīja publisku rezonansi un iebildumus daļā privāto muzeju.

5.4.1.7. Stiprināt kultūras un radošo nozaru eksportspēju un starptautisko atpazīstamību Latvijas tēla veidošanā

Pamatnostādnēs uzsvērta arī Latvijas kultūras piedāvājuma starptautiskā dimensija, akcentējot gan ekonomisko ieguvumu, gan pienesumu Latvijas tēla veidošanā starptautiskajā vidē un kultūras diplomātijas attīstībā. Daļība dažādos starptautiskos pasākumos ir kļuvusi par regulāru mehānismu, lai pārstāvētu Latvijas kultūru starptautiskā mērogā. Kā notikums ar ilgtermiņa ietekmi tiek minēta Baltijas valstu daļība Londonas Grāmatu tirgū 2018. gadā, kas bija viens no Latvijas simtgades svinību nozīmīgākajiem starptautiskajiem notikumiem un informantu skatījumā ļoti labi sagatavots notikums, kas joprojām palīdz turpināt sasniegt izvirzīto mērķi – attīstīt Latvijas literatūras nozares eksportu Lielbritānijā un citās pasaules valstīs. Atbilstoši deleģētajiem valsts pārvaldes uzdevumiem SIA "Starptautiskā Rakstnieku un tulkotāju māja" 2023. gadā nodrošināja Latvijas daļība trīs grāmatu tirgos – Bolonā, Leipcigā un Frankfurtē. Tāpat Latvija regulāri piedalās Starptautiskajās Venēcijas mākslas un arhitektūras biennālēs. Mūzikas jomā eksperti uzsver Valsts akadēmiskā kora "Latvija" un Latvijas Radio kora veiksmīgās viesturnejas. Pārskata periodā īpaši labi starptautiskie panākumi

⁸³ <https://heritagehubkrakow.org/project/mapping/>

⁸⁴ <https://www.km.gov.lv/lv/nozaru-padomes-un-darba-grupas>

⁸⁵ <https://www.km.gov.lv/lv/nvo-delegetie-uzdevumi>

⁸⁶ <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/akrediteti-privatie-muzeji-projektus-vares-pieteikt-vkkf-programma-profesionalo-nevaldibas-organizaciju-atbalstam>

ir bijuši Dailes teātrim. Savukārt Latvijas Nacionālā Opera un Balets nostiprina savu lomu tūrisma piesaistē.

Tomēr visu informantu skatījumā visnozīmīgākie sasniegumi ir bijuši kino jomā, pateicoties 2024. gada animācijas filmas "Straume" sensacionālajiem starptautiskajiem panākumiem. Šiem panākumiem tiek piedēvēta plašāka ietekme uz Latvijas kultūras attīstību un starptautisko atpazīstamību nekā tikai vienas filmas starptautiskie apbalvojumi. Iespējams, nepieciešams stratēģisks izvērtējums un rīcība, kā šo veiksmes stāstu izmantot tālāk Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšanā plašāk. Vienlaikus, pateicoties šiem panākumiem, jau tiek stiprināta tieši kino jomas attīstība: Nacionālajam Kino centram tika piešķirti 150 000 eiro animācijas kino starptautiskā mārketinga izdevumu segšanai; KM gatavo priekšlikumu augstākās izglītības studiju programmas animācijā izveidei un sadarbībā ar IZM sniegs redzējumu programmas finansēšanas iespējām.

Pamatnostādnes uzsver, ka kultūras mantojuma nozarēm piemīt būtisks tūrisma piesaistes potenciāls un atsevišķi kultūras mantojuma objekti ir starp populārākajām apskates vietām Latvijā. Informantu skatījumā Covid-19 pandēmijas sekas ir mainījušas tūrisma plūsmas, liekot kultūras mantojuma institūcijām pārorientēties uz citiem tūrisma tirgiem.

Tūrisma piesaistē nozīmīga loma ir arī Latvijas virzītajām nominācijām UNESCO Pasaules mantojuma sarakstam un UNESCO Cilvēces nemateriālā kultūras mantojuma reprezentatīvajam sarakstam, kas pozitīvu UNESCO lēmumu gadījumā var veicināt Latvijas starptautisko atpazīstamību un tūrisma piesaisti. 2023. gadā UNESCO Pasaules mantojuma komiteja 45. sesijā Rijādā, Saūda Arābijā, lēma par Kuldīgas vecpilsētas uzņemšanu UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā.

5.4.1.8. Veicināt radošo industriju attīstību

Pamatnostādnēs kā atsevišķs uzdevums izcelta radošo industriju attīstība. Pamatnostādnes definē radošās industrijas kā "kultūras un radošās nozares, kas rada tādus produktus un pakalpojumus, kuriem līdzās kultūras vērtībai piemīt augsta pievienotā ekonomiskā un inovāciju vērtība vai potenciāls, kā arī funkcionalitāte un pielietojamība citās tautsaimniecības nozarēs, tostarp radot pievienoto kultūras vērtību citu tautsaimniecības nozaru produktiem un pakalpojumiem"⁸⁷. Nav skaidri noteiktas radošo industriju robežas, definējot, kuras apakšnozares vai kura veida institūcijas pieder radošajām industrijām. Piemēram, dizaina nozare tiek īpaši izcelta kā apakšnozare šajā apakšuzdevumā par radošo industriju attīstību, tomēr vienlaikus dizaina nozares aktuālās risināmās problēmas attiecināmas uz citiem šī rīcības virziena uzdevumiem. Līdzīgi arī par citām apakšnozarēm un to problēmjautājumiem. Ieteikums būtu precīzāk definēt šī uzdevuma risināmos jautājumus. Turklāt daļa no Pamatnostādnēs minētajiem jautājumiem ir zaudējuši aktualitāti – piemēram, Covid-19 seku pārvarēšana. Savukārt "konkurētspējas stiprināšana un atbalsts eksportam" tik pat lielā mērā attiecināms uz iepriekšējo uzdevumu, kas definēts kā "stiprināt kultūras un radošo nozaru eksportspēju un starptautisko atpazīstamību Latvijas tēla veidošanā".

Nozīmīgākā aktivitāte šīs uzdevuma ietvaros ir sadarbībā ar LIAA nodrošinātā Radošo industriju inkubatora darbība. 2024. gada 2.pusē tika uzsākts jauns LIAA Biznesa inkubācijas periods, nodrošinot radošo industriju komersantiem iespēju pieteikties un saņemt atbalstu ne tikai LIAA Radošo industriju pārstāvniecībā Rīgā, bet arī citās LIAA pārstāvniecībās Latvijā. Inkubators sniedz atbalstu jauniem uzņēmumiem un biznesa idejām, kas pārstāv radošo industriju jomu. Atbalsts tiek sniegts piesaistot mentorus, konsultantus, rīkojot pasākumus, nodrošinot darba koprades telpas, kā arī sniedzot līdzfinansējumu dažādiem pakalpojumiem, kā arī piešķirot granta finansējumu specifiskiem mērķiem.⁸⁸

⁸⁷ 2.pielikums Kultūrpolitikas pamatnostādnēm 2022.-2027.gadam „Kultūrvalsts”

⁸⁸ <https://www.km.gov.lv/lv/pakalpojumi-3>

5.4.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums

Definētais politikas rezultāts: “Nodrošināti priekšnoteikumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējai un attīstībai”. No plānotajiem rezultatīvajiem rādītājiem dati pieejami tikai par vienu – “kultūras un radošo nozaru īpatsvars IKP (%)”, un tas ir sasniegts saskaņā ar plānoto. Par pārējiem dati nav pieejami.

Tabula 7. 4. rīcības virziena rezultatīvo rādītāju izpilde 2024.g.

Virš plānotā		Zem plānotā		Sasniegts plānotajā apmērā		Nav nosakāms/ Nav datu
Rezultatīvais rādītājs	Bāzes vērtība (2019)	2024 plāns	2024 izpilde	2027 plāns	Datu pase	Piezīmes
Kultūras un radošo nozaru īpatsvars IKP (%)	3,4	3,6	3,6	3,8	Bruto pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem (NACE 2. red.): R-S-T Māksla, izklaide un atpūta, citi pakalpojumi, mājāsaimniecību darbība. Datu avots: CSP: Bruto pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem (NACE 2. red.)	
Kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātie no kopējā nodarbināto skaita (%)	1,8	2,0	-	2,1	Dati ietver procentuālu kultūras un radošajās nozarēs nodarbināto skaitu no kopējā nodarbināto skaita. Datu avots: KM.	
Kultūras preču eksporta daļa valsts kopējā eksporta apjomā (%)	1,08	1,6	-	2,1	Kultūras preču eksporta daļa % no valsts kopējā eksporta. Datu avots: Eurostat Statistics Eurostat	Dati par 2024.g. pieejami 12 mēnešus pēc pārskata perioda.
Ārvalstu vairākdienu ceļotāju Latvijā kopējie izdevumi (milj. euro)	538	530	-	540	Ārvalstu vairākdienu ceļotāju Latvijā kopējie izdevumi milj. euro (TUA020. Ārvalstu ceļotāju braucienu raksturojošie rādītāji). Datu avots: CSP.	Pēdējie apkopotie dati ir par 2021.g. CSP informē, ka ceļotāju apsekojums, tai skaitā datubāzes tabulas TUA020 “Ārvalstu ceļotāju braucienu raksturojošie rādītāji 1996 – 2021” publicēšana ir pārtraukta. Šobrīd nav konkrētu plānu par datu aktualizāciju, jo pats apsekojums ir pārtraukts. CSP iesaka izvērtēt iespēju šos datus aizstāt ar Latvijas Bankas datiem par maksājumu bilances posteņiem attiecībā uz ārvalstu ceļotāju izdevumiem (rādītāji sadaļā Braucieni C): https://statdb.bank.lv/lb/Data/200 Jāņem vērā, ka metodoloģiski un statistiski tie ir pavisam atšķirīgi dati no tiem, kādus apkopoja CSP.

5.4.3. Iesaistīto pušu novērtējums

Kā atbildīgās institūcijas par šī rīcības virziena izpildi Pamatnostādnēs ir divas: KM, VKKF. Savukārt kā līdzatbildīgās institūcijas – pašvaldības, NVO, FM (VNĪ), EM, VM, VARAM, SIF un LIAA.

Informantu skatījumā noteicošais politikas veidotājs ir KM, tomēr šī rīcības virziena uzdevumu sasniegšanai nozīmīga ir veiksmīga sadarbība arī ar citām ministrijām un to pakļautības institūcijām – jo īpaši ar FM kā ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda vadošo iestādi, kā arī iestādi, kuras pakļautībā ir VNĪ, kas atbild arī par kultūras infrastruktūras būvniecību un rekonstrukciju; ar EM, kuras pārraudzībā ir LIAA un kas atbalsta radošo industriju attīstību un veicina eksportspēju. Galveno finansiālo atbalstu šī rīcības virziena uzdevumu sasniegšanā sniedz KM un VKKF, tāpat būtiska loma ir arī pašvaldībām par savā pārziņā esošajām institūcijām. ES fondu loma ir izšķiroša infrastruktūras un materiāltehniskā nodrošinājuma uzlabošanā.

Tāpat informantu skatījumā dominējošo lomu profesionālās mākslas attīstībā uzņemas KM kapitālsabiedrības. Proti: VSIA "Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris", VSIA "Valsts Akadēmiskais koris "Latvija"", VSIA "Latvijas Koncerti", VSIA "Kremerata Baltica", VSIA "Rīgas cirks", VSIA "Jaunais Rīgas teātris", VSIA "Dailes teātris", VSIA "Latvijas Nacionālais teātris", VSIA "Latvijas Leļļu teātris", VSIA "Daugavpils teātris", VSIA "Valmieras drāmas teātris", VSIA "Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris", VSIA "Latvijas Nacionālā opera un balets", VSIA "Liepājas simfoniskais orķestris", SIA "Starptautiskā rakstnieku un tulkotāju māja". KM katru gadu ar tās kapitālsabiedrībām slēdz līgumus, piešķirot valsts budžeta finansējumu un definējot noteiktus uzdevumus un sasniedzamos rādītājus. Informantu skatījumā šis mehānisms varētu tikt izmantots pilnvērtīgāk, lai sasniegtu noteiktas horizontālās prioritātes (piemēram, saistībā ar piekļūstamību).

Kino jomā kā nozīmīgākā institūcija informantu skatījumā ir Nacionālais kino centrs, kas atbalsta daudzpusīga nacionālā kino attīstību.

Nevalstiskajam sektoram ir nozīmīga loma vairākās mākslas un kultūras apakšnozarēs, kurās nav nozīmīgu valstisku institūciju.

Pieaugusi un nostiprinājusies ir NVO loma konsultatīvajās padomēs, kas rekomendē arī ar nozares politikas veidošanu saistītu lēmumu pieņemšanu. Ar NVO pārstāvju aktīvu līdzdalību darbojas Nacionālā kultūras padome un KM konsultatīvās nozaru padomes, kas regulāri sanākušas, lai pārspriestu kultūras nozarēm aktuālus jautājumus, sniegtu priekšlikumus ministrijai kultūrpolitikas veidošanai: Latvijas Literatūras un grāmatniecības padome; Latvijas Teātra padome; Latvijas Mūzikas padome; Latvijas Dejas padome; Latvijas Bibliotēku padome; Latvijas Muzeju padome; Arhīvu padome; Latvijas Vizuālās mākslas padome; Nacionālā arhitektūras padome; Latvijas Dizaina padome; Latvijas Filmu padome; Kultūrizglītības padome; Latvijas Pasākumu rīkotāju un pasākumu producentu padome.

5.4.4. Mērķa grupu viedokļa analīze

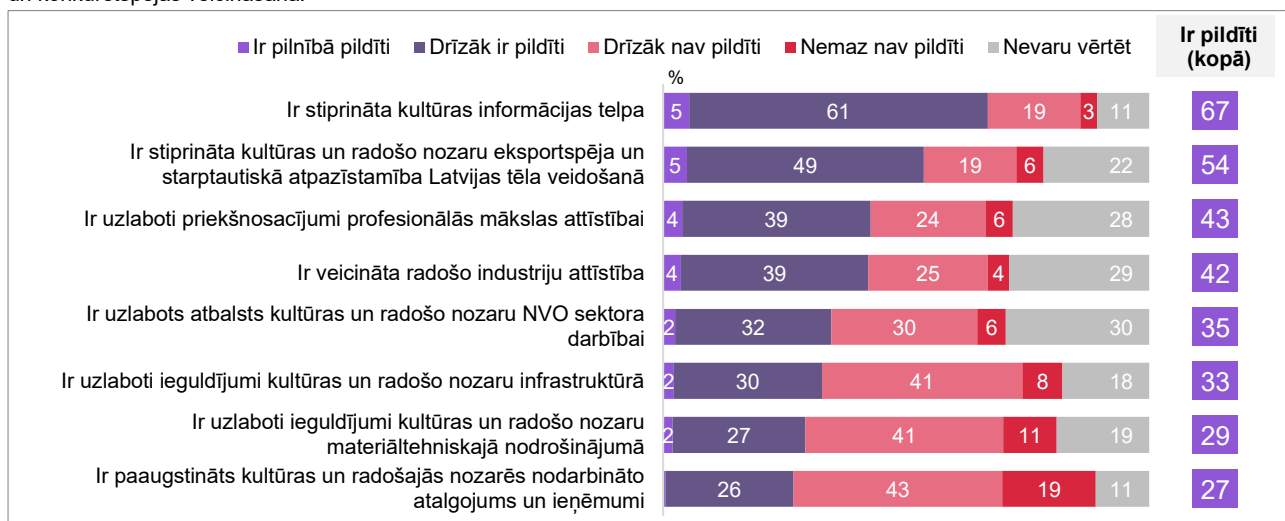
Attiecībā uz kultūras un radošo nozaru ilgtspējas, kapacitātes un konkurētspējas veicināšanu mērķgrupu vērtējumi bijuši kritiskāki nekā citos rīcības virzienos. Šajā rīcības virzienā no kopumā astoņiem uzdevumiem tikai par diviem vairāk nekā puse respondentu snieguši pozitīvus vērtējumus. Pārējo uzdevumu gadījumos lielāks bijis to īpatsvars, kuri snieguši kritiskus novērtējumus un/vai nav varējuši sniegt konkrētu vērtējumu.

Divi uzdevumi, par kuriem vairāk nekā puse sniedz pozitīvus vērtējumus, ir: ir stiprināta kultūras informācijas telpa (67 % novērtē, ka šis uzdevums ir pildīts), ir stiprināta kultūras un radošo nozaru eksportspēja un starptautiskā atpazīstamība Latvijas tēla veidošanā (54 %).

Viskritiskāk vērtēta šādu trīs uzdevumu izpilde: ir uzlaboti ieguldījumi kultūras un radošo nozaru infrastruktūrā (33 % novērtē, ka ir pildīts, 49 %, ka nav pildīts), ir uzlaboti ieguldījumi kultūras un radošo nozaru materiāltehniskajā nodrošinājumā (attiecīgi 29 % un 52 %), ir paaugstināts kultūras un radošajās nozarēs nodarbināto atalgojums un ieņēmumi (27 % un 62 %).

Grafiks 9. Kultūras un radošo nozaru ilgtspējas, kapacitātes un konkurētspējas veicināšana

Jautājums aptaujā: RV4. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējas, kapacitātes un konkurētspējas veicināšanā.

Tabula 8. Kultūras un radošo nozaru ilgtspējas, kapacitātes un konkurētspējas veicināšana: mērķgrupu dalījumā

Jautājums aptaujā: RV4. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tikuši pildīti uzdevumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējas, kapacitātes un konkurētspējas veicināšanā.

Piezīmes: Attēlotas atbildes 'Drīzāk ir pildīti' + 'Ir pilnībā pildīti'.

*Komerccabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbinātais.

Sa līdzinājumā ar visiem respondentiem, iezīmējas augstāki zemāki rādītāji Kol %	Visi respondenti	Organizācijas/ uzņēmuma juridiskais statuss				Organizācijas/ uzņēmuma veids						Reģions					Darbības līmenis			
		Valsts iestāde / kapitālsabiedrība	Pašvaldības iestāde / kapitālsabiedrība	Biedrība, nodibinājums	Komerccabiedrība*	Bibliotēka	Koncertorganizācija	Kultūras centrs	Kultūrizglītības iestāde	Muzejs	Teātris	Rīgas	Vidzemes	Kurzemes	Zemgales	Latvijas	Valsts līmenī	Reģionālā līmenī	Vietējā līmenī	Starptautiskā līmenī
Ir stiprināta kultūras informācijas telpa	67	75	69	53	33	81	50	64	72	54	86	54	68	62	67	83	66	68	69	41
Ir stiprināta kultūras un radošo nozaru eksportspēja un starptautiskā atpazīstamība Latvijas tēla veidošanā	54	56	56	34	38	60	38	50	63	43	71	39	57	59	47	63	48	56	56	33
Ir uzlaboti priekšnosacījumi profesionālās mākslas attīstībai	43	49	43	41	33	41	19	47	46	46	86	31	44	36	47	61	45	48	41	30
Ir veicināta radošo industriju attīstība	42	51	41	34	48	44	31	36	48	54	71	35	42	44	45	48	47	45	42	26
Ir uzlabots atbalsts kultūras un radošo nozaru NVO sektora darbībai	35	36	37	25	19	37	25	38	41	31	57	28	36	30	29	49	35	40	34	15
Ir uzlaboti ieguldījumi kultūras un radošo nozaru infrastruktūrā	33	36	32	28	43	40	13	25	41	31	29	33	34	26	29	40	32	36	31	33
Ir uzlaboti ieguldījumi kultūras un radošo nozaru materiāltehniskajā nodrošinājumā	29	35	29	31	24	38	13	25	37	26	57	29	27	20	20	47	26	33	29	22
Ir paaugstināts kultūras un radošajās nozarēs nodarbināto atalgojums un ieņēmumi	27	27	28	19	19	33		27	30	23	43	19	36	16	24	28	18	31	28	11

Lūgti sniegt ieteikumus par to, ko būtu nepieciešams darīt tuvākajos gados, lai nodrošinātu kultūras un radošo nozaru attīstību, respondenti visbiežāk aktualizē trīs galvenās tēmas: (1) strukturālas problēmas attiecībā uz atalgojumu, infrastruktūru un valsts atbalstu, (2) nepieciešamība stiprināt reģionu un vietējo kopienu kapacitāti, un (3) vēlme pēc mērķtiecīgas, integrētas un uz sadarbību

balstītas radošo nozaru politikas. Tiek kritizēta formāla pieeja, nepietiekams finansējums un centralizācija Rīgā, vienlaikus akcentējot vajadzību pēc sadarbības platformām, mūsdienīgas pārvaldības un profesionāla atbalsta radošajiem darbiniekiem visā Latvijā. **Dominējošie kultūras nozares pārstāvju ieteikumi, kas sniegti aptaujā:**

1. Finansējums un atalgojums.

- Bieži norādīts uz zemu atalgojumu kultūras un radošo nozaru darbiniekiem, kas nekompensē dzīves dārdzības pieaugumu.
- Kritizēta finansējuma centralizācija, kas bieži notiek uz reģionu rēķina.
- Ieteikumi:
 - Palielināt valsts un pašvaldību ieguldījumus, arī ar ilgtspējīgām programmām.
 - Veidot grantu un atbalsta programmas arī mazajiem “spēlētājiem” – klubiem, NVO, kopienām.
 - Pilnveidot projektu vērtēšanas pieeju (nodrošinot neatkarīgu, objektīvu un caurskatāmu vērtēšanu).

2. Reģionu un kopienu kapacitāte

- Akcentēta vajadzība attīstīt radošo centru infrastruktūru ārpus Rīgas.
- Ieteikumi:
 - Izveidot inkubatorus un koprades telpas katrā kultūrvēsturiskajā reģionā.
 - Stiprināt NVO un vietējo kopienu lomu kā radošuma virzītājus.

3. Profesionālā attīstība un tālākizglītība.

- Norādīta darbinieku trūkuma problēma – zems atalgojums un izdegšana kavē kvalitatīvu kultūras pakalpojumu izveidi un sniegšanu.
- Ieteikumi:
 - Veidot plašākas mūžizglītības un tālākizglītības iespējas.
 - Atbalstīt jauno profesionāļu iesaisti un kapacitātes stiprināšanu, īpaši pārvaldībā un digitālajās prasmēs.

4. Sadarbība, tīklošanās un profesionālie tīkli.

- Tiek kritizēta fragmentēta un “nesadarbīga” vide, kur organizācijas darbojas “katra pati par sevi”.
- Ieteikumi:
 - Veidot platformas sadarbībai un pieredzes apmaiņai starp radošajiem profesionāļiem, uzņēmējiem un pašvaldībām.
 - Izveidot valsts uzturētu informatīvu platformu radošo industriju aktuālo jautājumu risināšanai.

5. Infrastruktūra un materiāli tehniskā bāze.

- Norādīts uz novecojušām telpām un iekārtām, īpaši reģionos.
- Ieteikumi:
 - Investēt modernās telpās, aprīkojumā, digitalizācijā.

6. Radošās industrijas un inovācijas attīstība.

- Tiek aicināts attīstīt jaunās radošās nozares – digitālo mākslu, dizainu, animāciju, mākslīgā intelekta rīkus.

- Ieteikumi:
 - Izveidot inovāciju un eksporta atbalsta programmas, piemēram, sadarbībā ar LIAA.
 - Eksperimentēt ar jauniem formātiem: VR/AR, hibrīdie pasākumi, māksla publiskajā telpā.

7. Radošās izglītības stiprināšana.

- Uzsvērta vajadzība integrēt radošās nozares izglītības sistēmā:
 - Mācību priekšmetos skolās, karjeras izglītībā, augstākajā izglītībā.
 - Stiprināt mākslas skolu materiāli tehnisko bāzi.

8. Starptautiskā sadarbība un eksports.

- Ieteikumi:
 - Palielināt Latvijas mākslinieku atpazīstamību ārvalstīs.
 - Atbalstīt dalību festivālos, biennālēs, izstādēs.
 - Veicināt nozares eksportspēju un integrāciju starptautiskos sadarbības tīklos.

9. Politikas kvalitāte un pārvaldība.

- Daļa respondentu kritizē esošo pārvaldību: formālu mērķu izvirzīšanu un sasniegšanu, konservatīvu vadību, centralizāciju.
- Ieteikumi:
 - Iesaistīt nozares profesionāļus politikas veidošanā, balstoties uz pierādījumiem un datiem.
 - Ieviest vadības rotāciju un rezultātu pārskatāmību kapitālsabiedrībās un institūcijās.

Secināms, ka arī šie respondentu minētie ieteikumi norāda uz viņu pieredzi un izpratni par jautājumiem, kas politikas veidotājiem jāpieņem zināšanai. Tie liecina par konkrētas problemātikas aktualitāti un vairākos gadījumos prasītu detalizētu izpēti.

5.4.5. Resursu izlietojuma novērtējums

Informantu skatījumā aktuāli risināms resursu jautājums ir par ieguldījumiem kultūras un radošo nozaru infrastruktūrā, īpaši nozīmīgi ir piesaistīt ārējo finansējumu (ES fondu līdzekļus) šī uzdevuma īstenošanai, kā prioritāti izvirzot iesāktos projektus.

Valsts budžeta ietvaros materiāltehniskā bāze valsts institūcijām tiek papildināta pakāpeniski. Iespējamo budžeta samazinājumu kontekstā šādas izmaksas zaudē aktualitāti, izpētes rezultātā neizdevās konstatēt konsekventu un sistēmisku pieeju šo jautājumu risināšanai.

Atalgojums un ieņēmumi kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem joprojām aktuāla problēma. Vienlaikus ilgstoši neatrisināts ir jautājums par pašvaldību kultūras iestāžu darbinieku atalgojumu – ne visas pašvaldības ir spējušas sekot valsts sektora iniciatīvai kultūras organizāciju darbinieku atalgojuma paaugstināšanā un vienādas kvalifikācijas speciālistu atalgojums dažādās pašvaldībās, tostarp pašvaldību muzejos, bibliotēkās un kultūras centros, var būtiski atšķirties, kopumā atpaliekot no vidējā atalgojuma publiskajā sektorā. Šī jautājuma turpmākā risināšanā nav iezīmēti skaidri scenāriji. Nepieciešams turpināt pārstāvēt nozarē nodarbināto intereses, tai skaitā, radošo profesionāļu un pašnodarbināto intereses, mazinot nedrošo nodarbinātību.

5.4.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas

Rīcības virziena “Kultūras un radošo nozaru attīstība” centrā ir jautājumi par dažādiem priekšnosacījumiem, kas palīdz īstenot pārējos rīcības virzienos izvirzītos uzdevumus. Rīcības virziena astoņi uzdevumi aptver gan kultūras organizāciju daudzveidīgo spektru (kultūras piedāvājuma veidošanā ir iesaistītas valsts un pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības,

nevalstiskās organizācijas, uzņēmumi, pašnodarbinātas radošās personas), gan kultūras nozaru daudzveidību (no kultūras mantojuma nozarēm līdz radošajām industrijām). Līdz ar to ir nepieciešams vienlīdz plašs politikas instrumentu spektrs, kas nodrošina visu kultūras apakšnozaru ilgtspēju un attīstību. Šajā rīcības virzienā atspoguļoti arī ar profesionālās mākslas attīstību saistītie problēmjautājumi.

Kā sasniedzamais politikas rezultāts ir definēts “Nodrošināti priekšnoteikumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējai un attīstībai”, kas ir pietiekami plašs un sazarots, kā arī atkarīgs no kultūras ekosistēmas plašā tvēruma un dažādajām apakšnozarēm, tāpēc nav iespējams novērtēt tā īstenošanas pakāpi. No plānotajiem četriem rezultatīvajiem rādītājiem tikai par vienu ir pieejami dati starpposma izvērtējuma brīdī. Vienlaikus jāatzīmē, ka šie rezultatīvie rādītāji neatspoguļo visu rīcības virziena daudzveidību. Rekomendējam papildināt rezultatīvos rādītājus par profesionālās mākslas nodrošināšanā iesaistītajām pusēm un datiem par to aktivitāti (aptverot galvenos spēlētājus valsts, pašvaldību un nevalstiskajā sektorā). Ieteicams izskatīt iespēju rezultatīvajos rādītājos iekļaut datus par kultūras un radošajā sektorā nodarbināto atalgojumu; infrastruktūrā ieguldīto finansējumu un NVO sektoram sniegto ilgtermiņa atbalstu (KM noslēgtie līdzdarbības līgumi/finansējums; VKKF finansējums nozaru nevalstiskā sektora ilgtermiņa atbalstam). Rekomendējam izskatīt iespēju nodrošināt ciešāku sasaisti starp finanšu instrumentiem un horizontālajām prioritātēm (piemēram, finansēšanas līgumos ar valsts kapitālsabiedrībām, līdzdarbības līgumos ar NVO, VKKF prioritātēs vai tml.). Informantu skatījumā pēdējos gados ir aktualizējušies un turpmāk būtu aktualizējami šādi horizontālie jautājumi: infrastruktūras un pakalpojumu pieklūstamība; sociālā iekļaušana; klimata pārmaiņas un to seku mazināšana.

Pamatnostādnes nesniedz skaidru definīciju, kas ir “profesionālā māksla” un kas ir “radošās industrijas”; definīcijas nav pietiekami precīzas, lai nošķirtu, par kādiem kultūras procesiem ir runa. Līdz ar to neskaidri izvērsti ir arī ar šīm jomām saistītie uzdevumi, tie pārklājas ar citiem uzdevumiem. Vēl vairāk uzdevumu izpildi apgrūtina arī datu uzkrāšanas problemātika. Par nepieciešamību pilnveidot datu apkopošanu par profesionālās teātra un mūzikas mākslas jomas nevalstiskā sektora dalībniekiem savos ziņojumos vairākkārt ir norādījusi arī Valsts kontrole. Šī jautājuma risināšana ir aizsākta, bet noteikti turpināma nākamajos gados.

Attiecībā uz radošo industriju attīstību ieteikums būtu precīzāk definēt šī uzdevuma risināmos jautājumus, jo daļa no Pamatnostādnēs minētajiem jautājumiem ir zaudējuši aktualitāti – piemēram, Covid-19 seku pārvarēšana. Savukārt “konkurētspējas stiprināšana un atbalsts eksportam” tik pat attiecināms uz iepriekšējo uzdevumu “Stiprināt kultūras un radošo nozaru eksportspēju un starptautisko atpazīstamību Latvijas tēla veidošanā”.

Veikt ieguldījumus kultūras un radošo nozaru infrastruktūrā – aktuāls uzdevums, īpaši nozīmīgi ir piesaistīt ārējo finansējumu (ES fondu līdzekļus) šī uzdevuma īstenošanai, kā prioritāti izvirzot iesāktos projektus. LKA mājvietas – starpdisciplināra izglītības, kultūras un radošo industriju atbalsta centra “TabFab” pārbūve, nacionālā akustiskā koncertzāle un laikmetīgās mākslas muzejs – joprojām ir aktuāli risināmi jautājumi.

Valsts budžeta ietvaros materiāltehniskā bāze valsts institūcijām tiek papildināta pakāpeniski. Iespējamo budžeta samazinājumu kontekstā šādas izmaksas zaudē aktualitāti, izpētes rezultātā neizdevās konstatēt konsekvētu un sistēmisku pieeju šo jautājumu risināšanai.

Atalgojums un ieņēmumi kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem joprojām aktuāla problēma, jāturpina arī kultūras izglītības interešu pārstāvība sarunās ar IZM. Vienlaikus ilgstoši neatrisināts ir jautājums par pašvaldību kultūras iestāžu darbinieku atalgojumu – ne visas pašvaldības ir spējušas sekot valsts sektora iniciatīvai kultūras organizāciju darbinieku atalgojuma paaugstināšanā un vienādas kvalifikācijas speciālistu atalgojums dažādās pašvaldībās, tostarp pašvaldību muzejos, bibliotēkās un kultūras centros, var būtiski atšķirties, kopumā atpaliekot no vidējā atalgojuma publiskajā sektorā. Šī jautājuma turpmākā risināšanā nav iezīmēti skaidri scenāriji. Nepieciešams turpināt pārstāvēt nozarē nodarbināto intereses, tai skaitā, radošo profesionāļu un pašnodarbināto intereses, mazinot nedrošo nodarbinātību.

Kino jomas starptautiskajiem panākumiem tiek piedēvēta plašāka ietekme uz Latvijas kultūras attīstību un starptautisko atpazīstamību. Iespējams, nepieciešams stratēģisks izvērtējums un rīcība, kā šo veiksmes stāstu izmantot tālāk Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšanā plašāk.

5.5. Kultūra un izglītība

Rīcības virziena “Kultūra un izglītība” definētais sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme”, un tas ir strukturēts piecos uzdevumos. Pirmie trīs uzdevumi atspoguļo trīs pakāpju kultūrizglītības sistēmu – profesionālās ievirzes kultūrizglītība, profesionālā vidējā izglītība un augstākā izglītība un pētniecība; savukārt ceturtais uzdevums pievēršas jautājumiem par profesionālās pilnveides, kvalifikācijas iegūšanas un tālākizglītības iespējām kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem, bet piektais – ieguldījumiem vispārējās izglītības procesā kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā attīstīšanai, kur nozīmīgākā aktivitāte ir kultūrizglītības programma “Latvijas skolas soma”.

5.5.1. Rīcības virziena uzdevumu raksturojums

Kopumā 2022.–2024. gada periodā notikušas būtiskas pārmaiņas kultūrizglītībā visos līmeņos, par ko liecina būtiskas izmaiņas vairākos normatīvajos aktos. Rīcības virziena uzdevumi ir strukturēti atbilstoši izglītības līmeņiem, kur katrā no tiem Kultūras ministrijai ir atšķirīgs pārvaldības kompetences līmenis. Sakārtoti nozares pārvaldības jautājumi – stiprināta KM loma politikas veidošanā, strukturāli pārdalot atbildību starp KM un LNKČ; turpināts pilnveidot KM pakļautības izglītības iestāžu tīklu. Tā kā daudzi jautājumi tiek risināti starpinstitucionālā sadarbībā, nozīmīga ir KM pārstāvju klātbūtne starpministriju darba grupās, kā arī darbs pie normatīvo aktu izstrādes un kultūras nozares interešu pārstāvēšanas normatīvā regulējumā, kas attiecas ne tikai uz kultūrizglītības jomu, izstrādē. Palielinājusies nozares konsultatīvo padomju, īpaši Kultūrizglītības padomes, loma nozare attīstībā. Kā aktuāls risināmais jautājums šajos gados izceļams pedagogu darba samaksas jautājums – kultūrizglītības skolu un augstskolu darbinieku atalgojuma problēmas tika aktualizētas līdzās pārējo pedagogu darba samaksas un slodžu plānošanai. Pastiprināta sadarbība notikusi ar EM par darba tirgus pieprasījuma identificēšanu un plānošanu. Pamatnostādņu īstenošanas nākamajos trīs gados (2025.–2027.) turpināsies darbs pie finansēšanas modeļa maiņas profesionālās izglītības un augstākās izglītības līmeņos.

Kultūrizglītības jomu būtiski ietekmē tāds ārējais faktors kā pārmaiņas vispārizglītojošo skolu tīklā, kā arī demogrāfijas tendences, arvien samazinoties izglītojamo skaitam. Tas prasa salāgot profesionālās ievirzes kultūrizglītības programmas ar vispārējās izglītības līmeņiem un piemēroties pārmaiņām skolu tīklā. Tāpat nākamajos plānošanas perioda gados nozīmīgi būtu pastiprinātu uzmanību pievērst mūžizglītības un tālākizglītības programmu izveidei, to līdzfinansējumam, kvalitātes kontrolei, kā arī kvalifikācijas ieguves iespējām.

5.5.1.1. Stiprināt profesionālās ievirzes izglītību.

Šis uzdevums attiecas uz pirmo no trīs kultūras un radošo industriju jomas izglītības pakāpēm – profesionālās ievirzes izglītību. Pamatnostādnēs uzsvērts, ka “lai augstākās izglītības pakāpes programmās izglītību iegūtu kultūras un radošo nozaru attīstībai nepieciešamais izglītojamo skaits, sākotnējās izglītības pakāpēs jāiesaista liels skaits izglītojamo, lai savlaicīgi atklātu potenciālos talantus”. Tāpat minēti citi iemesli, kādēļ ieguldījumi profesionālās ievirzes kultūrizglītībā ir nozīmīgi: jo šī izglītība veido topošos profesionāļus citās ar mūziku, deju un vizuālo mākslu saistītās profesijās; nākotnes kultūras piedāvājuma patērētājus; attīsta radošumu, augstu precizitāti un disciplinētību, iegūtās kompetences izmantojot gan iegūtajā specialitātē, gan radniecīgās nozarēs un citās specialitātēs. Saskaņā ar LNKČ informāciju⁸⁹ 2024./2025. mācību gadā (dati uz 01.09.2024.) 145 pašvaldību un privātas izglītības iestādes īstenoja profesionālās ievirzes mūzikas, mākslas un dejas izglītības programmas mūzikā, mākslā un dejā.

Attiecībā uz kultūrizglītības trīs līmeņu pēctecības nodrošināšanu, eksperti apliecina, ka šī sasaiste ir joprojām būtiska un nodrošina audzēkņiem sagatavotību, kas nepieciešama, lai varētu pilnvērtīgi

⁸⁹ <https://www.lnkc.gov.lv/lv/izglitibas-iestazu-kontakti>

mācīties augstskolā, piemēram, mūzikas jomā. Vienlaikus informanti norāda uz izaicinājumiem, kas ir tieši profesionālās ievirzes izglītības līmenī – lai prasības nebūtu pārāk zemas (un attiecīgi nodrošinātu atbilstošu sagatavotības līmeni pārejai nākamajā pakāpē) vai pārāk augstas (kas demotivētu tos audzēkņus, kas nevēlas turpināt izglītību nākamajā līmenī). Vizuāli plastiskās mākslas programmās būtiski ir nodrošināt priekšzināšanas, lai tālāk audzēknis var izvēlēties kvalifikāciju, ko vēlas apgūt.

Pārskata periodā notikušas pārmaiņas normatīvajā regulējumā – Profesionālās izglītības likumā⁹⁰, kas noteica, ka izglītības iestāžu īstenotajām izglītības programmām jāatbilst vienotam profesionālās ievirzes standartam, kas tika atbilstoši nostiprināts MK noteikumos Nr. 762 "Noteikumi par valsts profesionālās ievirzes izglītības standartu mākslu jomā"⁹¹.

2023. un 2024. gadā veikti grozījumi MK 27.12.2011. noteikumos Nr.1035 „Kārtība, kādā valsts finansē profesionālās ievirzes mākslas, mūzikas un dejas izglītības programmas”⁹². Saskaņā ar 2023. gada KM pārskatu⁹³, veikts darbs pie LNKC iekšējo noteikumu izstrādes par profesionālās ievirzes īstenošanas nosacījumiem un mācību plānu paraugiem, kā arī izveidotas darba grupas, aktualizējot vai izstrādājot jaunu profesionālās ievirzes izglītības mācību priekšmetu vadlīnijas un noslēguma prasības, nodrošinot izglītības pēctecību un veiksmīgu profesionālās ievirzes izglītības standarta ieviešanu un jaunu mācību priekšmetu ietveršanu profesionālās ievirzes programmu mācību plānos.

Kopumā eksperti secina, ka šajā posmā vairākās jomās (dejas, mākslu jomā) ir veikts nozīmīgs darbs pie programmu pēctecības sakārtošanas, stiprinot strukturētu izglītību ar noteiktiem nosacījumiem.

Skolu tīkla sakārtošana notikusi vairāk juridiskā līmenī – nav mainījies programmu īstenošanas vietu skaits, bet juridisko vienību skaits, apvienojot mūzikas un mākslas skolas. Šīs pārmaiņas saistās, kā arī turpmākajos gados saistīsies ar vispārējās izglītības skolu tīkla dinamiku un skolu skaita samazināšanos.

5.5.1.2. Stiprināt profesionālo vidējo izglītību

Valsts kontroles ziņojums 2020. gadā “Profesionālās vidējās kultūrizglītības organizācija – vai pilnveidojama?” līcis pamatu pārmaiņām profesionālajā vidējā izglītībā laika periodā no 2022. līdz 2024. gadam.

Saskaņā ar LNKC informāciju⁹⁴ profesionālās vidējās izglītības programmas mākslu jomā īsteno deviņas KM padotības izglītības iestādes, trīs pašvaldību padotības izglītības iestādes, 10 IZM padotības iestādes, kā arī vēl divas citu juridisku vai fizisku personu padotības iestādes.

Pārskata periodā notikušas pārmaiņas gan KM pakļautībā esošo skolu juridiskajā statusā un skaitā. 2022. gada grozījumi⁹⁵ Profesionālās izglītības likumā noteica profesionālās izglītības iestāžu statusu un nosaukumus atbilstoši profesionālās izglītības iestādē iegūstamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai: 1) tehnikums; 2) mākslu izglītības kompetences centrs; 3) profesionālā vidusskola; 4) profesionālās tālākizglītības centrs; 5) koledža. Mākslu izglītības kompetences centrs ir profesionālās vidējās izglītības iestāde, kura izglītības tematiskajā jomā "Mākslas" un ar to saistītajās jomās īsteno profesionālās vidējās izglītības programmas un profesionālās tālākizglītības programmas, kas dod iespēju iegūt trešā un ceturtā līmeņa profesionālo kvalifikāciju. Pēc 10 KM padotības profesionālās vidējās izglītības iestāžu izvērtējuma tika noteikts, ka turpmāk no tām 4 iestādes būs ar mākslu izglītības kompetences centra (MIKC) statusu un 6 – ar profesionālās vidusskolas statusu, kā arī tika nolemts uzsākt Jāņa Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskolas un Rēzeknes Mākslas un dizaina vidusskolas reorganizāciju un apvienošanu, ar nodomu vēlāk iegūt MIKC statusu. Attiecīgi 2023. gadā uzsāka darboties reorganizētā Latgales mūzikas un mākslas vidusskola MIKC statusā. Pašlaik

⁹⁰ <https://likumi.lv/ta/id/20244-profesionalas-izglitiba-likums>

⁹¹ MK 2023. gada 19. decembra noteikumi Nr. 762 "Noteikumi par valsts profesionālās ievirzes izglītības standartu mākslu jomā". <https://likumi.lv/ta/id/348508-noteikumi-par-valsts-profesionalas-ievirzes-izglitiba-standartu-makslu-joma>

⁹² <https://likumi.lv/ta/id/242201-kartiba-kada-valsts-finance-profesionalas-ievirzes-makslas-muzikas-un-dejas-izglitiba-programmas>

⁹³ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2024. Gada publiskais pārskats 2023. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/gada-parskati>

⁹⁴ <https://www.lnkc.gov.lv/lv/izglitiba-iestazu-kontakti>

⁹⁵ <https://likumi.lv/ta/id/330784-grozijumi-profesionalas-izglitiba-likuma>

kopumā ir 9 profesionālās vidējās izglītības iestādes (tostarp 5 profesionālās izglītības kompetences centri).

Pārskata periodā pabeigti MIKC infrastruktūras un mācību vides modernizācijas projekti, izmantojot 2014.–2020. gada ES fondu finansējumu (SAM 8.1.3.), modernizēta MIKC Nacionālā Mākslu vidusskola, MIKC Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola, MIKC Ventspils Mūzikas vidusskola un MIKC Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola mācību vide⁹⁶.

Ekspertu sniegtā informācija liecina, ka nepieciešams turpināt infrastruktūras sakārtošanu, jo īpaši attiecībā uz dienesta viesnīcu modernizēšanu. Tāpat nākamajos trīs gados tiks turpināta dalība darba starpinstitūciju darba grupās, lai pilnveidotu profesionālās izglītības finansēšanas modeli un turpinātu salāgot izglītības procesus ar darba tirgus vajadzībām.

5.5.1.3. Stiprināt augstāko izglītību un pētniecību

Augstākās izglītības jomā pārskata periodā notikušas būtiskas izmaiņas, kas ir tieši skārušas arī KM pārraudzībā esošās augstskolas: LKA, LMA un JVLMA.

Jau 2021. gadā Augstskolu likumā⁹⁷ notika grozījumi, nosakot augstskolu tipoloģiju un stratēģisko specializāciju. Atsevišķi izdalītas mākslu un kultūras universitātes – augstākās izglītības, zinātnes un kultūras institūcijas, kuras atbilstoši valsts augstākās izglītības standartam īsteno bakalaura un maģistra studiju programmas izglītības tematiskajā jomā "Mākslas". Tāpat likumā noteikts, ka mākslu un kultūras universitātes var īstenot profesionālā doktora studiju programmas mākslās – 2021. gadā tika uzņemti studenti JVLMA, LKA un LMA kopīgajā profesionālajā doktora studiju programmā mākslās "Mākslas". Līdz ar to pārskata periodā notika šīs programmas attīstība, testēšana un pirmie aizstāvētie darbi. Tāpat likuma grozījumi būtiski mainīja augstskolu iekšējās pārvaldības modeli – darbu uzsāka augstskolu padomes. Saskaņā ar likumu mākslu un kultūras universitātes padomi veido pieci locekļi; pēc atlases procedūras noslēgšanās, padomes darbu uzsāka 2022. gadā⁹⁸.

Izmaiņas Zinātniskās darbības likumā⁹⁹ deva iespēju ministrijām īstenot valsts pētījumu programmas (VPP). Pirmā KM finansētā VPP "Latvijas kultūra – resurss valsts attīstībai" tika īstenota no 2020. līdz 2022. gadam, bet otrās programmas īstenošana norit no 2023. līdz 2026. gadam.

2024. gadā LKA un Latvijas Kultūras koledža (LKK) parakstīja savstarpēju vienošanos par projekta "Latvijas Kultūras akadēmijas un Latvijas Kultūras koledžas konsolidācija un attīstība" īstenošanu – pēc strukturālo pārmaiņu ieviešanas laika posmā līdz 2026. gada 31. maijam LKK vairs nepastāvēs kā juridiska persona.

Nozīmīgi procesi skar arī augstskolu infrastruktūras attīstību. LKA infrastruktūras attīstībai nozīmīgs bijis "TabFab" radošā kvartāla rekonstrukcijas un attīstības procesi, kā rezultātā tika pārbūvētas ēkas un pielāgotas telpas LKA Nacionālās Filmu skolas vajadzībām un izveidota "Gara māja" – zinātnes un Tālākizglītības centra vajadzībām. 2022. gadā LMA uzsākusi darbību tās vajadzībām nodotajā ēkā Rīgā, Kronvalda bulvārī 4, kā arī 2024. gadā Rīgā, A. Briāna ielā 13, tika atklāta "Riga Makerspace" moderna prototipēšanas darbnīca.

Kopš 2024. gada uzsākta augstskolu institucionālā finansējuma modeļa ieviešana, tostarp īstenojot pilotprojektus. No KM pārraudzības augstskolām pirmā šī modeļa ieviešanu uzsāka LKA. KM arī radusi iespēju līdzfinansēt Eiropas universitāšu projektus, kuros iesaistās Latvijas mākslu un kultūras universitātes.

Nākamajos gados plānots turpināt pilnveidot augstskolu pārvaldību (iespējams – samazināt padomes locekļu skaitu; īstenojot institucionālā finansējuma modeļa ieviešanu); gaidāmi arī grozījumi un precizējumi likumā par doktorantūru īstenošanu.

⁹⁶ Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2024. Gada publiskais pārskats 2023. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/gada-parskati>

⁹⁷ <https://likumi.lv/ta/id/37967-augstskolu-likums>

⁹⁸ MK 03.05.2022. rīkojums Nr.296 "Par Ministru kabineta virzītu Latvijas Kultūras akadēmijas padomes locekļu apstiprināšanu"; MK 03.05.2022. rīkojums Nr.297 "Par Ministru kabineta virzītu Latvijas Mākslas akadēmijas padomes locekļu apstiprināšanu"; MK 03.05.2022. rīkojums Nr.298 "Par Ministru kabineta virzītu Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas padomes locekļu apstiprināšanu"

⁹⁹ <https://likumi.lv/ta/id/107337-zinatniskas-darbibas-likums>

Tāpat tiks turpināts strādāt pie mākslu un kultūras universitāšu interešu aizstāvības, integrējot normatīvajā regulējumā, struktūrfondu formulējumos u.tml. specifiskās prasības un sasniedzamos rezultātos rādītājus, kas atbilst jomas specifikai.

5.5.1.4. Nodrošināt profesionālās pilnveides, kvalifikācijas iegūšanas un tālākizglītības iespējas kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem

Kultūras un radošo nozaru procesu kvalitātes nodrošināšanai būtiska loma ir tajās nodarbināto mūžizglītības iespējām, proti, iespējām nepārtraukti profesionāli pilnveidoties un uzlabot savas prasmes un zināšanas, tostarp digitālās prasmes, līderības prasmes un prasmes darbā ar dažādām kultūras pakalpojumu mērķauditorijām. Pamatnostādnēs kā problemātika iezīmēta nozaru speciālistu profesionālās pilnveides un tālākizglītības piedāvājuma sadrumstalotība un lielais skaits dažādu spēlētāju, kas šo piedāvājumu veido gan atsevišķi, gan savstarpējā sadarbībā. Izvērtējuma ietvaros veiktajās intervijās informanti apliecina, ka šī piedāvājuma un dažādu iesaistītu pušu daudzveidība ir vēl vairāk pieaugusi pēdējos gados. Izglītības iespējas kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem nodrošina gan KM padotībā vai pārraudzībā esošās institūcijas, kā īpaši aktīvas jāizceļ augstskolas un LKK, LNB, LNKC. Ekspertu skatījumā nozīmīgi attīstīties ir LKA Tālākizglītības centra sniegtais piedāvājums, kā arī visu iesaistīto institūciju darbības intensitāte, piedāvājot dažādas uz mūžizglītību vērstas aktivitātes. Par to liecina arī liels rezultatīvo rādītāju pieaugums (salīdzinot ar plānoto).

2024. gadā apstiprināti MK noteikumi Nr. 110 par valsts profesionālās tālākizglītības un profesionālās pilnveides izglītības standartu¹⁰⁰, kas precīzāk nosaka izglītības tematiskās jomas "Mākslās" izglītības tālākizglītības programmu īstenošanas ilgumu un stundu skaitu, ievērojot jomas specifiku. Līdz ar to ir paredzēts arī, ka KM padotībā esošās profesionālās vidusskolas un MIKC arvien vairāk iesaistīties šāda piedāvājuma veidošanā. Tomēr šī piedāvājuma veiksmīgu īstenošanu ekspertu skatījumā apgrūtina pedagogu noslodzes jautājums un programmu lielās izmaksas, jo vairākas programmas vērstas uz tehnoloģiju izmantošanu. Līdz ar to aktuāls ir līdzfinansējuma jautājums (līdzīgi kā pārskata periodā šādas mācības tika līdzfinansētas tika ES struktūrfondu darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" prioritārā virziena "Izglītība, prasmes un mūžizglītība" 8.4.1. specifisko atbalsta mērķa "Pilnveidot nodarbināto personu profesionālo kompetenci" ietvaros), kam jāpievērš uzmanība nākamajos gados.

Savukārt ES mērogā aktualizētais mikrokvalifikāciju jautājums pagaidām nav nostiprināts ne normatīvajā regulējumā, ne praksē, un atsevišķas kultūras jomas organizācijas tikai vēl plāno savu darbību, lai piedāvātu šādas izglītības un kvalifikācijas iespējas.

Sarunās ar ekspertiem netika īpaši izcelti vairāki jautājumi, kas akcentēti Pamatnostādnēs, proti, pārkvalifikācijas iespēju plašāka pieejamība, kultūras un radošo nozaru speciālistu iespējas iegūt un attīstīt pedagoģiskās kompetences, tādējādi plašāk iesaistot nozares speciālistus kultūrizglītības darbā. Pēdējā laikā aktualizēts jautājums par mūzikas pedagogu sagatavošanu, kuru risinot, profesionālās vidējās izglītības programmās mūzikas jomā pakāpeniski tiek ietverts mācību priekšmets "Pedagoģijas pamati", lai sniegtu ieskatu pedagoga profesijā, ieinteresētu un sniegtu pamatzināšanas pedagoģijā un mūzikas mācīšanas metodikā.

Savukārt kultūras mantojuma saglabāšanai ir nozīmīgi speciālisti dažādās amatniecības jomās un restaurācijas nozarē. Šiem jautājumiem būtu jāpievērš uzmanība nākamajos trīs gados.

5.5.1.5. Sniegt ieguldījumu vispārējās izglītības procesā kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā attīstīšanai

Ārpus kultūrizglītības sistēmas būtiska nozīme bērnu un jauniešu vispusīgai attīstībā ir arī kultūras komponentei vispārējās izglītības procesā, kas sniedz zināšanas un prasmes kultūras un mākslu jomā (tostarp mūzikā, mākslā, dejā, dizainā un citās jomās), veicina kultūras izpratni un pašizpausmi mākslā, radošo domāšanu un personības daudzpusīgu attīstību. Pamatnostādnes pievērš uzmanību

¹⁰⁰ <https://likumi.lv/ta/id/349948-noteikumi-par-valsts-profesionalas-talakizglitibas-un-profesionalas-pilnveides-izglitibas-standartu%C2%A0>

vairākiem veidiem, kā var veicināt bērnu un jauniešu kultūrpratību – interešu izglītība, kas vienlaikus sniedz ieguldījumu arī Dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšanā; pasākumi, kas ir saistīti ar Latvijas kultūras kanona popularizēšanu; lasīšanas veicināšanas aktivitātes; kā arī kultūrizglītības programma „Latvijas skolas soma”, kas vispārējās un profesionālās izglītības ietvaros veicina skolēnu mācīšanās pieredzes paplašināšanu, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā lietpratības attīstību un pilsonisko līdzdalību.

Ekspertu skatījumā kultūrizglītības programma “Latvijas skolas soma” sniedz nozīmīgu ieguldījumu šī uzdevuma īstenošanā, kā arī kopējā kultūras pieejamības nodrošināšanā. Programmas īstenošanu skatījumā galvenais fokuss pēdējos gados ir bijis vērsts uz kultūras piedāvājuma kvalitātes nodrošināšanu un metodisko atbalstu visām iesaistītajām pusēm (pedagogiem un kultūras norišu veidotājiem). 2024. gadā sadarbībā ar Izglītības Attīstības centru (IAC) tika izveidota un īstenota pedagogu profesionālās kompetences pilnveides programma “Kultūras norises kā mācīšanās resurss mācību un audzināšanas darbā”, ko līdz 2025. gada maijam absolvējuši 212 pedagogi, bet kas finansējuma trūkuma dēļ tika apturēta. Saskaņā ar LNKC sniegto informāciju katrā mācību semestrī programma aptver vairāk nekā 230 000 Latvijas bērnu un jauniešu jeb visus skolēnus, kas klātienē apgūst pamata un vidējās vispārējās un profesionālās izglītības programmas (aptverti 98% skolēnu). 2023./2024. mācību gadā kopumā apmeklētas 12 404 kultūras norises, no kurām ap 97% klātienē, ap 3% digitāli (tiešsaistē vai ierakstu veidā).

Ekspertu skatījumā programmai ir vēl līdz galam neizmantots potenciāls dažādu mērķgrupu integrācijā, labbūtības jautājumu risināšana, izpratnes par STEM veicināšanā. Nākamajos gados pastiprināta uzmanība tiks pievērsta kultūras norisēm, kas veicina pilsonisko līdzdalību (ES fondu SAM 4.2.3.3. pasākuma “Pilsonisko līdzdalību veicinošu kultūras pakalpojumu pieejamības veicināšana” īstenošana). Būtiski pastiprinātu uzmanību pievērst starpministriju sadarbībai.

Kultūrizglītības programmas “Latvijas skolas soma” īstenošanu nodrošina LNKC sadarbībā ar pašvaldībām, izglītības iestādēm un kultūras organizācijām. Informanti uzsver LNB nozīmīgo lomu šī uzdevuma īstenošanā – gan lasīšanas veicināšanas aktivitāšu, gan skolu un plašākas sabiedrības iesaistē Latvijas kultūras kanona vērtību izpratnē un popularizēšanā, tostarp īstenojot aktivitātes dažādu grupu iesaistei – trešo valstu pilsoņiem, senioriem, ukraiņiem.

5.5.2. Rezultatīvo rādītāju novērtējums

Būtiski lielāks nekā plānots ir “Mūžizglītības, tostarp tālākizglītības un profesionālās pilnveides, programmu apguvušo skaits” (plānots – 800, izpildīts 1880). Saskaņā ar informantu sniegto informāciju pārskata periodā ir būtiski pieaugusi aktivitāte mūžizglītības jomā.

Tabula 9. 5. rīcības virziena rezultatīvo rādītāju izpilde 2024.g.

Virš plānotā		Zem plānotā		Sasniegts plānotajā apmērā	Nav nosakāms/ Nav datu	
Rezultatīvais rādītājs	Bāzes vērtība (2019)	2024 plāns	2024 izpilde	2027 plāns	Datu pase	Piezīmes
Profesionālās ievirzes izglītības programmu audzēkņu procentuālā attiecība pret izglītojamo skaitu vispārējās izglītības pamatizglītības programmās	15,2 (2020)	15,2	15,27	15,2	Profesionālās ievirzes kultūrizglītības programmu audzēkņu skaits pret izglītojamo skaitu vispārējās izglītības pamatizglītības programmās, %. Datu avots: Valsts izglītības informācijas sistēma.	
Profesionālās vidējās kultūrizglītības	393	395	492	397	Profesionālās vidējās kultūrizglītības programmu absolventu skaits KM	2024.g. KM izglītības iestādēs absolventu skaits – 412, KM finansētajās

programmu absolventu skaits KM dibinātajās un pašvaldību profesionālajās vidējās izglītības iestādēs, kuras finansē KM					dibinātajās un pašvaldību profesionālajās vidējās izglītības iestādēs, kuras finansē KM. Datu avots: Valsts izglītības informācijas sistēma.	pašvaldību izglītības iestādēs – 80.
Absolventu skaits KM dibinātajās augstskolās	577	580	537	583	Absolventu skaits Kultūras ministrijas dibinātajās augstskolās pārskata gadā. Datu avots: KM.	Skaitu ietekmē demogrāfiskā stāvokļa izmaiņas: 22-28 g. vecuma grupā, kas ir apm.58% no visiem absolventiem, 2024.g. LV ir par 22% mazāk iedzīvotāju nekā 2019.g.
Programmas „Latvijas skolas soma” pasākumu skaits	14 123	14000	13824	14000	Programmas “Latvijas skolas soma” pasākumu skaits gadā. Datu avots: LNKC.	Palielinoties izmaksām, 2024.g. norišu skaits nedaudz samazinājies, vienlaikus tas nav ietekmējis augstu unikālo apmeklētāju skaita sasniegšanu (2019.g. programmā iesaistīti 231922 izglītojamie, 2024.g. – 241263).
Mūžizglītības, tostarp tālākizglītības un profesionālās pilnveides, programmu apguvušo skaits	754	800	1880	850	Dati ietver mūžizglītības, tostarp tālākizglītības un profesionālās pilnveides, programmu apguvušo skaitu. Datu avots: KM dati (LNKC, LNB, LKA, LKK, JVLMA, LMA, KM PIKC programmās izsniegtie diplomi).	
Piesaistīto pētniecības un radoši māksliniecisko projektu skaits (gadā) KM dibinātajās augstskolās	151	160	167	170	Dati ietver piesaistīto pētniecības un radoši māksliniecisko projektu skaitu gadā KM dibinātajās augstskolās. Datu avots: NZDIS datu bāze (LKA, JVLMA, LMA).	Dati par 2024.g. vēl nav pieejami.

5.5.3. Iesaistīto pušu novērtējums

Pamatnostādnēs kā galvenās atbildīgās institūcijas 5. rīcības virziena izpildē minētas: KM; konkrēti – LNKC, trīs mākslu un kultūras universitātes (LKA un tās struktūrvienība LKK, JVLMA, LMA) un LNB. Kā līdzatbildīgās institūcijas minētas pašvaldības un IZM – galvenokārt kā izglītības iestāžu un zinātnisko institūciju dibinātāji un /vai finansētāji, kā arī sadarbības partneri saistībā ar mūžizglītības un ar vispārējās izglītības aktivitātēm.

Nozares politiku veido Kultūras ministrija, tās īstenošanu koordinē un vada Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Pārskata periodā KM Kultūrpolitikas departamentā tika izveidota KM Kultūrizglītības nodaļa, kas atbild par politikas izstrādi dažādos kultūrizglītības līmeņos. Savukārt tiešās pārvaldes iestādē – Latvijas Nacionālais kultūras centrs (LNKC) ir Kultūrizglītības nodaļa, kas nodrošina politikas īstenošanu, kā arī atsevišķa kultūrizglītības programmas “Latvijas skolas soma” nodaļa, kas nodrošina šīs programmas īstenošanu saskaņā ar 5. uzdevumu.

Pārskata periodā notikušas izmaiņas arī konsultatīvajās padomēs. Nozares konsultatīvo funkciju izpilda Kultūrizglītības padome un Profesionālās ievirzes izglītības iestāžu direktoru padome (abas

darbojas pie LNKČ). Kultūrizglītības padome 2022. gadā tika izveidota jaunā sastāvā uz jauna nolikuma pamata kā kultūras un radošo industriju sektora nozaru ekspertu padome (saskaņā ar grozījumiem Profesionālās izglītības likumā), iesaistos nozares pārstāvjus, KM konsultatīvo padomju pārstāvjus, darba devēju un darba ņēmēju organizācijas, Izglītības un zinātnes ministriju. Šīs padomes nolikums apstiprināts Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomes (PINTSA) 08.06.2022. sēdē. Nolikumā ir iekļauts uzdevums sniegt priekšlikumus un saskaņot audzēkņu skaitu (uzņemšanu) izglītības iestādēs kultūras un radošo industriju jomā profesionālās vidējās izglītības līmenī. Kultūrizglītības padome ir viena no nozaru ekspertu padomēm, kuras darbu koordinē LNKČ.

Savukārt 2024. gadā pie KM izveidota Mākslu un kultūras universitāšu sadarbības padome. Mākslu un kultūras universitāšu padomes uzdevumi ir izvērtēt KM augstskolu stratēģiskās attīstības perspektīvas kultūrpolitikas, izglītības un sociālekonomiskās attīstības kontekstā, analizēt kultūras un radošo industriju nozarēs un ar tām saistītajās jomās notiekošos procesus, identificēt problēmas un to iespējamās risinājumus.

Ekspertu skatījumā pēdējos gados ir ciešāka sadarbība veidojusies ar Ekonomikas ministriju un citiem nozares pārstājiem, lai precīzāk definētu un reaģētu uz darba tirgus vajadzībām kultūrizglītībā.

Būtiski atzīmē, ka mākslu jomu programmas īsteno ne tikai KM dibinātās izglītības iestādes, bet arī IZM, kā arī pašvaldību un privātās skolas.

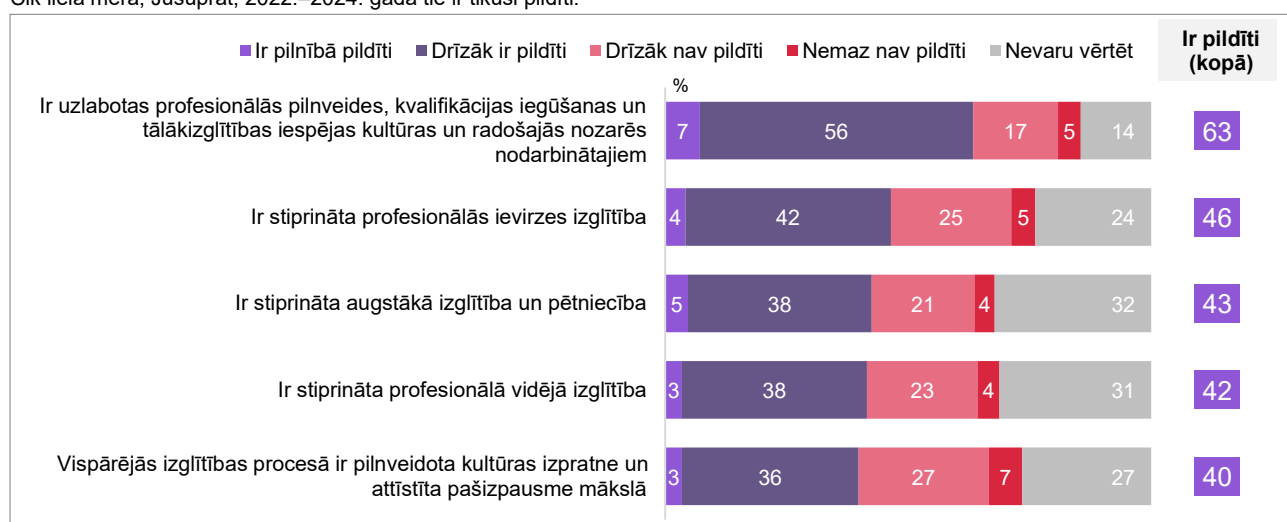
5.5.4. Mērķa grupu viedokļa analīze

Šajā rīcības virzienā izteikti pozitīvi vērtēti tikai viena uzdevuma izpildē: ir uzlabotas profesionālās pilnveides, kvalifikācijas iegūšanas un tālākizglītības iespējas kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem (63 % novērtējuši, ka šis uzdevums ir pildīts, 22 %, ka nav pildīts). Visu pārējo uzdevumu gadījumos vismaz katrs ceturtais respondents sniedzis vērtējumu, ka tie drīzāk vai nemaz nav pildīti. Vienlaikus jāuzsver, ka pozitīvo vērtējumu īpatsvars arī tajos gadījumos ir lielāks. Salīdzinoši visvairāk kritisko vērtējumu sniegts attiecībā uz vispārējās izglītības procesā pilnveidotu kultūras izpratni un pašizpaušmes mākslā attīstību (kopumā 34 % respondentu vērtējuši, ka šis uzdevums nav pildīts, kamēr 39 %, ka ir pildīts).

Jāpiebilst, ka liela daļa respondentu anketā atzīmējuši, ka konkrētos uzdevumus nevar novērtēt (objektīvu iemeslu dēļ, jo ne visi pārzina konkrētos izglītības aspektus).

Grafiks 10. Kultūrizglītība, talantu attīstība un kultūras klātbūtne izglītības sistēmā

Jautājums aptaujā: RV5. Novērtējiet uzdevumu izpildi, kas saistīti ar kultūrizglītību, talantu attīstību un kultūras klātbūtni izglītības sistēmā. Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tie ir tikuši pildīti.

Tabula 10. Kultūrizglītība, talantu attīstība un kultūras klātbūtne izglītības sistēmā: mērķgrupu dalījumā

Jautājums aptaujā: RV5. Novērtējiet uzdevumu izpildi, kas saistīti ar kultūrizglītību, talantu attīstību un kultūras klātbūtni izglītības sistēmā.

Cik lielā mērā, Jūsaprāt, 2022.–2024. gadā tie ir tikuši pildīti.

Piezīmes: Attēlotas atbildes 'Drīzāk ir pildīti' + 'Ir pilnībā pildīti'.

*Komerccabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbinātais.

Sa līdzinājumā ar visiem respondentiem, iezīmējas augstāki zemāki rādītāji Kol %	Visi respondenti	Organizācijas/ uzņēmuma juridiskais statuss				Organizācijas/ uzņēmuma veids						Reģions					Darbības līmenis			
		Valsts iestāde / kapitālsabiedrība	Pašvaldības iestāde / kapitālsabiedrība	Biedrība, nodibinājums	Komerccabiedrība*	Bibliotēka	Koncertorganizācija	Kultūras centrs	Kultūrizglītības iestāde	Muzejs	Teātris	Rīgas	Vidzemes	Kurzemes	Zemgales	Latgales	Valsts līmenī	Reģionālā līmenī	Vietējā līmenī	Starptautiskā līmenī
Ir uzlabotas profesionālās pilnveides, kvalifikācijas iegūšanas un tālākizglītības iespējas kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem	63	62	68	47	38	77	38	65	57	63	71	49	67	61	61	79	53	68	67	41
Ir stiprināta profesionālās ievirzes izglītība	46	51	46	47	38	56	25	50	37	23	57	41	47	41	41	60	47	46	48	26
Ir stiprināta augstākā izglītība un pētniecība	43	44	43	34	38	44	31	43	41	37	57	38	48	39	35	48	40	49	39	37
Ir stiprināta profesionālā vidējā izglītība	42	44	43	31	29	49	25	46	48	17	57	32	45	34	43	51	35	43	43	26
Vispārējās izglītības procesā ir pilnveidota kultūras izpratne un attīstīta pašizpauzme mākslā	40	42	41	28	33	46	25	41	39	34	71	32	36	38	45	53	32	39	43	33

Aptaujas anketā respondenti tika lūgti ierakstīt ieteikumus par to, ko būtu nepieciešams darīt tuvākajos gados, lai pilnveidotu kultūrizglītību, talantu attīstību un kultūras klātbūtni izglītības sistēmā. Respondentu atbildēs uzsvērtā nepieciešamība stiprināt kultūrizglītību visos līmeņos — no pamatzglītības līdz augstskolām — nodrošinot kvalitatīvu pieejamību, profesionālu atbalstu, infrastruktūru un sadarbības platformas. Respondentu sniegtā kritika vērsta pret centralizāciju, sadrumstalotu finansējumu un birokrātiju (aizpildāmo dokumentu apjoms), kas kavē pedagogu darbu un jauniešu iesaisti. Tiek pausta vēlme pēc sabalansētas pieejas, kurā tiek novērtēta arī neformālā izglītība, un kultūra tiek integrēta mācību procesā ar radošām metodēm un pieejamiem resursiem.

1. Infrastruktūra un pieejamība.

- Tiek izcelta materiāli tehniskās bāzes vajā attīstība, īpaši reģionos.
- Ieteikumi:
 - Saglabāt un attīstīt reģionālās izglītības iestādes.
 - Atbalstīt arī bibliotēkas kā vietējos kultūras centrus.

2. Talantu identificēšana un atbalsts.

- Aicinājumi:
 - Izveidot mērķtiecīgas programmas talantu atklāšanai – stipendijas, nometnes, konkursi.
 - Nodrošināt turpmākas izaugsmes iespējas – sadarbība ar meistariem, augstskolām.

3. Skolu un kultūras sadarbība.

- Bieži minēta nepieciešamība paplašināt kultūrizglītības programmu "Latvijas skolas soma" un līdzīgas iniciatīvas.
- Ieteikumi:

- Veidot rezidenču programmas skolās, vieslekcijas, kopprojektus ar māksliniekiem.
- Stiprināt interešu izglītību, arī digitālajā vidē, un nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi neatkarīgi no sociālā un materiālā stāvokļa.

4. Kultūra mācību procesā.

- Ieteikumi:
 - Integrēt kultūras tēmas mācību priekšmetos – vēsturē, literatūrā, sociālajās zinībās.
 - Starpdisciplināru projektu veidošana – piemēram, vēstures apguve caur teātri.
 - Radīt interaktīvus, digitālus mācību materiālus, virtuālās ekskursijas.

5. Pedagogu sagatavošana un profesionālā pilnveide.

- Tiek norādīts uz:
 - Nepietiekamām kvalifikācijas celšanas un profesionālās pilnveides iespējām.
- Ieteikumi:
 - Vairāk piedāvāt profesionālās pilnveides iespējas, kas atbilst pedagogu izglītības vajadzībām.
 - Ieviest pedagoģijas kursus mākslu augstskolās, kas ļautu absolventiem strādāt skolās.

6. Neformālās izglītības atzīšana.

- Ieteikumi:
 - Atzīt neformālo izglītību, novērtēt kolektīvu, amatiermākslas, jauniešu iniciatīvu ieguldījumu.
 - Veidot sertifikācijas mehānismus, portfolio sistēmas skolēnu sasniegumu fiksēšanai ārpus skolas.

Arī šie ieteikumi balstīti respondentu pieredzē un redzējumā. Šo ieteikumu konteksts novērtējumā netika analizēts, jo tas prasītu papildus izpēti.

5.5.5. Resursu izlietojuma novērtējums

Ekspertu skatījumā resursu trūkums kultūrizglītības programmai “Latvijas skolas soma” neļauj īstenot tās pilno potenciālu.

Tāpat eksperti konstatēja nepieciešamību ieguldīt investīcijas infrastruktūrā – augstskolu sakārtošanai (LKA, JVLMA, LMA), profesionālās vidējās izglītības līmenī – dienesta viesnīcu modernizēšanai.

5.5.6. Galvenie secinājumi un rekomendācijas

Rīcības virziena “Kultūra un izglītība” definētais sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme”, un tas ir strukturēts piecos uzdevumos. Pirmie trīs uzdevumi atspoguļo trīs pakāpju kultūrizglītības sistēmu – profesionālas ievirzes kultūrizglītība, profesionālā vidējā izglītība un augstākā izglītība un pētniecība; savukārt ceturtais uzdevums pievēršas jautājumiem par profesionālās pilnveides, kvalifikācijas iegūšanas un tālākizglītības iespējām kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem, bet piektais – ieguldījumiem vispārējās izglītības procesā kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā attīstīšanai, kur nozīmīgākā aktivitāte ir kultūrizglītības programma “Latvijas skolas soma”. Pakārtoti minētajiem uzdevumiem ir arī rezultatīvie rādītāji (kopskaitā seši), kas raksturo visu spektru. Iespējams, jāprecizē uzdevums “Sniegt ieguldījumu vispārējās izglītības procesā kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā attīstīšanai” un/vai ar to saistītie rezultatīvie rādītāji, jo pašlaik dominē kultūrizglītības programmas “Skolas soma” rezultātu novērtējums, lai gan uzdevuma aprakstā minētas arī citas aktivitātes.

Kopumā 2022.–2024. gada periodā notikušas būtiskas pārmaiņas kultūrizglītībā visos līmeņos, par ko liecina būtiskas izmaiņas vairākos normatīvajos aktos. Mainīta tipoloģija gan vidējās profesionālās izglītības līmenī (Profesionālās izglītības likumā noteica profesionālās izglītības iestāžu statusu un nosaukumus atbilstoši profesionālās izglītības iestādē iegūstamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai, atbilstoši kultūrizglītības jomā tie ir mākslu izglītības kompetences centri un profesionālās vidusskolas), gan augstākās izglītības līmenī (Augstskolu likumā atsevišķi izdalītas mākslu un kultūras universitātes).

Sakārtoti nozares pārvaldības jautājumi – stiprināta KM loma politikas veidošanā, strukturāli pārdalot atbildību starp KM un LNK; turpināts pilnveidot KM pakļautības izglītības iestāžu tīklu. Tā kā daudzi jautājumi tiek risināti starpinstitutionālā sadarbībā, nozīmīga ir KM pārstāvju klātbūtne starpministriju darba grupās, kā arī darbs pie normatīvo aktu izstrādes un kultūras nozares interešu pārstāvēniecības normatīvā regulējuma, kas attiecas ne tikai uz kultūrizglītības jomu, izstrādē. Palielinājusies nozares konsultatīvo padomju loma. Kā aktuāls risināmais jautājums šajos gados izceļams pedagogu darba samaksas jautājums – kultūrizglītības skolu un augstskolu darbinieku atalgojuma problēmas tika aktualizētas līdzās pārējo pedagogu darba samaksas un slodžu plānošanai. Pastiprināta sadarbība notikusi ar EM par darba tirgus pieprasījuma identificēšanu un plānošanu.

Pamatnostādņu īstenošanas nākamajos trīs gados (2025.–2027.) turpināsies darbs pie finansēšanas modeļa maiņas profesionālās izglītības un augstākās izglītības līmeņos.

Kultūrizglītības jomu būtiski ietekmē tāds ārējais faktors kā pārmaiņas vispārizglītojošo skolu tīklā, kā arī demogrāfijas tendences, arvien samazinoties izglītojamo skaitam. Tāpat nākamajos plānošanas perioda gados nozīmīgi būtu pastiprinātu uzmanību pievērst mūžizglītības un tālākizglītības programmu izveidei, to līdzfinansējumam, kvalitātes kontrolei, kā arī kvalifikācijas ieguves iespējām.

Ekspertu sniegtā informācija liecina, ka nepieciešams turpināt infrastruktūras sakārtošanu, jo īpaši augstskolām (LKA, JVLMA, LMA), kā arī profesionālajām vidējām izglītības iestādēm un attiecībā uz dienesta viesnīcu modernizēšanu.

Nākamajos gados plānots turpināt pilnveidot augstskolu pārvaldību (iespējams – samazināt padomes locekļu skaitu; īstenot institutionālā finansējuma modeļa ieviešanu); gaidāmi arī grozījumi un precizējumi likumā par doktorantūru īstenošanu.

Savukārt ES mērogā aktualizētais mikro kvalifikāciju jautājums pagaidām nav nostiprināts ne normatīvajā regulējumā, ne praksē, un atsevišķas kultūras jomas organizācijas tikai vēl plāno savu darbību, lai piedāvātu šādas izglītības un kvalifikācijas iespējas.

Sarunās ar ekspertiem netika īpaši izcelti vairāki jautājumi, kas akcentēti Pamatnostādnēs, proti, pārkvalifikācijas iespēju plašāka pieejamība, kultūras un radošo nozaru speciālistu iespējas iegūt un attīstīt pedagoģiskās kompetences, tādējādi plašāk iesaistot nozares speciālistus kultūrizglītības darbā, kā arī kultūras mantojuma saglabāšanai nozīmīgā restaurācijas nozares speciālistu un amatnieku kvalifikācija. Šiem jautājumiem būtu jāpievērš uzmanība nākamajos trīs gados.

Ekspertu skatījumā kultūrizglītības programmai “Latvijas skolas soma” ir vēl līdz galam neizmantots potenciāls dažādu mērķgrupu integrācijā, labbūtības jautājumu risināšana, izpratnes par STEM veicināšana. Nākamajos gados tiks pastiprināta uzmanība pievērsta kultūras norisēm, kas veicina pilsonisko līdzdalību (ES fondu SAM 4.2.3.3. pasākuma “Pilsonisko līdzdalību veicinošu kultūras pakalpojumu pieejamības veicināšana” īstenošana). Būtiski pastiprinātu uzmanību pievērst starpministriju sadarbībai.

6. ĀRĒJĀS IETEKMES NOVĒRTĒJUMS

Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumu¹⁰¹ VI. sadaļas 35. punkts paredz, ka visos politikas plānošanas dokumenta izvērtēšanas posmos identificē politikas ietekmes objektus, konstatējot, vai politika rada:

- 1) ietekmi uz makroekonomisko vidi, uzņēmējdarbības vidi, administratīvo slogu un ar to saistīto izmaksu apjomu;
- 2) sociālo ietekmi;
- 3) ietekmi uz vidi;
- 4) ietekmi uz teritoriju attīstību;
- 5) ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetiem;
- 6) ietekmi uz pārvaldes iestāžu funkcijām un cilvēkresursiem;
- 7) ietekmi uz tiesību normu sistēmu un Latvijas starptautiskajām saistībām;
- 8) ietekmi uz cilvēktiesībām, jo īpaši fizisku personu tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību attiecībā uz personas datu apstrādi.

Pamatnostādņu izstrādes gaitā sākotnējais novērtējums neietvēra normatīvas prasības un apsvērumus identificēt Pamatnostādņu plānoto ietekmi visās astoņās minētajās ietekmes kategorijās. Tā kā Pamatnostādņēm nav pievienota anotācija, tad nav arī pavadošā dokumenta, kur tiktu atklāta minēto ietekmes veidu plānošana/neplānošana, kas rada būtiskus ietekmes noteikšanas metodoloģiskos ierobežojumus, proti, ietekme ir konstatējama, tikai pētniekiem pašiem identificējot ietekmes izpausmes gan plānošanas posmā (kas izpaužas Pamatnostādņu mērķos, rīcības virzienos, uzdevumos, plānotajos rezultātos un atbildīgo institūciju sarakstā), gan analizējot sasniegtos rezultātus. Analizējot Pamatnostādņu autoru norādes uz dokumenta sasaisti ar citiem plānošanas dokumentiem, secināms, ka dokumenta plānošanas posmā saskaņā ar dokumenta horizontāla sasaiste ar:

- 1) saliedētības un pilsoniski aktīvas sabiedrības politiku, kas pievērš uzmanību nacionālās identitātes, demokrātijas kultūras un integrācijas veicināšanai;
- 2) reģionālo politiku, kas akcentē kultūras pakalpojumu pieejamību reģionos;
- 3) valsts valodas politiku, kas cita starpā skar reģionālo attīstību un savdabību (dialektu saglabāšana, Latvijas pirmiedzīvotāju – lībiešu – valodas attīstīšana) un piekļūstamības jautājumus atsevišķām iedzīvotāju grupām (risinājumi latviešu valodas lietojuma vides paplašinājumam Braila rakstā, latviešu zīmju valodas un vieglās valodas resursu attīstībai, kā arī latgaliešu rakstu valodas izpētei un attīstībai);
- 4) zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovāciju politiku, kas paredz sekmēt sociālo un humanitāro zinātņu lomu sabiedrības izaicinājumu risināšanā kā jomu ar horizontālu ietekmi un pienesumu RIS3 specializācijas jomu attīstībā;
- 5) digitālās transformācijas politiku, kas skar arī kultūras mantojuma saglabāšanu un attīstību digitālajā vidē, kā arī iezīmē bibliotēku lomu sabiedrības digitālo prasmju paaugstināšanā;
- 6) izglītības politiku, kurā izvirzītie mērķi un uzdevumi ir saistoši arī kultūrizglītības sistēmas izglītības iestādēm;
- 7) industriālo politiku, kurā akcentēts gan kultūras piedāvājuma pienesums tūrisma politikas mērķu sasniegšanā, gan radošo industriju pienesums Latvijas tautsaimniecībai.
- 8) enerģētikas un klimata politiku, kurā izvirzītie mērķi, tostarp energoefektivitātes jomā, ir saistoši arī kultūras nozarei, piemēram, īstenojot kultūras infrastruktūras projektus.
- 9) sociālās aizsardzības un darba tirgus politiku, kas sekmē iedzīvotāju sociālo iekļaušanu, tai skaitā veicinot pakalpojumu piekļūstamību personām ar invaliditāti un iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, kā arī dzimumu līdztiesību,
- 10) bērnu, jaunatnes un ģimenes politiku, kas veicina bērnu un jaunatnes labklājību, veselīgu attīstību, vienlīdzīgas iespējas un nabadzības risku un sociālās atstumtības mazināšanu ģimenēm ar bērniem.

¹⁰¹ Ministru kabineta noteikumi nr. 737. Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi, stājās spēkā 13.12.2014. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=270934>, skatīts 16.05.2025.

Pamatnostādnes veido horizontālas saiknes arī ar ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķu¹⁰² izpildi; kā arī integrē kultūras politikā būv kultūras (*Baukultur*) koncepciju¹⁰³ un principus, tostarp uzsver kultūras lomu būvētajā vidē, kas sekmē ekonomisku, sociālu un vides ilgtspēju, un pauž nepieciešamību pēc visaptverošas, uz kultūru vērstas pieejas būvētai videi un humānistisku redzējumu par dzīves telpu un mantojumu, ko atstājam nākamajām paaudzēm.

Kā līdzatbildīgās ministrijas Pamatnostādņu pasākumu izpildei minētas ĀM, EM, FM, IZM, LM, VM, VARAM, kas norāda uz vairāku politikas iniciatīvu starpnozaru un multidisciplināro dabu, kuru ieviešanu un sasniegtos rezultātus nodrošina vairāku ministriju un padotības iestāžu, kā arī pašvaldību un NVO ieguldījumi. Politikas ieviešanā iesaistīto spēlētāju loks vienlaikus rada efektus arī sektorā, kuru šīs institūcijas pārstāv – ekonomikā, reģionos, sociālajā jomā u.tml. Šo efektu noteikšana citās jomās būtu metodoloģiski iespējama un mērķtiecīga, ja tie būtu plānošanas dokumentā paredzēti, tāpēc šī izvērtējuma ietvaros vien norādīsim uz aktivitātēm, kurās neplānotā ietekme varētu tikt ģenerēta, kā arī raksturosim ekspertu viedokļus par iespējamajām ietekmēm katrā no ietekmes dimensijām.

Nemot vērā uzdevumu izpildē iesaistītās atbildīgās institūcijas, kā iespējamās ietekmes laukus varam nosaukt:

- **Kultūras pieejamības** nodrošināšana reģionos, dažādām mērķa grupām Latvijā un diasporā paredz KM (LNB, Latvijas Neredzīgo bibliotēkas, LNA, KISC u.c. institūciju), ĀM, VARAM, kā arī pašvaldības ieguldījumus;
- **Izglītības jomu**, kurā profesionālās ievirzes izglītības, interešu izglītības, profesionālās vidējās izglītības, augstākās izglītības un profesionālās pilnveides, kvalifikācijas iegūšanas un tālākizglītības iespēju nodrošināšanā kultūras un radošajā nozarēs nodarbinātajiem līdzatbildīga ir IZM;
- **Radošo industriju** attīstība, kurā ieguldījumus kultūras un radošo nozaru materiāltehniskajā nodrošinājumā, kā arī kultūras un radošo nozaru eksportspēju un starptautisko atpazīstamību sekmē gan LIAA, gan pašvaldības.

Arī ekspertu vērtējumi ļauj konstatēt vairākas ietekmes izpausmes konkrētās ietekmes dimensijās, kuras konspektīvi raksturosim tālākajās apakšnodaļās.

6.1. Ietekme uz makroekonomisko, uzņēmējdarbības vidi, administratīvo slogu, ar to saistīto izmaksu apjomu

Pamatnostādnes konstatē, ka kultūras un radošajām industrijām ir būtiska loma tautsaimniecībā un tieša pozitīva ietekme uz darba vietu radīšanu, ekonomisko izaugsmi un ārējo tirdzniecību, un tās veicina teritorijas attīstību, radot darba vietas un ekonomisko vērtību un uzlabojot dzīves kvalitāti.

Izpētē secināts, ka ietekme uz makroekonomisko vidi, uzņēmējdarbības vidi, administratīvo slogu un ar to saistīto izmaksu apjomu izpaužas kā:

- kultūras un radošo industriju uzņēmēju aktīva iesaiste sociālās uzņēmējdarbības attīstībā;
- kultūras un radošo industriju uzņēmumu loma mazās un vidējās uzņēmējdarbības attīstībā, jo īpaši kultūras tūrisma pakalpojumu un reklāmas sektorā;
- muzeji un kultūras mantojuma sektors kā kultūras tūrisma un tūrisma piedāvājuma neatņemama sastāvdaļa;
- izmantojot atkārtoti kultūras mantojuma objektus, tiek samazināti izdevumi uzņēmējdarbībai, tiek veicināta aprites ekonomika. Ar NKM elementu palīdzību, kā arī kulināro mantojumu var veidot jaunus uzņēmējdarbības projektus, kultūras mantojuma elementus ievīt veiksmīgi operējošā uzņēmējdarbībā.

¹⁰² ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķi. Pieejami: <https://www.pkc.gov.lv/lv/attistibas-planosana-latvija/ano-ilgtspejigas-attistibas-merki>

¹⁰³ 2018.gada Davosas deklarācija. Pieejama: https://davosdeclaration2018.ch/media/Davos_Declaration_2018-23.01.2018_lv.pdf

- KM padotībā esošo izglītības iestāžu aktivitāte darba tirgum un videi atbilstošu speciālistu sagatavošanā, kā arī kultūras un radošā industriju sektora pašapziņas un identitātes konstruēšanā;
- mākslinieku un kultūras iniciatīvu nozīme Latvijas starptautiskā tēla zīmološanā;
- kultūras infrastruktūras renovācijas un būvniecības aktivitāšu ieguldījums projektēšanas, būvniecības un būvmateriālu nozares attīstībā u.tml.;
- amatiermāksla kā viens no veidiem, kā pavadīt brīvo laiku, kas piesaista iedzīvotājus pilsētā, novadā;
- publiskās kultūras institūcijas piedalās tautsaimniecības vērtību aprītē – pērk, pārdod pakalpojumus. Kultūras institūcijām, piemēram, muzejiem, ir ļoti specifiski pakalpojumi, kas tiek pirkti, kas savukārt ļauj pastāvēt uzņēmējdarbībai, kas, iespējams, bez valsts institūciju atbalsta nepastāvētu (restauratoru darbs utt.);
- pētījumi par kultūras un radošo nozaru tiešo un pastarpināto ietekmi uz ekonomiku un citām tautsaimniecības jomām, radošuma prasmju attīstīšanu mūžizglītības procesā un dizaina nozares pienesumu visām tautsaimniecības jomām.

6.2. Sociālā ietekme

Pamatnostādnes īpaši izceļ kultūras mantojuma sociālo potenciālu, jo tā saglabāšanā īpaša nozīme ir mantojuma kopienām – cilvēkiem, kuri uztur un nodod nākamajām paaudzēm konkrētas kultūras mantojuma vērtības. Tādēļ līdzdalības iespēju paplašināšanas ietvaros lielāks uzsvars liekams uz iedzīvotāju un kopienu, kuru mantojumu tās pārstāv, aktīvu iesaisti mantojuma identificēšanā, saglabāšanā, izpētē un komunikācijā, lai atraisītu kultūras mantojuma sociālo ietekmi, uzlabojot iedzīvotāju labklājību, stiprinot savstarpējās saiknes, mazinot sociālo atstumtību un veidojot iekļaujošāku sabiedrību. Arī iedzīvotāju plašāka iesaiste sadarbībā ar kultūras mantojuma organizācijām – bibliotēkām, arhīviem, muzejiem, tostarp paplašinot iedzīvotāju iesaisti ģenealoģijas un novadpētniecības procesos, var vienlaikus sekmēt ciešākas saiknes veidošanos ar Latvijas kultūrvēsturiskajām zemēm un kultūrtelpām un reģionālās un lokālās identitātes nostiprināšanos.

Tāpat Pamatnostādnēs konstatēts, ka radošai pašizpaušmei un sabiedrības līdzdalībai kultūras procesos ir nozīmīga sociālā ietekme.

Izpētē secināts, ka sociālā ietekme izpaužas kā:

- kultūrizglītības programmas “Latvijas skolas soma” ietekme uz kultūras pieejamības nevienlīdzības mazināšanu un kultūras pieredzē balstītas stratifikācijas vājināšanu izglītības sistēmā iesaistītajiem (patriotiskā, pilsoniskā audzināšana, valodas barjeras mazināšana u.tml.);
- kultūrizglītība (profesionālās ievirzes aspektā un kā interešu izglītība) paver iespēju visiem attīstīt radošumu, tā ir iekļaujoša arī sociāli mazaizsargātām grupām;
- reģionālo bibliotēku tīkla loma valsts un pašvaldību pakalpojumu sniegšanā, to pieejamībā;
- jaunas auditoriju apguves centieni, kas sekmē sociāli atstumto grupu dzīves kvalitātes pieaugumu, sociālās atstumtības un nevienlīdzības mazināšanos, piekļūstamības jautājumu risināšana;
- iesaiste amatierkolektīvos var veicināt iedzīvotāju labbūtību un veidot piederības sajūtu vietai, kalpot kā sabiedrības saliedētības avots;
- kultūras loma sabiedrības izturētspējas stiprināšanā ir pieaugusi pēdējos gados;
- kultūras mantojumam ir potenciāls saliedēt kopienas;
- kultūrai var būt pozitīva ietekme uz veselību, pēdējos gados ir pieaugusi izpratne par to un attīstījušās vairākas iniciatīvas.

6.3. Ietekme uz vidi

Pamatnostādnes īpaši neizceļ ietekmi uz vidi kā aktuāli risinājumu jautājumu.

Ekspertu skatījumā **ietekme uz vidi** izpaužas kā:

- kultūras organizāciju, tostarp muzeju, radošo, mākslas un kultūras projektu īstenotāju, jo īpaši kultūras mediju, loma vides aizsardzības un klimatneitrālas politikas ideju popularizēšanā un vides aizsardzības vērtību komunikācijā.
- kultūras pasākumu kontekstā tiek aktualizētas aktivitātes, kas palīdz mazināt klimata pārmaiņu sekas (piemēram, atkritumu šķirošana);
- kultūras infrastruktūras būvniecības un rekonstrukcijas kontekstā tiek aktualizēta kultūras būvju ietekme uz vidi, jo tās ir ar lielu infrastruktūru un energoresursu patēriņu.
- kultūras mantojuma kontekstā – atjaunojot kultūras pieminekļus, jau esošas ēkas var tikt izmantotas konkrētiem nolūkiem, nebūvējot jaunu infrastruktūru. Kultūras mantojums – atkārtoti izmantojot kultūras mantojuma objektus, tiek samazināta CO₂ ietekme (ja restaurē un atjauno pareizi), veicinot aprites ekonomiku.

6.4. Ietekme uz teritoriju attīstību

Pamatnostādnēs izcelta kultūrpolitikas teritoriālā perspektīva. Proti, kultūrpolitikas reģionālie aspekti integrēti visos piecos pamatnostādņu rīcības virzienos – pirmkārt stimulējot daudzveidīga kultūras piedāvājuma reģionālo pieejamību, otrkārt sekmējot līdzdalību kultūras procesos visā Latvijas teritorijā, treškārt veicinot kultūras mantojuma saglabāšanu un izmantošanu Latvijas reģionu attīstībai, ceturtkārt stimulējot kultūras un radošo nozaru attīstību reģionos un piektkārt nodrošinot kultūrizglītības reģionālo pieejamību. Reģionālajā kontekstā būtiska un attīstāma ir gan profesionālās mākslas pieejamība reģionos, gan līdzsvarota kultūras mantojuma izmantošana, gan vienlīdzīgas iespējas lietot digitālos kultūras pakalpojumus, gan vietējā kultūrvidē balstītas radošo industriju iniciatīvas.

Izpētē secināts, ka ietekme uz teritoriju attīstību izpaužas kā:

- līdzsvarota kultūras pakalpojumu pieejamība visā Latvijas teritorijā; īpaši ATR ietekmē ir kritiski svarīgi ir pēc iespējas saglabāt un attīstīt kultūras organizāciju tīklu un nodrošināt muzeju, bibliotēku, kultūras centru un kultūrizglītības iestāžu pakalpojumu pieejamību visiem Latvijas iedzīvotājiem, attīstot gan kultūras infrastruktūru, gan pakalpojumu saturu, gan kultūras piedāvājuma piekļūstamību;
- profesionālās mākslas pieejamībai reģionos nozīmīgu ietekmi atstāj reģionālo koncertzāļu darbība;
- kultūras centriem ir potenciāls attīstīties kā vietējo kopienu centriem, pārsniedzot tām līdz šim noteiktās tikai kultūras nozares funkciju robežas; šādiem centriem ir iespēja veicināt pašvaldības iedzīvotāju pilsonisko aktivitāti;
- publisko bibliotēku tīkls kalpo kā kopienu centri, to loma ir paplašinājusies par sabiedrībai mērķētu publisko pakalpojumu pieejamības punktiem, digitālās apmācības vietām, intergrācijas mezgļiem u.tml.
- ieguldījumi kultūras infrastruktūras attīstībā reģionos un kultūras satura veidošanā jaunajās reģionālajās koncertzālēs un multifunkcionālajos centros (VKKF), kā arī novērojama kultūrizglītības programmas “Latvijas skolas soma” ietekme uz teritoriju attīstību, iedzīvotāju dzīves kvalitātes, nodarbinātības iespēju, piederības teritorijai stiprināšanu;
- kultūrizglītības iestādes reģionos veido cilvēkam draudzīgu vidi darbam un dzīvei – veido ģimenēm draudzīgu mikrovidi.
- kultūras pasākumi, kas notiek mazpilsētās un lauku teritorijās, sniedz ieguldījumu teritorijas attīstībā.

- kultūras pieminekļu saglabāšana un atjaunošana sniedz ieguldījumu teritorijas attīstībā un tūrisma potenciāla veidošanā.

6.5. Ietekme uz valsts un pašvaldību budžetiem

Pamatnostādnēs plānots finansējums tikai KM budžeta ietvarā.

Lai arī plānotās aktivitātes ir ar ietekmi uz citu ministriju un pašvaldību budžetiem (jo to pārziņā ir kultūras institūcijas un aktivitāšu īstenošana), informācijas pieejamības ierobežojumi neļauj secināt faktisko ietekmi uz citām ministrijām un uz pašvaldību budžetu.

6.6. Ietekme uz pārvaldes iestāžu funkcijām un cilvēkresursiem

Ekspertu vērtējumos netiek saskatīta īpaša Pamatnostādņu **ietekme uz pārvaldes iestāžu funkcijām un cilvēkresursiem**, bet, iespējams, šīs ietekmes identificēšanu kavē vienotas izpratnes un definīcijas trūkums, kas tiek saprasts ar šo ietekmes veidu. Tomēr jāsecina, ka atsevišķu likumu pieņemšana vai aktualizēšana var radīt šādu ietekmi, piemēram, Kultūras centru likuma¹⁰⁴ pieņemšana 2022.gadā.

6.7. Ietekme uz tiesību normu sistēmu un Latvijas starptautiskajām saistībām

Saskaņā ar ekspertu spriedumiem **ietekme uz tiesību normu sistēmu un Latvijas starptautiskajām saistībām** visspilgtāk izpaužas kultūras mantojuma politikā, kur kultūras mantojuma saglabāšanas un aizsardzības tiesības ir plaši regulētas starptautisku organizāciju lēmumos, tāpēc katras konvencijas ratifikācija un ieviešana nacionālajā likumdošanā ietekmē arī šīs politikas izpausmes starptautiskajā līmenī (UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma konvencija, UNESCO konvencija par pasaules dabas un kultūras mantojuma aizsardzību, Eiropas kultūras konvencija, Hāgas konvencija par kultūras mantojuma aizsardzību bruņotu konfliktu gadījumos, Eiropas ainavu konvencija, Faro konvencija u.c.).

6.8. Ietekme uz cilvēktiesībām

Ietekme uz cilvēktiesībām tiek aktualizēta kultūras pieejamības un pieklūstamības kontekstā, kas lielā mērā saistīta ar starptautisko kultūras tiesību izpratni un regulējumu. Vairākos nozīmīgos Apvienoto Nāciju organizācijas (ANO; *The United Nations, UN*) un tās aģentūras ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (*The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO*) pamatdokumentos ir definētas ikviena cilvēka kultūras tiesības: "Kultūras tiesības ir daļa no cilvēktiesībām, kas ir vispārējas, nedalāmas un savstarpēji atkarīgas."¹⁰⁵ Kultūras tiesību pamatprincipi definēti jau 1948. gada ANO dokumentā "Vispārējā cilvēktiesību deklarācija"¹⁰⁶. Līdz ar to kultūras tiesības tiek skatītas kā daļa no cilvēktiesībām un tās pārskata periodā ir aktualizētas arī kultūras pakalpojumu kontekstā.

¹⁰⁴ <https://likumi.lv/ta/id/335863-kulturas-centru-likums>

¹⁰⁵ [UNESCO]. *Vispārējā deklarācija par kultūras daudzveidību*. 5. pants. 2001. Pieejams: <https://www.unesco.lv/lv/deklaracijas> (skatīts 26.01.2023.).

¹⁰⁶ [UN]. *Vispārējā cilvēktiesību deklarācija*. 22., 27. pants. 1948. Pieejams: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lat.pdf (skatīts 26.01.2023.).

7. KOPSAVILKUMS. SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

Latvijas Kultūras akadēmija (LKA), saskaņā ar 2025. gada 24. februāra līgumu Nr. 2.5-12-6 pēc Latvijas Republikas Kultūras ministrijas (KM) pasūtījuma laikā no 24.02.2025. līdz 30.06.2025. veica vidēja termiņa politikas plānošanas dokumenta Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts" (turpmāk – Pamatnostādnes) starpposma ietekmes izvērtējumu par laika posmu no 2022. līdz 2024. gadam. Pamatnostādnes stājās spēkā ar Ministru kabineta (MK) rīkojumu Nr. 143, 2022. gada 1. martā (prot.nr. 12 26. §). Tas paredz līdz 2024. gada 1. maijam – veikt pamatnostādņu īstenošanas starpposma ietekmes izvērtējumu. Saskaņā ar KM sniegto informāciju, starpposma izvērtējuma veikšana pārcelta uz 2025. gada pirmo pusi, lai analizē varētu iekļaut plānošanas dokumenta ieviešanas pirmo trīs gadu rezultātus, proti, datus par 2022., 2023. un 2024. gadu rezultātu izpildi. Pamatnostādnēs rezultatīvo rādītāju starpposma mērķa vērtības noteiktas par 2024. gadu, kas arī pamato starpposma izvērtējuma veikšanas pārcelšanu uz 2025. gadu. Līguma ietvaros tika veikta 1) valsts kultūrpolitikas jomu analīze Latvijā, Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts” īstenošana laikposmā no 2022.–2024.gadam; 2) analīzē balstītu rekomendāciju izstrāde; 3) novērtējuma ziņojuma izstrāde. Ziņojuma mērķis un uzdevumi tika noteikti saskaņā ar līgumā definēto, tie vienlaikus pakārtoti arī iepirkuma tehniskās specifikācijas prasībām. Lai izpildītu līguma mērķi: izstrādāt Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts” īstenošanas starpposma novērtējumu, tika izpildīti šādi galvenie darba uzdevumi:

1. veikt Pamatnostādņu mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējumu;
2. veikt ietekmes novērtējumu;
3. veikt politikas rezultātu un rezultatīvo rādītāju novērtējumu;
4. veikt iesaistīto pušu novērtējumu;
5. veikt resursu izlietojuma novērtējumu;
6. veikt mērķa grupu viedokļu analīzi;
7. izstrādāt novērtējuma datus balstītas rekomendācijas.

Novērtējuma pētnieciskās aktivitātes tika pakārtotas šādiem novērtējuma jautājumiem: Kā kultūrpolitikas veidotāji, nozīmīgāko kultūras organizāciju un citi pamatnostādņu izpildē iesaistīto pušu pārstāvji vērtē ārējās vides izmaiņas, Pamatnostādņu mērķu, politikas rezultātu un pieciem rīcības virzieniem pakārtoto rezultatīvo rādītāju izpildi? Kā kultūras un radošo nozaru (publiskais un privātais sektors) pārstāvji vērtē kultūras jomas attīstību kopumā un konkrētu, Pamatnostādnēs prioritētu aspektu attīstību 2022.–2024.gadā? Vai ir sasniegti Pamatnostādnēs definētie politikas rezultāti un uzdevumu izpildes rezultāti? Vai tie atbilst plānotajiem 2024. gada rezultātiem? Kas ir galvenie neatbilstības iemesli? Vai un kuru uzdevumu izpildē ieviešamas ieguldījumu korekcijas?

Analīze veikta par laika posmu no 2022. līdz 2024. gadam saskaņā ar pieejamajiem sekundārajiem datiem un pētnieku iegūtajiem primārajiem datiem (precīzāk skat. 1. nodaļu). Rekomendāciju izstrāde vērsta ne tikai uz Pamatnostādņu uzdevumu izpildes pārvaldību 2025.–2027. gadā, bet arī uz pamatojuma veidošanu lēmumiem par vidēja termiņa politikas plānošanas dokumenta izstrādes nepieciešamību nākamajam plānošanas periodam.

Starpposma izvērtējuma objekts ir vienīgais Latvijas nacionāla mēroga vidēja termiņa kultūrpolitikas plānošanas dokuments "Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts"". Kā atbildīgā institūcija Pamatnostādņu īstenošanā noteikta Kultūras ministrija, bet Ārlietu ministrija (ĀM), Ekonomikas ministrija (EM), Finanšu ministrija (FM), Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), Labklājības ministrija (LM), Veselības ministrija (VM) un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM) – par līdzatbildīgajām institūcijām. MK rīkojumā Nr. 143 norādīts, ka atbildīgajai institūcijai un līdzatbildīgajām institūcijām pamatnostādnēs iekļautie pasākumi jāīsteno atbilstoši tām piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem, kā arī uzsvērts, ka pamatnostādņu īstenošanai plānotais papildu finansējums no valsts budžeta līdzekļiem pārsniedz Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam (NAP2027) kultūras nozares attīstībai plānoto finansējumu. Pamatnostādnēs

izvirzīto uzdevumu izpildei nepieciešamo papildu finansējumu bija plānots piesaistīt, izmantojot prioritāro pasākumu pieteikumus 2023. gadā.

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts" kopumā raksturojamas kā konsekvents, vidējā termiņa stratēģiskās plānošanas racionalitātē balstīts dokuments. Pamatnostādnēm dots metaforiski konceptuāls nosaukums "Kultūrvalsts" (atsauce uz Latvijas valsts prezidentu (2019.–2023.) Egilu Levitu), ar to uzsverot ne tikai kultūras fenomenu un artefaktu, bet arī kultūrpolitikas stratēģisko nozīmi Latvijas kā nacionālas valsts ilgtspējīgā attīstībā. Dokuments izstrādāts stingrā politikas plānošanas pēctecībā, balstoties iepriekšējā vidējā termiņa kultūrpolitikas plānošanas dokumenta (Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam „Radošā Latvija”) īstenošanas gaitā sasniegtajā progresā un tā gala novērtējuma datos. Tas satur konspektīvu, bet vienlaikus izsmeļošu, datos balstītu līdzšinējās kultūrpolitikas raksturojumu, kur uzsvērtā gan pozitīvā, gan negatīvā līdzšinējo politikas rezultātīvo rādītāju dinamika, kā arī atklāta Latvijas iedzīvotāju kultūras praksi un patēriņa statistikas ainava. Dati uzrāda Pamatnostādņu izstrādes laika nozīmīgākos kultūrpolitikas izaicinājumus Latvijas iedzīvotāju kultūras vajadzību un uzvedības modeļu perspektīvā.

Pamatnostādnes vērtējamas kā demokrātiski, augšupēji veidotas, jo balstītas iesaistīto pušu iniciatīvās un vērtējumos. Tās izstrādātas, pamatojoties izvērstā politikas plānošanas konsultatīvajā procesā, kur jautājumi par kultūrpolitikas mērķiem un prioritātēm 2019.–2020. gadā tika diskutēti tematiskās un reģionālās fokusgrupās, Nacionālajā kultūras padomē, KM konsultatīvajās padomēs, darbsemināros, kas organizēti sadarbībā ar citām ministrijām un nozīmīgākajām kultūras nozares iestādēm un nevalstiskajām organizācijām.

7.1. Pamatnostādņu kā attīstības plānošanas dokumenta struktūras novērtējums

Secināms, ka Pamatnostādnes atbilst visām normatīvajām prasībām¹⁰⁷, kas paredz noteiktu saturu, kam jābūt Pamatnostādnēs kā vidējā termiņa politikas plānošanas dokumentam. Vērtējot saikni starp galvenajiem plānošanas stratēģiskajiem elementiem, konstatēts, ka pastāv atbilstība starp identificētajām problēmām un izaicinājumiem, izvirzīto mērķi un apakšmērķiem. Pamatnostādnēs definētie rīcības virzieni atbilst apakšmērķiem. Pieci rīcības virzieni aptver nelielu uzdevumu skaitu, kas sinhronizēti ar NAP 2027 iekļautajiem pasākumiem kultūrpolitikas jomā. Vienlaikus konstatēta iekšēja neatbilstība starp diviem dokumenta strukturālajiem elementiem: vairākiem definētajiem uzdevumiem un to izpildes novērtēšanai paredzētajiem rezultātīvajiem rādītājiem, kuri neatspoguļo pilnu izvirzīto uzdevumu izpildes novērtējumu. Secīgi – šie rezultātīvie rādītāji nepilnīgi atspoguļo ar tiem saistītos politikas rezultātus un apakšmērķus. Neatbilstība konstatēta 1., 2., 3. un 4. rīcības virzienā. Piektais rīcības virziens (RV5) satur piecus uzdevumus un to izpildes novērtēšanai pakārtoti seši rezultātīvie rādītāji, kuri visi atbilst izvirzīto uzdevumu izpildes novērtēšanas prasībām.

Rekomendācija

Izstrādājot Pamatnostādņu ieviešanas Plānu 2026.–2027. gadam, noteikt rezultatīvos rādītājus katram 1. rīcības virziena uzdevumam; 2. rīcības virziena 2. uzdevumam "veicināt sabiedrības radošo pašizpaušmi"; 3. rīcības virziena 1. uzdevumam "nodrošināt kultūras pieminekļu saglabāšanu, atjaunošanu un ilgtspējīgu izmantošanu"; 4. rīcības virzienā noteikt atbilstošus rezultatīvos rādītājus 1. uzdevumam "radīt priekšnosacījumus profesionālās mākslas attīstībai", 4. uzdevumam "paaugstināt kultūras un radošajās nozarēs nodarbināto atalgojumu un ieņēmumus", 5. uzdevumam "stiprināt kultūras informācijas telpu"; 6. uzdevumam "sniegt atbalstu kultūras un radošo nozaru NVO sektora darbībai. Ieteicams precizēt arī šī rīcības virziena 2., 3. un 7. uzdevuma rezultatīvos rādītājus, jo pašreizējie izpildi raksturo tikai pastarpināti vai daļēji.

Rekomendējam iekļaut 4. rīcības virziena 1. uzdevumam rezultatīvos rādītājus par visām profesionālās mākslas nodrošināšanā iesaistītajām pusēm un to aktivitāti (aptverot galvenos spēlētājus valsts, pašvaldību un nevalstiskajā sektorā). Ieteicams izskatīt iespēju rezultātīvajos

¹⁰⁷ Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/270934-attistibas-planosanas-dokumentu-izstrades-un-ietekmes-izvertesanas-noteikumi>; skatīts 10.06.2025

rādītājos iekļaut datus par kultūras un radošajā sektorā nodarbināto atalgojumu; infrastruktūrā ieguldīto finansējumu un NVO sektoram sniegto ilgtermiņa atbalstu (KM noslēgtie līdzdarbības līgumi/finansējums; VKKF finansējums nozaru nevalstiskā sektora ilgtermiņa atbalstam).

Ierosinām kā datu avotus jaunajiem rezultativajiem rādītājiem izmantot arī iedzīvotāju kultūras aktivitāšu mērījumu datus, kuri iegūti, izmantojot reprezentatīvas Latvijas pieaugušo iedzīvotāju izlases (piemēram, Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumu).

Secināms, ka nav izpildīts MK nr. 737¹⁰⁸ punkts 20.4, kurā noteikts, ka ar MK rīkojumu nosaka uzdevumu par plāna izstrādi attiecīgo pamatnostādņu īstenošanai, ja plāns Ministru kabinetā nav iesniegts vienlaikus ar pamatnostādņēm vai kā to sastāvdaļa. Pamatnostādņu Plāns netika iesniegts vienlaikus ar Pamatnostādņēm. MK rīkojuma Nr. 143¹⁰⁹ punkti, kas paredz Kultūras ministrijai sagatavot un kultūras ministram noteiktā kārtībā iesniegt Ministru kabinetā: sešu mēnešu laikā pēc pamatnostādņu apstiprināšanas pamatnostādņu īstenošanas plānu 2022.–2024. gadam; kā arī līdz 2024. gada 1. jūlijam – pamatnostādņu īstenošanas plānu 2025.–2027. gadam, nav izpildīti. Plāns, saskaņā ar MK nr. 737 ir plānošanas dokuments, kura izstrāde var notikt dažādos kontekstos, bet Pamatnostādņu gadījumā plāns bija paredzēts kā augstākas detalizācijas un konkretizācijas pakāpes dokuments, kurā bija jāiekļauj Pamatnostādņēs izvirzīto uzdevumu izpildes pasākumu saraksts, ar [skatīt 25.5.] termiņiem pasākumu īstenošanai ar precizitāti līdz pusgadam; ar [skatīt 25.6.] pasākumu izpildei pieejamo, kā arī papildu nepieciešamo finansējumu, pievienojot detalizētus aprēķinus par ietekmi uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem atbilstoši normatīvajam aktam par tiesību akta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtību. Novērtējuma īstenošanai tika informēti, ka Plāna projekts ir izstrādāts, bet nav saņēmis gala saskaņojumu no iesaistītajām pusēm. Secināts, ka ir vairāki iemesli, kāpēc Pamatnostādņu īstenošanas plāns 2022.–2024. gadam netika saskaņots. Pirmkārt (saskaņā ar novērtējuma ietvaros iegūtajiem datiem), to skaidro fakts, ka vairākus Pamatnostādņēs plānotos uzdevumus realizē kultūras organizācijas un institūcijas vai konkrētas kultūras un radošā sektora apakšnozares, kurām jau ir plānošanas dokumenti (plāni un stratēģijas), kur izvirzītie uzdevumi ir konkretizēti un sasaistīti ar plānotajiem ieguldījumiem (finansējumu). Šādā situācijā, lai samazinātu birokrātisko slogu un nedublētu informāciju vairākos dokumentos, Pamatnostādnes saglabā savu ietvardokumenta statusu stratēģiski nozīmīgāko uzdevumu izpildē un ietekmes novērtējumā. Otrkārt, tā kā plānā paredzēts sniegt augstākas detalizācijas pakāpes informāciju par Plāna ietekmi uz valsts un pašvaldību budžetu, dati liecina, ka politikas veidošanas procesa ietvaros šādu informāciju nav bijis iespējams korekti sagatavot plāna izpildei pieejamā finansējuma prognožu trūkuma dēļ. Dati liecina, ka būtiska loma bija faktam, ka Pamatnostādņu ieviešanai bija plānots piesaistīt papildu finansējumu, kura piesaistes iespējamība bija/ir neskaidra un atkarīga no valdības kopējās vidējā termiņa budžeta plānošanas perspektīvas. KM atbildīgie ierēdņi uzsver, ka tika izstrādāts Plāna projekts, bet tā saskaņošanas gaitā tika saņemti iebildumi no citu ministriju politikas veidotājiem attiecībā uz nepieciešamo finansējumu. Šie iebildumi nebija savienojami ar Pamatnostādņēs definēto uzdevumu jēgpilnu izpildi.

Rekomendācija

Līdz 2025. gada 1. decembrim izstrādāt Pamatnostādņu ieviešanas plānu 2026.–2027. gadam, kur Pamatnostādņēs definētajiem rīcības virzienu uzdevumiem ir precizēti rezultatīvie rādītāji (skatīt iepriekš tekstā norādes par neatbilstību) un Pamatnostādņēs izvirzītie uzdevumi tiek eksplicēti konkrētos plāna pasākumos, ja tādos katrā konkrētajā uzdevumā paredz arī citi kultūras organizāciju un kultūras un radošā sektora plānošanas dokumenti, piemēram, nozaru stratēģijas.

7.2. Pamatnostādņu ārējās saskaņotības novērtējums

Secināms, ka pastāv saikne starp Pamatnostādņēm un tajās minētajiem starptautiskajiem un nacionāla mēroga dokumentiem. Īpaši cieša saikne pastāv starp Pamatnostādņēm un vidējā termiņa teritorijas attīstības plānošanas dokumentu "Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027.gadam", kur sinhronizācija notikusi gan izvirzīto prioritāšu un rīcības virzienu līmenī, gan sasniedzamo rezultātu

¹⁰⁸ Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/270934-attistibas-planosanas-dokumentu-izstrades-un-ietekmes-izvertesanas-noteikumi>; skatīts 10.06.2025

¹⁰⁹ Par Kultūrpolitikas pamatnostādņēm 2022.-2027. gadam "Kultūrvalsts". MK rīkojums nr.143. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/330444-kulturpolitikas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam-kulturvalsts>; skatīts 10.06.2025

definējumā. Pamatnostādņu saikne ar citiem starptautiska un nacionāla mēroga kultūrpolitikas plānošanas dokumentiem pastāv, bet tā ir mērķu un uzdevumu, bet ne sasniedzamo rezultātu līmenī. Secinām, ka pastāv saikne vienā politikas procesa posmā – politikas mērķu izvirzīšanas un plānošanas, bet ne politikas ietekmes un seku līmenī. Kultūrpolitikas apakšnozaru stratēģiju izstrādes plāns ir realizēts daļēji: no plānotajiem 19 plānošanas dokumentiem, kas ir jāizstrādā un jāapstiprina, ir izstrādāti deviņi, vēl četrās nozarēs plāni vai stratēģijas ir izstrādāti, bet tie atrodas saskaņošanas procesā vai nav apstiprināti. Galvenā to saskaņošanas barjera ir diskusija par finansējuma pieejamību konkrēto uzdevumu izpildei un konsensusa trūkums, kas neļauj nonākt pie dokumenta apstiprināšanas Ministru kabinetā. Sešos gadījumos plānotie nozaru stratēģiskās plānošanas dokumenti nav izstrādāti. Dati liecina, ka iemesli tam, ka plānošanas dokumenti nav izstrādāti, ir dažādi. Pirmkārt, tas ir cilvēkresursu trūkums, kas varētu veikt dokumenta izstrādi; otrkārt, jaunu dokumentu izstrāde var nebūt lietderīga, ja jau pastāv plānošanas dokumenti nozares pārvaldībā iesaistītajām organizācijām vai institūcijām, treškārt, plānošanas dokumentu izstrādei ir nelabvēlīgs kopējais budžeta plānošanas konteksts, kur nozares attīstības plānošanu būtiski traucē neprognozējamās izmaiņas budžeta vidējā termiņa plānos. Arī Vēsturisko zemju likuma ieviešanas Rīcības plāna izstrādes nozīmīgā barjera ir finansējuma trūkums.

Šo situāciju būtiski ietekmē pretruna starp nozares izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem no vienas puses un finanšu iespējamību/pieejamību no otras puses, jo valsts budžeta vidējā termiņa plānošanas prakse ir nesistemātiska, nekonsekventa, pakārtota politiskās varas maiņām un turbulencei, ko rada krīžu sērija. Minētais var kavēt vai pat apturēt stratēģiskās plānošanas dokumentu izstrādi, dokumentiem "iestrēgstot" garos, cilvēkresursus un laika resursus prasošos saskaņošanas procesos.

Pamatnostādņu izvērtējuma laikā tika izstrādāts arī Plāns kultūras mantojuma aizsardzībai un glābšanai krīzes situācijās <https://www.km.gov.lv/lv/media/49194/download?attachment>, kas netika paredzēts Pamatnostādnēs.

Rekomendācija

Uzsākt konsultāciju procesu ar tām kultūras un radošā sektora apakšnozarēm, kurām nav izstrādāti stratēģiskās plānošanas dokumenti, lai vienotos par dokumentus izstrādes pieeju nākošajam vidējā termiņa plānošanas procesam.

7.3. Pamatnostādņu ārējās vides faktoru izmaiņu novērtējums

Secināms, ka visi Pamatnostādnēs raksturotie kultūrpolitikas plānošanas un ieviešanas procesu ietekmējošie ārējās vides faktori saglabājuši savu nozīmi. No visiem Pamatnostādnēs nosauktajiem ārējās vides faktoriem: demogrāfiskā situācija, emigrācija, reģionālā attīstība, digitālā transformācija, uzņēmējdarbības vide, epidemioloģiskā situācija, klimata pārmaiņas un kultūras procesu globalizācija, līdz starpposma novērtējumam (2022.–2024.) vislielāko ietekmes spēku ieguvušas demogrāfiskās situācijas, reģionālās attīstības politikas un digitālās transformācijas izpausmes, jo īpaši mākslīgā intelekta rīku attīstība. Kā jauns, negatīvs ārējās vides ietekmes faktors ir Krievijas karš pret Ukrainu un tā izraisītā militārās un kibernetiskās krīze, kas rada multiplu ietekmi, proti, nosaka to, ka kopumā mainās prioritātes valsts līmenī, jo priekšgalā izvirzās aizsardzība un drošība, kas nozīmē, ka finansējums kultūrpolitikas ieviešanai tiks samazināts.

Rekomendācija

Izstrādājot Pamatnostādņu ieviešanas plānu 2026.–2027.gadam, noteikt rezultātos rādītājus pakārtoti jaunajai budžeta politikai, proti, vidēja termiņa budžeta politikas prioritārajam attīstības virzienam – drošībai un ar to saistītajiem konsolidācijas pasākumiem. Uzdevumu definēšanā ņemt vērā mākslīgā intelekta radītos izaicinājumus kultūras un radošajai ekosistēmai (autorības, autentiskuma, nodarbinātības u.c. izaicinājumi).

7.4. Politikas mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējums

Secināms, ka definētā politikas mērķa aktualitāte ir saglabājusies, turklāt nostiprinājusies tā nozīme kultūras ilgtspējas dimensijā. Saistībā ar ilgtspējas jautājumiem, attīstījies arī cits diskurss, kā saistīt

kultūru ar ilgtspēju, proti aktualizēt un argumentēt kultūras lomu sabiedrības ilgtspējīgā attīstībā. Kultūrpolitikas eksperti atzīst, ka kopš 2021. gada ir būtiski attīstījusies globālā pieeja centienos definēt kultūras lomu ilgtspējīgā attīstībā, kur savu ieguldījumu snieguši arī Latvijas kultūrpolitikas veidotāji. Īpaši nozīmīgas pārmaiņas panāktas, izmainot kultūras organizāciju izpratni par kultūras pieejamības, piekļūstamības un kultūras līdzdalības jautājumiem, bet perspektīvā veicams mērķtiecīgs darbs pie kultūras kā attīstības resursa izpratnes veidošanas. Kultūras un radošā sektora pārstāvji saskata vairākas barjeras, kas šobrīd traucē kultūrpolitikas mērķu un nozares attīstību: finansējuma un cilvēkresursu trūkums, birokrātijas slogs, demogrāfisko rādītāju lejupslīde un iedzīvotāju intereses trūkums, politikas veidotāju (tie, kas ārpus nozares) izpratnes trūkums par kultūras nozīmi, infrastruktūras un tehniskā nodrošinājuma problēmas.

Secinām, ka sektorā pastāv atšķirīgi izaugsmes ātrumi, ko apliecina arī kultūras un radošā sektora operatoru aptaujas dati. Tie uzrāda ļoti atšķirīgus vērtējumi par nozares attīstību – kopumā 38 % novērtē, ka tā ir pasliktinājusies, 23 % uzskata, ka tā nav mainījusies, bet 30 %, ka tā ir uzlabojusies. Pozitīvākus vērtējumus snieguši valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvji, bet nevalstiskā un komercsektora pārstāvji bijuši kritiskāki savos vērtējumos. Atšķirības novērojamas arī dažādu kultūras un radošā sektora apakšnozaru organizāciju pārstāvju vērtējumos – pozitīvākus vērtējumus snieguši teātru un muzeju pārstāvji, bet kritiskākus – koncertorganizāciju un kultūras centru pārstāvji. Reģionālā dalījumā kritiskāki bijuši Rīgas un Kurzemes pārstāvji, bet pozitīvākus vērtējumus snieguši Vidzemes un Latgales pārstāvji, kamēr Zemgales pārstāvji izteikti biežāk snieguši vērtējumu, ka kultūras nozares attīstība nav mainījusies. Dati arī rāda, ka izteikti kritiskākus vērtējumus snieguši tie, kuri darbojas starptautiskā līmenī – kopumā 58 % no šīs mērķgrupas uzskata, ka nozares attīstība ir pasliktinājusies.

Pamatnostādnēs definētie politikas rezultāti tikai daļēji atbilst plānotajām (2024.) rezultātu vērtībām. Vislabākā izpilde vidusposmā ir trešā politikas apakšmērķa “nodrošināta kultūras mantojuma ilgtspējīga saglabāšana un radoša izmantošana” rezultātiem un piektā politikas apakšmērķa “nodrošināta talantu ataudze un kultūras un radošajās nozarēs strādājošo profesionālā izaugsme” rezultātiem. Pirmā un ceturtā apakšmērķa rezultātus pakārtoti noteiktajiem rezultātīvajiem rādītājiem nav iespējams vērtēt datu trūkuma dēļ. Otrā apakšmērķa politikas rezultāti vērtējami kā neizpildīti atbilstoši vidusposmā plānotajam.

Rekomendācija

Mainīt rezultātos rādītājus gadījumos, kur datu ieguve nav iespējama. Identificēt risinājumus gadījumos, kur politikas rezultāti ir neizpildīti.

7.5. Rīcības virzieni un uzdevumi: izpildes novērtējums

Pirmais rīcības virziens “Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai”

Secināms, ka galvenie risināmie jautājumi šī rīcības virziena ietvaros 2022.–2024. gada periodā ir saglabājuši savu aktualitāti, bet atsevišķos virzienos (piekļūstamība) ir veikti būtiski ieguldījumi izaicinājumu risināšanā.

Atzīts, ka kultūras piedāvājums sabiedrībai ir plašs, taču nevienmērīgs, piemēram, profesionālā māksla, bet, jo īpaši laikmetīgā māksla, ir mazāk pieejama salīdzinājumā ar amatiermākslu, un tās piedāvājums īpaši atkarīgs no katras pašvaldības prioritātēm. Nozaru griezumā kā vismazākais norādīts vizuālās mākslas piedāvājums. Kā situāciju uzlabojošs faktors minēta VKKF finansējuma modeļa maiņa, kas, ekspertu ieskatā ļauj attīstīt un atbalstīt profesionālo mākslu arī reģionos. Atzīts, ka salīdzinājumā ar laiku pirms – Covid-19, inflācijas ietekmē ir nedaudz samazinājies piedāvājuma apjoms, bet ne kvalitāte.

Interese par digitālo kultūras saturu samazinājusies pēc Covid-19, un šobrīd trūkst mērķētas politikas šajā jomā.

Lai gan kultūras piedāvājums Latvijā kopumā ir kvalitatīvs un daudzveidīgs, reģionos, īpaši pierobežā vai no urbānām teritorijām attālākās vietās, pastāv būtiskas pieejamības atšķirības. Dominē viedoklis, ka administratīvi teritoriālā reforma palielinājusi kultūras pieejamības nevienlīdzību starp novadiem.

Vērtējumi par kultūras organizāciju ieguldījumu auditorijas piesaistē ir neviennozīmīgi. Atsevišķu ekspertu ieskatā no 2022. līdz 2024. gadam ievērojami samazināties kultūras organizāciju mērķēts darbs ar noteiktām auditorijas grupām – darbā ar bērniem, jauniešiem, cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, mazākumtautībām un bēgļiem. Vienlaikus izceltas atsevišķas kultūras organizācijas, kuras šo darbu veic atzīstami. Lai arī iedzīvotāju iesaistes kritums norāda uz nepieciešamību pēc mērķtiecīgākas kultūrpolitikas šo grupu virzienā, nozares pārstāvji atzīst, ka kultūras mārketinga kvalitāte ir nepietiekama. Trūkst vienotas kultūras notikumu platformas, kas apgrūtina sabiedrības orientēšanos kultūras norisēs.

Par konkrētu mērķauditorijas segmentu sasniegšanu secināms, ka:

- 1) Bērni un jaunieši ir stratēģiska prioritāte, tomēr joprojām vērojamas nepilnības darbā ar šo mērķgrupu. Kultūrizglītības programma “Latvijas skolas soma” ir efektīvs instruments, taču tās īstenošana atkarīga no izglītības iestāžu un pedagogu motivācijas. Nav pietiekams piedāvājums bērnu un jauniešu auditorijai valsts kultūras organizācijās (teātros, koncertzālēs), it īpaši reģionos.
- 2) Diasporas un mazākumtautību kultūras pieejamība ir ierobežota. Diasporai trūkst mērķētas stratēģijas un atbalsta instrumentu, īpaši digitālajā vidē. Mazākumtautību auditorijas kultūras patēriņš joprojām ir zemāks, un valsts līmenī trūkst padziļinātas izpētes un atbalsta mehānismu.
- 3) Pieejamības nodrošināšana cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem progresē. Ir panākts būtisks izrāviens izpratnē un praktiskajā rīcībā pieklūstamības jomā, taču joprojām nepieciešama starpnozaru sadarbība un pieejamības jautājumu integrācija plašākā infrastruktūras politikā.

Kultūras un radošā sektora organizāciju pārstāvji norādīja vairākus priekšnoteikumus, kas, viņuprāt, uzlabotu kultūras piedāvājuma pieejamību sabiedrībai. Respondentu ieteikumos kultūras pieejamības uzlabošanai dominē uzsvars uz teritoriālo un sociālo nevienlīdzību: kultūras piedāvājums ir koncentrēts pilsētās (īpaši lielajās), savukārt reģionos saskaras ar finansējuma trūkumu, infrastruktūras nolietojumu un transporta barjerām. Tiek uzsvērtā nepieciešamība stiprināt kultūras centru darbību lauku teritorijās, samazināt biļešu cenas, uzlabot informācijas apriņķi un atbalstīt kultūras profesionāļus, īpaši reģionos. Vienlaikus respondenti savos ieteikumos aicina veidot mērķtiecīgu un iekļaujošu kultūrpolitiku ar ilgtermiņa stratēģisku redzējumu, kas liecina, ka, neskatoties uz vairākām kultūrpolitikas iniciatīvām šajā virzienā, tomēr noteikta nozares pārstāvju daļa apliecina bažas saistībā ar politikas ilgtspēju un tās stratēģisko kontinuitāti vairākos jautājumos.

Rekomendācija

Lai veicinātu vāji sasniegto auditoriju segmentu pieklūstamību kultūras piedāvājumam, rekomendējam zināšanas par pieklūstamību vecinošiem apstākļiem integrēt attīstības plānošanas dokumentos (arī citās rīcībpolitikas jomās), komunikācijas materiālos un augstākās izglītības programmās. Atbalstīt pieklūstamības auditu īstenošanu kultūras organizācijās un aktivizēt ES fondu finansējuma izmantošana pieklūstamības uzlabojumu finansēšanai. Attīstīt pieklūstamības politikas instrumentus starpnozaru sadarbībā ar satiksmes, būvniecības un izglītības nozarēm.

Kultūras pieklūstamības sekmēšanai iesakām veidot pieejamības un pieklūstamības konsultatīvo padomi, lai sekmētu un institucionalizētu regulāru sadarbību ar mērķgrupām.

Nākotnē strādāt ar atbilstoša piedāvājuma pieejamības sekmēšanu arī senioru auditorijai, kas ir nozīmīga kultūras patērētāju daļa, bet ar ierobežotām iespējām un šobrīd kultūrpolitikā nav iekļauta kā specifiska mērķgrupa.

Rīcības virzienā definētais sasniedzamais politikas rezultāts ir “nodrošināta plaša augstvērtīga kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai” ir neprecīzi un daļēji operacionalizēts, tāpēc rekomendējam izstrādāt detalizētāku rezultatīvo rādītāju sistēmu šim apakšmērķim un politikas rezultātam.

Otrais rīcības virziens “Sabiedrības līdzdalība kultūras procesos”

Secināms, ka galvenie risināmie jautājumi šī rīcības virziena ietvaros 2022.–2024.gada periodā nav mainījušies – joprojām aktuāli ir Pamatnostādnēs minētie jautājumi par amatiermākslas kolektīvu

vadītāju atalgojuma līmeni, sabiedrības līdzdalības iespējām radošās pašizpaušmes formās, aktīvu sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā.

Viens no būtiskiem sasniegumiem šī rīcības virziena ietvaros ir 2024. gada septembrī valdības apstiprinātais konceptuālais ziņojums “Par māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksas finansēšanas kārtības maiņu”, kas paredz 2024., 2025. un 2026. gadā palielināt valsts budžeta mērķdotāciju par 1 223 916 eiro ik gadu māksliniecisko kolektīvu vadītāju darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām. Valsts budžeta mērķdotāciju palielināšana amatiermākslas kolektīvu vadītājiem var palīdzēt risināt vairākus izaicinājumus, kas saistīti ar amatiermākslas darbības kvalitātes nodrošināšanu – pietiekams atalgojums amatiermākslas kolektīvu vadītājiem, kas varētu motivēt arī jaunus speciālistus aktīvāk iesaistīties amatiermākslas kolektīvu vadībā, kā arī profesijas prestiža celšana.

Šī rīcības virziena ietvaros izvirzītais uzdevums “veicināt sabiedrības radošo pašizpaušmi” ir abstrakti un vispārīgi formulēts, līdz ar to iesaistītajām pusēm (pašvaldībām, kultūras centriem) ir grūtības to īstenot, kā arī dažādās pašvaldībās atšķiras izpratnes par sabiedrības radošās pašizpaušmes nozīmi un veidiem. Informanti uzskata, ka būtu nepieciešama lielāka konkrētība kultūrpolitikā un Pamatnostādņēs 2025.–2027. gada periodā, kā sekmēt sabiedrības radošo pašizpaušmi. 2025.–2027. gada Pamatnostādņu īstenošanas periodā būtu vēlams izstrādāt vadlīnijas vai arī plānot nacionāla mēroga iniciatīvas, kas palīdzētu veicināt sabiedrības radošo pašizpaušmi dažādu vecumu mērķgrupās.

Pētījuma gaitā informanti pozitīvi vērtējuši dažādas finansiālā atbalsta sniegšanas programmas (VKKF īstenotās mērķprogrammas “Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma” un “Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja”, NKMP īstenotā Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programma), kuru ietvaros iespējams stimulēt sabiedrības iesaisti kultūras mantojuma saglabāšanā. Rekomendējams, ka arī turpmāk tiek finansiāli atbalstītas dažādas programmas, kuru ietvaros ieinteresētās sabiedrības grupas var piesaistīt finansējumu kultūras mantojuma saglabāšanai, attīstībai. Informanti uzskata, ka Pamatnostādņu 2025.–2027. gada īstenošanas periodā KM ir nepieciešams pievērst vairāk uzmanību sabiedrības informēšanai par Latviešu vēsturisko zemju likuma nepieciešamību, tādējādi aktualizējot arī kultūras mantojuma daudzveidību latviešu vēsturiskajās zemēs un iespējas sabiedrībai iesaistīties tā saglabāšanā un attīstībā.

Kultūras un radošā sektora operatoru aptaujā atzīst, ka būtiskākās problēmas amatiermākslas darbības nodrošināšanā Latvijā rada amatiermākslas kolektīvu vadītāju zema atalgojums, jaunie speciālisti nav ieinteresēti un motivēti darbam reģionos, pašvaldību perifērijās iedzīvotājiem ir ierobežota mobilitāte un trūkst transporta nodrošinājuma regulārai dalībai amatiermākslas aktivitātēs. Dati liecina, ka amatiermākslas kolektīvi (jo sevišķi reģionos) aktīvi pilda sabiedrības integrācijas funkciju, stiprina sabiedrības noturību un veicina saliedētību.

Rekomendācija

Kopumā, lai izpildītu šī rīcības virziena ietvaros izvirzītos uzdevumus, KM būtu nepieciešams stiprināt dialogu ar pašvaldībām, to vēlēto pārstāvju sastāviem. Pašvaldības ir būtisks spēlētājs visu šī rīcības virzienu uzdevumu sasniegšanā (amatiermākslas darbības nodrošināšanā, sabiedrības radošās pašizpaušmes veicināšanā, sabiedrības iesaistes veicināšanā kultūras mantojuma saglabāšanā un attīstībā), taču to atbalsts ir atkarīgs no katra vēlēto pārstāvju sastāva politiskajām prioritātēm. Lai sabiedrības līdzdalība kultūras procesos iekļūtu pašvaldību vēlēto pārstāvju prioritāšu sarakstā un saņemtu nepieciešamo atbalstu, KM ir būtiski stiprināt dialogu ar pašvaldību vēlētajiem pārstāvjiem, argumentējot par labu kultūras līdzdalības procesu nepieciešamībai sabiedrības noturības un izturētspējas veicināšanā.

Trešais rīcības virziens “Kultūras mantojuma ilgtspēja”

Secināms, ka kopumā 2022.–2024. gada periodā kultūras mantojuma nozarē ir parādījušies jauni aktuālie risināmie jautājumi, kas saistāmi ar Krievijas pilna mēroga iebrukumu Ukrainā un pieaugošajiem drošības draudiem Latvijai. Kultūras mantojuma jomā šajā laika periodā aktuāli ir kļuvuši jautājumi par kultūras mantojuma glābšanu militāras krīzes gadījumā, kā arī kultūras

mantojuma digitalizācijā mainījušies akcenti no kultūras mantojuma pieejamības veicināšanas uz kultūras mantojuma saglabāšanu.

Iesaistīto pušu skatījumā saasinātā ģeopolitiskā situācija un Krievijas mērķtiecīgā Ukrainas kultūras mantojuma iznīcināšana ir izcēlusi kultūras mantojuma institūciju nozīmi nacionālās identitātes un kultūras saglabāšanā.

Informantu skatījumā kultūrpolitikā vajadzētu vairāk uzmanības pievērst kultūras mantojuma ēku potenciālam attīstīt reģionālo ekonomiku un teritoriju attīstību, ņemot vērā, ka gan publiskā, gan privātā finansējuma ieguldījumi kultūras mantojuma ēku saglabāšanā var sniegt būtiskus ieguvumus reģionālā attīstībā. Būtiski ir pievērst uzmanību tam, lai normatīvais regulējums, kas saistās ar kultūras pieminekļu aizsardzību, ir pietiekami draudzīgs privātajiem investoriem. Šeit būtiska ir plānoto grozījumu likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" īstenošana, kas paredz zināmus nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus valsts aizsargājamajiem kultūras pieminekļiem.

Kultūras mantojuma ilgtspējas nodrošināšanā kopumā svarīgi ir pievērst uzmanību finansējuma un cilvēkresursu jautājumiem. Nepieciešamā finansējuma nodrošināšanas jautājumi ir aktuāli gan materiālā, gan nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas kontekstā: kultūras pieminekļu atjaunošanā un attīstībā, Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanā, kultūras mantojuma institūciju darbības nodrošināšanā, kultūras mantojuma digitalizācijā, kā arī NKM elementu saglabāšanā (būtiskas ir VKKF īstenošanās mērķprogrammas "Nemateriālā kultūras mantojuma vērtību attīstība un ilgtspēja" un "Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma"). Būtiska ir finansējuma piesaiste un nodrošināšana kultūras mantojuma digitalizācijas procesam, ņemot vērā, ka tieši kultūras mantojuma digitalizācija un iegūto datu droša ilgtermiņa glabāšana ir pamatā kultūras mantojuma saglabāšanai militāras krīzes gadījumā. Cilvēkresursu trūkums nozarē visvairāk apdraud kultūras mantojuma institūciju darbību (zemā atalgojuma dēļ ir grūtības piesaistīt jaunus darbiniekus, novērojama liela darbinieku mainība). Informantu skatījumā šiem jautājumiem būtu jāpievērš lielāka uzmanība Pamatnostādņu periodā 2026.–2027., lai būtu iespējams nodrošināt kultūras mantojuma ilgtspēju Latvijā.

Kultūras un radošā sektora operatoru aptaujā identificētajos viedokļos dominē uzsvars uz nepieciešamību nodrošināt ilgtspējīgu finansējumu, iekļaut mantojuma saglabāšanu izglītības un sabiedrības informēšanas procesos, kā arī stiprināt digitālās pieejamības un pārvaldības kapacitāti. Tiek izcelta arī nepieciešamība vienlīdz atbalstīt materiālo un nemateriālo mantojumu, tostarp tradicionālās prasmes, folkloru un Dziesmu svētku kustības daudzveidību.

Rekomendācija

Ņemot vērā saasināto ģeopolitisko situāciju, Pamatnostādņu ieviešanas Plānā 2026.–2027. gadam būtu jāiekļauj un jāpievērš sevišķa uzmanība kultūras mantojuma glābšanai un saglabāšanai krīzes situācijās (primāri – militāras krīzes gadījumā), proti, jautājumi par kultūras mantojuma institūciju krājumu drošību, kultūras pieminekļu drošību, kultūras mantojuma saglabāšanu ar digitalizācijas palīdzību, kultūras mantojuma ekspertu un kultūras mantojuma institūciju darbinieku rīcību militāras krīzes gadījumā.

Vēlams KM veidot ciešāku dialogu ar kultūras mantojuma ekspertiem un kopienām attīstības plānošanas dokumentu izstrādē, aktīvi sadarboties ar kultūras mantojuma kopienām, lai sabiedrības iesaiste kultūras mantojuma saglabāšanā būtu jēgpilna.

Visu līmeņu politikas veidotājiem risināt ar cilvēkresursu piesaisti kultūras mantojuma sektoram saistītus izaicinājumus.

Ceturtais rīcības virziens "Kultūras un radošo nozaru attīstība"

Secināms, ka rīcības virziena "Kultūras un radošo nozaru attīstība" centrā ir jautājumi par dažādiem priekšnosacījumiem, kas palīdz īstenot pārējos rīcības virzienos izvirzītos uzdevumus. Rīcības virziena astoņi uzdevumi aptver gan kultūras organizāciju daudzveidīgo spektru (kultūras piedāvājuma veidošanā ir iesaistītas valsts un pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības, nevalstiskās organizācijas, uzņēmumi, pašnodarbinātas radošās personas), gan kultūras nozaru daudzveidību (no kultūras mantojuma nozarēm līdz radošajām industrijām). Līdz ar to ir nepieciešams

vienlīdz plašs politikas instrumentu spektrs, kas nodrošina visu kultūras apakšnozaru ilgtspēju un attīstību. Šajā rīcības virzienā atspoguļoti arī ar profesionālās mākslas attīstību saistītie problēmjautājumi.

Kā sasniedzamais politikas rezultāts ir definēts “nodrošināti priekšnoteikumi kultūras un radošo nozaru ilgtspējai un attīstībai”, kas ir pietiekami plašs un sazarots, kā arī atkarīgs no kultūras ekosistēmas plašā tvēruma un dažādajām apakšnozarēm, tāpēc nav iespējams novērtēt tā īstenošanas pakāpi. No plānotajiem četriem rezultatīvajiem rādītājiem tikai par vienu ir pieejami dati starpposma izvērtējuma brīdī. Vienlaikus jāatzīmē, ka šie rezultatīvie rādītāji neatspoguļo visu rīcības virziena daudzveidību. Rekomendējam izskatīt iespēju nodrošināt ciešāku sasaisti starp finanšu instrumentiem un horizontālajām prioritātēm (piemēram, finansēšanas līgumos ar valsts kapitālsabiedrībām, līdzdarbības līgumos ar NVO, VKKF prioritātēs vai tml.). Informantu skatījumā pēdējos gados ir aktualizējušies un turpmāk būtu aktualizējami šādi horizontālie jautājumi: infrastruktūras un pakalpojumu piekļūstamība; sociālā iekļaušana; klimata pārmaiņas un to seku mazināšana.

Pamatnostādnes nesniedz skaidru definīciju, kas ir “profesionālā māksla” un kas ir “radošās industrijas”; definīcijas nav pietiekami precīzas, lai nošķirtu, par kādiem kultūras procesiem ir runa. Līdz ar to neskaidri izvērsti ir arī ar šīm jomām saistītie uzdevumi, tie pārklājas ar citiem uzdevumiem. Vēl vairāk uzdevumu izpildi apgrūtina arī datu uzkrāšanas problemātika. Par nepieciešamību pilnveidot datu apkopošanu par profesionālās teātra un mūzikas mākslas jomas nevalstiskā sektora dalībniekiem savos ziņojumos vairākkārt ir norādījusi arī Valsts kontrole. Šī jautājuma risināšana ir aizsākta, bet noteikti turpināma nākamajos gados.

Veikt ieguldījumus kultūras un radošo nozaru infrastruktūrā – aktuāls uzdevums, īpaši nozīmīgi ir piesaistīt ārējo finansējumu (ES fondu līdzekļus) šī uzdevuma īstenošanai, kā prioritāti izvirzot iesāktos projektus. LKA mājvietas – starpdisciplināra izglītības, kultūras un radošo industriju atbalsta centra “TabFab” pārbūve, nacionālā akustiskā koncertzāle un laikmetīgās mākslas muzejs – joprojām ir aktuāli risināmi jautājumi.

Valsts budžeta ietvaros materiāltehniskā bāze valsts institūcijām tiek papildināta pakāpeniski. Iespējamo budžeta samazinājumu kontekstā šādas izmaksas zaudē aktualitāti, izpētes rezultātā neizdevās konstatēt konsekvētu un sistēmisku pieeju šo jautājumu risināšanai.

Atalgojums un ieņēmumi kultūras un radošajās nozarēs nodarbinātajiem joprojām aktuāla problēma, jāturpina arī kultūras izglītības interešu pārstāvība sarunās ar IZM. Vienlaikus ilgstoši neatrisināts ir jautājums par pašvaldību kultūras iestāžu darbinieku atalgojumu – ne visas pašvaldības ir spējušas sekot valsts sektora iniciatīvai kultūras organizāciju darbinieku atalgojuma paaugstināšanā un vienādas kvalifikācijas speciālistu atalgojums dažādās pašvaldībās, tostarp pašvaldību muzejos, bibliotēkās un kultūras centros, var būtiski atšķirties, kopumā atpaliekot no vidējā atalgojuma publiskajā sektorā. Šī jautājuma turpmākā risināšanā nav iezīmēti skaidri scenāriji.

Kino jomas starptautiskajiem panākumiem tiek piedēvēta plašāka ietekme uz Latvijas kultūras attīstību un starptautisko atpazīstamību.

Kultūras un radošā sektora operatoru aptaujā respondenti jautājumā par radošo nozaru attīstību visbiežāk aktualizē trīs galvenās tēmas: (1) strukturālas problēmas attiecībā uz atalgojumu, infrastruktūru un valsts atbalstu, (2) nepieciešamība stiprināt reģionu un vietējo kopienu kapacitāti, un (3) vēlme pēc mērķtiecīgas, integrētas un uz sadarbību balstītas radošo nozaru politikas. Tiek kritizēta formāla pieeja, nepietiekams finansējums un centralizācija Rīgā, vienlaikus akcentējot vajadzību pēc sadarbības platformām, mūsdienīgas pārvaldības un profesionāla atbalsta radošajiem darbiniekiem visā Latvijā.

Rekomendācija

Attiecībā uz radošo industriju attīstību iesakām precīzāk definēt šī uzdevuma risināmos jautājumus, jo daļa no Pamatnostādnēs minētajiem jautājumiem ir zaudējuši aktualitāti – piemēram, Covid-19 seku pārvarēšana. Savukārt “konkurētspējas stiprināšana un atbalsts eksportam” attiecināms arī uz iepriekšējo uzdevumu “stiprināt kultūras un radošo nozaru eksportspēju un starptautisko

atpazīstamību Latvijas tēla veidošanā". Nepieciešams stratēģisks izvērtējums un rīcība nozares veiksmes stāstu izmantošanai rīcībpolitikas argumentācijā, kā arī Latvijas starptautiskās konkurētspējas veicināšanā.

Nepieciešams turpināt pārstāvēt nozarē nodarbināto intereses, tai skaitā, radošo profesionāļu un pašnodarbināto intereses, mazinot nedrošo nodarbinātību.

Piektais rīcības virziens "Kultūra un izglītība"

Secināms, ka kopumā 2022.–2024. gada periodā notikušas būtiskas pārmaiņas kultūrizglītībā visos līmeņos, par ko liecina būtiskas izmaiņas vairākos normatīvajos aktos. Nozīmīgākās izmaiņas ir saistītas ar jauno profesionālo ievirzes izglītības standartu, mainīta tipoloģija gan vidējās profesionālās izglītības līmenī (Profesionālās izglītības likumā noteica profesionālās izglītības iestāžu statusu, darbības mērķus un nosaukumus atbilstoši profesionālās izglītības iestādē iegūstamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai, atbilstoši kultūrizglītības jomā tie ir mākslu izglītības kompetences centri un profesionālās vidusskolas), gan augstākās izglītības līmenī (Augstskolu likumā atsevišķi izdalītas mākslu un kultūras universitātes un to darbības mērķus).

Sakārtoti nozares pārvaldības jautājumi – stiprināta KM loma politikas veidošanā, strukturāli pārdalot atbildību starp KM un LNK; turpināts pilnveidot KM pakļautības izglītības iestāžu tīklu. Tā kā daudzi jautājumi tiek risināti starpinstitutionālā sadarbībā, nozīmīga ir KM pārstāvju klātbūtne starpministriju darba grupās, kā arī darbs pie normatīvo aktu izstrādes un kultūras nozares interešu pārstāvēniecības normatīvā regulējuma, kas attiecas ne tikai uz kultūrizglītības jomu, izstrādē. Palielinājusies nozares konsultatīvo padomju, īpaši Kultūrizglītības padomes, loma. Kā aktuāls risināmais jautājums šajos gados izceļams pedagogu darba samaksas jautājums – kultūrizglītības skolu pedagogu un augstskolu mācītspēku atalgojuma problēmas tika aktualizētas līdzās pārējo pedagogu darba samaksas un slodžu plānošanai. Pastiprināta sadarbība notikusi ar EM par darba tirgus pieprasījuma identificēšanu un plānošanu.

Pamatnostādņu īstenošanas nākamajos trīs gados (2025.–2027.) turpināsies darbs pie finansēšanas modeļa maiņas profesionālās izglītības un augstākās izglītības līmeņos.

Kultūrizglītības jomu būtiski ietekmē tāds ārējais faktors kā pārmaiņas vispārizglītojošo skolu tīklā, kā arī demogrāfijas tendences, arvien samazinoties izglītojamo skaitam. Tāpat nākamajos plānošanas perioda gados nozīmīgi būtu pastiprinātu uzmanību pievērst mūžizglītības un tālākizglītības programmu izveidei, to līdzfinansējumam, atbilstībai izglītojamo vajadzībām un kvalitātes kontrolei, kā arī profesionālajai tālākizglītībai ar kvalifikācijas ieguves iespējām.

Ekspertu sniegtā informācija liecina, ka nepieciešams turpināt infrastruktūras sakārtošanu, jo īpaši augstskolām (LKA, JVLMA, LMA), profesionālās vidējās izglītības iestādēm un attiecībā uz dienesta viesnīcu modernizēšanu.

Nākamajos gados plānots turpināt pilnveidot augstskolu pārvaldību (iespējams – samazināt padomes locekļu skaitu; īstenot institutionālā finansējuma modeļa ieviešanu); gaidāmi arī grozījumi un precizējumi likumā par doktorantūru īstenošanu.

Savukārt ES mērogā aktualizētais mikro kvalifikāciju jautājums pagaidām nav nostiprināts ne normatīvajā regulējumā, ne praksē, un atsevišķas kultūras jomas organizācijas tikai vēl plāno savu darbību, lai piedāvātu šādas izglītības un kvalifikācijas iespējas.

Sarunās ar ekspertiem netika īpaši izcelti vairāki jautājumi, kas akcentēti Pamatnostādnēs, proti, pārkvalifikācijas iespēju plašāka pieejamība, kultūras un radošo nozaru speciālistu iespējas iegūt un attīstīt pedagoģiskās kompetences, tādējādi plašāk iesaistot nozares speciālistus kultūrizglītības darbā, kā arī kultūras mantojuma saglabāšanai nozīmīgi ir speciālisti dažādās amatniecības jomās un restaurācijā.

Ekspertu skatījumā kultūrizglītības programmai "Latvijas skolas soma" ir vēl līdz galam neizmantots potenciāls dažādu mērķgrupu integrācijā, labbūtības jautājumu risināšana, izpratnes par STEAM veicināšanā. Nākamajos gados tiks pastiprināta uzmanība pievērsta kultūras norisēm, kas veicina

pilsonisko līdzdalību (ES fondu SAM 4.2.3.3. pasākuma "Pilsonisko līdzdalību veicinošu kultūras pakalpojumu pieejamības veicināšana" īstenošana), skolotāju kultūrpratības veicināšanai.

Kultūras un radošā sektora operatoru aptaujā respondentu atbildēs uzsvērtā nepieciešamība stiprināt kultūrizglītību visos līmeņos — no pamatzglītības līdz augstskolām — nodrošinot kvalitatīvu pieejamību, profesionālu atbalstu, infrastruktūru un sadarbības platformas. Kritika vērsta pret centralizāciju, sadrumstalotu finansējumu un birokrātiju, kas kavē pedagogu darbu un jauniešu iesaisti. Tiek pausta vēlme pēc sabalansētas pieejas, kurā tiek novērtēta arī neformālā izglītība, un kultūra tiek integrēta mācību procesā ar radošām metodēm un pieejamiem resursiem.

Rekomendācija

Pamatnostādņu ieviešanas turpmākajā periodā rīcībpolitikā prioritizēt tālākizglītības un mikroapliecinājumu politikas ieviešanas risinājumus, kas atbalstītu arī 3. un 4. rīcības virzienos izvirzīto uzdevumu izpildi specifiski personāla attīstības jautājumos. Būtiski pastiprinātu uzmanību pievērst starpministriju sadarbībai.

7.6. Ārējās ietekmes novērtējums

Izpētē secināts, ka **ietekme uz makroekonomisko vidi, uzņēmējdarbības vidi, administratīvo slogu un ar to saistīto izmaksu apjomu** izpaužas kā:

- kultūras un radošo industriju uzņēmēju aktīva iesaiste sociālās uzņēmējdarbības attīstībā;
- kultūras un radošo industriju uzņēmumu loma mazās un vidējās uzņēmējdarbības attīstībā, jo īpaši kultūras tūrisma pakalpojumu un reklāmas sektorā;
- muzeji un kultūras mantojuma sektors kā kultūras tūrisma un tūrisma piedāvājuma neatņemama sastāvdaļa;
- izmantojot atkārtoti kultūras mantojuma objektus, tiek samazināti izdevumi uzņēmējdarbībai, tiek veicināta aprites ekonomika. Ar NKM elementu palīdzību, kā arī kulināro mantojumu var veidot jaunus uzņēmējdarbības projektus, kultūras mantojuma elementus ievīt veiksmīgi operējošā uzņēmējdarbībā.
- KM padotībā esošo izglītības iestāžu aktivitāte darba tirgum un videi atbilstošu speciālistu sagatavošanā, kā arī kultūras un radošā industriju sektora pašapziņas un identitātes konstruēšanā;
- mākslinieku un kultūras iniciatīvu nozīme Latvijas starptautiskā tēla zīmološanā;
- kultūras infrastruktūras renovācijas un būvniecības aktivitāšu ieguldījums projektēšanas, būvniecības un būvmateriālu nozares attīstībā u.tml.;
- amatiermāksla kā viens no veidiem, kā pavadīt brīvo laiku, kas piesaista iedzīvotājus pilsētā, novadā;
- publiskās kultūras institūcijas piedalās tautsaimniecības vērtību apritē – pērk, pārdod pakalpojumus. Kultūras institūcijām, piemēram, muzejiem, ir ļoti specifiski pakalpojumi, kas tiek pirkti, kas savukārt ļauj pastāvēt uzņēmējdarbībai, kas, iespējams, bez valsts institūciju atbalsta nepastāvētu (restauratoru darbs utt.);
- pētījumi par kultūras un radošo nozaru tiešo un pastarpināto ietekmi uz ekonomiku un citām tautsaimniecības jomām, radošuma prasmju attīstīšanu mūžizglītības procesā un dizaina nozares pienesumu visām tautsaimniecības jomām.

Ekspertu skatījumā **ietekme uz vidi** izpaužas kā:

- kultūras organizāciju, tostarp muzeju, radošo, mākslas un kultūras projektu īstenošanu, jo īpaši kultūras mediju, loma vides aizsardzības un klimatneitrālas politikas ideju popularizēšanā un vides aizsardzības vērtību komunikācijā.

- kultūras pasākumu kontekstā tiek aktualizētas aktivitātes, kas palīdz mazināt klimata pārmaiņu sekas (piemēram, atkritumu šķirošana);
- kultūras infrastruktūras būvniecības un rekonstrukcijas kontekstā tiek aktualizēta kultūras būvju ietekme uz vidi, jo tās ir ar lielu infrastruktūru un energoresursu patēriņu.
- kultūras mantojuma kontekstā – atjaunojot kultūras pieminekļus, jau esošas ēkas var tikt izmantotas konkrētiem nolūkiem, nebūvējot jaunu infrastruktūru. Kultūras mantojums – atkārtoti izmantojot kultūras mantojuma objektus, tiek samazināta CO2 ietekme (ja restaurē un atjauno pareizi), veicinot aprites ekonomiku.

Izpētē secināts, ka **ietekme uz teritoriju attīstību** izpaužas kā:

- līdzdsvarota kultūras pakalpojumu pieejamība visā Latvijas teritorijā; īpaši ATR ietekmē ir kritiski svarīgi ir pēc iespējas saglabāt un attīstīt kultūras organizāciju tīklu un nodrošināt muzeju, bibliotēku, kultūras centru un kultūrizglītības iestāžu pakalpojumu pieejamību visiem Latvijas iedzīvotājiem, attīstot gan kultūras infrastruktūru, gan pakalpojumu saturu, gan kultūras piedāvājuma piekļūstamību;
- profesionālās mākslas pieejamībai reģionos nozīmīgu ietekmi atstāj reģionālo koncertzāļu darbība;
- kultūras centriem ir potenciāls attīstīties kā vietējo kopienu centriem, pārsniedzot tām līdz šim noteiktās tikai kultūras nozares funkciju robežas; šādiem centriem ir iespēja veicināt pašvaldības iedzīvotāju pilsonisko aktivitāti;
- publisko bibliotēku tīkls kalpo kā kopienu centri, to loma ir paplašinājusies par sabiedrībai mērķētu publisko pakalpojumu pieejamības punktiem, digitālās apmācības vietām, integrācijas mezgliem u.tml.
- ieguldījumi kultūras infrastruktūras attīstībā reģionos un kultūras satura veidošanā jaunajās reģionālajās koncertzālēs un multifunkcionālajos centros (VKKF), kā arī novērojama kultūrizglītības programmas “Latvijas skolas soma” ietekme uz teritoriju attīstību, iedzīvotāju dzīves kvalitātes, nodarbinātības iespēju, piederības teritorijai stiprināšanā;
- kultūrizglītības iestādes reģionos veido cilvēkam draudzīgu vidi darbam un dzīvei – veido ģimenēm draudzīgu mikrovidi.
- kultūras pasākumi, kas notiek mazpilsētās un lauku teritorijās, sniedz ieguldījumu teritorijas attīstībā.
- kultūras pieminekļu saglabāšana un atjaunošana sniedz ieguldījumu teritorijas attīstībā un tūrisma potenciāla veidošanā.

Izpētē secināts, ka Pamatnostādņēs plānots finansējums tikai KM budžeta ietvarā. Lai arī plānotās aktivitātes ir ar **ietekmi uz citu ministriju un pašvaldību budžetiem** (jo to pārziņā ir kultūras institūcijas un aktivitāšu īstenošana), informācijas pieejamības ierobežojumi neļauj secināt faktisko ietekmi uz citām ministrijām un uz pašvaldību budžetu.

Ekspertu vērtējumos netiek saskatīta īpaša Pamatnostādņu **ietekme uz pārvaldes iestāžu funkcijām un cilvēkresursiem**, bet, iespējams, šīs ietekmes identificēšanu kavē vienotas izpratnes un definīcijas trūkums, kas tiek saprasts ar šo ietekmes veidu. Tomēr jāsecina, ka atsevišķu likumu pieņemšana vai aktualizēšana var radīt šādu ietekmi, piemēram, Kultūras centru likuma pieņemšana 2022.gadā.

Saskaņā ar ekspertu spriedumiem **ietekme uz tiesību normu sistēmu un Latvijas starptautiskajām saistībām** visspilgtāk izpaužas kultūras mantojuma politikā, kur kultūras mantojuma saglabāšanas un aizsardzības tiesības ir plaši regulētas starptautisku organizāciju lēmumos, tāpēc katras konvencijas ratifikācija un ieviešana nacionālajā likumdošanā ietekmē arī šīs politikas izpausmes starptautiskajā līmenī (UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma konvencija, UNESCO konvencija par pasaules dabas un kultūras mantojuma aizsardzību, Eiropas kultūras

konvencija, Hāgas konvencija par kultūras mantojuma aizsardzību bruņotu konfliktu gadījumos, Eiropas ainavu konvencija, Faro konvencija u.c.).

Ietekme uz cilvēktiesībām tiek aktualizēta kultūras pieejamības un piekļūstamības kontekstā, kas lielā mērā saistīta ar starptautisko kultūras tiesību izpratni un regulējumu. Vairākos nozīmīgos Apvienoto Nāciju organizācijas (ANO; The United Nations, UN) un tās aģentūras ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) pamatdokumentos ir definētas ikviena cilvēka kultūras tiesības: “Kultūras tiesības ir daļa no cilvēktiesībām, kas ir vispārējas, nedalāmas un savstarpēji atkarīgas.” Kultūras tiesību pamatprincipi definēti jau 1948. gada ANO dokumentā “Vispārējā cilvēktiesību deklarācija” : Līdz ar to kultūras tiesības tiek skatītas kā daļa no cilvēktiesībām un tās pārskata periodā ir aktualizētas arī kultūras pakalpojumu kontekstā.

7.7. Kopējais secinājums

Kopumā secinām, ka Pamatnostādņu starpposma novērtējumā uzrādītās atkāpes no rezultativajiem rādītājiem veidojušās ārējās vides ietekmē, jo īpaši ierobežoto resursu un ar tiem saistīto cilvēkresursu trūkuma rezultātā. Rekomendējam pārskatīt pamatnostādņu 2027. gada plānotos rezultātos rādītājus, ņemot vērā izmaiņas plānotajos finanšu ieguldījumos, kas izriet no budžeta plānošanas procesa aktuālajiem ekonomiskajiem apstākļiem un fiskālajiem nosacījumiem, jo īpaši, no FM izstrādātajiem grozījumiem rīkojumā par likumprojekta “Par valsts budžetu 2026. gadam un budžeta ietvaru 2026., 2027. un 2028. gadam”.

* * *

8. PIELIKUMS

8.1. Pētījuma anotācija

Pētījuma mērķis, uzdevumi un galvenie rezultāti	Izstrādāt Kultūrpolitikas pamatnostādņu 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts” īstenošanas starpposma novērtējumu. Darba uzdevumi: mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējums; ietekmes novērtējums; politikas rezultātu un rezultatīvo rādītāju novērtējums; iesaistīto pušu novērtējums; resursu izlietojuma novērtējums; mērķa grupu viedokļa analīze; rekomendāciju sniegšana.
Galvenās pētījumā aplūkotās tēmas	Mērķu un rezultātu sasniegšanas novērtējums; ietekmes novērtējums; politikas rezultātu un rezultatīvo rādītāju novērtējums; iesaistīto pušu novērtējums; resursu izlietojuma novērtējums; mērķa grupu viedokļa analīze; rekomendāciju sniegšana.
Pētījuma pasūtītājs	Latvijas Republikas Kultūras ministrija
Pētījuma īstenotājs	Latvijas Kultūras akadēmija
Pētījuma īstenošanas gads	2025
Pētījuma finansēšanas summa un finansēšanas avots	9 900,00 Eur
Pētījuma klasifikācija	Padziļinātas ekspertīzes pētījums politikas vai tiesiskā regulējuma izstrādei, politikas analīzei un ietekmes novērtēšanai.
Politikas joma, nozare	7.2. Kultūras attīstība.
Pētījuma ģeogrāfiskais aptvērums	Visa Latvija.
Pētījuma mērķa grupa/-as	Pamatnostādņu īstenošanā iesaistīto kultūras organizāciju un institūciju pārstāvji.
Pētījumā izmantotās metodes pēc informācijas ieguves veida:	
1) tiesību aktu vai politikas plānošanas dokumentu analīze	Jā.
2) statistikas datu analīze	Jā.
3) esošo pētījumu datu sekundārā analīze	Jā.
4) padziļināto/ekspertu interviju veikšana un analīze	Jā.
5) fokusa grupu diskusiju veikšana un analīze	Jā.
6) gadījumu izpēte	-
7) kvantitatīvās aptaujas veikšana un datu analīze	Jā.
8) citas metodes (norādīt, kādas)	-
Kvantitatīvās pētījuma metodes:	
1) aptaujas izlases metode	Pašatlase.
2) aptaujāto/anketēto respondentu/vienību skaits	462
Kvalitatīvās pētījuma metodes:	
1) padziļināto/ekspertu interviju skaits	24
2) fokusa grupu diskusiju skaits	1
Pētījuma pasūtītāja kontaktinformācija	Kultūras ministrijas Kultūrpolitikas departamenta direktore Laura Turlaja, tālrunis +371 26 330 741, e-pasts: Laura.Turlaja@km.gov.lv
Pētījuma autori (autortiesību subjekti)	Dr.sc.soc. Anda Lake, Dr.art. Baiba Tjarve, Ph.D. Agnese Hermane, Mg. Sc.soc. Gints Klāsons, Bc.art. Lote Katrīna Cērpa